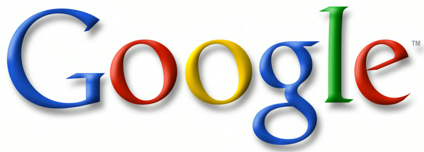
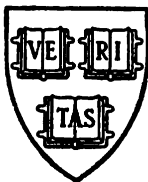
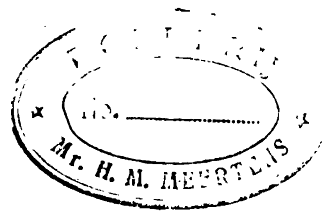

HDI
HL 3ILO .

di

Netherland

11

HET PERSONENRECHT VOOR DE INLANDERS OP JAVA EN MADOERA.

HET PERSONENRECHT VOOR DE INLANDERS OP JAVA EN MADOERA.

PROEVE VAN CODIFICATIE

DOOR MR. W. PH. SCHEUER,
LAATSTELIJK VOORZITTER VAN DEN LANDRAAD TE PROBOLINGGO.

UITGAAF VAN
J. H. DE BUSSY,
AMSTERDAM.
1904.

FORTX
S

VOORREDE.

In de inleiding heb ik de strekking van deze proeve toegelicht.

Het komt mij voor, dat de tijd gekomen is, om het civielrecht voor den Inlander, althans op Java en Madoera, behoorlijk te codificeeren, en een einde te maken aan de thans bestaande rechtsonzekerheid. Aanvankelijk slechts voornemens om deze stelling in eene verhandeling te betoogen, is het mij al schrijvende gebleken dat de wenschelijkheid van zoodanige regeling, waartegen in theorie zeker door weinigen bezwaar zal worden gemaakt, nauw samenhangt met hare uitvoerbaarheid. Zoo ben ik er toe gekomen om, teneinde daarvan het bewijs te leveren, deze proeve met hare toelichting samen te stellen.

Bij de beoordeeling daarvan gelieve de welwillende lezer in het oog te houden, dat, ofschoon het 1ste Boek van het Burgerlijk Wetboek voor Europeanen mij het schema heeft verschaft, voor de uitwerking in bizonderheden mij geen voorafgaand model ten dienste heeft gestaan, dat het alzoo eene eerste proeve is, welker eventueele onvolledigheden of fouten, naar ik hoop, niet tot de verwerping van het gronddenkbeeld zullen leiden.

De toelichting is niet, zooals bij officieele wetsontwerpen geschiedt, in haar geheel achter het ontwerp gevoegd, maar volgt, deels vóór, deels na de betrekkelijke artikelen. Ik hoop dat dit de lectuur moge vergemakkelijken.

HILVERSUM, 31 Januari 1904. DE SCHRIJVER.

EERSTE HOOFDSTUK.

INLEIDING.

De hoofdstrekking van de door mij ontworpen Proeve is, aan te toonen, dat zekerheid en éénheid van burgerlijk recht voor de Inlanders op Java en Madoera niet slechts zeer wenschelijk, doch ook zeer goed bereikbaar zijn, althans wat betreft het personenrecht.

Dat die zekerheid en éénheid thans zeer veel te wenschen overlaten, weet ieder, die den bestaanden toestand kent.

Het burgerlijk recht der Inlanders wordt thans beheerscht door art. 75 van het Regeerings-Reglement, in verband met art. 11 der Algemeene Bepalingen van Wetgeving en art. 3 van het Reglement op de Rechterlijke Organisatie [1]). Het verdient hierbij opmerking, dat het Regeerings-Reglement het jongste is, en daarenboven als de grondwet voor Ned.-Indië kan worden beschouwd, zoodat ingeval

[1]) Art. 75 R. R. luidt: „Voor zooveel de Europeanen betreft, berust de regtspraak in burgerlijke en handelszaken, alsmede in strafzaken, op algemeene verordeningen, zooveel mogelijk overeenkomende met de in *Nederland* bestaande wetten.

De G. G. is bevoegd, om in overeenstemming met den Raad van *Nederlandsch-Indië*, de daarvoor vatbare bepalingen dier verordeningen, des noodig gewijzigd, toepasselijk te verklaren op de Inlandsche bevolking of een gedeelte daarvan.

Behoudens de gevallen waarin zoodanige verklaring heeft plaats gehad, of waarin zich inlanders vrijwillig hebben onderworpen aan het voor de Europeanen vastgestelde burgerlijk- en handelsregt, worden door den inlandschen regter toegepast de *godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken* der inlanders, voor zoover deze niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid.

Naar die wetten, instellingen en gebruiken wordt, onder gelijk voorbehoud, ook door den Europeeschen regter gevonnisd in zaken der aan zijne regtspraak onderworpen inlandsche hoofden en bij de kennisneming in hooger beroep van door den inlandschen regter, in burgerlijke- en handelszaken, gedane uitspraken.

Op die wetten, instellingen en gebruiken wordt door den Europeeschen regter, bij zijne regtspraak naar de door Europeanen vastgestelde Wetgeving, zooveel mogelijk acht gegeven, wanneer inlanders, buiten het geval waarin de bij het 2de lid bedoelde verklaring heeft plaats gehad, of het geval van vrijwillige onderwerping aan gezegde wetgeving in de bij de wettelijke bepalingen aangegeven gevallen, als verweerders in burgerlijke of handelszaken voor hem teregt staan.

Bij de regtspraak over inlanders in het 3de en 4de lid van dit artikel bedoeld,

van verschil tusschen zijne bepalingen en die der Algemeene Bepalingen of der Rechterlijke Organisatie eerstgenoemde, tenzij laatstgenoemde uitdrukkelijk mochten zijn gehandhaafd moeten predomineeren.

Bij het onderhavig onderwerp bestaat geen principieel verschil tusschen de bepalingen der bedoelde rechtsbronnen, ofschoon het Regeerings-Reglement vollediger is, en de andere meer ter historische toelichting van zijne bepalingen moeten worden gebezigd, al hebben ze dan ook nog op zichzelve rechtskracht.

Men kan den grondregel van het voor Inlanders geldend materieel Recht ongeveer resumeeren als volgt:

Hoofdbron van recht is: Het godsdienstig- en het gewoonterecht (de „godsdienstige wetten (volks)instellingen en gebruiken") uitgezonderd:

1°. Wanneer eenig deel van het recht voor Europeanen door den G. G. in overeenstemming met den Raad van Ned.-Indië op hen toepasselijk is verklaard, met of zonder wijzigingen.

2°. Wanneer zij zichzelven aan eenig deel van het Europeesch Recht hebben onderworpen.

3°. Wanneer het godsdienstig- of gewoonterecht in strijd is met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid.

---

neemt de regter de algemeene beginselen van het burgerlijk- en handelsregt voor Europeanen tot rigtsnoer, wanneer het de beslissing geldt van zaken, die bij de hiermede bedoelde godsdienstige wetten, instellingen en gebruiken niet zijn geregeld."

Art. 11 A. B. luidt: „Behoudens de gevallen, in welke inlanders of met deze gelijkgestelde personen zich vrijwillig hebben onderworpen aan de europeesche bepalingen betrekkelijk het burgerlijk- en het handelsregt, of waarin zoodanige of andere wettelijke bepalingen op hen zijn toepasselijk verklaard, blijven ten aanzien van die personen van kracht, en worden door den inlandschen rechter toegepast, derzelver godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken, voor zoover die niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid". —

Art. 3 R. O. luidt: „De tusschen inlanders, of tusschen met deze gelijkgestelde personen van gelijken landaard, gerezen burgerlijke geschillen, welke, volgens de godsdienstige Wetten of de zeden en oude herkomsten van die personen, ter beslissing staan van hunne priesters of hoofden, blijven daaraan bij voortduring onderworpen,

De uitvoering van de aldus gedane uitspraken kan, indien zij niet vrijwillig geschiedt niet anders plaats hebben dan langs den gewonen weg van regten, en na executoirverklaring door het hoogste inlandsche regterlijke collegie.

Ingeval van twijfel of verschil over de competentie in de bij dit artikel bedoelde zaken, beslist de Gouverneur-Generaal.

4°. Wanneer dit in het te berechten geval niet voorziet.

Alvorens de beteekenis van den regel te bespreken, een enkel woord over de uitzonderingen. De toepasselijkverklaring van 1°, wordt in de praktijk zeer ruim opgevat; ofschoon de bedoeling van het artikel kennelijk is, dat algemeene verordeningen op het gebied van civiel-, handels- en strafrecht voor inlanders slechts kunnen zijn dezelfde als die voor Europeanen, met of zonder wijzigingen toepasselijk verklaard, zijn er zeer belangrijke ordonnantiën voor inlanders op geheel zelfstandigen voet tot stand gekomen, zooals bijv. het strafwetboek, geldig voor geheel Ned.-Indië [1]). Zoodanige regeling wordt niet beschouwd in strijd te zijn met gezegd artikel. Daargelaten de zuiver-logische interpretatie daarvan, moet deze opvatting uit praktisch oogpunt worden toegejuicht. Invoering van een gecodificeerd burgerlijk recht als het door mij ten aanzien van het personenrecht ontworpene wordt daardoor mogelijk gemaakt. Trouwens mijne proeve, die het B. W. voor Europeanen ten aanzien van het schema en van vele bizondere bepalingen als leiddraad neemt, zoude ook zeer wel kunnen worden beschouwd als een gewijzigd B. W. voor de Europeanen, aan de behoeften der Inlanders aangepast.

De uitzondering sub 2° komt weinig voor; hoofdzakelijk vroeger bij de gemengde huwelijken, d. i. die tusschen Inlanders en niet-Inlanders (vooral Europeanen) doch sedert de wettelijke regeling dier huwelijken bij K. B. van 29 Dec. 1896 N°. 23, ingevoerd bij Ind. Staatsblad 1898 N°. 158 is dit door art. 2 daarvan [2]) overbodig geworden. Overigens komt de „vrijwillige onderwerping" ook nogal eens voor bij bizondere contracten vooral tusschen Inlanders en niet-Inlanders.

De uitzondering sub 3°. is gewichtiger en moeielijker. Wat zijn: „algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid?" Omtrent billijkheid en recht bestaan op dit wereldrond zoodanig diametraal afwijkende beginselen, dat deze uitzondering alles op losse schroeven schijnt te stellen. Doch gegeven dat onze wetgever

---

[1]) Zie omtrent deze praktijk in verband met de eigenlijke beteekenis van art. 75 R. R. Mr. J. A. NEDERBURGH in „*Wet en Adat*" 1ste jaargang blz. 46—47.

[2]) luidende: „De vrouw die een gemengd huwelijk aangaat, volgt staande huwelijk publiek- en privaatrechterlijk, den staat van haren man.

een West-Europeesche en Christenwetgever is, moet men aannemen dat hem datgene in strijd met die beginselen is voorgekomen, wat door de West-Europeesche beschaving en door het Christendom bepaaldelijk wordt veroordeeld; slavernij bijv. weduwenverbranding, koppensnellerij en dergelijke. De polygamie kan daartoe niet worden gerekend, evenmin als de huwelijksontbinding door enkele verstooting door den man. Ware dit anders, dan zou deze uitzondering den geheelen regel opslokken. Doch ook met die beperkte uitlegging blijft genoeg moeilijkheid over en het is natuurlijk dat de rechter in twijfelachtige gevallen naar zijn Wetboek grijpt om te zien wat die „algemeen erkende beginselen" zijn. De uitzondering sub 4⁰ levert minder moeielijkeid op. Het is niet even moeielijk om te beslissen wat in de godsdienstige Wetten en in de Zeden volstrekt niet geregeld is, als wat daarin onbillijk of onrechtvaardig geregeld is.

Ik ga thans over tot den hoofdregel zelven nl. de geldigheid als rechtsbron van de „godsdienstige wetten (volks)instellingen en gebruiken."

Deze hoofdregel zelf is de groote steen des aanstoots, wegens de verschillende uitleggingen, waarvoor hij vatbaar is.

Ik wil deze zoo kort mogelijk trachten te behandelen.

Vooreerst wat zijn: godsdienstige Wetten? Bij de bespreking van het artikel in de Kamers is daarbij, en zeer natuurlijk, vooral gedacht aan die van den Islam, als zijnde de meest verbreide Godsdienst in Ned.-Indië, zonder dat evenwel de Wetten van andere godsdiensten werden uitgesloten [1]). Voor Java en Madoera kan men ongetwijfeld den Islam als heerschenden godsdienst beschouwen, daar de Christen inlanders eene percentsgewijze zeer kleine minderheid vormen, terwijl nog slechts zeer geringe overblijfselen van Hindoeisme te vinden zijn onder de Badoewi's en Tenggereezen, waarvan evenwel laatstgenoemde in de laatstverloopen 25 jaren hoe langer hoe meer zijn geïslamiseerd.

Voor Java en Madoera kan men derhalve, die uitzonderingen daargelaten, de beteekenis der „godsdienstige Wetten" *op zichzelve beschouwd* vaststellen als: De op den Islam gegronde Rechts-

---

[1]) Zie hieromtrent Mr. J. A. Nederburgh t. a. p. blz. 40 vlg.

of Wetboeken van de Sjafi'ītische school, welke laatste zonder eenigen twijfel van de vier orthodoxe scholen de op Java en Madoera gevolgde is.

Doch moeielijker is de vraag, waaromtrent nog veel oneenigheid bestaat, welke de verhouding is in rechtsgeldigheid tusschen gezegde „godsdienstige Wetten" en de volksinstellingen en gebruiken.

De een vestigt meer de aandacht op de volgorde, waarin art. 75 ze noemt, en kent daarom de prioriteit aan de godsdienstige wetten toe, welke alzoo de hoofd-rechtsbron zouden zijn, behoudens afwijkingen in het landsgewoonterecht, welke door dit godsdienstig recht als 't ware slechts zouden worden geduld [1]) op dezelfde wijze als volgens ons recht de gewoonte slechts eene ondergeschikte plaats inneemt en dan slechts rechtskracht heeft „wanneer de Wet daarnaar verwijst".

Deze opvatting heeft evenwel, vooral in den laatsten tijd, krachtige bestrijding gevonden. Intusschen, reeds Prof. VETH betoogde in zijn „Java" 3de Hoofdstuk „Godsdienst en Recht" dat de Islam noch als godsdienst, noch als recht ooit in zijn geheel op Java gerecipieerd is, noch in den tijd der Mohammedaansche Vorsten, noch onder ons bestuur. Het is trouwens een uitgemaakte zaak, dat de Fiqh, de plichtenleer van de Moh. Wet, op Java en Madoera onder de eigenlijke Inlanders vrij onvolledig bekend is en alleen in hoofdtrekken wordt opgevolgd in zake de eigenlijke Godsdienstplichten: gebed, bedevaart enz. en ten aanzien van huwelijk, echtscheiding en erfrecht, terwijl bijv. het contractenrecht, het

---

[1]) Zoo Prof. Mr. L. W. C. VAN DEN BERG, in zijne definitie van adat (gewoonterecht) in de Encyclopaedie van Ned.-Indië I blz. 8: „Adat of Hadat. Inlandsche uitspraak van het Arabische *'ādah* gewoonterecht, letterlijk: Wat terugkeert. Volgens den Islam wordt de gewoonte alleen als rechtsbron erkend, waar de Wet (*sjar'* of *sjarī'ah*) zwijgt, dan wel er uitdrukkelijk naar verwijst. Bij een groot gedeelte der Indische Muzelmannen beheerscht echter feitelijk de gewoonte de Mohammedaansche Wet, en is laatstgenoemde niet in alle hare onderdeelen gerecipieerd . . . . . .
Intusschen valt het niet te ontkennen, dat de Indische Muzelmannen, door het enkele feit van den Islam te belijden, ondersteld moeten worden zich aan de Mohammedaansche Wet in haar geheel, en als geheel te hebben onderworpen, en dat, waar op die wet door den *adat* inbreuk wordt gemaakt, dit steeds als eene afwijking, d.w.z. in juridischen zin als uitzondering, zal moeten worden aangemerkt. Bij Europeesche schrijvers over Ned. Indië, vooral uit vroegeren tijd, vindt men niet zelden, ofschoon natuurlijk ten onrechte, het woord *adat* of *hadat* in den algemeenen zin *van Inlandsch recht* gebezigd."

recht omtrent eigendom en andere zakelijke rechten (uitgezonderd de *waqf* gronden) in het algemeen nooit is gerecipieerd. Men houde hierbij ook in het oog dat volgens Dr. SNOUCK HURGRONJE het Recht der Fiqh. boeken ook in de andere Mohammedaansche landen zelden meer is geweest dan een „ideaal school-recht'' waaraan de praktijk zich veeltijds niet heeft gehouden.

Wat hier echter de vraag is, waarom de uitlegging van art. 75 draait, is: Heeft de „godsdienstige Wet" de Sjari'ah (sarat) op zichzelf rechtskracht, onafhankelijk van het meer of min gerecipieerd, overgegaan zijn in de zeden en gewoonten, of ontleent zij die rechtskracht juist aan deze laatste omstandigheid?

Mr. J. A. NEDERBURGH heeft uitvoerig betoogd dat de vraag slechts in den laatstgenoemden zin bevestigend kan worden beantwoord [1]) zoodat de uitdrukking: godsdienstige Wetten (volks-) instellingen en gebruiken als één complex moet worden opgevat, dat weergeeft wat men gewoonlijk „Gewoonterecht", in Ned.-Indië *adat* noemt, en deze opvatting op historische gronden uitvoerig verdedigd. Zonder mij met al de argumenten van dien geachten schrijver geheel te kunnen vereenigen, doe ik zulks zonder aarzeling met de hoofdstrekking van zijn betoog, en aanvaard zijne conclusie, dat slechts dan de „godsdienstige wet", in casu de Fiqh, verbindende rechtskracht heeft, wanneer zij in het rechts bewustzijn des volks is overgegaan; hetgeen zich openbaart daarin, dat het zijne gewoonten, zijne adat daarnaar richt en ze op die wijze sanctioneert.

Het gevoelen van Prof. Mr. VAN DEN BERG acht ook ik in dit opzicht slechts houdbaar van zuiver Islamitisch standpunt, en dat dit niet dat van onzen grondwetgever geweest is of geweest zijn kan, is dunkt mij geheel onbetwistbaar.

Uit het theoretische gezag van den Fiqh zouden conclusies moeten worden afgeleid, die onze wetgever onmogelijk kan hebben aanvaard. Men denke aan het chalifaat, den plicht tot den heiligen oorlog, wanneer de gelegenheid daartoe gunstig is, de zakat — als bijdrage tot dien oorlog — het verbod van renteheffing enz. [2]).

---

[1]) Vgl. Wet en Adat 1ste Jaargang blz. 40 vlg.

[2]) Vgl. ook Prof. VAN DEN BERG in Encyclopaedie blz. 541: „Daar verder onze wetgever niet het doctrinaire Arabische Mohammedaansche recht voor den inlander heeft geconsacreerd, maar alleen het complex van zijne godsdienstige wetten, volksinstellin-

Het is hier evenwel de plaats niet, uitvoerig deze kwestie te bespreken. Ik wensch er nog slechts op te wijzen, dat, uitgaande van het door mij ingenomen standpunt, nog groote moeielijkheden overblijven bij het streven naar rechtszekerheid.

Wanneer het gewoonterecht de bron van civielrecht is, rijst al aanstonds de vraag: wat is gewoonterecht? Behoort daartoe slechts datgene, wat op Java en Madoera *algemeen* heerscht, en zoo neen, moeten als rechtsgeldig beschouwd worden alle gewoonten op rechtsgebied, al worden ze slechts in zeer beperkte kringen, of slechts onder zekere standen der bevolking gevolgd?

Het is bekend, dat de adat, vooral op Java, plaatselijk, soms van dorp tot dorp, zeer verschillend is. Een enkele blik bijv. in het bekende „Eindresumé" is voldoende om te doen zien hoe verschillend de gebruiken zijn ten opzichte van het grondbezit, dien gewichtigen factor in het leven eener hoofdzakelijk landbouwende bevolking.

Zeer natuurlijk, omdat de regelingen van het grondbezit op Java samenhangen met die omtrent de landrente en de heerendiensten, welke van gewest tot gewest verschillen. Doch ook in het personen- en familierecht, waaromtrent de Islam in hoofdzaak gerecipieerd is en gevolgd wordt, bestaan plaatselijke verschillen in de toepassing door de adat. De priesterraden, welke bovenal de Fiqh-boeken als bindenden leiddraad beschouwen, verstaan deze niet altijd voldoende, passen ze daardoor soms onjuist toe en volgen ook wel de adat, waar deze positief met de voorschriften der „Wet" strijdt [1]).

En welk standpunt moet de dagelijksche rechter, de landraad, innemen tegenover de adat, waar zij in strijd komt met den Fiqh in die rechtsinstituten, welke bepaaldelijk aan den Fiqh zijn ontleend en waaromtrent geen twijfel bestaat aan de receptie in het algemeen door de bevolking? Men denke hierbij bijv. aan het

---

gen en gebruiken, zoo zullen althans de bij algemeene verordening ingestelde of erkende rechters de afwijkingen van de Sjari'ah door de nationale wetten en het gewoonterecht, boven de Sjari'ah moeten doen gelden, echter behoudens de voorwaarde, dat de toepasselijkheid van het inlandsche recht niet door het Regeeringsreglement wordt uitgesloten."

Mij dunkt hier nadert de schrijver tot het door mij verdedigde standpunt.

[1]) Zoo bijv. bij de verdeeling van zijne gånå-gini of goenå-kåjå, bij het erfrecht enz.

erfrecht, dat, hoezeer in beginsel gerecipieerd en zelfs door den kolonialen wetgever in het „Compendium" [1]) gesanctioneerd, toch op Java niet vrijwillig door de bevolking wordt inacht genomen, tenzij in zijne hoofdtrekken, en dan nog dikwijls slechts onder pressie van de Priesterraden, aan sommige onderdeelen van het huwelijksrecht, zooals den bruidschat, aan de adoptie, waaraan de Islam alle rechtsgevolg ontzegt terwijl de adat, hier gerugsteund door den kolonialen wetgever dat wèl doet enz.

Doch ten aanzien van het personen- en familierecht zijn de plaatselijke verschillen, dank zij den krachtigen invloed van den Islam op dit terrein, toch veel geringer dan bij de andere onderdeelen van het civielrecht. Uit het vervolg zal blijken, dat ik ten deze de grondbeginselen van den Fiqh, voor zoover ze gerecipieerd zijn, dan ook in mijn ontwerp heb overgenomen. Doch mocht dit of een dergelijk ontwerp ooit wet worden, dan is daarmede de rechtskracht van den Fiqh *als zoodanig* ook definitief uitgesloten.

Bij den thans bestaanden toestand bestaat onzekerheid omtrent de belangrijkste rechtsinstituten, en dientengevolge de kans, dat in rechtsgedingen de eerste rechter zich bijv. meer aansluit bij het plaatselijk gewoonterecht, de hoogere meer aan den Fiqh of aan het burgerlijk recht voor Europeanen, waar het godsdienstig recht door hem geacht wordt al of niet in het onderhavige geval te voorzien of meer of minder in strijd te zijn met billijkheid en rechtvaardigheid.

Eindelijk wordt de ingewikkeldheid nog vermeerderd, doordat sommige onderwerpen van burgerlijk recht zelfstandig door den wetgever zijn geregeld als: De agrarische eigendom, de verhuur van gronden door inlanders aan niet-inlanders, de ontzetting uit de voogdij, de curateele, het erfrecht enz. waarbij het verband met adat en sarat òf zeer los is, of ten eenenmale ontbreekt, òf twijfelachtig, zooals met het aangehaald „Compendium" het geval is. De groote voordeelen van eene behoorlijke codificatie van het

[1]) „Compendium der Civiele wetten en gewoonten der Mohammedanen", aanvankelijk geapprobeerd bij Resolutie der Ind. Regeering van 25 Mei 1760, en „gerenoveerd" bij Besluit van den Commissaris-Generaal Du Bus de Gisignies van 3 Augustus 1828 Ind. Stbl. no. 55.

civielrecht boven de bestendiging van de thans bestaande onzekerheid springen in het oog. Maar de bezwaren zijn evenmin gering te achten. Het is de vraag, die ik thans behandelen moet, of deze de voordeelen niet overwegen.

De wetgeving behoort zich in hoofdtrekken aan te sluiten bij de rechtsovertuiging des volks, zich openbarende in zijne zeden en gewoonten, ziedaar een axioma der moderne staatsmans wijsheid. Nu zijn deze zeden en gewoonten op Java, gelijk gezegd, in sommige opzichten zeer verschillend in verschillende streken. Het is zelfs moeielijk, gelijk het „onderzoek naar de rechten van den inlander op den grond" samengevat in het „Eindresumé" bewezen heeft, al die verschillende gewoonten grondig te kennen en te waardeeren.

Voorts zou men het onraadzaam kunnen achten, om de buigzaamheid van de adat, die zich vervormt naar de veranderde behoeften der samenleving, te vervangen door de onbuigzame strakheid van de geschreven wet. Daarenboven, waar decentralisatie van beheer het wachtwoord der koloniale hervormingspolitiek begint te worden, zoude centralisatie en unificatie van recht daarmede strijdig kunnen schijnen.

Deze bezwaren zijn niet gering te achten, doch ze zijn gedeeltelijk te vermijden, gedeeltelijk moeten ze voor de gewichtiger belangen van rechtseenheid en rechtszekerheid zwichten.

De algemeene bezwaren tegen codificatie zijn eigenlijk in den grond bezwaren tegen de moderniseering der maatschappij. Eene primitieve maatschappij, onder patriarchaal gezag, met sterk ontwikkeld stamverband, geringe nijverheid, weinig handel, weinig verkeer met vreemdelingen, zooals sommige deelen van Java omstreeks een halve eeuw geleden nog vertoonden en zooals thans op vele buitenbezittingen nog bestaat, wordt beter beheerscht door ongeschreven zeden en gewoonten dan door geschreven recht. Doch sedert een halve eeuw (dat is thans de ouderdom van het Reg. Reglement) is Java vooral niet minder veranderd dan bijv. ons vaderland. De verbeterde communicatiemiddelen, de toenemende immigratie van Europeanen, de afschaffing van het cultuurstelsel en uitbreiding van Europeesche cultuurondernemingen, de ontwikkeling der Inlandsche drukpers, het belangrijk toegenomen

verkeer met Mekka, dat alles heeft samengewerkt om Java en Madoera uit hun isolement te trekken en mee te sleepen in den maalstroom van hetgeen men euphemistisch vooruitgang pleegt te noemen.

Met de grootere objectieve behoefte aan rechtszekerheid voor die meer gecompliceerde maatschappelijke verschijnselen gaat ook bij den Inlander zelf een grooter subjectief gevoel van recht gepaard. De Inlander gaat minder dan vroeger geheel in zijn dorpsleven op. Hij krijgt meer gevoel van onafhankelijkheid. De emancipatie vertoont zich zoowel objectief, in dien zin, dat de Inlander uit het oude gareel wordt losgewikkeld. als subjectief, in dien zin, dat hij die loswikkeling begrijpt, dat hij meer oog krijgt voor zijn persoonlijke belangen en reehten, voor de voor- en nadeelen van andere zeden dan de zijne, voor de relativiteit van veel, wat hem vroeger absoluut voorkwam, dat hij minder blinde onderdanigheid voor zijne hoofden vertoont en niet schroomt deze wegens werkelijk of vermeend misbruik van gezag ter verantwoording te roepen. [1])

Met deze veranderde toestanden moet de wetgever rekening houden, en het subjectief gevoel van onafhankelijkheid en recht in gepaste mate steunen en aanmoedigen.

Het eerste vereischte daartoe is, dat de Inlander zijne rechten en plichten kunne kennen en begrijpen. Thans is dit dikwijls niet het geval. Om een eenvoudig voorbeeld te noemen: de moeder-weduwe weet niet of zij rechtens voogdes is over hare minderjarige kinderen (zooals de adat veelal meebrengt) dan wel of de vader haars mans, grootvader harer kinderen voogd is (zooals de Fiqh dat voorschrijft) of, bij diens overlijden haar oudste zoon, wanneer die meerderjarig zijn mocht. Wat daaromtrent rechtens is, hangt in de lucht. De rechter weet het eigenlijk ook niet, daar het recipieeren van den Fiqh op dit terrein tot de duistere punten behoort. Bij koop en verkoop weet de rechter niet of hij moet aannemen dat de eigendom overgaat door de enkele overeenkomst,

---

[1]) Het meeste geldt dit laatste voor de Madoereezen, die trouwens zonder twijfel de ongezeggelijkste van de drie hoofd-rassen zijn. Dit treedt sterk aan den dag bij rechtsgedingen, bij dessa-verkiezingen en in 't algemeen bij hun optreden jegens, dikwijls *tegen* hunne hoofden. Eigenaardig is het echter, dat dikwijls, althans in Probolinggo, de dorpshoofden evenredig veel meer macht, ten minste meer *gezag* hebben, dan de toch hooger geplaatste onder districtshoofden.

dan wel eerst door de levering. De adat is verschillend, en binnen dezelfde afdeeling afwijkend. Is verjaring mogelijk, en zoo ja, welke? Dat de Islam haar binnen zekere grenzen kent is, in strijd met de tot zoolang steeds gehuldigde meening, door Dr. SNOUCK HURGRONJE [1]) overtuigend aangetoond. Doch de adat verzet er zich tegen, althans in zake grondbezit. Wat moet de rechter nu doen, wanneer een gedaagde zich op verjaring beroept? Is het in strijd met „algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid" om verjaring ten eenemale uit te sluiten? Neen, want het Oud-Germaansche recht bezat ook het adagium: Honderd jaar onrecht maken nog niet één dag recht.

Inderdaad, de bestaande toestand is onhoudbaar. Een dergelijke rechtsonzekerheid mag niet worden bestendigd.

Ook behoeft de verdere rechtsontwikkeling door eene codificatie niet te worden tegengehouden. Wetten zijn voor hervorming vatbaar, even goed als gewoonten. Over twijfelachtige punten van gering belang kan de Wet zwijgen, of verwijzen, zooals ook de Nederlandsche Wet doet, naar de plaatselijke gewoonten. Zij stelle slechts datgene vast, wat met de algemeene of overheerschende rechtsovertuiging overeenstemt en wat in een afzienbaar tijdperk geene wijziging zal behoeven.

Aan de bestaande rechtsonzekerheid is het te wijten, dat menig civiel rechtsgeding tusschen of tegen Inlanders nog meer gelijkt op eene loterij dan een proces, naar het gewone zeggen, toch al dikwijls pleegt te doen. Het is betrekkelijk zeldzaam dat de hoogere rechter de uitspraak van den lageren ongewijzigd bekrachtigt. Zeer natuurlijk, waar niet slechts de uitlegging van den rechtsregel, maar de toe te passen rechtsregel zelf dikwijls betwistbaar of onzeker is.

Heeft de dagelijksche rechter, de landraad, dikwijls met moeite den betrekkelijken regel van de adat gevonden (*rinden* is hier het woord) dan moet hij eerst uitmaken, of die regel wellicht in strijd is met billijkheid of rechtvaardigheid, of hij wel op beide partijen toepasselijk is, (wat soms het geval niet zijn kan, wanneer zij in verschillende dorpen wonen) of wellicht een regel van den

---

[1]) In T. het Recht in Ned.-Indië dl 68 blz. 143 vlg.

Fiqh ten dezen gerecipieerd is of als verplichtend wordt beschouwd, en ook, last not least, of hij soms in strijd is met de geldende jurisprudentie. Welk een enorme kans bestaat er niet dat over een dezer twijfelachtige punten de Raad van Justitie anders zal denken?

Er ontstaat derhalve feitelijk eene rechtspraak „*ex aequo et bono*", eenigszins te vergelijken met die van den praetor te Rome, doch met dit groote verschil, dat de rechter geen „album Praetoris" mag vaststellen, waarin hij den volke verkondigt, wat hem recht is, en zonder dat de wetgever zoodanig „album" voor hem heeft vastgesteld.

Wat nu betreft het respecteeren der *adat* in de uit te vaardigen codificatie, moet de wetgever in acht nemen dat het woord *adat* op Java en Madoera eene eenigszins rekbare beteekenis heeft, en dat lang niet al datgene wat zoo genoemd wordt, de eerbiedwaardigheid van de echte volksovertuiging bezit.

Reeds het Eindresumé wees er op, dat de *prentah*, het bevel van Europeesche of Inlandsche bestuurshoofden, al heel spoedig met de *adat* wordt verward en samengesmolten. Men bedenke dat zoodanige bevelen, 't zij ze meer of minder doeltreffend zijn, gewoonlijk hun ontstaan danken aan de behoeften van het oogenblik (men denke aan het cultuurstelsel, de heerendiensten en de landrente) vooral uit het oogpunt van de Nederlandsche belangen gezien, en alzoo niet dezelfde beteekenis hebben voor het recht als die regelen, welke uit de behoeften en nooden van de inlandsche maatschappij zelve zijn voortgesproten.

Verder behoeft men ook niet terug te deinzen voor doortastende hervorming, waar deze nuttig en noodig is gebleken.

De Inlander hecht aan het oude als zoodanig, ongetwijfeld, maar niet dermate dat hij het nieuwe als zoodanig, ook waar het hinderlijke of onvolmaakte van het oude hem dagelijks in het oog springt, zou vreezen of minachten.

Men meene niet dat een volk, enkel omdat het sommige gewoonten volgt, daaraan nu ook altijd is gehecht. Het tegendeel is dikwijls waar.

Onlangs haalde Mr. M. C. PIEPERS in het Tijdschrift voor Strafrecht een sprekend voorbeeld van bedoeld tegendeel aan in de bloedwraak op Celebes, die aldaar als een dure plicht van eer

en toch tevens als een hoogst onaangename drukkende last wordt gevoeld, waarvan men gaarne bevrijd zou willen zijn, wanneer men het maar met zijne eer kon rijmen. Geeft nu de Wet het goede voorbeeld, door zoodanige plichten te negeeren of positief te verbieden, dan kan zulks een eerste stap zijn tot verdelging van een zoodanig ontaard plicht- of eergevoel. Daarvoor is onze strafwetgever, en terecht, niet teruggedeinsd.

Tegen de invoering van het thans geldend Algemeen Strafwetboek voor Inlanders zijn indertijd heel wat stemmen van protest opgegaan, omdat het hier en daar te zeer met de adat streed. Ofschoon dat Wetboek hier en daar ongetwijfeld meer rekening met de adat had kunnen houden, is toch dat protest langzamerhand verflauwd en wordt het overal zonder groote moeielijkheid toegepast. Hetzelfde zal met een burgerlijk wetboek kunnen geschieden, vooral wanneer het de adat in haar respectabele hoofdlijnen respecteert.

Niettemin heb ik niet durven ondernemen, een ontwerp van personen- en familierecht voor geheel Ned.-Indië samen te stellen, maar mij tot Java en Madoera beperkt.

De rechtstoestanden op het meerendeel der Buitenbezittingen zijn mij vooreerst niet voldoende bekend. Vervolgens zijn daaromtrent ontwerpen aanhangig of bewerkt door meer bevoegde collega's. Het is daarenboven bekend, dat juist het familierecht datgene is, waarin de adat der verschillende volkeren van den Archipel de meest uiteenloopende verschijnselen vertoont. In het algemeen staan de volkeren op de eilanden buiten Java en Madoera op een anderen, de meesten op een lageren trap van beschaving. Op Sumatra vindt men bijv. het zeer eigenaardige matriarchaat, op Celebes nog min of meer feodale toestanden, op Borneo veel minder beschaafde inlandsche volksstammen, overal toestanden, die van de Javaansche meer verschillen dan de Engelsche of Fransche van de Nederlandsche, en dus bezwaarlijk door een eenvormig civiel recht kunnen worden beheerscht.

Op Java en Madoera daarentegen bestaat bij de drie daar inheemsche volkeren, de Soendaneezen, Javanen en Madoereezen nagenoeg dezelfde trap van maatschappelijke ontwikkeling en adat-instellingen. Ook hier evenwel moet een niet onbelangrijke uitzondering worden gemaakt, dat is voor de zoogenaamde

Vorstenlanden. Aldaar heerscht het feodale stelsel, het overwicht van het Vorstelijk gezag, het leenroerig grondbezit, eene sterk ontwikkelde aristocratie, dat alles slechts weinig door de inmenging van ons gezag getemperd. Voor de Vorstenlanden — het behoeft nauwelijks gezegd — is de door mij ontworpen codificatie ook niet bestemd. De toestanden aldaar zijn nagenoeg dezelfde als die op geheel Java een eeuw geleden.

Zonder overdrijving evenwel kan men beweren, dat de Inlanders op Java en Madoera overigens in hoofdtrekken op nagenoeg denzelfden trap van beschaving staan. De maatschappij heeft daar sedert eeuwen geleefd in het verband van vrij omvangrijke staten, is gewend aan wetgeving zoowel van hunne eigene vorsten als later van ons gezag, is nagenoeg in haar geheel onderworpen geweest aan het cultuurstelsel, en heeft sedert omstreeks vier eeuwen den sterken invloed van den Islam ondergaan. Vandaar zekere algemeen verbreide gewoonten en rechtsinstellingen die het mogelijk maken het recht tot op zekere hoogte te unificeeren.

Mijn ontwerp bedoelt te gelden voor alle eigenlijk gezegde Inlanders, voor zoover ze Mohammedanen zijn. De christen-inlanders en diegene van de Badoewi's en Tenggereezen, die den Islam nog niet helben aangenomen (die godsdienst maakt onder de laatstgenoemden echter groote vorderingen) vallen dus buiten de ontworpen regeling, ofschoon sommige bepalingen bijv. omtrent de acten van geboorte en overlijden, omtrent voogdij en adoptie zeer goed op hen toepasselijk konden gemaakt worden. Mijne bedoeling is echter ook om de niet op Java en Madoera, doch wel in onzen Archipel geboren Inlanders, die op Java en Madoera wonen, te omvatten. Het zijn grootendeels Sumatranen (Maleiers vooral) en Bandjareezen (van Borneo) benevens enkele Boegineezen en Makassaren. Volgens de bestaande bepalingen worden zij tot de vreemde oosterlingen gerekend, en alzoo in het civiel recht met dezen (Chineezen, Arabieren enz.) gelijkgesteld, wanneer zij ter plaatse hunner inwoning op Java nog onder het gezag hunner eigen hoofden staan en zich niet met de eigenlijke inheemsche bevolking hebben vermengd. Deze onderscheiding moet m. i. vervallen. Het geeft meer bontheid van recht dan noodig is, en deze bontheid is waarlijk toch al groot genoeg. De Maleiers

op Java bijv. *zijn* eigenlijk geen Maleiers meer: van hun matriarchaat hebben ze nog maar zeer flauwe voorstellingen over gehouden, ze volgen de gewone Inlandsche zeden, huwen met Javanen en Madoereezen, wonen niet altijd in afzonderlijke kampongs, spreken hunnen taal niet zuiver meer enz. Kortom ze zijn grootendeels gejavaniseerd. Zelven zouden ze wellicht liever gelijk gesteld worden met de Arabieren, doch ik acht het ongewenscht deze begeerte te vervullen, omdat zij behoudens hun rijkdom hier en daar (het zijn doorgaans handelaars) waarlijk niet boven het gros der bevolking verheven zijn. Ook voor de Arabieren zelven zou het overweging kunnen verdienen, hen ten aanzien van het personenrecht met de Inlanders gelijk te stellen. Een belangrijk deel van het Europeesch B. W. is op hen toepasselijk verklaard, evenals op de Chineezen, doch het personen- en familierecht is daarvan nagenoeg geheel uitgezonderd. Overigens staan zij, volgens het Regeerings-Reglement, met de Inlanders gelijk. Maatschappelijk worden zij door de Inlanders zelven, als behoorende tot den stam van den Profeet, over het algemeen boven zich geacht, door het eigenlijke volk ten minste, want de inlandsche aristocratie denkt daar doorgaans anders over, en stelt hen hoogstens met zichzelve gelijk. Hoe dit zij, de ontworpen bepalingen van personen- en familierecht zouden zonder noemenswaardige verandering op hen toepasselijk kunnen verklaard worden.

Ik kan niet ontkennen, dat wij op deze wijze nog ver verwijderd blijven van de éénheid van recht, die door Mr. I. A. NEDERBURGH nu laatstelijk weder in het „Recht in Ned.-Indië" zoo krachtig is aanbevolen en die ik ook gaarne zou helpen tot stand brengen wanneer ze bereikbaar was. Zelfs komt men, door een wetboek als het door mij ontworpene voor de eigenlijke inlanders in te voeren, nog niet tot de tweeheid van recht, welke dien auteur wel bereikbaar voorkomt. Men kan nu eenmaal bij de regeling van personen- en familierecht den machtigen invloed dien de verschillende godsdiensten daarop uitoefenen niet ignoreeren. Zoo kan bijv. de wetgever mijns inziens de polygamie onmogelijk verbieden en strafbaar stellen, of deed hij dit, zijn verbod of strafbedreiging handhaven onder eene bevolking van 30 millioen zielen, waarvan minstens 27 millioen overtuigd zijn dat polygamie hun

recht is, en misschien 3 millioen haar feitelijk uitoefenen. En met het huwelijksrecht hangt het geheele personenrecht onverbrekelijk samen. Ik zie derhalve geen kans om een 1ste Boek B. W. samen te stellen dat voor Christenen en Mohammedanen beide bruikbaar zou zijn, tenzij door de aller gewichtigste onderwerpen onbehandeld te laten.

Anders zou het misschien kunnen zijn met het 3de Boek, dat over de contracten handelt. In dat opzicht is de adat minder sprekend ontwikkeld, heeft meer overeenkomst met ons recht, staat minder onder den invloed van den Islam, vervormt zich meer naar de behoeften van handel en nijverheid dan het personenrecht, dat grootendeels daarbuiten blijft, kortom dat ware wellicht het onzijdige terrein, waarop Wet en adat elkander de hand konden reiken en een Code Mixte zou kunnen worden tot stand gebracht. Vooralsnog evenwel beperk ik mij tot den nauwer kring van het personenrecht.

Dat een codificatie daarvan, binnen de gestelde grenzen, voor Java en Madoera alleen, een weldaad zoude zijn, acht ik zeker, daargelaten of mijn eigen ontwerp aan de vereischten daartoe voldoet. Dikwijls is het betere de vijand van het goede, en dat zekerheid en eenheid van recht voor welhaast 30 millioen zielen iets goeds is, zal men mij wel niet tegenspreken, ook al heeft men, in eene ver verwijderde toekomst nog iets beters op het oog.

Een enkel woord nog over de leidende gedachte van mijn ontwerp.

De hoofdvraag die ik mij telkens daarbij te stellen heb gehad, was of de invloed van den Islam, dien ik, zooals mijn meeste landgenooten in het algemeen nadeelig acht, zoowel voor de moraliteit als voor ons Staatsgezag, door de ratificatie van verscheidene zijner voorschriften bij de Wet niet noodeloos wordt versterkt. Immers bij de regeling, bovenal van het huwelijk, kan de wetgever, tenzij hij zich geheel van het uitspreken van grondbeginselen onthoudt, niet nalaten om van de nu eenmaal toegepaste regelen van den Fiqh sommige aan te nemen of te verwerpen. Nu dunkt mij, dat bedoelde ratificatie de strekking moet hebben, niet, om het gezag van den Fiqh te verhoogen doch om deze door het gezag der Europeesche Wet te vervangen, vooral wanneer de justitiabele ziet, dat sommige regelen van den Fiqh (zooals bijv. de

ontbinding van het huwelijk door afval van den Islam) *niet* worden geratificeerd. Dezelfde uitwerking moet het hebben wanneer bij de adat, zoo die met den Fiqh in strijd doch algemeen gehandhaafd is, uitdrukkelijk zich sanctioneeren, zooals bijv. die der *adoptie*, die der *voogdij der moeder*, enz.

De Inlander is over het algemeen intelligent genoeg om te begrijpen, dat men zijne ware belangen wil dienen, en tevens, dat de Europeesche wetgever, die zijn godsdienst niet belijdt, doch ontziet, dezen evenmin rechtstreeks bevordert. Het is waar, dat in verscheidene streken van Indië de Islam tegelijk met onze macht is binnengedrongen, en sommige onontwikkelde volksstammen dien wellicht beschouwen als den Staatsgodsdienst van de „Compagnie". Doch voor Java geldt dit niet; en trouwens, het is nu eenmaal geislamiseerd voor verreweg het grootste deel.

Tot nog toe is het Gouvernement nog nooit tegen den Islam opgetreden, en heeft dezen zelfs, bijv. door het gemakkelijk maken van de bedevaart naar Mekka, en door de handhaving van de bemoeienis der Priesterraden in „huwelijkszaken en boedelscheidingen" direct of indirect in de hand gewerkt. Ik durf niet beslissen of het geraden zou kunnen zijn, op een dezer beide maatregelen terug te komen. In mijn ontwerp ga ik dan ook uit van het voortbestaan van de bevoegdheid der Priesterraden in zake huwelijk, echtscheiding en boedelscheiding, ofschoon de laatste althans m. i. wel aan hen kan worden onttrokken. Doch daartoe zou weder eene herziening van het Reglement op de Rechterlijke Organisatie (zooals dat nu eenmaal wordt uitgelegd) noodig zijn, waarop, na de jongste herziening daarvan, wel voorloopig geen uitzicht zal bestaan. De bemoeienis met versterfboedels zou m. i. zonder eenigen twijfel aan de Priesterraden kunnen worden ontnomen, doch de erfopvolging heb ik nog niet behandeld.

De theorie van den Fiqh zelven verzet zich volstrekt niet tegen het onttrekken aan de Priesterraden van hunne rechtsmacht. Integendeel, de aan hen opgedragen bemoeiingen worden naar dat recht grootendeels verricht door den *kadhi*, d. i. den dagelijkschen rechter, op Java en Madoera den landraad.

Dat deze ten aanzien van geloovigheid (althans wat den Europeeschen Voorzitter betreft) en rechtsgeleerdheid niet aan de eischen

van den Fiqh voldoet, behoeft daartoe geen bezwaar te zijn, aangezien de Priesterraad daaraan in den regel evenmin voldoet [1]). Doch ook de huwelijkszaken — d. i. de sluiting en ontbinding van het huwelijk — aan de Priesterraden te onttrekken en het toezicht daarover, of ten minste de berechting van geschillen daaromtrent aan de landraden op te dragen komt mij een zeer doortastende maatregel voor, waartoe de wetgever eerst na langdurige voorbereiding zou mogen overgaan. De berechting van boedelscheidingen evenwel zou hun met meer recht en met meer vrucht voor de justitiabelen kunnen worden onttrokken. Hunne bemoeienis daarmede is over het algemeen niet populair, men tracht zoo lang mogelijk uit hunne handen te blijven. Daargelaten kwade trouw ten eigen bate hier en daar [2]) is de inrichting van hunne vonnissen over het algemeen van dien aard, dat partijen, tenzij door bizonderen goeden wil over en weder gesteund, daardoor niet „van elkander afkomen". Immers zij behelzen hetgeen, volgens de opgaven van partijen, tot de baten en lasten van den boedel behoort, berekenen het actief en passief naar die opgaven, en kennen daarvan aan elk der partijen zeker percentsgewijze berekend aandeel toe volgens Koranisch erfrecht (dat zij meenen te moeten volgen, soms met aanhaling van het geciteerd Compendium, soms van een Arabisch rechtsboek) of volgens adat recht, wanneer het eene scheiding van huwelijksgoederen betreft. De partijen moeten zelven dan maar zien hoe zij die percentsverhoudingen (er zijn soms lastige breuken bij) of geldsbedragen tastbaar verwezenlijken bij de verdeeling van grond, huizen, vee enz. Ieder weet, dat contanten, die gemakkelijker volgens dat systeem verdeelbaar zijn, zelden het hoofdbestanddeel van Inlandsche boedels uitmaken. Mijns inziens behoorden de Priesterraden, zooals ten onzent de notarissen, de werkelijke scheiding van den boedel te bewerkstelligen, doch in plaats daarvan vergenoegen zij zich doorgaans met 10 pCt. voor hunne moeite te berekenen,

1) Zie daaromtrent: Dr. C. SNOUCK HURGRONJE: „Sajjid Othman's Gids voor de Priesterraden besproken" in Tijdschrift Het Recht in Ned.-Ind. dl. 63 blz. 733 en „Iets over Piesterraden" ibidem blz. 749.

2) Mij is nog uit de laatste jaren een geval bekend van een Panghoeloe in Oost-Java, die eenen boedel, waarover geschil was voor den Priesterraad, ten eigen bate heeft geconfisceerd en aangewend, onder verschillende voorwendsels.

en schepen partijen af met vonnissen die niet rechtstreeks voor executie vatbaar zijn, tenzij wanneer zij over en weder veel inschikkelijkheid willen betoonen, die van procedeerende Inlanders niet kan worden verwacht. Het gevolg is dan ook dikwijls dat partijen met zoodanig vonnis ter executoirverklaring bij den landraad komen, die dan, vermits de Priesterraden dikwijls hunne bevoegdheid overschrijden door te beslissen, dat bepaalde goederen tot den boedel behooren die van achterna blijken van anderen te zijn of door anderen te worden opgevorderd, de executoirverklaring niet kan verleenen en de zaak ab over moet behandelen.

Hierbij komt, dat het erfrecht van de „wet" zelve in vele streken impopulair is, dat men deze vonnissen alleen kan ten uitvoer leggen door verkoop van de soms dierbare erfstukken, en dat kosten en soesah evenredig zeer zwaar drukken.

Wil men derhalve de bevoegdheid der Priesterraden besnoeien, men beginne met hun de boedelscheidingen te onttrekken, waaraan evenwel, zooals ik zeide, eene herziening van art. 3 der R. O. zou moeten voorafgaan.

Voorals nog ben ik uitgegaan van de onderstelling, dat de bestaande bemoeienis der *Raad Agama's* met huwelijken, echtscheidingen en scheidingen van boedels van echtgenooten zal worden gehandhaafd, en mijne bepalingen daarop ingericht. De invloed van de Panghoeloe's (want de „Priesterraad" beteekent in het oog der Inlanders eigenlijk: de „Panghoeloe met zijn ketibs") op huwelijken en echtscheidingen acht ik lang niet zoo verkeerd als die op de boedelscheidingen. Weliswaar achten zij zich ook hier verplicht de Sjari'ah te handhaven, doch deze is, met het oog op de losse huwelijkszeden, nog dikwijls te verkiezen boven bandeloosheid. Nader heb ik dit bij de behandeling van het Huwelijk betoogd.

Dit wat betreft het aandeel, dat de *Adat* en de *Sarat* in mijn ontwerp hebben gehad.

Overigens heb ik veel, wat deze beide ongeregeld lieten, aan het Europeesche Recht ontleend, zooals de hoofdlijnen van de regeling van den Burgerlijken Stand, terwijl bij de Adoptie sommige voorschriften aan den Code Civil, andere aan de adat,

andere weder aan het ontwerp-wetgeving voor Chineezen van Mr. FROMBERG zijn ontleend.

In de redactie heb ik beknoptheid en duidelijkheid nagestreefd, en niet geschroomd hier en daar gebruik te maken van de kritiek, sedert lange jaren door wetenschap en ervaring over het Nederlandsch B. W. uitgesproken.

Dat ik het ontwerp overigens op de leest van het B. W. heb geschoeid, althans zijn schema heb gevolgd, ligt voor de hand. Dat schema is inderdaad niet iets willekeurigs, maar spruit uit den aard van het personenrecht voort, gelijk dat de rechts- en handelingsbevoegdheid met al de gewichtige feiten in het menschelijk leven, die deze beide bepalen, achtereenvolgens behandelt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Proeve van een Burgerlijk Wetboek voor de Inlanders op Java en Madoera.

EERSTE BOEK.

VAN PERSONEN.

Algemeene Bepaling.

Art. 1. Dit Wetboek is toepasselijk op alle Mohammedaansche Inlanders wonende op Java en Madoera, uitgezonderd de residentiën Soerakarta en Djocjakarta.

Deze bepaling is in de Inleiding reeds toegelicht. Ik beperk haar voorloopig tot het Eerste Boek op de boven ontwikkelde gronden. Dat de G. G. bevoegd is sommige bepalingen ook op Christen-Inlanders of op Arabieren of andere Mohammedaansche vreemde Oosterlingen toe te passen, op de wijze bij art. 75 R.R. bedoeld, behoeft niet afzonderlijk te worden bepaald. De Christen-Inlanders, de Badoewi's en de Tenggereezen, [1]) voor zoover ze geen Mohammedanen zijn, worden door deze bepaling uitgezonderd.

---

[1]) Dat de Tenggereezen reeds in 1885 grootendeels geislamiseerd waren, althans voor het uitwendige, blijkt o. a. uit het opstel van den Zendeling KREEMER in de „Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendinggenootschap" 1885. „Veertien dagen in Pasoeroeansch Tengger" blz. 355 vlg. De panghoeloe sluit het „burgerlijk" huwelijk, de *doekoen* (Heiden-priester) het kerkelijk.

Tegenwoordig is een der eerste verschijnselen, die men op Tosari ziet, de tulband van een Hadji, en de Tenggereesche doekoens richten hunne gebeden zoowel tot Brahma als tot Mohammed.

EERSTE TITEL.

VAN HET GENOT EN HET VERLIES DER BURGERLIJKE RECHTEN.

Art. 2. Het genot der burgerlijke rechten is onafhankelijk van dat der staatkundige rechten.

Art. 3. Geenerlei straf heeft den burgerlijken dood of het verlies van alle burgerlijke rechten ten gevolge.

Deze titel is overgenomen uit het B. W. E. behoudens eene kleine redactieverandering in art. 2, waar ik „van" heb vervangen door: „van dat der", terwijl ik de bepaling omtrent het recht der ongeboren vrucht heb verplaatst naar het familierecht.

Bizondere toelichting hebben deze artikelen niet noodig. Staatkundige rechten van de Inlanders zijn hoofdzakelijk in de praktijk dat om hunne eigene dorpshoofden te kiezen. Dit kiesrecht hangt evenmin rechtstreeks samen met de burgerlijke rechten als ten onzent dat van de volksvertegenwoordiging, zoodat laatstgenoemde daarvan onafhankelijk zijn.

TWEEDE TITEL.

VAN DE REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

EERSTE AFDEELING.

Van de Registers van den Burgerlijken Stand in het algemeen.

Art. 4. Voor de Inlanders op Java en Madoera bestaan registers van geboorte, van overlijden, en van huwelijk en huwelijksontbinding. De ambtenaren, met het houden daarvan belast, heeten ambtenaren van den burgerlijken stand.

Geboorte, huwelijk en dood zijn de hoofdgebeurtenissen van het leven. Van den burger behooren die feiten behoorlijk te worden geconstateerd. Dit is thans, onder de inlanders, niet 't geval. Toch doet zich de

behoefte aan registers van den burgerlijken stand duidelijk gevoelen. Het is thans eene uitzondering dat een inlander weet, wanneer hij geboren is; slechts enkele hooggeplaatste hoofden, zooals Regenten, houden van geboorten in hunne familie huishoudelijke aanteekeningen.

Omtrent de data van overlijden dezelfde onzekerheid.

Van huwelijken bestaat eenige meerdere herinnering, omdat de plechtigheid voltrokken wordt door een priester (Naib, Panghoeloe of hoofd-Panghoeloe) welke daarvan desgevraagd een schriftelijk bewijs moet afgeven.

Nu acht ik het zeer wel doenlijk, zonder overmaat van moeite of kosten, voldoende registers in te voeren. Zij behoeven niet, zooals de onze, uit omslachtige acten te bestaan, maar moeten worden opgemaakt op denzelfden eenvoudigen voet als waarop reeds nu verscheidene registers in de dorpen of distrikten worden aangehouden, n.l. in die van doorloopende tabellen, verdeeld in kolommen, welker invulling gemakkelijk, eenvoudig en weinig tijdroovend is. Deze registers moeten op de landsdrukkerij worden gedrukt en kosteloos aan de ambtenaren uitgedeeld, elk jaar opnieuw naar gelang van de gebleken behoefte.

De kosten behooren niet hoog te zijn. Gesteld dat er op Java 33.000 dorpen of kampongs zijn, elke met gemiddeld 1000 zielen (dat is iets te veel gerekend, doch voor de toekomst zal het nagenoeg juist zijn) zoodat men bijvoorbeeld kan rekenen op gemiddeld 30 geboorten en 30 sterfgevallen per dorp. Noodig zouden zijn vier registers, elke van een half vel druk, meer dan voldoende om 30 aanteekeningen als de vereischte te bevatten, derhalve voor geheel Java omstreeks 130.000 registers, welke ieder voor zich den lande zeker niet meer dan 10 cents zouden kosten. Het zou *f* 13.000 zeg *f* 15.000 's jaars en voor de registers van huwelijken en echtscheidingen, die minder in aantal, doch grooter van omvang zouden zijn, hetzelfde bedrag

dus totaal ± *f* 30.000 kosten. Mij dunkt, dat de koloniale begrooting voor dezen post niet behoeft terug te deinzen. Afzonderlijke kantoren of archieven behoeven niet te worden gebouwd.

Art. 5. De registers van geboorte en van overlijden worden gehouden door de dorpshoofden (op de hoofdplaatsen door de kamponghoofden of andere met de dorpshoofden gelijkstaande beambten).

De registers van huwelijken en huwelijksontbindingen worden gehouden op de hoofdplaatsen der distrikten door den distriktspriester (Naib-Panghoeloe) op de hoofdplaatsen der afdeelingen door den Panghoeloe, en op de hoofdplaatsen der residentiën door den Hoofdpanghoeloe.

Art. 6. De residenten zullen bij besluit, waarvan afschrift wordt gezonden aan de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de landraden in hun gewest, teneinde ter griffie te worden gedeponeerd, de beambten aanwijzen, welke bij tijdelijke ontstentenis of opkomende verhindering van de gewone ambtenaren van den burgerlijken stand, als buitengewone ambtenaren van den burgerlijken stand zullen optreden. De residenten zijn bevoegd daartoe bepaalde categorieën van beambten aan te wijzen, zonder individueele benoeming. Ingeval het dorps- of kamponghoofd de schrijfkunst niet machtig is, treedt de dorps- of kampongschrijver van rechtswege als ambtenaar van den burgerlijken stand op.

Art. 7. De residenten zullen de handteekeningen der gewone en buitengewone ambtenaren van den burgerlijken stand in hun gewest, door tusschenkomst der assistent-residenten in de afdeelingen, toezenden aan de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de betrokken landraden, om ter griffie te worden gedeponeerd.

Art, 8. Geen ambtenaar van den burgerlijken stand vermag acten te registreeren, welke hemzelve, zijne vrouw of zijne ouders of kinderen betreffen.

Art. 9. Alle registers van den burgerlijken stand worden dubbel gehouden.

Art. 10 Het eerste en het laatste blad van de registers worden gekantteekend, en de overige genummerd door den president van den landraad of een door dezen daartoe te delegeeren lid.

Art. 11. De acten zullen achter elkander in de registers worden ingeschreven, zonder dat eenig wit vak tusschen beide mag worden opengelaten, en wel in den vorm van de terzake dienende feiten of opgaven in de daarvoor bestemde kolommen.

De getallen worden met romeinsche cijfers geschreven. Al hetgeen bij de opmaking der acte mocht worden doorgehaald of veranderd, moet door den ambtenaar van den burgerlijken stand worden geparafeerd. Na de voltooiing mag daarin geene verandering plaats hebben.

Het melding maken van eene latere acte, op eene reeds ingeschrevene betrekking hebbende, geschiedt in de kolom aanmerkingen.

Geene uittreksels worden afgegeven zonder het aangeteekende in de kolom aanmerkingen.

Art. 12. In de acten worden uitgedrukt de datum der inschrijving, de namen, de ouderdom zoo na mogelijk het beroep en de woonplaats der partijen, aangevers en getuigen, zoo die er zijn.

Art. 13. De getuigen zullen door de belanghebbenden en wel zooveel mogelijk uit de inlandsche bevolking worden gekozen, zij moeten zijn manspersonen, ingezetenen van Java en Madoera, en meerderjarig.

Art. 14. De registers zullen door den ambtenaar op 31 December van elk jaar worden afgesloten, en onderteekend.

In de maand Januari daaraanvolgende zal een der dubbelen van de registers worden overgebracht ter Griffie

van den landraad tegen afgifte van een schriftelijk ontvangbewijs, terwijl het andere dubbele ten kantore van den ambtenaar van den burgerlijken stand onder diens bewaring blijft.

Art. 15. Behoudens de voorschriften van art. 14 mogen de registers niet worden verplaatst, tenzij op last van den rechter.

Art. 16. Wanneer de rechter de verplaatsing der loopende registers gelast, is de ambtenaar van den burgerlijken stand verplicht vervolgregisters aan te vragen door bemiddeling van zijn hierarchischen chef.

Deze worden gekantteekend en gewaarmerkt als de gewone.

De te verplaatsen registers worden afgesloten door den ambtenaar van den burgerlijken stand met vermelding der reden waarom de verplaatsing geschiedt.

Wanneer de zaak waarin de verplaatste registers hebben moeten dienen is afgeloopen worden dezelve overgebracht in de bewaarplaatsen bij art. 14 bepaald.

Art. 17. Wanneer het te voorzien is, dat de loopende registers geene genoegzame ruimte zullen aanbieden voor de acten, die in het loopende jaar nog te verwachten zijn, is de ambtenaar van den burgerlijken stand eveneens verplicht tijdig vervolgregisters aan te vragen langs hierarchischen weg en worden deze gekantteekend en gewaarmerkt overeenkomstig art. 10.

Art. 18. De volmachten en andere stukken, die bij de acten zijn gebezigd, worden aangehecht aan het dubbele der registers dat ter Griffie wordt overgebracht.

Art. 19. Ieder is bevoegd om zich door de ambtenaren van den burgerlijken stand behoorlijk door deze onderteekende en gedateerde uittreksels uit de registers te doen afgeven, alsmede afschrift van de aangehechte stukken.

Deze uittreksels, wanneer zij met de registers overeen-

stemmen, en de handteekening van den ambtenaar door den president van den landraad of een door dezen daartoe te delegeeren lid is gelegaliseerd, leveren volledig bewijs op van het daarin vermelde, behoudens de betichting van valschheid.

Art. 20. De registers en alle daarin ambtshalve geschreven acten en aanteekeningen zijn authentieke geschriften.

Art. 21. De registers worden ter landsdrukkerij gedrukt en jaarlijks in den loop van December kosteloos aan de ambtenaren van den burgerlijken stand toegezonden door tusschenkomst van den resident. Zij vermelden op den omslag het gewest, de afdeeling, het distrikt en, voor zooveel betreft de registers van geboorte en overlijden, ook het dorp of de kampong.

Art. 22. Wanneer geene registers hebben bestaan, of dezelve zijn verloren geraakt, vervalscht, veranderd, verscheurd, vernietigd, verdonkerd of verminkt, wanneer acten daaraan ontbreken, of wanneer in de ingeschreven acten dwalingen, uitlatingen of andere misslagen hebben plaats gehad, zal zulks grond kunnen opleveren tot aanvulling of verbetering der registers.

Art. 23. Het verzoek daartoe zal alleen kunnen worden gedaan bij den landraad, in wiens ressort de registers zijn of hadden behooren te zijn gehouden, dewelke, behoudens hooger beroep, na verhoor van het openbaar ministerie, en, wanneer daartoe gronden zijn van partijen en getuigen deswege zal uitspraak doen.

Art. 24. De ambtenaren van den burgerlijken stand en andere bewaarders zijn ieder voor zooveel hun aangaat aansprakelijk voor het richtig houden en bewaren der registers.

Art. 25. Elke verandering of vervalsching van het register, elke inschrijving op een los blad, en elke overtreding van de voorschriften der wet kunnen partijen grond

opleveren om tegen die ambtenaren of bewaarders eene vordering tot schadevergoeding in te stellen.

Art. 26. Ingeval van overtreding der Wet, voor zoover daarbij niet in de strafrechtverordeningen is voorzien, kunnen de ambtenaren van den burgerlijken stand en de bewaarders worden verwezen in eene geldboete de som van vijf-en-twintig gulden niet te boven gaande. De daartoe strekkende vordering wordt door den ambtenaar van het openbaar ministerie bij den landraad ingebracht en afgedaan als eene burgerlijke rechtsvordering, volgens de gewone wijze van procedeeren.

Art. 27. Het openbaar ministerie bij de landraden is verplicht, de ter griffie overgebrachte registers en de daaraan gehechte stukken jaarlijks te onderzoeken en van zijne bevinding procesverbaal op te maken binnen de eerste zes maanden van elk jaar.

Het is bevoegd inzage te nemen van de dubbelen die bij de ambtenaren van den burgerlijken stand berusten.

Art. 28. Ingeval van overtreding of misdrijf zullen zij de schuldigen ambtshalve vervolgen, doch met inachtneming van de hun door den Officier van Justitie bij den Raad van Justitie onder welken de landraad ressorteert, daaromtrent gegeven instructies.

Art. 29. Zij zenden dezen daartoe een geauthentiseerd afschrift van het procesverbaal van bevinding toe, alvorens tot de vervolging over te gaan.

Art. 30. De acten van den burgerlijken stand en alle andere aanteekeningen in de registers zijn kosteloos en vrij van zegel.

Art. 31. Voor de afgifte van elk uittreksel zijn de ambtenaren van den burgerlijken stand gerechtigd vooraf te vorderen de volgende kosten:
voor een extract betreffende geboorte of overlijden *f* 0.25.
voor een extract betreffende huwelijk of echtscheiding *f* 1.—.

Ter toelichting van deze algemeene bepalingen zeg ik vooreerst, dat zij in hoofdtrekken, met de noodige wijzigingen, zijn ontleend aan het Burgerlijk Wetboek voor Europeanen en aan het Reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand. Ik acht het wenschelijk deze weer in het burgerlijk wetboek in te lijven, zooals ook in het B. W. van Nederland op het voorbeeld van den Code Civil was geschied. Modellen van de registers kunnen later desnoods bij gewone koloniale ordonnantie worden vastgesteld (ze kunnen zeer eenvoudig zijn).

De registers van geboorte en overlijden moeten door de dorps- of kamponghoofden worden aangehouden, kunnen zij niet schrijven door hunne schrijvers, Reeds nu worden hier en daar bevolkingsregisters aangehouden, zoodat het hun geene noemenswaardige last zal veroorzaken. De Residenten moeten, ter vermijding van onnoodigen omslag, de bevoegdheid hebben om de buitengewone eigenlijk juister de vervangende ambtenaren en bloc, niet met name aan te wijzen.

De registers van huwelijk en echtscheiding daarentegen komen uit den aard der zaak voor rekening der priesters, die de huwelijken en echtscheidingen bewerkstelligen. Reeds nu worden door hen registers aangehouden en wordt krachtens Stbl. 1895 no. 198 een schriftelijk bewijs van 't huwelijk, vrij van zegel afgegeven. Ze aan de distrikts- of andere administratieve hoofden te geven, ware voor dezen, die toch al met werk zijn overladen, een niet onbelangrijke verzwaring daarvan, terwijl het ook meer met de zeden en met de belangen des volks overeenstemt huwelijk en echtscheiding wettig te doen constateeren door hen, die er mede belast zijn. Voor de richtige aanhouding der huwelijks- en echtscheidingsregisters is ook eenige meerdere oplettendheid en kennis noodig, dan bijv. het dorpshoofd doorgaans bezit.

Dat de in onze registers gebruikelijke langdradige acten door enkele aanteekeningen worden vervangen zal ik wel niet behoeven te verdedigen; het wint tijd, moeite en papier uit en schaadt mijns inziens noch aan de duidelijkheid, noch aan de betrouwbaarheid. Alle veranderingen enz. moeten worden geparafeerd; onderteekening der acten door partijen en getuigen is onder een volk, waarvan nog 9/10 analphabeten, onuitvoerbaar en daarenboven geheel overtollig. Ik heb niet durven voorschrijven het schrijven van de acten zelve in Latijnsche (of Nederlandsche) letters, daar deze niet voldoende bekend zijn; de Romeinsche getallen worden daarentegen algemeen gebezigd.

De afsluiting en onderteekening, gevoegd bij de voorafgaande waarmerking en kantteekening van den landraadvoorzitter, waarborgen voldoende de authenticiteit. De inspectie door de djaksa's onder toezicht van den officier van justitie zal vooral in de eerste jaren zeer nuttig kunnen zijn. Dat de officieren van justitie zelven zich houden aan de eventueele voorschriften van den Procureur-Generaal, spreekt vanzelf en behoeft m. i. niet uitdrukkelijk te worden gezegd. De landraad zal natuurlijk ingeval van vergissingen te goeder trouw geringe of zelfs geene boeten opleggen. Het maximum daarvan heb ik gesteld op 1/4 van dat voor de Europeesche ambtenaren vastgesteld, die aan hoogere vereischten kunnen voldoen en meer inkomsten uit de acten trekken.

De extracten heb ik zoo goedkoop mogelijk gesteld; eenige belooning, zij 't ook zeer gering, acht ik gewenscht.

Dat alle acten vrij van zegel moeten zijn, zal vertrouw ik instemming vinden. Ook kosteloos wensch ik de opmaking te doen geschieden; voor de acten van geboorte en overlijden behoeft dit geen betoog; voor die van huwelijk en echtscheiding voer ik aan, dat de priesters buiten de acte om, toch voordeel

daarvan plegen te hebben, en de geringe moeite van de registratie hun niet daarenboven behoeft te worden vergoed.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Registers van geboorte en van overlijden.

Art 32. De aangifte van geboorte zal geschieden binnen de driemaal vier-en-twintig uren na de geboorte aan den ambtenaar van den burgerlijken stand van het dorp of de kampong waar de geboorte heeft plaats gehad, die daarvan dadelijk de acte zal opmaken.

Art. 33. Hij is bevoegd om zich van de waarheid van het feit der geboorte en der kunne van het kind en de andere terzake dienende omstandigheden, door eigen onderzoek en aanschouwing te vergewissen, en indien blijkt dat de gedane opgaven onwaar zijn, het opmaken der acte te weigeren; dan wel ze naar zijne persoonlijke bevinding op te maken.

Ingeval van twijfel of oneenigheid mag hij de beslissing des rechters inroepen.

Art. 34. De aangifte der geboorte wordt door den vader gedaan of bij ontstentenis van dezen door de vroedvrouw of andere ooggetuigen der bevalling.

De acte wordt opgemaakt in tegenwoordigheid van 2 getuigen.

Art. 35. De acte van geboorte behelst:

1°. doorloopend volgnummer;

2°. den datum, het uur en de plaats der geboorte.

3°. de kunne van het kind en den naam daaraan gegeven of te geven.

4°. de namen, het beroep en de woonplaats der ouders zoover bekend, en de vermelding of ze gehuwd zijn met elkander, dan wel de erkenning van den vader of de moeder, zoo die plaats heeft;

5⁰. den naam, het beroep en de woonplaats des aangevers en der getuigen.

Art. 36. Wanneer het kind op eene zeereis geboren is aan boord van een vaartuig onder een inlandschen gezagvoerder, op Java of Madoera behoorende, wordt de termijn van aangifte verlengd tot 30 dagen na de geboorte. Die aangifte moet plaats hebben bij den ambtenaar van de eerste haven of reede die het vaartuig aandoet, of bij den ambtenaar van de woonplaats der ouders of moeder, zoo de vader onbekend is.

Art. 37. Degeen, die een te vondeling gelegd pasgeboren kind aantreft, is verplicht binnen driemaal vier-en-twintig uren daarvan aangifte te doen bij den ambtenaar zijner woonplaats, die bij onbekendheid of ontstentenis der ouders den datum der vondst, den aan het kind te geven naam (die geene toespeling op het vondelingschap mag bevatten) zijne kunne, en vermoedelijken ouderdom in het loopende register van geboorte inschrijft.

Art. 38. De aangifte van overlijden zal binnen driemaal vier-en-twintig uren na den dood worden gedaan aan den ambtenaar van het dorp of de kampong waar het overlijden heeft plaats gehad, door twee personen die het overlijden uit eigen aanschouwing kunnen bevestigen, waarop de ambtenaar dadelijk de acte in het register schrijft. Wanneer het blijkt, dat de overledene elders woonde, zal de ambtenaar een uittreksel uit het register betreffende het overlijden door tusschenkomst van het distriktshoofd doen toekomen aan den ambtenaar der woonplaats, die het in zijn register inschrijft. Wanneer de overledene geene bekende woonplaats heeft, of eene woonplaats buiten Java of Madoera, zal de ambtenaar door tusschenkomst van het distriktshoofd in het eerste geval een extract doen toekomen aan den ambtenaar te Batavia die het in het loopende register opneemt, in het tweede geval aan den

Resident, die het naar omstandigheden opzendt aan den Gouverneur-Generaal ter opzending aan den Minister van Koloniën.

Art. 39. De acte van overlijden behelst:

1⁰. doorloopend nummer;

2⁰. den naam, den ouderdom, zoo na mogelijk, het beroep en de woonplaats des overledenen;

3⁰. den datum en het uur van het overlijden;

4⁰. den naam van den echtgenoot des overledenen, ingeval van polygamie slechts der oudste vrouw;

5⁰. den naam der aangevers, en, voor zoover zulks bekend is,

6⁰. de namen der ouders van den overledene, en deszelfs geboorteplaats.

Art. 40 De ambtenaar zal geene acte van overlijden van een pas geboren kind mogen opmaken, dan voorzoover hem is gebleken, dat de geboorte vooraf is aangegeven en geregistreerd. Bij gebreke daarvan zal hij slechts mogen aanteekenen in het register van overlijden dat het kind als levenloos is aangegeven.

Art. 41. Ingeval van twijfel aan de waarheid der aangifte of andere ter zake dienende omstandigheden is de ambtenaar bevoegd zich door eigen aanschouwing daarvan te vergewissen, en, ingeval van onwaarheid der aangifte of afwijking van de omstandigheden daarvan, de registratie te weigeren of de acte naar zijne bevinding op te maken.

Ingeval van twijfel of oneenigheid mag hij de beslissing des rechters inroepen.

Art. 42. Wanneer eén sterfgeval heeft plaats gehad in een burgerlijk of militair ziekenhuis, of wel een lijk daarin ter begraving is opgenomen, dan wel in eene gevangenis of huis van bewaring, is het hoofd of de bestuurder van zoodanig gesticht, vergezeld van den geneesheer die het lijk mocht hebben geschouwd of bij gebreke daarvan van

een anderen ooggetuige van den dood, verplicht de aangifte van het overlijden te doen mondeling of schriftelijk volgens een bepaald formulier, dat zoo mogelijk al de gegevens voor de registratie overeenkomstig art. 39 bevat.

Art. 43. Ingeval van tenuitvoerlegging van een doodvonnis, is de griffier van den landraad, vergezeld door den geneesheer, die de schouwing heeft verricht of door een anderen ooggetuige van de executie, verplicht de aangifte te doen, mondeling of schriftelijk op den voet van art. 42.

Art. 44. Ingeval van het vinden van een lijk, waarbij de doodsoorzaak onbekend is of verdacht voorkomt of kennelijk aan geweld is toe te schrijven, zal het betrokken dorpshoofd, bij gebreke van ooggetuigen van het sterfgeval, alvorens de maatregelen te nemen, voorgeschreven bij artikelen 17—21 van het zoogenaamd Inlandsch Reglement, de aangifte doen bij zijnen schrijver als buitengewoon ambtenaar, vergezeld van den geneesheer of anderen ooggetuige, die de schouwing heeft bewerkstelligd, en zal hij tot die aangifte, indien hij de plaats des overlijdens niet verlaten kan of door andere ambtsbezigheden verhinderd is, dien schrijver voor zich kunnen ontbieden.

Art. 45. Wanneer een sterfgeval heeft plaats gehad op zee aan boord van een vaartuig onder inlandschen gezagvoerder op Java en Madoera behoorende, zal de aangifte door dezen vergezeld van een ooggetuige binnen 30 dagen na het overlijden geschieden, bij aankomst in de eerste haven of op de eerste reede aan den ambtenaar van den burgerlijken stand aldaar, en bij aankomst in de woonplaats van den overledene bij den ambtenaar dier woonplaats.

Art. 46. Wanneer een geboorte- of sterfgeval heeft plaats gehad aan boord van een vaartuig onder een Europeeschen gezagvoerder, wordt de geboorte of het overlijden binnen driemaal vier-en-twintig uren door dezen geregi-

streerd in zijn dagregister, in tegenwoordigheid van twee ooggetuigen van de geboorte of den dood.

Deze inschrijving geschiedt volgens een bepaald formulier op den voet van art. 42.

Een behoorlijk extract hiervan wordt bij aankomst in de eerste haven of op de eerste reede aan den havenmeester of anderen daartoe gestelden ambtenaar ter hand gesteld, die hetzelve toezendt aan den ambtenaar van den burgerlijken stand daar ter plaatse, welke het registreert, en zoo mogelijk toezendt aan den ambtenaar van den burgerlijken stand der woonplaats van de ouders des jonggeborenen of van den overledene, welke ambtenaar het eveneens in het loopend register opneemt.

Art. 47. Wanneer een sterfgeval plaats heeft bij eene schipbreuk zal de aangifte kunnen geschieden aan den ambtenaar van de eerste plaats op Java en Madoera die door de schipbreukelingen bereikt wordt, en zulks, door twee ooggetuigen van het overlijden binnen dertig dagen daarna. Deze ambtenaar zendt zoo mogelijk het extract aan dien van de laatste woonplaats des overledenen.

Art. 48. De uit Nederland van regeeringswege aan den Gouverneur-Generaal toegezonden afschriften van overlijdensacten van aan boord van Nederlandsche schepen of in Nederland overledene inlanders van Java en Madoera worden van wege den Gouverneur-Generaal door tusschenkomst der residenten toegezonden aan de ambtenaren van de laatste woonplaats des overledenen, ter opneming in de loopende registers van overlijden.

Deze speciale bepalingen omtrent de registers van geboorte en overlijden zijn weder grootendeels uit de aangehaalde bronnen, met eenige vereenvoudiging, overgenomen. Nieuw is hoofdzakelijk het uitdrukkelijk toekennen van de bevoegdheid tot weigering van registratie aan de ambtenaren, wanneer de onwaarheid

der aangifte blijkt, met beroep op den rechter in twijfelachtige gevallen. Ik acht deze bepaling noodig vooreerst met het oog op de moeielijkheden die het ontbreken daarvan dikwijls aan de Europeesche ambtenaren van den burgerlijken stand en aan den rechter heeft veroorzaakt, en anderdeels, omdat onware of onjuiste aangiften van inlanders meer te vreezen zijn dan van Europeanen. Daarenboven is een persoonlijk onderzoek binnen den omvang van een Javaansch dorp schier altijd vrij gemakkelijk en weinig tijdroovend.

Bij de aangevers der geboorte heb ik gezwegen van de „geneesheeren en heelmeesters" van onze Nederlandsche wet, omdat die bij Javaansche accouchementen uitzondering zijn en in elk geval onder de rubriek ooggetuigen vallen.

Ad. art. 37. Het te vondeling gelegd zijn, dat op Java, schoon zelden, voorkomt, wordt voor min eervol gehouden. „Bij de Javanen, met name in Trenggalek, heerscht het aloud geloof, dat een „botjah kowar" (d. i. een buiten echt of in overspel geteeld kind) ook wel genoemd „botjah djadah" ieder die zich met zijn verzorging inlaat behalve aan de moeder onheil brengt. Om dit onheil af te weren worden verschillende middelen (sarat's) te baat genomen, wanneer zulk een kind wordt aangenomen. Dikwijls wordt dan bedongen, dat de moeder zich eerst van haar kind moet ontdoen door het neer te leggen op haar voorerf („latar") dan wel buiten onder den dakrand („tritis") waarna degeen, die het kind wil aannemen, het opraapt en medeneemt. Of wel het kind wordt, zonder zoodanige afspraak, te vondeling gelegd en door iemand, die het niet kent, meegenomen, of het wordt met behulp van derden den aanstaanden pleegouders in handen gespeeld. Onder deze omstandigheden schijnt, naar het bijgeloof, het aan de ongeoorloofde oorzaak van het kind verbonden onheil te worden afgewend, ook

al . vernemen de pleegouders naderhand de herkomst van het kind". (Wet en Adat 2de Jaargang 1ste stuk blz. 26, ontleend aan een vonnis van den Landraad te Trenggalek President Mr. W. F. HAASE, opgenomen in het Indisch Weekblad van het Recht N⁰. 1786.)

In verband met deze vooroordeelen is het zeker gewenscht, aan het B. W. E. het verbod te ontleenen om het gevonden kind een naam te geven, die aan het vondelingschap herinnert.

DERDE AFDEELING.

Van de registers van huwelijk en huwelijksontbinding.

Art. 49. De acten van huwelijk in de registers bevatten:

1°. doorloopend volgnummer.

2°. de namen, den ouderdom zoo na mogelijk, de geboorteplaats, de woonplaats en het beroep der echtgenooten, en, wanneer de man reeds gehuwd is, die der andere echtgenooten, en, wanneer zij te voren gehuwd zijn geweest, die van de vroegere echtgenooten.

3°. hunnen staat van minder- of meerderjarigheid.

4°. de toestemming van de huwelijksvoogden of van den ambtenaar van den burgerlijken stand, in de gevallen waarin deze vereischt is.

5°. de tusschenspraak van den Priesterraad, zoo die heeft plaats gehad.

6°. de erkenning van natuurlijke kinderen, uit de aanstaande echtgenooten geboren, zoo die plaats heeft.

7°. de namen, den ouderdom zoo na mogelijk, de woonplaats en het beroep der getuigen.

Art. 50. De inschrijving van de acte van buitenslands gesloten huwelijken, zoo die plaats heeft volgens de bepa-

lingen van dit Wetboek, zal in de loopende registers van de woonplaats der echtgenooten plaats hebben.

Art. 51. In de kolom aanmerkingen van het huwelijksregister zal de ambtenaar van den burgerlijken stand kort en zakelijk de huwelijksvoorwaarden zoo die mondeling voor hem worden verleden, aanteekenen.

Zijn zij bij afzonderlijke authentieke acte verleden, dan zal hij den zakelijken inhoud eveneens aldaar aanteekenen en een authentiek afschrift van de acte aan het register vasthechten.

Art. 52. Ingeval van ontbinding van het huwelijk door den Priesterraad zal de ambtenaar van den burgerlijken stand ten verzoeke van de meest gereede partij op vertoon van een authentiek afschrift van het vonnis den korten inhoud daarvan in het loopende register aanteekenen en het afschrift vonnis daarbij aanhechten. Voorts zal hij den korten inhoud zakelijk aanteekenen in de kolom aanmerkingen bij de huwelijksacte, en zoo een der registers reeds ter Griffie berust, den Griffier daarvan mededeeling doen, die alsdan ambtshalve verplicht is de ontbinding in gezegde kolom van de huwelijksacte aan te teekenen. Bijaldien het huwelijk elders is gesloten, zal de ambtenaar in alle gevallen van ontbinding zijnen ambtgenoot ter plaatse deshuwelijks daarvan schriftelijk verwittigen, en deze een gelijke aanteekening doen bij de huwelijksacte, en den betrokken Griffier van de ontbinding verwittigen, die als dan gelijke aanteekening doch in het ter Griffie berustend register.

Art. 53. De acten van inschrijving der huwelijksontbinding zullen bevatten:

1°. doorloopend volgnummer.

2°. de namen, den ouderdom zoo na mogelijk, de geboorteplaats, de woonplaats en het beroep der gescheiden echtgenooten.

3°. de vermelding, in welken vorm de ontbinding heeft plaats gehad en, indien zij bij vonnis van den Priesterraad heeft plaats gehad, den datum van dat vonnis.

4°. de vermelding, indien de ontbinding door gewone verstooting (talak) heeft plaats gehad, hoeveel malen die verstooting is uitgesproken.

De acte zal volgens hare dagteekening in het huwelijksregister worden ingeschreven, en is de ambtenaar van den burgerlijken stand verplicht daarvan aanteekening te doen in de kolom aanmerkingen der huwelijksacte, en, indien een der dubbelen ter Griffie berust, den Griffier daarvan te verwittigen, die alsdan ambtshalve verplicht is de ontbinding in gezegde kolom van de huwelijksacte aan te teekenen. Tot deze mededeeling aan den Griffier is de ambtenaar van den burgerlijken stand, ingeval van gewone verstooting, eerst verplicht wanneer 3 maanden + 10 dagen zijn verstreken, zonder dat zij herroepen is, en ingeval van driemalige herhaling dezer verstooting onmiddellijk daarna.

Ook deze bepalingen zijn, zooveel noodig gewijzigd aan de genoemde bronnen ontleend. Zij behoeven dan ook weinig toelichting. Van de vrije toestemming der aanstaande echtgenooten wordt in het register geene melding gemaakt, omdat die der bruid niet altijd vereischt is.

Ook acht ik het overtollig om den graad van bloed- of aanverwantschap der getuigen te doen registreeren. Dispensatiën komen in mijn ontwerp niet voor.

Wat betreft de ontbinding, deze wordt in mijn ontwerp nooit door den dagelijkschen rechter, doch wel soms door den Priesterraad uitgesproken.

De speciale bepalingen omtrent de talak hangen samen met de verschillende uitwerking, die deze op de huwelijksontbinding heeft, naarmate de ïddah termijn

verstreken is en naarmate zij voor de eerste of derde maal is, uitgesproken. Voordat het huwelijk voor goed ontbonden is, acht ik het overtollig dat deze verstooting in het register ter Griffie wordt aangeteekend.

DERDE TITEL.

VAN WOONPLAATS OF DOMICILIE.

Art. 54. Ieder heeft zijne woonplaats daar, waar hij zijn hoofdverblijf heeft gevestigd.

Art. 55. De verandering van woonplaats geschiedt door de werkelijke verhuizing naar eene andere plaats, met het voornemen om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen.

Dat voornemen wordt uit de omstandigheden opgemaakt.

Art. 56. Ambtenaren worden geacht hunne woonplaats te hebben daar, waar zij hunne bediening uitoefenen.

Oefenen zij deze op meerdere plaatsen uit, dan worden zij geacht hunne woonplaats te hebben daar, waar hunne ambtelijke woning of bij gebreke van dien, hun bureau is gevestigd.

Art. 57. De getrouwde vrouw, die met haren man samenwoont, volgt zijne woonplaats, minderjarigen die van hunne ouders of voogden, ingeval van huwelijksontbinding die van hunnen vader, meerderjarigen, die onder curateele zijn gesteld, die van hunnen curator.

Art. 58. Meerderjarige dienstboden hebben hunne woonplaats bij dengene, bij wien zij dienen en inwonen.

Deze artikelen zijn met eenige wijziging uit het burgerlijk wetboek voor Europeanen overgenomen, terwijl ik die omtrent naams- en voornaams veranderingen voor inlanders geheel ondoeltreffend acht. De veelvuldige naamsveranderingen onder de inlanders komen hoofdzakelijk voor bij misdadigers. Als eigenlijke naams-verandering kan men niet beschouwen het algemeen

gebruik van ouders, om zich te noemen naar hunnen eerstgeborene. De eigen oorspronkelijke (zoogenaamde melk-) naam toch blijft daarbij als alias gehandhaafd. Het aannemen van een veranderden naam door hoofden bij verkrijging of verhooging van rang, kan men evenmin als een echte naamsverandering beschouwen. Ik houd het dus voor wenschelijk om van deze gebruiken, die geene rechtsgevolgen hebben, in de Wet te zwijgen [1]). De redenen die de Europeanen meestal tot naamsverandering bewegen, nl. het bewaren van een geslachts- of familienaam, die anders zou uitsterven, gelden niet voor den inlander, die geen geslachtsnaam draagt. Volgens Ind. Stb. 1824 n⁰. 13 juncto Ind. Stb. 1867 n⁰. 168 mogen ambtenaren hunnen naam niet veranderen zonder toestemming van den G. G.

Wat nu betreft de woonplaats, het is bekend dat de inlander, vooral de kleine man, zeer aan zijn geboorteplaats is gehecht. Het definitief verhuizen naar eene andere streek blijft percentsgewijze uitzondering. Het meest komt het voor 1⁰ bij ambtenaren door overplaatsing; 2⁰ bij huis- kantoor- of fabrieksbedienden, die dikwijls hunne meesters ook bij verhuizing volgen; 3⁰ bij veroordeelden, vooral wanneer hunne straf buiten de plaats hunner veroordeeling ondergaan is, omdat zij dikwijls bij terugkeer in hun dorp een slecht onthaal vinden; 4⁰ bij koelies, krachtens koeliecontracten naar de buitenbezittingen getransporteerd, en behalve de Chineezen, grootendeels van Java afkomstig; 5⁰ bij de echte zwervelingen, de orang menoempang, die om zoo te zeggen buiten de gevestigde maatschappij staan.

Van de meeste dezer categorieën kan men zeggen dat de meerderheid daarvan wel een sterk verlangen,

---

[1]) Zie hieromtrent: Mr. L. W. C. VAN DEN BERG: de afwijkingen van het Mohammedaansche familie- en erfrecht op Java en Madoera in: Bijdragen tot de taal- land. en volkenkunde van Ned.-Indië Vde, volgreeks VII, blz. 454 vlg.

doch niet het bepaalde voornemen heeft om naar hunne geboorteplaats terug te keeren.

Daarentegen bewijst een tamelijk lang verblijf in den vreemde, zooals bijvoorbeeld elk jaar zwermen Madoereezen naar Java overkomen om aan den koffiepluk deel te nemen en daarna weder terug te keeren, of zooals andere Javanen soms uit ver verwijderde streken werk komen zoeken, door den nood gedrongen, volstrekt niet dat men zich aldaar vestigen wil.

Het hoofdbeginsel van ons Europeesch Wetboek, vervat in art. 17 in verband met art. 18 en 19 aldaar heb ik derhalve voor inlanders overgenomen.

Hierop is geene uitzondering, het veel voorkomend geval, dat een man voor zijne tweede of derde vrouw eene afzonderlijke woning, dikwijls in een ander dorp heeft, waar hij zelf langere of kortere „Abstecher" maakt. Ook dan blijft hij als zijne eigenlijke woning beschouwen die waar hij met zijne eerste vrouw (bini toewa) woont. Toch houd ik het bij de formuleering van de definitie niet voor wenschelijk om het „geacht worden" van onze Wet over te nemen. Het woonplaats begrip moet niet tot juridische fictie worden gestempeld. Daarom heb ik de tweede alinea van art. 17 weggelaten. Immers, al leidt men zelfs een zwervend leven, een hoofdverblijf is er toch altijd, ook al is dit slechts tijdelijk. Voor de echte nomaden, zooals de orang menoempang eigenlijk zijn, heeft men dan ook een houvast. Men moet den inlander, die van nature mijns inziens toch al zeer geneigd is tot fictien en wetsontduiking, deze vooral niet opdringen.

Op dien grond heb ik ook niet overgenomen de bepaling van alinea 1 van art. 19 van het B. W. voor Europeanen, dat het voornemen van vestiging op eene andere plaats wordt bewezen door eene *verklaring*, ofschoon het doen van rapport aan het hoofd der dessa algemeen gebruikelijk is. Doch juist daarvan wordt reeds nu, zooals de ervaring mij geleerd heeft,

misbruik gemaakt bijv. om eene executie in zijne ware woonplaats te ontgaan. Zoodanige verklaring mag dus geen volledig bewijs zijn. Zij kan slechts casu quo in aanmerking komen als ééne der omstandigheden, waaruit het voornemen van vestiging moet worden opgemaakt.

Die omstandigheden heb ik alzoo, evenals alinea 2 van gezegd artikel, aan de beoordeeling des rechters overgelaten. De feiten moeten beslissen, niet de dikwijls onbetrouwbare verklaringen van partijen. Wat betreft de woonplaats der vrouw, kinderen en onder curateele gestelden heb ik den hoofdregel van ons B. W. (art. 21 aldaar) overgenomen, behoudens dat het werkelijk samenwonen der vrouw als vereischte wordt gesteld (met het oog op de polygamie) terwijl van scheiding van tafel en bed geen sprake is onder inlanders. Ingeval van echtscheiding of huwelijksontbinding moeten de minderjarigen de woonplaats van hunnen vader volgen, ook al zijn zij eventueel krachtens de Wet of vonnis tot hun 7[de] jaar bij de moeder. De vader immers moet toch voor hen in rechten optreden. Voor den curandus moet de curator in rechten optreden, althans wat betreft zijne goederen, en daarom moet hij de woonplaats des curators volgen. Dat alles is geheel in overeenstemming met inlandsche zeden en begrippen.

Desgelijks het volgen door de huisbedienden van de woonplaats hunner meesters. Hebben zij echter eene eigen woning, dan is deze hunne woonplaats.

Tegen eene bepaling van het juridisch begrip: *sterfhuis* heb ik bezwaar, als overtollig en tot misbruik kunnende leiden. Men vergete hierbij niet, dat volgens inlandsch recht de erfgenamen niet strikt gehouden zijn tot de betaling der schulden van den overledene, ofschoon het eene verdienstelijke daad is.

Ook de bepalingen van artt. 24 en 25 van de Europeesche Wet omtrent *gekozen woonplaats* acht ik

voor de inlandsche wet niet geschikt. In de praktijk zou deze zich het meest voordoen bij notarieele acten, welker inhoud weliswaar aan partijen moet worden voorgehouden, doch waarbij de ervaring leert dat dergelijke clausules veelal niet voldoende helder zijn voor den inlandschen contractant, althans dat hij de strekking daarvan bij gebreke van kennis der civiele procedure niet doorziet. De mogelijkheid moet vermeden worden, dat dagvaardingen uitgebracht worden aan zoodanig adres, dat zij de gedagvaarde partij inderdaad niet bereiken, vooral nu de procedure bij verstek in het aanhangig ontwerp van burgerlijke rechtsvordering voor inlanders is opgenomen. Het nut daarenboven van zoodanige gekozen woonplaats kan gerust, althans voor inlanders, als zeer problematiek worden beschouwd.

VIERDE TITEL.

VAN HET HUWELIJK.

In de Oostersche huwelijksinstellingen, gegrond op de polygamie, en, althans wat Java en Madoera betreft, onder den sterken invloed staande van den Islam, vindt de Westersche Wetgever, wiens denkbeelden ontleend zijn aan de monogamie en aan het Christendom, wel een bizonder teer onderwerp.

Ten aanzien van het hoofdbeginsel, dat bij het ontwerpen der navolgende bepalingen bij mij heeft voorgezeten, merk ik op dat dit geweest is bestendiging van het bestaande gewoonterecht. Omtrent de receptie van den Fiqh ten deze schreef Dr. SNOUCK HURGRONJE indertijd [1]. „Wij zullen de beschikbare plaats vooral wijden aan eenige opmerkingen over het eerste hoofdstuk hiervan *Het huwelijk*. Immers terwijl elk ander deel van de „plichtenleer" (voor zoover die de verhouding der menschen onderling regelt) òf slechts voor zekere

---

[1]) In: *De Indische Gids* 1884, I. 766 vlg.

klassen (bijv. ambtenaren) van belang is óf buiten innigen samenhang met het godsdienstige leven blijft en dus door de meesten als indifferent wordt beschouwd, heeft het familie recht in het algemeen en het huwelijksrecht in het bijzonder op het individueele leven van ieder geloovige min of meer invloed. Niet, alsof men daarom hem, die met de Fiqhbepalingen in dezen gebrekkig of niet bekend is, een slecht moslim zou mogen noemen, voorwaar, dan zouden er weinig goede moslims zijn — maar algemeen acht men een huwelijk eerst dan geldig in de Mohammedaansche wereld, wanneer men de noodige waarborgen heeft, dat aan de eischen der Wet is voldaan. Vandaar dan ook, dat, terwijl geen ander deel van het dusgenoemde „Recht" als maatstaf kan dienen om den invloed te bepalen, welken de Islam in een of ander land oefent, men het huwelijksrecht wel eenigermate als zoodanig kan gebruiken.

Het is daarom treffend, dat juist het huwelijksrecht onder de O. Indische Mohammedanen zoomin slechter als beter wordt nageleefd dan in de meeste andere aan den Islam onderworpen landen".

In de twintig jaren, verloopen sedert dit geschreven werd, zijn de Javanen voorzeker in dit opzicht, gelijk in vele andere, geen slechtere Mohammedanen geworden. De bemoeienis van de panghoeloe's en naib's met de huwelijken, sedert lang gebruikelijk, en door Staatsblad 1895 N^{0}. 198 gelegitimeerd, heeft natuurlijk de strekking om de voorschriften van den Fiqh hoe langer hoe meer bindend te maken en in te scherpen. „Op Java heeft", schreef Prof. WILKEN in 1889 [1]) „gelijk van genoegzame bekendheid is, het huwelijk geheel volgens den Mohammedaanschen ritus plaats." Curieus is in dit opzicht de studie van ARMINIUS in *De Indische Gids* 1889 „Iets over huwelijk en echt-

---

[1]) In zijne: Plechtigheden en gebruiken bij verlovingen en huwelijken bij de volken van den Indischen Archipel 2de deel blz. 79.

scheiding bij de inlanders, de daaruit voortvloeiende inkomsten der Mohammedaansche geestelijkheid en de administratie der moskeefondsen."

Men ziet in die studie, hoe de Panghoeloe's aan de trouw- of scheidingslustigen geheel volgens de voorschriften der „Wet" hunnen burgerlijken staat, minder- of meerderjarigheid, reeds of nog niet te voren gehuwd zijn, toestand van reinheid of onreinheid en dergelijke afvragen, alvorens hunne medewerking te verleenen.

Men kan veilig aannemen, dat tegenwoordig de voorschriften van den Fiqh in dit opzicht door de groote meerderheid der bevolking als bepaald verbindend worden beschouwd (natuurlijk voor zoover ze Mohammedanen zijn) juist zooals wij ons gebonden achten door de voorschriften van ons burgerlijk wetboek.

Ik moet erkennen dat de invloed van den Islam op het huwelijk en de echtscheiding op Java en Madoera mij voorkomt, — afgescheiden van de vraag of voortgezette islamiseering van het volk over het algemeen heilzaam is of niet — minstens evenveel vóór- als nadeelen op te leveren. Hoofdnadeel is de groote gemakkelijkheid van echtscheiding door enkele wilsverklaring des mans. Doch dit wordt wel eenigszins opgewogen door de door het gewoonterecht (en sedert 1895 ook door de wet) vereischte verschijning voor den Panghoeloe of Naib, waaraan altijd eenige moeite en kosten verbonden zijn, zoodat men niet zoo lichtvaardig tot de talak zal overgaan als wanneer men dien enkel in het bijzijn van gewone getuigen had uit te spreken. Daarenboven heeft de sluiting en ontbinding van huwelijken ten overstaan van ambtenaren altijd de strekking om den eerbied voor den huwelijksband, (die overigens op Java en Madoera tamelijk los is) te verhoogen. De geest van de voorschriften der Mohammedaansche Wet is ook niet zóó demoraliseerend, als die wel eens wordt afgeschilderd.

Zoo is het een betwist punt, of het huwelijk volgens

den Fiqh al of niet beschouwd moet worden als een soort van koopcontract.

Dr. SNOUCK HURGRONJE zegt daaromtrent t. a. p.: „Vroeger kwam ik reeds tegen de ongegronde meening op, als zoude de vrouw in het oude Arabië eene onzelfstandige positie bekleed hebben, als ware zij daar eenvoudig „het voorwerp eener overeenkomst", waarbij men „van haar vader of hare agnaten, het recht kocht om zijne aanstaande vrouw te gebruiken" (aldus v. D. B.) thans is de onrijpheid dezer vrucht van sommige verbeelding door WILKEN's studie afdoende aangetoond . . . Wij spreken hier over den Fiqh en kunnen dus als betrekkelijk onverschillig de vraag laten rusten of de Mohammedaansche juristen *hunne opvatting van het huwelijk als een koopcontract* aan de oude Arabieren of van elders ontleend hebben. Belangrijker is het te weten of zij deze opvatting werkelijk voordragen, of zij inderdaad, zooals v. D. B. het noemt „nog steeds aan het begrip van koop vasthouden". Reeds boven merkten wij op, dat dit geenszins het geval is; wordt ook in een enkel formeel opzicht het huwelijkscontract wel met een baic vergeleken (niet gelijk gesteld) de vrouw zelve geldt, zij het ook slechts door bemiddeling van den wali, als *partij*. Omtrent het *voorwerp* van de overeenkomst hebben de geleerden voornamelijk twee meeningen 1°. dit is de *vrouw zelve* d. w. z. zooals men er uitdrukkelijk bijvoegt: sexueele omgang met haar 2°. het zijn de *beide echtgenooten* natuurlijk met de dezelfde omschrijving. Daar men echter algemeen erkent, dat van beide zijden, zij het ook niet in gelijke mate, tegenover *rechten* als gevolg der overeenkomst ook *plichten* staan, acht men het genoemde verschil bijkomstig. Men ziet aan de formuleering van het tweede geval, dat de moslims geen bezwaar zien in het tegelijkertijd voorwerp en partij zijn van dezelfde persoon. Dat de vrouw inderdaad partij is, blijkt ten overvloede uit verschillende voorwaarden zoowel als

gevolgen van het huwelijkscontract. Wel verre van de vrouw in het huwelijk als eigendom des mans te beschouwen, worden de juristen niet moede het te herhalen dat „*eigendomsrecht en huwelijk onvereenigbare zaken zijn*" . . .

„De physieke meerderheid des mans heeft wel in het Moh. recht evenzeer als, ja veel sterker dan in het onze zich op het gebied des huwelijks doen gelden; maar de vrouw kan toch op grond van zekere gebreken bij den man *nietigverklaring* van het contract *eischen* (v. d. B. blz. 149). Zij kan als de man zekere plichten niet nakomt onder zekere contrôle *zelve de ontbinding* (fasch) des huwelijks *voltrekken*. De huwelijksgift (mahr) door v. d. B. ten onrechte als een koopprijs opgevat, komt niet aan de ouders of bloedverwanten der vrouw, maar *haarzelve* ten goede. Welke voorstelling de Arabieren in Mohammeds tijd met den mahr verbonden, weet v. d. B. evenmin als hij van de meeningen „*der* Semieten" of „*der* Oostersche volken" in andere opzichten juist verslag geeft. Zeker heerschte dienaangaande meer dan ééne opvatting in Arabië en waarschijnlijk was de oorspronkelijke beteekenis der huwelijksgift (die, gelijk v. d. B. uit WILKEN's studiën kan zien, volstrekt niet die van een koopprijs behoeft te zijn) al even weinig ten tijde des Profeets bekend als de oorsprong van zoo menig gebruik der Arabieren. De weinige gegevens, die de Korancommentaren aangaande zulke zaken uit „den tijd der onwetendheid" geven, getuigen van even weinig belangstelling in de kennis van dien tijd en even groot gemis aan juist inzicht in andere maatschappelijke toestanden als de algemeen ethnographische opmerkingen van v. d. B. . . . . Vele rechtsgeleerden beschouwen den *mahr* volstrekt niet als eene noodzakelijke voorwaarde voor een geldig huwelijk, doch als eene sonnat. Naar aanleiding hiervan zegt BĀDJOERĪ: *De huwelijksgift*

is geene zuil (d. i. geen onmisbaar bestanddeel) *bij het huwelijkscontract, gelijk de prijs dit bij het baiᶜ contract is, zoodat de bepaling daarvan noodzakelijk zoude wezen. Het doel toch van een huwelijkscontract is zeker genot en al hetgeen daarmee samenhangt; dit genot vereischt slechts de aanwezigheid van de twee echtgenooten; deze zijn dus de zuilen* (van het contract) *en niet de huwelijksgift. Bij den baiᶜ daarentegen is het van weerszijden geven eener zaak* (*moᶜāwadhat*) *doel en dus het aequivalent eene zuil van het contract"*. . . . .

„Van de andere bewijzen voor de zelfstandige positie der vrouw in het huwelijkscontract en tegen de gelijkstelling van huwelijk en baiᶜ noem ik nog de vrije beschikking, die de vrouw gedurende het huwelijk over hare goederen bezit. Zij mag die wegschenken, verkoopen enz., terwijl de man verplicht is uit zijne middelen in hare voornaamste levensbehoeften overeenkomstig haren stand te voorzien".

Wat overigens het huwelijk volgens den Fiqh betreft, zegt Prof. Dr. Th. W. Juynboll in zijne kortelings verschenen „Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche Wet volgens de Sjafi'îtische school" in § 40, blz. 189: „Aan de eigenlijke huwelijksvoltrekking moet volgens de Wet het sluiten van een behoorlijk *huwelijkscontract* (Arab. âḳd an-nikâh) voorafgaan. In den Islam werden daarbij zekere vormen en formaliteiten gehandhaafd, welke reeds van oudsher in Arabië gebruikelijk waren geweest en slechts verklaarbaar zijn als *survivals* uit de tijden, waarin de echtverbintenis nog een soort van koop was.

„Volgens de wet toch is het huwelijkscontract eene wederzijds bindende overeenkomst, welke gesloten wordt tusschen den bruidegom eenerzijds en den *walî* der bruid anderzijds, waarbij deze laatste de vrouw ten huwelijk geeft en de bruidegom haar zijnerzijds ten huwelijk aanneemt onder verplichting haar een

zeker bedrag als bruidschat te zullen betalen. Dit contract moet in het bijzijn van twee getuigen gesloten worden; wenschelijk wordt geacht, dat nog meer personen daarbij aanwezig zijn.

„Eigenaardig hierbij is dus: 1⁰. dat niet de vrouw zelf, maar haar walî als partij optreedt en 2⁰. de verplichting van den bruidegom om den bruidschat (*mahr* of *sadâk*) te betalen, het een zoowel als het ander blijkbaar dateerende uit den tijd toen de walî de vrouw voor zeker bedrag aan den bruidegom verkocht [1]).

„In den Islam werd de walî in het algemeen niet meer bevoegd geacht, om eigenmachtig over de hand der vrouw te beschikken. Eene ondubbelzinnige regeling dezer aangelegenheid is echter niet door den Profeet gegeven. Vandaar het verschil van gevoelen, dat onder de Moslimsche geleerden op dit punt bleef bestaan.

Volgens de Sjafi'îtische leer wordt in het algemeen de toestemming der vrouw tot het huwelijk vereischt. Deze toestemming wordt zij geacht niet vóór hare meerderjarigheid wettiglijk te kunnen geven. Alleen vrouwen, die geen maagd meer zijn, behoeven deze toestemming *uitdrukkelijk* te geven. Maagden worden daartoe te beschroomd geacht, haar stilzwijgen geldt daarom als voldoende blijk van instemming.

Alleen de vader (en bij diens ontstentenis de grootvader van vaders zijde) wordt door de Sjafi'îeten bevoegd geacht zijne dochter (resp. kleindochter) zelfs tegen haren wil uit te huwelijken, althans zoolang zij nog maagd is. Naar deze bevoegdheid, hun in de wet toegekend, worden de vader en grootvader wel aangeduid met de benaming walî moedjbir (d. i. „dwingend" walî). De overige manlijke verwanten missen deze bevoegdheid, welke trouwens ook voor den vader (resp. grootvader) binnen enge grenzen beperkt is.

---

[1]) Blijkens het bovenaangehaalde achtte Dr. SNOUCK HURGRONJE dit, in 1884, zoo zeker niet.

Zoo geldt het, volgens de wet, namelijk als *soennah* (aanbevelenswaardig) voor den walî moedjbir, om in allen gevalle van te voren de toestemming der vrouw tot het huwelijk te vragen. [1])

„Bovendien mag hij van zijn dwangrecht slechts gebruik maken *in het belang der vrouw* en haar dus in geen geval in het huwelijk verbinden met iemand, die naar wettelijken maatstaf *geen passende partij* (Arab. koef^c^, zie hieronder blz. 200 v.) voor haar is, of die haar geen *passenden bruidschat* (Arab. mahr al-mithl, vgl. hieronder blz. 196) kan geven. Ook vervalt zijn recht om de vrouw tegen haren wil uit te huwelijken, zoodra er vijandschap bestaat tusschen hem en zijne dochter (resp. kleindochter) of tusschen laatstgenoemde en den bedoelden echtgenoot en bovendien nog zoodra de vrouw verklaart geen maagd meer te zijn. Dit laatste moet, volgens de Wet, op haar woord, zonder nader bewijs, als waarheid worden aangenomen.

Is dus de vrouw ook in den Islam bij het sluiten van een huwelijk nog steeds gebonden aan de medewerking van haren walî, deze laatste is zijnerzijds, volgens de Wet, ook *verplicht* zijnen bijstand daartoe te verleenen, indien de vrouw dit verlangt. Alleen dan, wanneer de man, met wien de vrouw een huwelijk wil aangaan, geen „passende" partij voor haar is, kan

---

[1]) Dat de wil, of liever onwil, van de vrouw ook op Java, een belangrijken, soms afdoenden, invloed heeft, blijkt uit geval F, beschreven door *Arminius* in zijn bovenaangehaald opstel. Nadat een der twee aspirant-schoonvaders den Panghoeloe heeft doen weten, dat hij den ander reeds *f* 100 betaald heeft als bruidschat doch deze hem dupeert en hij dus het geld terug vraagt, zegt de ander, dat zijne dochter niet wil. De zoon en de dochter, beide reeds ouder dan 15 jaar worden voorgeroepen. De Penghoeloe vraagt het meisje: U, vrouw wil uw vader doen huwen met dezen man. Vrouw: „ik wil niet aan dezen man uitgehuwelijkt worden; *daar ik reeds volwassen ben, kan ik daartoe niet gedwongen worden en moet men mijn hart raadplegen*; al heeft mijn vader de koopsom reeds ontvangen, blijf ik toch weigeren het door mijn vader gelaste huwelijk aan te gaan; die koopsom zal terugbetaald worden."

De panghoeloe met zijne ketibs verklaren hierop, dat het huwelijk niet kan doorgaan, om reden het meisje, dat ouder dan 15 jaar is, niet daartoe gedwongen kan worden".

de walî zijne medewerking weigeren. Op hem toch rust de plicht zijn geslacht en daarom ook de vrouw tegen schande te vrijwaren. Valt tegen den huwelijkscandidaat der vrouw, van wettelijk standpunt, niets in te brengen, en weigert de walî desniettemin zijn bijstand, dan is de vrouw bevoegd om zich tot de overheid te wenden, die alsdan de taak van den walî overneemt".

Voorts zegt dezelfde schrijver op blz. 194 van zijn aangehaald werk: „aan het nauwkeurig in acht nemen van de door den godsdienst voorgeschreven vormen en formaliteiten bij het sluiten der huwelijksovereenkomst" (namelijk de plechtige aanbieding) (îdjab) van den walî en aanname (ḳaboel) der andere partij, in presentie van twee behoorlijke getuigen, zoo mogelijk vergezeld van een choeṭbah (stichtelijke toespraak) van den walî") wordt algemeen in alle Mohammedaansche landen zeer veel gewicht gehecht. De geldigheid van het huwelijk is daarvan afhankelijk. Vandaar, dat eene zoo uiterst gewichtige rechtshandeling, met den godsdienst in nauw verband staande, bijna nooit pleegt verricht te worden zonder de hulp en den bijstand van een ervaren deskundige, die volkomen op de hoogte is van alle desbetreffende bepalingen der Wet. Men treft dan ook overal in Mohammedaansche landen bepaalde personen aan, die deze hulp bij het sluiten van huwelijken plegen te verleenen, en veelal onder zeker toezicht van den ḳâdhî staan. De benamingen, waaronder deze persoon bekend zijn, loopen in verschillende landen uiteen [1]).

„Maar de wijze, waarop zij hunne taak plegen te vervullen, is bijna overal dezelfde: óf zij zeggen den

[1]) Te Mekka noemt men hen *moemlik's*, in Egypte zijn het fakih's, op Java de *naib's* de districts *pengoeloe's* of hunne ondergeschikten (*ketip's*) niet slechts op de hoofdplaatsen der districten, maar ook op die der afdeelingen (immers tevens hoofdplaatsen, ieder van haar eigen district, het zgn. *district-Kota*) waar echter ook wel andere moskee-beambten voor deze taak zijn aangewezen. Eene regeling der bevoegdheid, om op deze wijze bijstand te verleenen bij het sluiten van huwelijken tusschen Mohammedanen, wordt voor Java en Madoera gegeven bij Indisch Staatsblad 1895

walî der bruid en den bruidegom nauwkeurig alle formulieren voor, welke beide hebben uit te spreken, óf zij treden zelven als gemachtigde (arab. *wakîl*) van een der partijen op, en daar de rol van den *walî* der bruid naar evenredigheid veel zwaarder is dan die van den bruidegom, pleegt de deskundige nagenoeg altijd als plaatsvervanger van den *walî* op te treden en zich ten aanzien van den bruidegom slechts tot het vóórzeggen van de noodige formules te bepalen. Tusschen het *sluiten van huwelijken* zooals dat ten onzent alleen door den ambtenaar van den burgerlijken stand kan geschieden en den bijstand, door den deskundigen „huwelijkssluiter" bij het huwelijkscontract van Mohammedanen verleend, bestaan dus feitelijk geene punten van overeenkomst. Alleen door de verklaring, ambtshalve door den ambtenaar van den burgerlijken stand afgelegd, dat het huwelijk gesloten is, wordt de huwelijksovereenkomst in ons recht door partijen verbindend. Tusschenkomst van het openbaar gezag is daarbij eene voorwaarde, waarvan de geldigheid van het huwelijk afhankelijk is. In den Islam daarentegen is een huwelijkscontract, volgens de eischen der Wet gesloten tusschen den bruidegom en den walî der vrouw, onvoorwaardelijk verbindend voor partijen, ook zonder de medewerking van eenig overheidspersoon".

Omtrent dit laatste punt schreef Dr. SNOUCK HURGRONJE t. a. p. blz. 778 v.v.: „In mijn artikel in de Bijdr. v. h. Instituut (1882) wees ik er op, dat het toezicht van een ambtenaar op het sluiten van Moh. huwelijken niet alleen, zooals men gewoonlijk beweert in Indië, maar ook elders in Moh. landen

---

No. 198. De Pengoeloe der afdeeling treedt slechts op bij huwelijken van vrouwen zonder *wali* en soms bovendien, indien de bruidegom van bijzonder voorname familie is. Ook wijst de pengoeloe wel eens iemand aan, om hem te vervangen bij het voltrekken van huwelijken van vrouwen, die den bijstand van een wali missen; deze plaatsvervanger oefent dan in dit laatste geval de *Koewasa Hakim* uit. Zie over dit alles uitvoerig: Dr. SNOUCK HURGRONJE: *De Atjehers* I 363—367.

wordt aangetroffen . . . . . maar toezicht, hetzij van den qādhī of van mindere aan hun taak ondergeschikte beambten, is algemeen. Wie Lane gelezen heeft (laat staan wie Lane als „rechtsbron" heeft gebruikt) behoeft zich in deze niet tot vermoedens te bepalen. Immers hij vermeldt uitdrukkelijk, dat elk dorp zijn *faqieh* heeft, met bedoeld toezicht belast (Manners and Customs 5th edition I. 205). BADJOERI, de Egyptische wetgeleerde, bevestigt dit (Badj: II: 169, 178 e. a. p.) over Arabië en andere landen van den Islam werd in het eerste deel van dit opstel gehandeld. Men acht zulk toezicht noodig tot handhaving van de moslimsche instellingen, maar ook ter bevordering der rechtszekerheid van belanghebbenden. Immers onbekendheid met de geldende voorschriften, welk gebrek onze schrijvers gewoonlijk als een privilegie voor Maleiers en Javanen vindiceeren, is algemeen; en fouten in den vorm zouden hier aan het geheele familieleven de zoo noodige vastheid ontnemen. Is de vrouw, die zich in den echt verbinden wil, wel daartoe gerechtigd, d. i. maagd of weduwe of wettig gescheiden en is in dit laatste geval hare *'iddat* voorbij? Heeft de man niet reeds 4 vrouwen? Al deze en dergelijke vragen moeten beantwoord zijn, zal een huwelijkscontract gelden".

De beide genoemde deskundigen beschouwen de tusschenkomst of medewerking der pengoeloe's derhalve als een soort van deskundigen rechtsbijstand, ingeroepen om het sluiten van onwettige huwelijken te voorkomen. Onze koloniale wetgever heeft zich in Stb. 1895, no. 198 niet geheel aan deze opvatting gehouden. Immers, blijkens den considerans, heeft hij „willen(de) voorkomen de misbruiken en verwarring voortspruitende uit het *sluiten door onbevoegde personen* van huwelijken tusschen Mohammedanen volgens de leer van den Islam en het kennisnemen door hen van verstootingen van aldus gehuwde vrouwen" enz.

Diensvolgens heeft hij in art. 1 bepaald: „Tot het sluiten van huwelijken tusschen Mohammedanen volgens de leer van den Islam en het kennisnemen van verstootingen van aldus gehuwde vrouwen (talaq) zijn alleen bevoegd de daartoe door het Hoofd van Gewestelijk bestuur aangewezen personen" enz.

Daargelaten, of dit standpunt hetzelfde is als dat van den zuiveren Fiqh., meen ik dat wij op dezen grondslag moeten voortbouwen in dien zin, dat de naibs en pangoeloe's, zooals ik in mijn ontwerp gedaan heb, uitdrukkelijk als ambtenaren van den burgerlijken stand worden aangewezen tot het sluiten van rechtsgeldige huwelijken. Of dit geheel overeenkomt met de theorie van den Fiqh., mag m. i. voor den wetgever geene afdoende overweging uitmaken. Ook het burgerlijk huwelijk in Europa is ingevoerd, en handhaaft zich, in nog veel aperter strijd met sommige godsdienstige begrippen bijv. van de Katholieke Kerk. De wetgever beoogt rechtszekerheid, in dit geval omtrent den burgerlijken staat der personen. Daarenboven sluit hij zich hierbij veel nauwer bij het reeds bestaande aan dan de Code Civil deed, toen hij het burgerlijk huwelijk invoerde. Immers volgens den Fiqh is het huwelijk volstrekt geen godsdienstige daad, geen sacrament, doch een civiel contract. Of nu, volgens het thans geldende recht, het Mohammedaansch huwelijk tot stand komt door de formeele „aanbod en aanname" van partijen, dan wel eerst door de „uitsluitend bevoegde" medewerking van den *Naib* of *Panghoeloe*, wil ik niet beslissen en behoef ik niet te beslissen. Genoeg, dat volgens mijn ontwerp voor de rechtsgeldigheid van het huwelijk voortaan medewerking van den ambtenaar en registratie door dezen vereischt wordt.

Mr. L. W. C. VAN DEN BERG achtte in strijd met de meening van Dr. JUYNBOLL, reeds in zijne: Afwijkingen van het Mohammedaansche familie- en erfrecht op

Java en Madoera", (opgenomen in de Bijdragen tot de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië 1892. Ve Volgreeks VII blz. 454 vlg.) de medewerking der geestelijken op Java en Madoera tot de huwelijken gelijkstandig met die van onze ambtenaren van den burgerlijken stand.

Ik lees aldaar op blz. 458 vlg.: „Eene andere afwijking van den Islam levert de vorm op, waarin het huwelijk voltrokken wordt, of liever de daarbij noodzakelijke tusschenkomst der geestelijkheid. Volgens de Moh. wet is het huwelijk eene private overeenkomst tusschen den bruidegom en den voogd (Arab. *walî* Mal. Jav. Soend. *wali*) der bruid, waarvan laatstgenoemde, formeel althans, het voorwerp is. Ofschoon deze overeenkomst een der weinige is, welke in den Islam een bepaalden vorm vereischen, doordat de tegenwoordigheid van twee getuigen daarbij is voorgeschreven, zoo is en blijft het huwelijk toch een gevolg van de wilsovereenstemming, of, om met de Muzelmannen te spreken, het aanbod (Arab. *idjâb* en de aanname (Arab. *qaboel*) der handelende partijen. (Vgl. Minhadj at-Tâlibîn dl. II p. 319 en vv.) Op Java en Madoera echter moeten het aanbod en de aanname ten overstaan van een geestelijke plaats hebben, die dan het huwelijk sluit. Hij zegent het huwelijk niet in, maar verbindt partijen in den echt, evengoed als bij ons een ambtenaar van den Burgerlijken stand. Zonder zijne verklaring, dat het huwelijk gesloten is, zijn partijen geene echtgenooten, al is aan de formaliteiten der wilsverklaring enz. voldaan". En iets verder: „In onderscheidene streken wordt door den geestelijke van het gesloten huwelijk aan partijen een schriftelijk bewijs afgegeven (In de Residentie Rembang is o. a. het afgeven van zoodanige huwelijksbewijzen reeds in 1843 door het Europeesch bestuur voorgeschreven, zie art. 9 v. h. besluit van den Resident van Rembang dd. 8 Juli 1843 n⁰. 244 te vinden Ind.

Wkbl. v. h. R., Jrg. 1889, n°. 1328)[1] doch voor de rechtsgeldigheid is dit geen vereischte, aangezien het huwelijk door getuigen mag worden bewezen. Wel is. voor de rechtsgeldigheid noodig de voorafgaande kennisgave aan of de toestemming tot het huwelijk der dorps- of andere hoofden, althans in die streken, waar hunne inmenging bestaat, en voor zoover partijen of eene daarvan, volgens de wettelijke bepalingen die behoeft, de tusschenkomst der Wees- en Boedelkamer".

Derhalve het staat vast, dat de verplichte bemoeienis der Panghoeloe's (dezen generieken term gebruik ik, en zal ik ook in mijne toelichting voortaan gebruiken voor naibs, panghoeloe's en hoofdpanghoeloe's, omdat de term „priesters" volgens hetgeen Dr. SNOUCK HURGRONJE heeft betoogd, strikt genomen onjuist is) thans niet alleen gebruikelijk, doch ook wettelijk voorgeschreven is.

Ik zie geen reden om op dezen reeds ingeslagen weg terug te keeren. Ongetwijfeld wordt door den invloed, dien de panghoeloe's op het huwelijk en de echtscheiding uitoefenen, de kennis en de toepassing van den Fiqh bevorderd, doch, naar mij voorkomt, in dit geval zonder nadeelige gevolgen. De panghoeloe's zijn staatsambtenaren, en als zoodanig geneigd tot bevordering van rust en orde. Door hun officieel toe te vertrouwen wat zij sedert jaren officieus verrichten, bestendigt de wetgever den bestaanden toestand en vordert slechts, door hun het bijhouden der registers van den burgerlijken stand op te dragen, dat zij deze werkzaamheden nauwkeurig verrichten en onder contrôle van den dagelijkschen rechter. De huwelijken en eigenlijk gezegde echtscheidingen of liever verstootingen blijven dus aan hunne bemoeienis opgedragen. Moet zulks ook het geval wezen met de

---

[1] Staatsblad 1895 no. 198 bepaalt in art. 3 dat aan partijen op hun verzoek schriftelijke bewijzen moeten worden afgegeven, vrij van zegel.

nietigverklaring en ontbinding van huwelijken? Deze vraag zal ik beneden bij de behandeling der huwelijksontbinding bespreken.

Ik kom thans dus tot de afzonderlijke bepalingen

VIERDE TITEL.

VAN HET HUWELIJK.

Algemeene Bepaling.

Art. 59. De Wet beschouwt het huwelijk alleen als eene burgerlijke instelling.

Deze bepaling treedt in de plaats voor die van art. 26 B. W. E. „de Wet beschouwt het huwelijk alleen in deszelfs burgerlijke betrekkingen". De laatste redactie geeft implicite te verstaan, dat het huwelijk ook nog daarenboven godsdienstige, sacramenteele beteekenis heeft, doch dat de burgerlijke wetgever zich daarmede niet bemoeit. In den Islam is het huwelijk geen sacrament, al houden de voorschriften der Wet daaromtrent ook verband met den godsdienst, zooals trouwens *alle* voorschriften van den Fiqh. Doch de bizondere heiligheid van den huwelijksband volgens christelijke opvatting bezit het Mohammedaansch huwelijk niet. Het is eene instelling van burgerlijk recht, en dit wordt door mijn artikel geformuleerd.

EERSTE AFDEELING.

Van de hoedanigheden en voorwaarden die worden vereischt om een huwelijk aan te gaan.

Art. 60. Tot het aangaan van een huwelijk is de vrije toestemming vereischt van de aanstaande echtgenooten, wanneer deze meerderjarig zijn.

Deze bepaling sluit zich, zooals uit het voorafgaande blijkt, aan bij de bestaande adat. Zoowel de Fiqh als het inheemsch gewoonterecht vereischen de toestemming der aanstaande echtgenooten, wanneer zij meerderjarig zijn; immers, wat den Fiqh betreft, het recht van den dwingenden voogd vervalt, wanneer de vrouw verklaart geen maagd meer te zijn, en wordt daardoor feitelijk van hare wilsverklaring afhankelijk gesteld. Overigens blijft voor vrouwen, zooals beneden zal blijken, ook de toestemming van den walî steeds vereischt.

Den leeftijd voor meerderjarigheid heb ik, zooals beneden zal blijken op 15 jaren gesteld, alweder in aansluiting bij de bestaande adat. Daarenboven heb ik voor het huwelijk van mannen den minimum leeftijd van 15 jaren aangenomen, zoodat het naar mijn ontwerp niet zal voorkomen dat de bruidegom minderjarig is.

Ongewenscht heb ik het geacht den regel van den Fiqh betreffende bovenbedoelde verklaring der vrouw omtrent hare niet-maagdelijkheid over te nemen. Mij dunkt dat de vrijwillige toestemming na de meerderjarigheid altijd moet worden gevraagd, zonder het schaamtegevoel der vrouw dermate op de proef te stellen.

Uit het aangehaald voorbeeld van ARMINIUS blijkt, dat de meerderjarige vrouw op Midden-Java zich gerechtigd acht vrijelijk hare toestemming te kunnen weigeren, zelfs indien hare vader haar wil uithuwelijken en de „koopsom" reeds voldaan is. Dergelijk rechtsgevoel moet worden geëerbiedigd, en is, blijkens het geen Dr. JUIJNBOLL omtrent het standpunt der Sjafi'îtische rechtschool mededeelt, daarmede veeleer in overeenstemming dan in strijd.

Art. 61. Een jonge man, den ouderdom van 15, en eene jonge dochter, den ouderdom van 12 jaren niet bereikt hebbende, mogen geen huwelijk aangaan.

Tegen deze bepaling verwacht ik oppositie, omdat

zij niet aan den Fiqh, noch rechtstreeks aan de adat ontleend is. Ik moet mij hier enkel op het ware belang des volks beroepen.

Huwelijken beneden dezen leeftijd mogen vrij zeldzaam zijn, ze komen toch voor.

Omtrent de zoogenaamde kinderhuwelijken schreef indertijd Prof. WILKEN [1]): „Van genoegzame bekendheid is het overigens, dat ook op Java echtverbintenissen tusschen kinderen niet tot de zeldzaamheden behooren. Bij zulke verbintenissen wordt het contract met de gebruikelijke formaliteiten gesloten, doch de samenkomst der echtelieden, het *tĕmu*, blijft uitgesteld tot zij den huwbaren leeftijd hebben bereikt, hetgeen *gantungkawin*, de opschorting van het huwelijk, wordt geheeten. Men doet dit om verschillende redenen, doch ook, volgens den heer POENSEN die geruimen tijd op Java als zendelingleeraar werkzaam is geweest (POENSEN, Iets over het Javaansche gezin, mededeelingen vanwege het Nederl. Zendelinggenootschap, dl. XXXI, blz. 145) „als men bevreesd is, dat alle gemaakte plannen wel eens in duigen zouden kunnen vallen, of als er meerdere pretendenten zijn, meer dan naar het verlangen der kinderen misschien, zoodat het maar zaak is, de jongelieden al vast wettelijk aan elkaar te verbinden, waardoor aan anderen de pas afgesneden wordt". Ook bij de Soendaneezen op West-Java kunnen kinderen met elkander in den echt verbonden worden. Zoolang zij echter nog te jong zijn voor het huwelijksleven blijven zij bij hunne betrekkingen. Is de manbaarheid ingetreden, dan doet men hen samenwonen, welke gebeurtenis *ngahadeukeun* heet, dat is letterlijk: iets goedmaken, hier: het huwelijk goedmaken, doen zijn wat het behoort te wezen. Ziedaar enkele voorbeelden, waaruit blijken kan hoe algemeen de kinderhuwelijken in den Indischen Archipel zijn. Nu eens

[1]) In het Tijdschrift voor Strafrecht. Dl. V blz. 418 vlg.

zijn beide partijen kinderen, dan weder is het een volwassen man, die met een jong meisje, ook wel omgekeerd eene volwassen vrouw, die met een knaap in den echt wordt verbonden. Men houde in het oog, dat men hier met werkelijke huwelijken te doen heeft, van de kinderhuwelijken zijn dan ook de kinderverlovingen wel te onderscheiden. Deze zijn niet als gene, definitieve verbintenissen, doch voorloopige, die slechts aanspraak geven op eene latere definitieve. In zooverre is echter de verloving bindend, dat eene willekeurige verbreking daarvan niet kan plaats hebben dan tegen eene schadeloosstelling aan de andere partij. Het doel van de kinderverlovingen is eene eenigszins andere dan die van de kinderhuwelijken. Bij tal van volken in den Indischen Archipel zijn de jonge meisjes, met het intreden der puberteit geheel vrij en geven zij zich aan de grootste losbandigheid over [1]). Eerst door de verloving worden zij aan het vrije geslachtsverkeer onttrokken, in zekeren zin dus *tabu*, onaantastbaar gemaakt. Het is nu het verlangen van den man, om de vrouw zoo ongerept mogelijk te trouwen dat niet zelden tot de kinderverlovingen aanleiding geeft. (Zie mijne hierboven genoemde verhandeling blz. 26—28 en 73—76) [2]) van de gewone huwelijken slechts daarin onderscheiden, dat de samenkomst van de echtelingen vastgesteld wordt tot de nubiliteit. Soms brengt het doel, waarmede dat huwelijk gesloten wordt, vanzelf mede, dat de samenkomst geheel achterwege blijft. Gevoegelijk zou men in dat geval, wanneer wij aan iets analoogs bij de oude Romeinen denken (bedoeld is hier natuurlijk de *coemptio fiduciae causa*, die door de vrouw wel eens gesloten werd *tutelae evitandae gratia*) gesproken kunnen worden van eene verbintenis *fiduciae* en niet *matrimonii causa.*

---

1) Dit geldt niet voor Java.

2) „Plechtigheden en gebruiken bij verlovingen en huwelijken bij de volken van den Indischen Archipel", in de „Bijdragen tot de T. L. en V. van N. I."

Eene van de redenen, waarom zulk eene verbintenis plaats heeft, wensch ik hier te vermelden. „In vroegere tijden" schrijft de heer HOLLE, de uitstekende kenner van de Soendalanden (Tijdschrift v. Ind. T. L. en Vk. dl. XVII blz. 561) „echter zoo lang nog niet geleden, want voor twintig jaren gebeurde dat nog, bestond (in de Preanger Regentschappen) het gebruik of liever misbruik, dat regenten en hoofden zich meester maakten van de dochters van den kleinen man, hetgeen *sanggrah* letterlijk: naasten, werd geheeten. Eens (gaat de heer HOLLE voort) bevond ik mij te Parakan-Salak, en gebeurde dat bijna alle meisjes in het dorp, die er eenigszins goed uitzagen, gingen trouwen, en wel met oude mannen. Naar de reden dezer trouwwoede vragende, antwoordde men mij, dat het trouwen slechts voor de leus geschiedde en ten doel had te voorkomen, dat de dochters des lands door de zendelingen van den regent werden genaast, *disanggrah*. Thans (besluit de berichtgever zijne mededeeling) zal zoo iets niet gemakkelijk meer gebeuren. Zulk eene verbintenis *fiduciae causa* laat men op Java ook wel eens eene oudere zuster sluiten, ten einde in staat te zijn een jongere in den echt te verbinden, daar het regel is, dat de dochters door den vader zooveel mogelijk moeten worden uitgehuwelijkt naar volgorde van ouderdom (POENSEN l. c.). Men houde in het oog, dat het in al deze gevallen een huwelijk *in optima forma* is, zoodat de remancipatio van de vrouw alleen kan plaats hebben in de gewone vormen der echtscheiding.

Het is dus een *naturale* van de kinderhuwelijken dat de samenkomst der echtelingen de cohabitatie, niet het onmiddellijk doel daarvan is, daar deze uitgesteld blijft tot de nubiliteit". Iets verder zegt de hoogleeraar omtrent den Fiqh:

„Van meer beteekenis dan het Hindoesche, is het Mohammedaansche recht voor de Indonesische volken. Kan men van eene receptie van het eerste recht bij

deze volken moeielijk spreken, van eene receptie van het tweede zeker wel. Het gebruik van de kinderhuwelijken is ontegenzeggelijk in den Archipel eene oorspronkelijke instelling. Dat het is blijven voortbestaan bij de stammen, die tot den Islam zijn overgegaan, zelfs daar dus voorkomt, waar de echt geheel naar den Mohammedaanschen ritus wordt voltrokken, is zeker, behalve aan de taaiheid, die in het algemeen aan alle godsdienstige en maatschappelijke instellingen van onbeschaafde en half beschaafde volkeren eigen is, voor een groot deel daaraan toe te schrijven, dat de Fiqh, het recht van den Islam, zich niet verzet tegen dergelijke verbintenissen. Reeds bij de oude Arabieren was het geene zeldzaamheid, dat het meisje als kind werd uitgehuwelijkt (In Mekka schijnt het tegenwoordig echter weinig meer plaats te hebben. Huwelijken werden hier gesloten door meisjes op 12—20, door jongens op 14—25 jarigen leeftijd, meestal dus wanneer zij „Schon längst die Geschlechtsreife erlängt haben (SNOUCK HURGRONJE. Mekka, Dl. II blz. 59). Zoo was Aisja pas zes jaren oud, toen Aboe Bakr haar aan Mohammed tot vrouw gaf".

Met de aanhaling van des Profeets doorluchtig voorbeeld geeft alzoo de Fiqh den geloovigen op dit punt de grootste vrijheid, hun slechts aanbevelende niet eer van hunne rechten gebruik te maken, dan de vrouw — of het kind liever — de menses krijgt.

Uit het geval, dat aanleiding gaf tot Prof. WILKEN's geheele verhandeling, nl. de verkrachting door den wakil-panghoeloe Labei Aboet te Martapoera van een 8-jarig kind, waarmede hij ± 8 maanden te voren gehuwd was — blijkt wel dat de aanbevelingen der Fiqh-boeken of de historisch-ethnologische verklaringen vau de adat omtrent de kinderhuwelijken niet de macht hebben, om sommige mannen zoodanige huwelijken vooralsnog zuiver-Platonisch te doen opvatten. Volgens de door dien hoogleeraar aangevallen juris-

prudentie evenwel is zoodanige verkrachting onstrafbaar. Dit is alvast een gewichtig bezwaar tegen de kinderhuwelijken.

Het is nu de vraag of onze wetgever deze adat, die, zoo al zelf niet misbruik, evenwel tot misbruik uitlokken moet, met het oog op het neutraal standpunt der godsdienstige wet moet respecteeren. Ik hel over tot ontkennende beantwoording. Het essentiëele van den adat is hier: Beschikking van de ouders (of den voogd) over het minderjarig kind, zonder of tegen diens wil, en wel met gevolgen voor het geheele leven. Dat de echtscheiding, ook voor de vrouw, later vrij gemakkelijk is, heft mijne bezwaren nog niet op. Dat ook wanneer de leeftijdsgrens op 12 jaren gesteld wordt, misbruiken kunnen en zullen voorkomen, kan ik ook niet ontkennen. Doch met het oog op de vroegtijdige rijpheid vooral der vrouw in het Oosten wordt toch de kans op misbruik boven dien minimumleeftijdsgrens eenigszins verminderd, omdat kan aangenomen worden dat dan de wil van het meisje zelf eenigen invloed — zij het dan ook achter de schermen — begint uit te oefenen.

De kinderhuwelijken zonder consommatie kunnen m. i. niet geacht worden thans nog in eenige wettige maatschappelijke behoefte te voorzien, zooals dat het geval was in de Preanger in den tijd, waarover de heer HOLLE schreef. [1])

Mijne conclusie is derhalve de minimum leeftijden die ik heb aangegeven, en die in de praktijk reeds thans bij verreweg de meeste huwelijken worden in acht genomen.

Ook acht ik het overtollig, nu de leeftijdsgrens zoo laag is gesteld, nog dispensatie mogelijk te maken.

Art. 62. Het huwelijk is verboden tusschen alle per-

---

[1]) Zie omtrent het afnemen der kinderhuwelijken op Java Poensen „Het Javaansche Gezin" meded. van het Ned. Zend. Gen. XXXI blz. 135 en v.

sonen, die elkander bestaan in de opgaande en nederdalende linie door wettige of natuurlijke geboorte, door adoptie of door aanhuwelijking, en in de zijlinie tusschen broeders en zusters, wettige of natuurlijke.

Art. 63. Verder is het huwelijk verboden tusschen personen die elkander bestaan in zoodanige graden van bloed-, aan- of zoogverwantschap, als volgens plaatselijk gewoonterecht het huwelijk uitsluiten.

Ter toelichting dezer artikelen wensch ik mij vooreerst te beroepen op de voorschriften van den Fiqh.

Daaromtrent vind ik bij Dr. JUIJNBOLL [1]):

„Wegens te nauwen graad van bloedverwantschap is het den man verboden te trouwen met al zijne vrouwelijke bloedverwanten in de rechte (opgaande en nederdalende) lijn, benevens met zijne zusters, en vrouwelijke afstammelingen zijner broeders en zusters, en met zijne tantes en oud-tantes. (In de wetboeken wordt als korte formule hiervoor opgegeven, dat het den man verboden is te trouwen met al zijne vrouwelijke bloedverwanten behalve met de afstammelingen zijner ooms, tantes, oud-ooms en oud-tantes. Zij die elkander in zulk eenen graad van verwantschap bestaan, dat zij deswege, van verschillend geslacht zijnde, niet met elkander zouden mogen trouwen, worden in de wetboeken elkanders mahram genoemd.)

Wegens *zwagerschap* mag de man niet trouwen met zijne schoonmoeder, schoondochter, stiefmoeder en stiefdochter, noch verdere vrouwelijke aanverwanten in de rechte, (opgaande of nederdalende) lijn. Voorts mag de man niet getrouwd zijn met twee zusters tegelijk, noch met eene vrouw en hare tante tegelijk.

Behalve de verwantschap in eigenlijken zin wordt in de Wet ook de zoogverwantschap (Arabisch: radhâ ŏf radhâ 'ah) als huwelijksbeletsel beschouwd. Men

---

[1]) t. a. p. blz. 198.

mag dus niet trouwen noch met zijne zoogmoeder, noch met zijne zoogzuster, als hoedanig elke vrouw geldt, die door dezelfde min gezoogd is".

Overtollig acht ik het, al deze uitsluitingen in de Wet op te nemen. Ik acht het voldoende om de bepaald incestueuse huwelijken uitdrukkelijk te verbieden, en overigens te verwijzen naar het plaatselijk gewoonterecht. Het is bekend, dat de inlandsche begrippen speciaal omtrent aanverwantschap en zwagerschap plaatselijk nogal verschillen, terwijl bijv. de zoogverwantschap zeer zeker eerst dan als beletsel moet in aanmerking komen, wanneer de plaatselijke adat ze als zoodanig beschouwt. Wat nu, in den zin van mijn art. 63, *plaatselijk* is, zal door elken naib of panghoeloe naar de in zijn ressort overheerschende gebruiken moeten worden beantwoord. Trouwens, partijen zullen zelve wel nooit een huwelijk willen sluiten in strijd met het in hunne streek heerschend gewoonterecht, dat in dit opzicht zeker krachtiger dan in andere de zeden beheerscht.

Moet onze Wet ook het Mohammedaansch maximum van *vier* vrouwen uitdrukkelijk voorschrijven? [1])

Mij dunkt van neen. Zoodanige bepaling zou misschien veeleer de strekking hebben de veelwijverij te bevorderen dan haar tegen te gaan; al weet op Java en Madoera schier elk inlander, dat de godsdienstige wet hem dat aantal vrouwen veroorlooft, het hebben van vier vrouwen is toch in den lageren stand ten minste, uitzondering. In den regel permitteeren zich slechts de hoofden — en nog lang niet alle — deze luxe. De gemakkelijkheid der echtscheiding voorziet grootendeels in de behoefte aan afwisseling.

Art. 64. Tusschen personen, wier huwelijk driemaal achtereen door driemalige verstooting (talak) is ontbonden, mag geen nieuw huwelijk worden gesloten.

---

1) Zie daaromtrent o. a. Dr. JUIJNBOLL t. a. p. blz. 198.

Deze regel is, zooals bekend, uit den Fiqh afkomstig en op Java en Madoera geheel in de zeden overgegaan.

Dr. JUYNBOLL schrijft daaromtrent [1]):

„Andere, meer exceptioneele omstandigheden, welke een huwelijksbeletsel opleveren, zijn o. a. de staat van ihrâm, de voorafgaande ontbinding van een huwelijk tusschen de beide partijen door eenen driemaligen talāk". Het is bekend, dat hierna het huwelijk weder toelaatbaar wordt na tusschenhuwelijk waarvoor dan een zgn. mohallil. Jav. let, als bemiddelaar wordt gebezigd, doch na 3 × 3 verstootingen is het huwelijk tusschen de gewezen echtgenooten definitief ontbonden. Ik zie geen bezwaar om deze instelling te legitimeeren.

De bepaling onzer Europeesche Wet, dat een huwelijk tusschen personen, die eenmaal echtscheiding verkregen hebben, verboden is, acht ik voor den inlander, wiens echtscheiding heel wat gemakkelijker tot stand komt, geheel ongeschikt.

Ik voeg hierbij, dat ik ook het verbod onzer Wet van huwelijk tusschen personen, die te voren overspel met elkander gepleegd hebben, niet voor inlanders geschikt acht. Zoodanig huwelijk toch is dikwijls het eenige middel, om aan een onhoudbaren toestand een behoorlijk eind te maken, en noch de Fiqh, noch de zeden verboden het.

Art. 65. Eene vrouw mag na de ontbinding van haar huwelijk binnen drie maanden + 10 dagen en ingeval van zwangerschap binnen 40 dagen na hare bevalling, niet hertrouwen behalve met haren laatstvoorgaanden man.

Ook deze regel is ontleend aan den Fiqh en wordt op Java en Madoera door het gebruik gehandhaafd [2]). Dr. JUYNBOLL zegt er van [3]) „Voor vrouwen is het verboden te hertrouwen gedurende de zgn. 'iddah d. i.

---

[1]) t. a. p. blz. 203.
[2]) Zie o. a. ARMINIUS t. a. p.
[3]) t. a. p. blz. 202.

het „bepaalde aantal dagen" nadat haar huwelijk werd ontbonden, hetzij door den dood van haren man, hetzij door echtscheiding.

De rouwperiode, aan de weduwe voorgeschreven, duurde, zooals hierboven (blz. 160) vermeld werd, bij sommige Arabische stammen een vol jaar, maar werd in de openbaring (Koran II, 234) vastgesteld op 4 maanden en 10 dagen.

Dat de vrouw niet dadelijk hertrouwen mag, indien het huwelijk ontbonden is, niet door den dood van den man, maar door echtscheiding, is geene oud-Arabische instelling, doch werd hoogstwaarschijnlijk eerst door den Profeet ingesteld o. a. om onzekerheid omtrent het vaderschap te voorkomen en eventueele geschillen tusschen den vroegeren en lateren echtgenoot ten aanzien van het recht op de kinderen, na de ontbinding van het eerste huwelijk geboren, onmogelijk te maken. Deze 'iddah der vrouw na echtscheiding duurt drie reinheidsperioden (Arabisch: ḳoeroe' een woord volgens de moslimsche geleerden voor verschillende verklaring vatbaar, maar in allen gevalle doelende op perioden der menstruatie. In de wetboeken is deze termijn vastgesteld op drie reinheidsperioden, waarvan de eerste niet vol behoeft te zijn desnoods zelfs maar eenige oogenblikken vóór de menstruatie behoeft te duren. (Zie o. a. Fatḥ. al Ḳarib, 511—513). In de meeste gewesten van Ned.-Indië wordt deze *'Iddah*-periode op *honderd dagen* (d. i. 3 maanden + 10 dagen) gesteld. Eerst in den laatsten tijd begint men onder Arabischen invloed wel terug te komen van deze afwijking van de letter der wet. Zie Dr. SNOUCK HURGRONJE *De Atjehers I* 404 aant. 1) of, voor vrouwen zonder menstruatie, drie maanden, en is de vrouw zwanger, dan mag zij in geen geval hertrouwen, voor dat er 40 dagen na hare bevalling verloopen zijn (vgl. Koran II 228)". Deze alleszins gemotiveerde bepalingen van den Fiqh heb

ik derhalve in substantie overgenomen, doch uitzondering gemaakt voor het hertrouwen met den laatstvoorgaanden man, waarop de ratio legis niet toepasselijk is.

De andere redenen van uitsluiting volgens den Fiqh, nl. de ongelijkheid van geboorte of stand, het niet-moslim zijn, en de voorafgaande ontbinding van het huwelijk door li'ân heb ik niet overgenomen. Dit zal wel geen betoog behoeven ten aanzien der twee eerste. Wat de ongelijkheid van stand betreft, die nemen de huwelijkszeden, zoover zij het noodig achten, in acht, en het is zeker niet de taak der wetgevers, de zeden hieromtrent mede- of tegen te werken. Dat het niet-moslim zijn thans reeds door den kolonialen wetgever niet beschouwd wordt als beletsel van een geldig huwelijk met een moslim, blijkt uit zijne regeling der „gemengde huwelijken". Ook als geldige reden van huwelijksontbinding kan een Christen wetgever den „afval van den Islam" moeilijk erkennen, zooals de Fiqh dat doet. Wat eindelijk de li'ân, den plechtigen vervloekingseed, door den man tegen de vrouw uitgesproken wegens beweerd overspel, betreft, deze komt volgens alle schrijvers die ik hieromtrent heb geraadpleegd, onder de eigenlijke inlanders, althans op Java en Madoera, niet voor, behoort tot een niet-gerecipieerd deel van het Mohammedaansche recht, en daarvan moet de wetgever derhalve zwijgen.

Art. 66. Voor het huwelijk van minderjarigen is de toestemming van den huwelijksvoogd (wali) vereischt. Deze is:

1°. de naaste mannelijke agnaat in de mannelijke lijn, alzoo de vader, bij diens ontstentenis of onbevoegdheid de grootvader en zoo vervolgens;

2°. bij ontstentenis of onbevoegdheid van de eerstgenoemden, de naaste mannelijke bloedverwant in de mannelijke lijn onder de afstammelingen van den vader, alzoo de oudste volle broeder, bij diens ont-

stentenis of onbevoegdheid de op hem in leeftijd volgende broeder, en zoo vervolgens, bij ontstentenis of onbevoegdheid van volle broeders de oudste halfbroeder van vaderszijde; bij diens ontstentenis of onbevoegdheid de op hem in leeftijd volgende halfbroeder, en zoo vervolgens; bij ontstentenis of onbevoegdheid van dezen de afstammelingen van de volle broeders en daarna die van de halfbroeders van vaderszijde, met dien verstande, dat de naaste in graad den meer verwijderden uitsluit;

3°. bij ontstentenis of onbevoegdheid der sub 2° genoemden de naaste mannelijke bloedverwant in de mannelijke lijn onder de nakomelingen van den grootvader, alzoo de oudste oom, volle broeder des vaders, bij diens ontstentenis de op hem in leeftijd volgende oom en zoo vervolgens, daarna de oudste halfbroeder des vaders, bij diens ontstentenis of onbevoegdheid de afstammelingen van des vaders vollen broeder en daarna die van des vaders halfbroeder van vaderszijde;

4°. bij ontstentenis of onbevoegdheid van mannelijke bloedverwanten in de mannelijke lijn, dan wel ingeval de wettelijke tot de huwelijksvoogdij geroepen bloedverwant zijne medewerking tot het sluiten des huwelijks weigert of afwezig is treedt de ambtenaar van den burgerlijken stand als zoodanig op.

Dit artikel is in zijne hoofdtrekken geheel ontleend aan de voorschriften van den Fiqh, [1]) die op Java en Madoera over het algemeen trouw worden opgevolgd.

Reeds Prof. VETH schreef in zijn beroemd werk: [2]) „Een meisje of vrouw moet worden uitgehuwelijkt door een mannelijken voogd (walî) en als zoodanig

---

[1]) Vlg. Dr. JUIJNBOLL t. a. p. blz. 191 en volgende.

[2]) Java. Dl. I blz. 361 vv.

treedt haar vader, bij ontstentenis van dezen haar grootvader, en zoo vervolgens haar broeder, broederszoon, vaders broeder en zoon van dezen op. Is er geen lid van hare familie, die haar kan uithuwelijken, dan moet de rechter als haar wali optreden. Op Java doet zulks een hoofdpriester of pangoeloe, die in dit geval wali hakim heet". En Dr. JUIJNBOLL schrijft er van [1]), na de opsomming der opvolgende categoriën van wali's, eindigende met de hakim's.

„De overheid (ḥâkim) is de wali voor wie anders geen wali heeft" zou de profeet gezegd hebben. Welke overheidspersoon in het bijzonder deze wali-functie heeft uit te oefenen, wordt in de wet niet nader omschreven. In vele Mohammedaansche landen zijn de ḳadhi's of hunne plaatsvervangers daartoe aangewezen [2]). Op Java worden deze functiën door den panghoeloe vervuld; diens bevoegdheid om vrouwen in den echt te verbinden, ***ingeval dezen den bijstand van den wali missen***, wordt aldaar de koewåså ḥâkim (d. i. de bevoegdheid van den hâkim) genoemd.

Art. 67. Ook voor het huwelijk der meerderjarige vrouw is de medewerking van den in het vorig artikel genoemden huwelijksvoogd vereischt.

Ingeval van zijne ontstentenis, onbevoegdheid of ongegronde weigering tot medewerking is de ambtenaar van den burgerlijken stand bevoegd zelf als huwelijksvoogd op te treden.

Ook deze bepaling is geheel ontleend aan den Fiqh, zooals die op Java wordt in toepassing gebracht. Boven zagen wij reeds, dat de meerderjarige vrouw, onafhankelijk van de vraag, of zij nog maagd is of niet, zich op Midden-Java gerechtigd acht hare toestemming te wei-

---

1) t. a. p. blz. 192.

2) Vgl. overigens door de eigenlijke beteekenis van den Lahim, zoowel in de theorie als in de praktijk de geciteerde verhandeling van Dr. SNOUCK HURGRONJE in de Indische Gids, 1884, pg. 772 en volgende.

geren. Volgens den Fiqh vervalt zelfs het recht van den „dwingenden voogd" om zijne dochter of kleindochter tegen haar wil uit te huwelijken, zoodra zij verklaart geen maagd meer te zijn. Onafhankelijk overigens hiervan vereischt de Fiqh in het algemeen toch voor de vrouw, al is zij meerderjarig, bij het huwelijk de rechtsbijstand van een wali, daar het huwelijk formeel is eene overeenkomst tusschen den bruidegom en den wali der bruid [1]), zij het ook dat deze slechts beschouwd wordt als haar wettelijke vertegenwoordiger. De bruidegom wordt slechts ingeval van minderjarigheid door een wali vertegenwoordigd.

Art. 68. Onder ontstentenis wordt in de twee voorafgaande artikelen slechts verstaan dood of physieke verhindering om voor den ambtenaar van den burgerlijken stand te verschijnen, onder *onbevoegdheid* slechts minderjarigheid, krankzinnigheid en algemeen bekende zedeloosheid.

Deze definitie acht ik noodig, omdat het woord ontstentenis aan onjuiste uitlegging zou kunnen blootstaan, terwijl die der onbevoegdheid zich geheel aansluit bij de daaromtrent door den Fiqh gegeven voorschriften. Alleen heb ik het *fâsik* der Mohammedaansche leer, dat ook betrekking heeft op verwaarloozing van strikt godsdienstige plichten of formaliteiten, bepaaldelijk omschreven als algemeen bekende zedeloosheid, en dus eenigszins beperkt, omdat onze wetgever de naleving van den Islam als godsdienst niet behoeft te bevorderen. Welk misbruik van het *fâsik* wel eens in Ned.-Indië gemaakt is, bewijst o. a. een vonnis van den Priesterraad van Semarang dd. 1 Mei 1878 medegedeeld door Mr. L. W. C. VAN DEN BERG in het „Indische Weeklad van het Recht", 1878, no. 787, en besproken door Mr. C. B. NEDERBURGH in zijn proefschrift „Bijdrage tot de interpretatie der

---

[1]) Zie Dr. JUIJNBOLL t. a. p. blz. 193. Dr. SNOUCK HURGRONJE t. a. p. blz. 467.

art. 78, al. 2 en 83 van het R. R. van N.-I." in verband met art. 3 van het Regl. op de R. O. in N.-I., blz. 125 vlg. waarbij een Arabier fasik werd verklaard omdat hij op den dag van het huwelijk zijner dochter 1°. drie der çalats had verzuimd, 2°. muziek had laten maken in zijn woning, 3°. sedert lang een gouden horloge droeg.

Het is dus wenschelijk om dergelijke interpretaties voortaan te voorkomen en het begrip fasik zijne ware beteekenis van zondigheid of zedeloosheid te hergeven of die althans behoorlijk vast te stellen. Dat hiermede, en in het algemeen door den panghoeloe de bevoegdheid toe te kennen om over de gegrondheid der weigering van eenen wali te beslissen en zelven als wali op te treden, hun eene groote discretionaire macht in huwelijkszaken wordt gegeven, of liever bevestigd, want zij oefenen die nu reeds uit, kan ik niet ontkennen. Zoover ik kan oordeelen evenwel is hier deze macht in vergelijkenderwijs de beste handen gegeven. Vooralsnog acht ik het ondoenlijk den dagelijkschen rechter, den landraad deze bevoegdheid op te dragen. Want ook al verzet zich de Fiqh niet rechtstreeksch hiertegen, de thans sedert jaren gevolgde adat doet dat wel, en ook art. 3 van het Reglement op de R. O. juncto art. 78 van het Reg. Reglement. Dat toch de huwelijkszaken onbetwistbaar behooren tot die welke van ouds aan de panghoeloe's zijn overgelaten, staat wel vast. Het zou m. i. ook voorloopig den landraden te zwaar zijn, zich met de huwelijkssluitingen te moeten bemoeien. Of wellicht, ingeval van verschil van meening tusschen den panghoeloe en den wali der bruid of deze zelve beroep op den landraad zou moeten opengesteld worden, wil ik in het midden laten.

Art. 69. Als huwelijksvoogd voor geadopteerde kinderen treedt in de eerste plaats op hun adoptief-vader, en

eerst bij ontstentenis of onbevoegdheid van dezen hun eigen vader en zoo vervolgens naar de volgorde van art. 66.

De adoptie, die door den Islam wordt genegeerd, bestaat evenwel op Java en Madoera zeer algemeen. Ik heb haar dan ook in mijn ontwerp geregeld en den adoptief-vader de vaderlijke macht toegekend. Wil deze eenigen zin hebben, dan moet de huwelijks voogdij daartoe behooren. Vandaar deze bepaling.

Art. 70. De natuurlijke vader, die zijn kind wettig erkend heeft, is eveneens gerechtigd tot de huwelijksvoogdij.

Beneden bespreek ik de wettige erkenning van natuurlijke kinderen, in den Islam eigenlijk onbekend, doch met de minder strenge volkszeden meer in overeenstemming.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Voltrekking des huwelijks.

Ar. 71. Alle personen, die met elkander een huwelijk willen aangaan, moeten daarvan in persoon mondeling aangifte doen bij den ambtenaar van den burgerlijken stand der woonplaats van eene der partijen.

Zij moeten vergezeld zijn van diegenen, wier toestemming tot het huwelijk vereischt is, en daarenboven van twee meerderjarige getuigen.

Art. 72. Wanneer vóór, bij of na de aangifte het huwelijk niet gestuit is door daartoe bevoegde personen, en den ambtenaar van den burgerlijken stand geene wettige beletselen bekend zijn, zal hij dadelijk overgaan tot het sluiten van het huwelijk, na zich te hebben doen terhandstellen:

1°. de geboorteacten van de aanstaande echtgenooten, indien deze na de invoering dezer wet geboren zijn;

2⁰. eene behoorlijke authentieke acte, houdende toestemming van degenen wier toestemming vereischt is, en die door gewichtige redenen, te zijner beoordeeling, mochten zijn verhinderd in persoon te verschijnen;

3⁰. ingeval van tweede, derde of vierde huwelijk, authentieke extracten uit de huwelijksregisters omtrent de vorige huwelijken, met aanteekening daarop of deze al dan niet zijn ontbonden; zoo namelijk deze vorige huwelijken na de invoering dezer wet zijn gesloten;

4⁰. de acten van overlijden van alle de zoodanigen, die toestemming tot het huwelijk zouden moeten geven, indien zij in leven waren, zulks alweder indien die personen zijn overleden na de invoering dezer wet.

De in dit artikel vereischte acten van den burgerlijken stand worden, ten aanzien dergenen, die vóór de invoering dezer wet geboren, overleden, gehuwd of gescheiden zijn, vervangen door eene mondelinge verklaring daaromtrent, ten aanzien van geboorte of overlijden door twee leden van het dorps- of kampongbestuur, waar de geboorte of het overlijden heeft plaats gehad, en ten aanzien van huwelijk en echtscheiding van twee leden van den priesterraad der afdeeling waar het huwelijk is voltrokken of ontbonden, dan wel van het betrekkelijk trouw- of scheidingsbriefje van den ambtenaar, volgens vroegere bepalingen daarmede belast.

Art. 73. De ambtenaar van den burgerlijken stand zal, bijaldien de vereischte personen of acten niet volledig aanwezig zijn, partijen omtrent de aanvulling daarvan voorlichten en een naderen dag voor de huwelijksvoltrekking bepalen. Hij heeft steeds het recht, om gewichtige redenen, te zijner beoordeeling, een naderen dag voor de huwelijksvoltrekking te bepalen, doch niet langer dan dertig dagen na de aangifte.

Art. 74. De ambtenaar van den burgerlijken stand is verplicht de voltrekking te weigeren,

1°. in geval van ontbreken van de vrije toestemming van een of meer dergenen, wier vrije toestemming vereischt is.

Hij is verplicht aan elk dier partijen hunne vrije toestemming uitdrukkelijk af te vragen;

2°. in geval van krankzinnigheid van ééne of meerdere der partijen;

3°. in geval een of meerdere dergenen, wier toestemming vereischt is, niet verschenen is, zonder dat de vereischte acte van toestemming wordt overgelegd;

4°. in geval het huwelijk wordt gestuit door een daartoe bevoegde;

5°. wanneer een of beide der aanstaande echtgenooten het wettelijk minimum van leeftijd niet hebben bereikt;

6°. wanneer de aanstaande echtgenooten elkander bestaan in zoodanige graden van bloed-, aan-, zoog- of adoptiefverwantschap, dat de wet of het gewoonterecht hun huwelijk verbiedt;

7°. wanneer de huwelijksvoorwaarden in strijd zijn met de wet, de openbare orde of de goede zeden.

Art. 75. In alle deze gevallen kunnen partijen van de weigering van den ambtenaar van den burgerlijken stand in beroep komen bij den Priesterraad der afdeeling hunner woonplaats, welke na partijen, en zoo noodig ook getuigen en den ambtenaar zelven gehoord te hebben, ter zake zal uitspraak doen.

De ambtenaar is verplicht aan de beschikking van den Priesterraad te gehoorzamen.

De Priesterraad reikt aan partijen, of aan den ambtenaar, op hun verzoek authenthiek afschrift van de ter zake genomen beschikking uit.

Art. 76. Wanneer geene beletselen bestaan, of dezelve

door bovenbedoelde beschikking van den Priesterraad zijn opgeheven, gaat de ambtenaar van den burgerlijken stand tot de huwelijksvoltrekking over.

Deze regeling van de huwelijksvoltrekking wijkt belangrijk af van die in het B. W. E. waar op de *schriftelijke* aangifte eerst twee afkondigingen volgen, en na zekeren termijn daarna eerst het huwelijk. Deze omslachtigheid acht ik voor inlanders onnoodig en ongewenscht. De door mij voorgestelde regeling sluit zich in hoofdtrekken aan bij de bestaande gewoonten. Vooreerst vervang ik de schriftelijke aangifte door de thans reeds gebruikelijke mondelinge, in alle opzichten beter omdat de ambtenaar zich daardoor dadelijk van den leeftijd van partijen, (vòoralsnog op het oog, omdat de registers van den burgerlijken stand eerst later hun vruchten zullen dragen) van de al of niet medewerking der wali's enz. kunnen overtuigen. Vervolgens heeft de publicatie van afkondigingen in de dessa, waar men elkander kent en een voorgenomen huwelijk door allerlei drukte wordt voorafgegaan, geen zin.

Stuiting zal, evenals bij Europeanen, hooge uitzondering blijven; toch heb ik haar in dit ontwerp mogelijk gemaakt om misbruik te kunnen voorkomen, doch acht ik het voldoende haar toe te laten onmiddellijk vóór of tijdens de aangifte, of wel ook daarna zoolang de voltrekking niet heeft plaats gehad. Overigens moet de ambtenaar, als bij ons, ambtshalve de voltrekking kunnen weigeren of uitstellen. Ik heb hem voorts de verplichting opgelegd, om partijen die wel doorgaans uit onkunde te kort zullen schieten, omtrent het vereischte in te lichten (zooals ook nu reeds feitelijk geschiedt); daaruit vloeit vanzelf voort, dat hij de bevoegdheid hebben moet een naderen dag voor de voltrekking te bepalen. Trouwens deze bevoegdheid is tòch noodig, omdat soms de toevloed van trouw-

lustigen te groot kan zijn om allen op één dag te bedienen. Daarentegen heb ik een maximum termijn voor uitstel bepaald, om onnoodig getreuzel te voorkomen, terwijl partijen aan die dertig dagen wel altijd genoeg zullen hebben, om ontbrekende formaliteiten aan te vullen. Is echter alles dadelijk in orde dan bestaat geen bezwaar om, gelijk ook nu reeds geschiedt, op staanden voet tot de voltrekking over te gaan.

De vervanging der voorgeschreven authentieke acten door verklaringen van twee leden van het dorpsbestuur of den priesterraad acht ik het meest eenvoudig en practisch. Voor huwelijken buiten de afdeelingshoofdplaats en alzoo door den *naib* gesloten, komt de verschijning van 2 *ketibs* mij wel wat omslachtig voor, en beter te vervangen door afschriften van het betrekkelijk huwelijks- of echtscheidingsbriefje, dit heb ik derhalve subsidiair toegelaten, ofschoon tot dusver de behoorlijke registratie der huwelijken en echtscheidingen niet veel vertrouwen verdient.

Beëedigd wensch ik deze verklaringen niet te hebben (zooals het B. W. E. dat voorschrijft). Hoe kunnen de leden van het dorpsbestuur bijv. een eed doen omtrent den ouderdom van partijen dien zij schier nooit met volkomen zekerheid weten? Eene verklaring te goeder trouw acht ik beter.

De acten, die de toestemming der afwezigen bevatten, moeten authentiek zijn, willen ze eenige waarde bezitten. Het verdient overweging het verlijden dezer acten aan de dorps- en districtsschrijvers, wellicht ook aan de landraadgriffiers, tegen een matig tarief op te dragen. Notariëele acten zijn den meesten inlanders te duur.

Over huwelijken buiten het kantoor der ambtenaren (in werkelijkheid veelal de soerambi of de voorgalerij der mesigit) en door gemachtigden heb ik geene bepalingen opgenomen; het eerste niet omdat nergens is bepaald *waar* de ambtenaar het huwelijk sluit, hetgeen er weinig op aankomt als hij de bepalingen maar

behoorlijk in acht neemt en behoorlijk registreert, het tweede niet omdat het huwelijk bij gemachtigde hooge uitzondering is, en alleen voorkomt bij mesalliances van hooggeplaatsten, die alsdan hunne kris plegen te zenden, wiens drager dan eenigermate als hun gevolmachtigde optreedt. Ik zie geen voldoenden grond om voor deze exceptioneele gevallen eene bepaling in de wet op te nemen.

DERDE AFDEELING.

Van het stuiten des huwelijks.

Art. 77. Het recht om de voltrekking des huwelijks te stuiten komt uitsluitend toe:

a. aan den huwelijksvoogd, wiens toestemming vereischt doch niet verkregen is;

b. aan den echtgenoot, wiens huwelijk met de vrouw die het gestuit wordende huwelijk wil aangaan niet ontbonden is, of indien het door talak of fasch ontbonden is binnen de drie maanden + 10 dagen na die ontbinding, alsmede aan de meerderjarige kinderen uit dat huwelijk, wanneer de echtgenoot verhinderd is zijnen wil te verklaren.

Art. 78. De stuiting geschiedt door eene mondelinge of schriftelijke verklaring, vrij van zegel en kosten, ingediend aan den ambtenaar van den burgerlijken stand bij wien aangifte van het gestuit wordende huwelijk is gedaan; zij houdt in de middelen van stuiting, en kan gedaan worden 't zij vóór, 't zij tijdens, 't zij ook na de aangifte zoolang het huwelijk niet is voltrokken. De ambtenaar is verplicht, ingeval van stuiting de huwelijksvoltrekking voorloopig te weigeren.

Partijen hebben, ingeval zij zich met zijne beslissing niet kunnen vereenigen, beroep op den Priesterraad, wiens beslissing door de meest gereede partij kan worden ingeroepen, en die na partijen en zoo noodig ook getuigen

en den betrokken ambtenaar van den burgerlijken stand gehoord te hebben, terzake uitspraak doet. De ambtenaar is verplicht aan de uitspraak van den Priesterraad te gehoorzamen.

De grondtrekken dezer regeling zijn aan ons recht ontleend. Stuiting als afzonderlijk rechtsinstituut is in den Fiqh of de adat niet bekend, wèl echter hetgeen daaraan praktisch beantwoordt, gelijk o. a. uit de mededeelingen van ARMINIUS t. a. p. kan blijken. In elk geval is het een onmisbaar complement van de voorafgaande bepalingen. Ik heb haar echter zooveel mogelijk beperkt nl. tot die personen, wier rechten door het voorgenomen huwelijk bepaaldelijk zouden worden aangerand.

De vraag zou kunnen gesteld worden, waarom ook niet aan elke vrouw, wier man door het voorgenomen huwelijk het maximum van 4 vrouwen zou overschrijden, het stuitingsrecht wordt verleend.

Mijn antwoord is alweder, dat ik dat Mohammedaansch maximum niet uitdrukkelijk heb willen sanctioneeren. Trouwens, de vrouwen die in dergelijk geval zouden kunnen verkeeren, zijn hooge uitzondering, en men kan in Mr. L. W. C. VAN DEN BERG's aangehaalde verhandeling [1]) nalezen, hoe stipt de Javaansche grooten, zelfs de vorsten, zich voor den vorm althans aan dat wettelijke maximum houden, door bijv. telkens als zij een nieuwe „vrouw" (feitelijk: bijzit) begeeren, zich vooraf eventjes van een der vorige te scheiden.

Ook zou men kunnen vragen, waarom niet liever ook hier beroep op den landraad dan op den priesterraad? Mijn antwoord is, dat de invoering van zoodanig beroep eene hervorming van den bestaanden toestand zou zijn, die door gewichtige redenen moest zijn gerechtvaardigd (daargelaten het wettelijk bezwaar,

[1]) De afwijkingen enz. zie hierboven.

dat, zoolang de aangehaalde artikelen van het Regl. op de R. O. en van het Reg. Regl. vigeeren, niet weg te cijferen is) en dat ik zoodanige gewichtige redenen hier niet aanwezig acht. De bemoeienis van de priesterraden met het sluiten van huwelijken is wel beschouwd veel minder ingrijpend dan die met het ontbinden van huwelijken en blijft in de meeste gevallen gelijk die van onze ambtenaren van den burgerlijken stand eene formaliteit. Voorkomende moeielijkheden moeten hier òf, zooals thans geheel naar den zuiveren Fiqh, òf wordt ooit een wet als de door mij ontworpene ingevoerd, naar op dien Fiqh grootendeels gebaseerde wetsbepalingen worden berecht. Daartoe is de Priesterraad wel bekwaam. Er kan nu eenmaal geen sprake van zijn den Mohammedaanschen inlander in het huwelijksrecht Europeesche grondbeginselen op te dringen althans in afzienbaar tijdsverloop.

De regel overigens van art. 81 B. W. E. dat geene godsdienstige plechtigheden mogen plaats hebben vóór het burgerlijk huwelijk is geheel ongeschikt voor Java en Madoera.

Het huwelijk voor den Panghoeloe zelf draagt eenigermate een godsdienstig karakter, ten minste het is aanbevelenswaardig dat de wali eene choeṭbah stichtelijke toespraak houdt [1]) terwijl het verbieden van slametan's en dergelijke geen redelijken zin zoude hebben.

VIERDE AFDEELING.

Van de huwelijken die buitenslands worden voltrokken.

Art. 79. De buitenslands tusschen inlanders, ingezetenen van Java en Madoera, voltrokken huwelijken zijn van waarde, indien zij gesloten zijn naar den vorm, die ge-

---

[1]) Dr. SNOUCK HURGRONJE, Ind. Gids 1884, blz. 779—780.

bruikelijk of wettelijk voorgeschreven is in het land waar de voltrekking heeft plaats gehad, en de echtgenooten niet hebben gehandeld tegen de bepaling van de eerste afdeeling van dezen titel.

Art. 80. Binnen het jaar na den terugkeer der echtgenooten op Java en Madoera zullen zij hun huwelijk in de registers van den burgerlijken stand hunner woonplaats doen inschrijven onder overlegging der buitenlandsche huwelijksacte, zoo die er is, welke aan het register zal blijven gehecht.

Ingeval van twijfel van den ambtenaar van den burgerlijken stand aan de waarheid of geldigheid van het buitenlandsche huwelijk is hij bevoegd de inschrijving en aanhechting te weigeren, en kunnen partijen, indien zij zich daardoor bezwaard achten, in beroep komen bij den Priesterraad van hunne afdeeling, die terzake na verhoor van partijen en, zoo noodig, getuigen, zal beslissen. De ambtenaar is verplicht aan de uitspraak van den Priesterraad te gehoorzamen.

Art. 81. Tot het buitenland in de voorafgaande artikelen bedoeld wordt gerekend te behooren elk land buiten Java en Madoera, behalve de daartoe administratief behoorende eilanden.

Deze artikelen zijn in hoofdzaak aan het B. W. E. ontleend, en zijn eigenlijk niet anders dan de toepassing op een bepaald geval van de algemeene regelen, vervat in artikel 16 juncto 18 van de „algemeene bepalingen van wetgeving voor Ned.-Indië".

De ambtenaar van den burgerlijken stand of de Priesterraad zal hierdoor soms in de noodzakelijkheid komen, om een oordeel te vormen en uit te spreken over de rechtsgeldigheid van buiten Java en Madoera (het zal wel doorgaans elders in den Archipel zijn) gesloten huwelijken. Dat dit reeds nu somtijds ge-

schiedt, blijkt uit geval J in de aangehaalde verhandeling van ARMINIUS [1]). Wellicht acht men hen daartoe onbevoegd. Uit het bedoeld geval blijkt echter, dat zij, bij gebreke aan schriftelijk bewijs, alsdan een summier onderzoek naar de geldigheid plegen in te stellen, en niet aarzelen om het buitenlandsch huwelijk ongeldig te verklaren, wanneer hun dat zoo voorkomt. Ware appèl toegelaten van de vonnissen van den Priesterraad, dan zoude dit zeker een dier gevallen zijn, die daartoe bij uitstek in aanmerking zouden komen. Ook zoude men het beroep van den ambtenaar rechtstreeks op den landraad kunnen instellen, doch met het oog op het bovengezegde betwijfel ik vooralsnog de wettigheid van zoodanige instelling, zoolang de bedoelde artikelen van het Reg. Reglement en het Regl. op de R. O. van kracht blijven. Ook zou zoodanig beroep niet passen in een stelsel, dat de huwelijkszaken aan den Priesterraad overlaat.

De wet voor Europeanen behandelt verder in de zesde afdeeling van dezen Titel de *nietigheid des huwelijks*.

Ook de adat, op het voetspoor van den Fiqh, kent een soort van nietigverklaring of vernietiging, dan wel ontbinding van het huwelijk (pasah, het arab. fasch) door den rechter. Deze wijkt echter schier in elk opzicht van de nietigverklaring naar ons recht af, ofschoon o. a. Dr. JUIJNBOLL [2]) haar vergelijkt met de „nietigverklaring van vermogensrechtelijke contracten", terwijl Prof. L. W. C. VAN DEN BERG in de Encyclopedie van Ned.-Indië [3]) haar noemt: „de door den rechter uitgesproken ontbinding wegens redhibitoire gebreken of wanpraestatie der uit het huwelijk voort-

[1]) *Indische Gids* 1889 blz. 1513–1514.
[2]) t. a. p. blz. 215.
[3]) II blz. 557.

vloeiende verplichtingen van welken aard ook;" terwijl hij in zijne: Beginselen [1]) haar noemt „de ontbinding uitgesproken door den rechter op verzoek der vrouw, indien de man zijne verplichtingen niet nakomt, o. a. de mahr niet betaalt, haar niet onderhoudt, of den coitus niet met haar uitoefent. „Volgens Dr. JUIJNBOLL daarentegen heeft ieder der echtgenooten het recht haar te eischen „indien de andere partij na de huwelijksvoltrekking blijkt niet aan de gestelde eischen te voldoen"; hij noemt als gronden o. a. het kennelijk onvermogen van den man om de huwelijksgift aan de vrouw te betalen of haar het wettelijk verschuldigde onderhoud (*nafakah*) te verschaffen, dan wel het niet voldoen door eene der partijen aan bepaalde eischen (bijv. van geboorte, stand, maagdelijkheid, enz.) die bij het sluiten des huwelijks uitdrukkelijk bedongen zijn. Vervolgens ook verschillende ziekten en lichaamsgebreken. Dit alles heeft al heel weinig overeenkomst met de gronden van nietigverklaring, die onze Wet kent, en die bestaan in 1°. bigamie (art. 86), 2°. ontbreken van vrije toestemming van partijen en dwaling in den persoon (art. 87), 3°. curateele wegens gebrek aan verstandelijke vermogens (art. 88), 4°. niet-bereikt hebben van den vereischten ouderdom (art. 89), 5°. huwelijk in de verboden graden of na overspel of voorafgaande echtscheiding (art. 90), 6°. ontbreken van toestemming van vader, moeder, grootouders, voogd, of weeskamer (art. 91), 7°. onbevoegden ambtenaar van den burgerlijken stand of andere formaliteiten (art. 92).

De vraag is nu, of de redenen tot nietigverklaring die de Fiqh en de adat niet kennen, doch die daaruit zouden kunnen geacht worden voort te vloeien, geene dergelijke nietigverklaring ook in de inlandsche wet zouden toelaatbaar moeten maken. Zoo bijv. het ont-

---

[1]) 3e druk blz. 155.

breken van de vrije toestemming van partijen door bedrog, geweld of dwaling, het ontbreken van de toestemming der wali's waar de wet die vereischt, bigamie door de vrouw, niet bereikt hebben van den vereischten ouderdom, huwelijk binnen de verboden graden of na echtscheiding binnen de iddah enz.

Na eenige aarzeling beantwoord ik deze vraag ontkennend in dien zin, dat ik naast den fasch (pasah) geene nietigverklaring toelaatbaar wensch te maken. De fasch nu wensch ik, zooals met de opvatting der deskundigen het meest overeenkomt, hier beneden te qualificeeren als ontbinding, niet als nietigverklaring, en derhalve te behandelen als eene der wijzen waarop het huwelijk wordt ontbonden, doch dit behoeft niet te beletten, dat deze ontbinding ook gevallen omvat, die wij liever nietigverklaring zouden noemen. Dat dit ook nu reeds geschiedt bewijst het meergenoemde geval I door ARMINIUS geciteerd [1]).

---

[1]) Ik haal het hier ter verduidelijking in extenso aan.

„De districtsgeestelijke (naib) zendt den panghoeloe toe: 1 vrouw en 2 mannen, allen ouder dan 15 jaren.

Panghoeloe: vertel gij een van allen, wat de reden is dat de naib-distrikt u hierheen zendt?

Man: Ik heet ANOE, ben woonachtig in dessa Anoe en verzoek recht volgens de godsdienstige instellingen. Deze vrouw, BOK ANOE, mijne echtgenoote, verliet een jaar geleden mijne woning en komt nu terug met een man, die op navraag haar echtgenoot blijkt te zijn door een huwelijk, in de Buitenbezittingen middels den panghoeloe daar gesloten.

Panghoeloe: (tot den anderen man). Is het waar dat gij met deze vrouw in de Buitenbezittingen huwdet; hoe kondet ge huwen, daar toch deze vrouw nog een man had; beweerde zij daar, weduwe of gescheiden vrouw of nog maagd te zijn, dan wel nog een man te hebben; wie voltrok dat huwelijk, en wie waren er getuigen bij, en hebt ge de handteekening meegebracht van dengene die het huwelijk voltrok?

Andere man: Deze vrouw beweerde nog een man te hebben, daarom vroeg zij echtscheiding in de Buitenbezittingen aan, en verkreeg die (pasah) ook: na afloop van den adat huwde ik haar in de Buitenbezittingen, maar de naam van degene die mijn huwelijk voltrok is mij onbekend, evenzoo die van de getuigen; den datum herinner ik mij niet meer, en ik ontving geen bewijs van de voltrekking van dat huwelijk.

De panghoeloe en zijne ketibs verklaren het laatst gesloten huwelijk van de vrouw voor ongeldig en geven de vrouw aan den eersten man terug. Onkosten vallen hierop niet".

In het geval van bigamie der vrouw voorziet alzoo de adat, en kennelijk wordt de ongeldigverklaring hier als een der vormen van pasah beschouwd. Deze moet dan ook m. i. worden uitgebreid tot die andere gevallen, volgens onze wet onder nietigverklaring vallende, welke eenige redelijke kans hebben zich voor te doen, zooals: huwelijk zonder de vereischte vrije toestemming van partijen of wali's, of wegens dwaling in den persoon. Huwelijk binnen den door de wet of de adat verboden graden acht ik uiterst onwaarschijnlijk, daar de Javanen daartoe niet licht overgaan en mochten zij het beproeven, de panghoeloe's daartegen zullen waken, terwijl nietigverklaring op grond van te jeugdigen leeftijd, curateele of onbevoegdheid van den ambtenaar mij uiterst ongewenscht voorkomt. Ik geloof niet dat het bezwaar heeft, de door mij bedoelde gevallen ook onder het algemeene begrip van ontbinding te brengen, te meer daar ook onze wetgever aan de nietigverklaring van huwelijken heel andere rechtsgevolgen verbindt dan om die van de andere overeenkomsten. Men denke bijv. aan den regel van art. 95: „het huwelijk hetwelk nietig verklaard is heeft niettemin alle deszelfs burgerlijke gevolgen, zoowel ten opzichte der echtgenooten, als van de kinderen, wanneer hetzelve te goeder trouw door beide de echtgenooten is aangegaan".

Ook in het belang der kinderen acht ik het wenschelijk de gevallen van nietigverklaring tot een minimum te beperken. Huwelijksontbinding is op Java en Madoera toch al zeer frequent, en de talak en de fasch voorzien ruimschoots in de behoefte, waar die inderdaad bestaan mocht.

Op al deze gronden heb ik de nietigverklaring als afzonderlijk instituut niet overgenomen.

VIJFDE AFDEELING.

Van het bewijs van het bestaan des huwelijks.

Art. 82. Het bestaan van een huwelijk op Java en Madoera, aangegaan sedert de invoering dezer wet, kan niet anders worden bewezen dan door de acte van voltrekking, ingeschreven in de registers van den burgerlijken stand, behoudens de bepalingen der volgende artikelen.

Art. 83. Wanneer blijkt, dat er geene registers hebben bestaan, of dat dezelve zijn verloren geraakt, of dat de huwelijksacte daaraan ontbreekt, wordt de genoegzaamheid van de bewijzen van het bestaan des huwelijks aan de beoordeeling des rechters overgelaten, mits er een uiterlijk bezit van den huwelijken staat aanwezig zij.

Art. 84. Ten aanzien van de vervanging der acten van huwelijk of echtscheiding, vereischt door art. 72, geldt de bepaling van dat artikel.

Art. 85. De wettigheid van een kind kan niet worden betwist enkel op grond van de ontstentenis van de huwelijksacte zijner ouders, indien hetzelve het uiterlijk bezit heeft van zijnen staat overeenkomstig zijne geboorteacte (indien hij na de invoering dezer wet is geboren) en de ouders openlijk als echtelieden hebben geleefd.

Deze bepalingen zijn in hoofdzaak aan het B. W. E. ontleend.

Wil men ernstig de vaststelling van den burgerlijken staat door de registers van den burgerlijken stand, dan moeten deze ook, evenals in ons recht, op den duur de eenige bewijsbronnen worden. Natuurlijk wordt voorloopig uitzondering gemaakt voor die feiten, welke geschied zijn vóór de invoering der registers. Zijn deze er niet geweest, of defect, dan treden de gewone bewijsmiddelen, natuurlijk subsidiair in de plaats daarvan. Art. 84 verwijst speciaal naar art. 72 ten aanzien van de acten, die de ambtenaren zich moeten

doen overleggen bij de huwelijkssluiting, en de speciale bewijsmiddelen, die ze alsdan vervangen. Art. 85 eindelijk sanctioneert den rechtsregel, dat de kinderen niet mogen lijden onder de slordigheid of plichtverzuim der ouders.

VIJFDE TITEL.

VAN DE RECHTEN EN VERPLICHTINGEN DER ECHTGENOOTEN.

Ook in dit opzicht bestaat een krachtige invloed van den Fiqh op den adat. Ik laat hier dus, ter toelichting van de door mij ontworpen bepalingen, voorafgaan de hoofdregelen van het Mohammedaansche Recht.

„Door het huwelijk", zegt Dr. JUYNBOLL [1]) „ontstaat, volgens de Wet, geene gemeenschap van goederen. Ieder der echtgenooten behoudt den eigendom van hetgeen hij of zij ten huwelijk heeft aangebracht. De kosten der huishouding brengt de Wet geheel ten laste van den man. Deze is bovendien verplicht zijn vrouw te onderhouden. [2]) Hij moet haar dientengevolge kleeding, huisvesting, levensonderhoud en zelfs bediening verschaffen, alles overeenkomstig *haren* stand en volgens de plaatselijke gebruiken, waarbij slechts tot zekere hoogte rekening behoeft gehouden te worden met de financieele draagkrachten van den man.

Wanneer de man nalaat om te voldoen aan zijne verplichtingen ten aanzien van het wettelijk verschuldigd (Arab. nafakah) dan is de vrouw bevoegd, de tusschenkomst der overheid in te roepen, teneinde den man

---

[1]) t. a. p. blz. 204.

[2]) Dat het tegenovergestelde ook wel eens plaats heeft, is mij uit eigen ervaring bekend. Zoo behandelde de Landraad te Probolinggo onder mijn praesidium een paar jaar geleden het geval van een man, die met eene ietwat oudere vrouw, kennelijk „om het geld" getrouwd was, en, na haar bezittingen te hebben opgemaakt, haar wegens eenige verwijten met een stok met ijzeren punt had doodgeslagen. Zie ook Mr. VAN DEN BERG „afwijkingen" blz. 474.

tot nakoming van zijne plichten te noodzaken, hetgeen echter uit den aard der zaak op den duur weinig resultaat voor haar kan opleveren, wanneer de man ook in het vervolg onwillig blijft .... De man heeft daartegenover binnen zekere grenzen het recht om, indien hij aan zijne verplichtingen voldoet, echtelijken omgang en gehoorzaamheid te vorderen. Opzettelijke tekortkoming in hare plichten geeft den man zelfs de bevoegdheid om zijne vrouw, zoo noodig te bestraffen en te kastijden; zij verliest dan bovendien haar recht op onderhoud ..... „De voorschriften betreffende het huwelijk en de rechten en plichten der echtelieden onderling zijn onvoorwaardelijk bindend, in dien zin namelijk, dat het partijen niet vrij staat om daarvan bij het sluiten van het huwelijkscontract af te wijken. De huwelijksvoorschriften zijn dus, zooals men dit in onze rechtstaal zou uitdrukken, bepalingen van openbare orde, van dwingend, niet van aanvullend recht".

Mr. L. W. C. van den Berg schreef daaromtrent in zijn „Beginselen" [1]: „Met bizondere voorliefde hebben de juristen uitgeweid over de rechten en verplichtingen der echtgenooten onderling, uit het huwelijk voortspruitende. In het algemeen kan men daaromtrent opmerken, dat men zijn vrouw goed behoort te behandelen (Kor. IV: 23) en dat men ze volgens haar stand moet onderhouden (Kor. II: 233); onder onderhoud (nafaqat) (Jav. Mal. Soend. nipkah of pĕkah) nu verstaat men niet alleen voeding, maar ook kleeding, huisvesting en bediening. Heeft men meer dan eene vrouw, zoo moet elke haar afzonderlijk huis, of ten minste hare afzonderlijke appartementen hebben; de man behoudt echter het recht om toezicht uit te oefenen op hare uitgaven en op de bezoeken, welke zij ontvangt. Eene vrouw daarentegen moet haren man

1) 2de Druk, blz. 250 vlg.

gehoorzaam zijn, en hem volgen, waarheen hij zich verlangt te begeven. Is eene vrouw ongehoorzaam (nâsjizat) zoo moet de man haar eerst vermanen; doch helpt dit niet, haar opsluiten, en zijne gunsten onthouden, ja des noods met slagen straffen (Kor. IV: 38) zonder dat zulks echter in eene bepaalde mishandeling mag ontaarden".

De adat heeft dit alles in hoofdtrekken overgenomen. Echter kan men voor Java en Madoera als doorgaanden regel stellen, dat de positie der vrouw, vooral onder de landbouwende bevolking, die het grootste deel uitmaakt, zelfstandiger is dan de voorschriften der „Wet" zouden doen vermoeden, Omtrent hare rechtspositie aldaar schrijft Mr. L. W. C. VAN DEN BERG: [1]) „De rechtsbevoegdheid der Moh. getrouwde vrouw is een onderwerp, waaromtrent vroeger bij de rechterlijke colleges op Java en Madoera veel verschil van gevoelen bestond. Herhaaldelijk werd (het laatst door den R. v. J. te Batavia, bij vonnis van 28 April 1877. Ind. W. v. h. R. n°. 724) uitgemaakt, dan eens op dezen en dan weder op een anderen grond, dat de Moh. getrouwde vrouw, als staande onder de maritale macht, onbevoegd was, zonder bijstand of machtiging van haar man, hare goederen te vervreemden of eenige andere rechtshandeling te verrichten. In 1877 besliste echter het Hoog Gerechtshof van Nederlandsch-Indië, dat in dit opzicht op Java en Madoera geene afwijkingen van het recht van den Islam gevonden worden, en dat dus ook aldaar de getrouwde vrouw volkomen *Sui juris* blijft. (Bij arrest van 30 Aug. 1877 Ind. W. v. h. R. n°. 745. Zie over dit onderwerp nog opstellen Ibid. Jaarg. 1878 n°. 758 en Jaarg. 1881 n°. 940, benevens het Plakaat van 23 Mei 1766, bij van der Chijs t. a. p. al. VIII p. 130 en vv. Voor het Moh. recht in het algemeen zie Syed. Ameer Ali

[1]) In zijne „afwijkingen" blz. 469 en volgende.

op cit. [1]) p. 23 en vv.) Sedert kan de jurisprudentie in dien geest als gevestigd worden beschouwd (zie o. a. nog een vonnis van den R. v. J. van Batavia 25 Febr. 1880, Ind. W. v. h. R. n⁰. 873. Zoo besliste ook het Hoog Ger. van N.-I. bij arrest van 8 Sept. 1881 (Tijdschr. Het R. v. N.-I., dl. XLIX, p. 316 en vv.) dat van eene getrouwde vrouw betaling kan gevorderd worden, ook zonder haar man in het geding te roepen tot haren bijstand). De onbeperkte bevoegdheid der getrouwde vrouw moge in andere Mohammedaansche landen niet zelden weinig in harmonie zijn met hare ondergeschikte sociale positie en de onderworpenheid, waarin de wet haar tegenover haar man plaatst (zie Tijdschr. Het R. i. N.-I., dl. III, (1850) pg. 299 en vv. LANE l. l. p. 174, 175, 178, 193, 302) op Java en Madoera, waar in de hoogere standen de echte vrouw, en in de lagere standen de vrouw in het algemeen veel meer als de gelijke van haar man optreedt, zich in het openbaar vertoont, deel neemt aan de bevordering der welvaart van het gezin, en in elk geval niet onderworpen is aan de afzondering in vrouwenverblijven, ligt in eene dergelijke rechtsbevoegdheid niets onnatuurlijks of zelfs abnormaals. (Voor de sociale positie der vrouw in de lagere standen, zie men POENSEN t. a. p. [2]) p. 119 en vr. De meening van COOLSMA (l. l. p. 93) [3]) dat het Mohammedaansche huwelijk de vrouw tot een „voorwerp verlaagt" heeft blijkbaar alleen betrekking op den vorm der huwelijksovereenkomst. Op Java en Madoera zoude men alleen ten aanzien der bijzitten van aanzienlijken, uit een sociaal oogpunt, van eene vernederende positie kunnen spreken zie VETH l. l. p. 357 en v. [4]). Dit belet natuurlijk niet,

[1]) Bedoeld is hier het op blz. 459 geciteerde werk: The personal Law of the Mohammedans".

[2]) Bedoeld is hier: Prof. C. POENSEN: Iets over het Javaansche gezin; in de mededeelingen van het Ned. Zend. Gen. dl. XXXI (1887) en vv.

[3]) Bedoeld is hier: S. COOLSMA: West-Java p. 71, beide geciteerd op blz. 457.

[4] Prof. VETH: „Java". Dl. II.

dat het intellectueele peil, waarop in Mohammedaansche landen over het geheel de vrouwen staan, laag is, doch daaraan draagt de Moh. wet geen schuld) . . . „Daarentegen is de bij de wet voorgeschreven maritale correctie, ingeval van ongehoorzaamheid der vrouw, nog algemeen in gebruik (Ibid. (Minhadj at-Talibin) dl. II, 406 en v. POENSEN l. l. p. 139. Comp. artt. 94, 95) en zoo ook de arbitrage om te trachten den huiselijken vrede te herstellen. Op sommige plaatsen wordt die arbitrage echter door de geestelijkheid uitgeoefend als een deel harer bemoeienis met de huwelijkszaken; elders beschouwt men dit als de taak van familieleden en vrienden (vgl. Compendium artt. 80—85) POENSEN l. l. p. 140, ARMINIUS l. l. p. 1511 en v.). Intusschen moet niet worden vergeten, dat onder de lagere standen, en vooral ten plattenlande, de vrouw in het gezin dikwijls evenveel, zoo niet meer te zeggen heeft dan de man (POENSEN l. l. p. p. 121)[1]) iets hetwelk ook gedeeltelijk daarin zijn oorsprong vindt, dat zij, ofschoon volgens de Mohammedaansche wet daartoe niet verplicht, toch veelal een belangrijk deel van de kosten der huishouding draagt door haren arbeid te verhuren, kleinhandel of een handwerk te drijven, dan wel den man bij den landbouw behulpzaam te zijn".

Ik heb bij deze juiste beschrijving slechts aan te teekenen, dat mijne persoonlijke ervaring deze volkomen bevestigt. De emancipatie der vrouw moge op Java en Madoera niet theoretisch als een vaandel ontplooid worden, in de werkelijkheid staat zij daar, vooral in de lagere standen niet bij hare zusteren in Europa ten achter.

Ik kom thans dus tot de formuleering en bespreking van de afzonderlijke artikelen.

---

[1]) Ik voeg hierbij dat ingeval de vrouw van hoogere geboorte is, zooals bij huwelijken van hoofden met vrouwen van hoogen adel (bijv. aan het Solosche vorstenhuis verwant) de man insgelijks binnenshuis eene half ondergeschikte positie pleegt in te nemen.

Art. 86. De echtgenooten zijn elkander wederkeerig hulp, bijstand en ondersteuning verschuldigd.

Art. 87. De echtgenooten verbinden zich door de enkele daad des huwelijks over en weder om hunne gemeenschappelijke kinderen te onderhouden en op te voeden.

Art. 88. De man is het hoofd der echtvereeniging. Niettemin kan de vrouw persoonlijk en zonder zijnen bijstand rechtshandelingen verrichten en in rechten optreden, en beheert hare eigene goederen.

Art. 89. De vrouw is den man gehoorzaamheid verschuldigd, uitgezonderd in die gevallen, waarin de Wet haar een zelfstandig recht naast dat des mans toekent.

Art. 90. De man is verplicht de vrouw te beschermen en haar, overeenkomstig hun beider stand, te onderhouden.

In deze artikelen heb ik getracht de bestaande adat te formuleeren, zoover die m. i. in de Wet sanctie verdient. Verscheidene regelen komen daartoe niet in aanmerking. Zoo bijv. het tuchtigingsrecht. De man mag in de burgerlijke wet geen vrijbrief bekomen om de strafwet te overtreden. Waar de arbitrale correctie inderdaad door het volk als geoorloofd wordt beschouwd en binnen de grenzen van de adat wordt toegepast, zal het wel zelden tot eene klacht bij de politie of justitie komen, maar mocht dat toch het geval zijn dan blijkt daaruit toch dat dat recht in zooverre *niet* in de rechtsovertuiging der vrouw is doorgedrongen. Dergelijke overwegingen doen mij alle regelen omtrent de echtelijke cohabitatie uitsluiten; willen de Priesterraden zich daarmede huishoudelijk bemoeien, de wetgever verbiede hun dat niet. Zelfs het voorschrijven der huwelijkstrouw, zooals de Europeesche wetgever gedaan heeft, heb ik nagelaten, om het getal van nuda praecepta, die in de Wet toch al niet te vermijden zijn, niet te vermeerderen. Wel heb ik het noodig geacht, in art. 86 de wederzijdsche hulp, bijstand en ondersteuning

en in art. 87 de wettelijke verplichting tot onderhoud der gemeenschappelijke kinderen op te nemen. Gemeenschappelijk heb ik er bij gevoegd, om die verplichting uitdrukkelijk te beperken tot de kinderen van man en vrouw samen, zoodat deze zich niet tot de voorkinderen uit andere huwelijken uitstrekt.

Den regel van art. 88 behoef ik na het bovenaangehaalde eigenlijk niet meer toe te lichten. Niettegenstaande de in theorie zoo groote maritale macht, — die ik niet heb kunnen nalaten te sanctioneeren heeft de vrouw eene zelfstandige „persona standi in judicio" en deze moet de wet haar uitdrukkelijk waarborgen. Van een recht tot beheer van den man over de goederen der vrouw is in de adat evenmin als in den Fiqh sprake. Zoodanig beheer moge *feitelijk* hier en daar voorkomen, *recht* is het niet. Zelfs het beheer der *goenå-kåjå* of *gånå-gini* geschiedt in den regel door de echtgenooten gezamenlijk in overleg met elkander, met dien verstande dat dikwijls ieder van hen zijn eigen departement heeft — de man bijv. den landbouw, de vrouw de huishouding en de warong — waar hij meer bepaald mede belast is. Eene bepaling als die van ons art. 105 al. 5, B. W. E. dat de man de onroerende goederen der vrouw zonder hare medewerking niet mag vervreemden of bezwaren, acht ik hier overtollig, omdat zoodanige vervreemding of bezwaring onder de inlanders op Java en Madoera even onrechtmatig en nietig is als elke andere onbevoegde beschikking over eens anders goed, terwijl men uit die bepaling ten onrechte a contrario zou kunnen afleiden dat zijne beschikking over hare roerende goederen wèl geldig is zonder hare medewerking. Ook heb ik zelfs eene bepaling als: „de man mag over de goederen der vrouw niet zonder hare medewerking beschikken" niet gemeend te moeten opnemen. Dergelijke bepalingen zijn alleen noodig in een systeem als van ons B. W. dat van het beheer

door den man van alle goederen als hoofdregel uitgaat.

Ook heb ik de vrouw niet de verplichting willen opleggen, met den man samen te wonen of hem „overal te volgen". Vooreerst omdat het een plicht is, welker nakoming de Wet moeilijk kan waarborgen. Ten andere omdat het samenwonen geen algemeen gevolgde regel is onder de inlanders. De tweede of derde vrouw woont doorgaans afzonderlijk. Slechts de hooge geplaatste hoofden laten hunne „Selir's" dikwijls in de bijgebouwen van hunnen „dalem" wonen. Bij de behandeling van het domicilie heb ik reeds opgemerkt, dat de man als regel meer blijvend samenwoont slechts met zijne eerste vrouw, zijne bini toewa.

Ook de gehoorzaamheid der vrouw heb ik niet zonder beperking voorgeschreven, doch uitzondering gemaakt voor het geval, dat zij een zelfstandig recht heeft naast dat der mans.

Den verplichten rechtsbijstand vindt men niet in de adat. Dat dikwijls de man de vrouw vergezelt bij rechtsvorderingen der vrouw, bewijst slechts zijn belangstelling dan wel werkelijke of voorgewende schuchterheid der vrouw. Immers even dikwijls ziet men den man door de vrouw vergezellen bij zaken, die hem persoonlijk betreffen, en ook wel het woord voor hem doen, als zijnde beter van den tongriem gesneden.

ZESDE TITEL.

VAN HET HUWELIJKSGOEDERENRECHT.

Deze Titel treedt hier in de plaats voor hetgeen in het B. W. R. wordt behandeld onder den titel van: de wettelijke gemeenschap van goederen en derzelver beheer. Ik heb er dezen meer algemeenen naam aangegeven, omdat die aan den inhoud beantwoordt.

Het behoeft geen betoog, dat de algeheele gemeenschap van goederen niet als algemeen type van het inlandsch huwelijksgoederenrecht in aanmerking kan komen. Noch de adat noch de Islam kennen haar. „Ieder der echtgenooten behoudt den eigendom van hetgeen hij of zij ten huwelijk heeft aangebracht" schrijft Dr. JUYNBOLL t. a. p. omtrent den regel van den Fiqh. Mr. L. W. C. VAN DER BERG schrijft er van: [1]) „Er bestaat namelijk in het Moh. recht noch gemeenschap van goederen, noch het zoogenaamde dotale stelsel, terwijl de maritale macht uitsluitend op de persoon der vrouw, maar geenszins op hare bezittingen betrekking heeft. (Kor. IV. 36). Het gevolg van dezen regel is, dat ook het verbod van schenking en verkoop in het Moh. recht niet bestaat, evenmin als de bijstand en machtiging der getrouwde vrouwen door hare echtgenooten, wanneer zij rechtshandelingen willen aangaan. Uitzondering op dezen regel maakt slechts in zekeren zin het op Java en Madoera vrij algemeen bestaande stelsel der barang goenå-kåjå of gånå-gini.

Dr. JUYNBOLL zegt daarvan [2]) „Ten aanzien der *tijdens het huwelijk verworven goederen* geldt als hoofdregel, dat deze het eigendom worden van diegene der echtgenooten, die ze door eigen arbeid, schenking, erfenis of op welke andere wijze dan ook verkregen heeft. In Ned.-Indië wordt van dezen regel in zooverre afgeweken, dat, waar de vrouw den man gewoonlijk in zijn bedrijf behulpzaam is, stilzwijgend het bestaan eener vennootschap tusschen de echtgenooten pleegt aangenomen te worden. De staande huwelijk verkregen goederen worden dan bij ontbinding van het huwelijk in eene vaste, door de *adat* gesanctioneerde verhouding tusschen de echtgenooten of hunne respectieve erfgenamen verdeeld en wel hetzij in gelijke helften,

[1]) Beginselen enz. blz. 152 en vv

[2]) t. a. p. blz. 208 vlg.

hetzij in reden van 1:2, (waarbij oorspronkelijk wel ieders aandeel in den geleverden arbeid als maatstaf zal gegolden hebben). In streken, waar de vrouw den man niet in zijn bedrijf pleegt behulpzaam te zijn, (zooals in Banka) bestaat deze *adat* niet. De in gemeenschap vallende goederen worden op Java gånågini of goenakåjå genoemd (soms ook wel *sarakat* d. i. het arabische *sjarîkah*: maatschap) in tegenstelling van de goederen, door ieder der echtgenooten ten huwelijk aangebracht, bekend onder de benaming *poesaka* of *asal* en *asli* (verbasterd uit het Arabische Asl, d. i. wortel, oorsprong, dus „oorspronkelijke, niet later verworvene") welke bij ontbinding van het huwelijk teruggaan naar dien kant, vanwaar zij oorspronkelijk gekomen zijn".

Mr. L. W. C. VAN DEN BERG zegt er van [1]: „Belangrijker is de afwijking van de wet ten aanzien van de staande huwelijk verkregen goederen. Volgens den Islam vallen ook die buiten de gemeenschap, tenware tusschen de echtgenooten eene vennootschap bestond, dan wel de goederen gemeenschappelijk gemaakt of verkregen mochten zijn. In dat geval echter staan zoodanige goederen gelijk met alle andere goederen, welke aan twee personen in onverdeelden eigendom toebehooren. Elk der echtgenooten, dan wel zijne of hare erven, kunnen daarvan scheiding en deeling vorderen, op dezelfde wijze als van een ander onverdeeld goed (Syed Ameer Ali t. a. p. p. 24 en Minhâdj.-at-Talibin, dl. II p. 51 en v. dl. III p. 393 en ٧.). Is eene zaak in gemeenschappelijk bezit van beide echtgenooten, en geen daarvan kan zijn of haar uitsluitend of partieel eigendom bewijzen, zoo moet de zaak in gelijke deelen worden verdeeld (zie het werkje van Sajjidl Othmân bin Abd' Allah bin Jahja, getiteld: Ini masâleh da owâ harta antara laki bini atau antara ahli wârith satoe same lain, passim, en speciaal p. 13. De bewijsplaatsen

---

[1]) t. a. p. blz. 474 vlg.

uit de Arabische juristen vindt men daar aangehaald. Vergelijk ook Resumé van Bantam p. 103. In de reeds vroeger p. 457 noot 1 aangehaalde Adâb al. Insân p. 34 wordt onder de rechten en verplichtingen der echtgenooten, ook niet van eenige gemeenschap van goederen gesproken).

Op Java en Madoera daarentegen rekent men dat tusschen echtgenooten van rechtswege aanwezig is eene gemeenschap van de staande huwlijk verkregen goederen, welke in karakter met onze gemeenschap van winst en verlies (Ind. Burg. Wb. artt. 155—160) tamelijk wel overeenkomst (Eindresumé dl. I, p. 37, 122, 156. ARMINIUS l. l. p. 1505. Arrest van het Hoog. Ger. van N.-I. dd. 22 Dec. 1881) (Ind. Weekbl. v. h. R., Jaarg. 1882 n°. 968). Alleen de residentie Bantam en enkele plaatsen langs het Noorderstrand maken ten deze eene uitzondering, aldaar is namelijk de instelling wel bekend, maar niet algemeen in gebruik (zie Resumé p. 103, 105 Comp. art. 1). Indien die gemeenschap niet door overeenkomst is uitgesloten, wordt zij bij ontbinding des huwelijks, op welke wijze ook, tusschen man en vrouw of hunne respectieve erfgenamen verdeeld in reden van 1 tot 2 [1]), welke verdeeling in den regel geen invloed uitoefent op het aandeel, waarvoor de weduwnaar of weduwe respectievelijk als erfgenamen in den boedel van de overleden vrouw of van den overleden man kan opkomen volgens het Moh. erfrecht (niet altijd. Zie bv. Resumé p. 103 en Eindresumé p. 87 noot en p. 122. Dit hangt samen met de afwijkingen van het Moh. erfrecht, waarover meer zie ben. § 86). In deze gemeenschap vallen alle goederen, staande huwelijk verkregen, met uitzondering van die door eene der partijen geërfd, dan wel aan eene van

---

[1]) Uit bovenaangehaald citaat van DR. JUIJNBOLL, dat door mijn persoonlijke ervaring (door het kennisnemen van Priesterraadvonnissen) op verscheidene plaatsen van Java wordt bevestigd, blijkt dat de verdeeling dikwijls ook in gelijke helften geschiedt.

haar bij schenking gemaakt. Deze gemeenschap komt verder alleen te pas bij huwelijken tusschen één man en ééne vrouw. Heeft de man van zijn recht gebruik gemaakt om meer dan ééne vrouw tegelijk te hebben, zoo gelden de gewone regelen van de Mohammedaansche Wet, en eindelijk is de hier bedoelde gemeenschap van rechtswege buitengesloten bij de huwelijken van aanzienlijken met bijzitten. Indien iemand b.v. ééne echte vrouw en bovendien nog ééne of meerdere bijzitten heeft, zoo bestaat alleen tusschen hem en eerstgenoemde de meergenoemde gemeenschap van goederen. Men noemt (sommigen der in den tekst te noemen uitdrukkingen worden hier en daar in eene eenigszins afwijkende beteekenis gebezigd, namelijk niet van de goederen, maar van het aandeel dat daar in aan den man of de vrouw toekomt) de in de gemeenschap vallende goederen in het Maleisch *sĕkaja, sagoena sakaja, goena-kaja* of *sapĕntjarihan,*; in het Javaansch *gånå-gini, goenå-kåjå, sarakat* (Arab. *sjarikah* = maatschap) of *toenggal sakåjå*, en in het Soendaasch *sarakat sesoehoenan, goenakaja, tepoeng-kaja, toempang-kaja* of *pekaja*. Daarentegen heeten de wederzijdsche goederen der echtgenooten welke buiten de gemeenschap vallen, in het Maleisch en Soendasch *asal* (Arab. açl. = wortel, oorsprong) *asli* (Arab. *açli* = oorspronkelijk) of *poesaka*, en in het Javaansch *asal, asli* of *poesåkå* [1]). Deze goederen blijven elks bijzonder eigendom en keeren bij ontbinding van het huwelijk terug aan den kant, vanwaar zij gekomen zijn, al hadden de echtgenooten daarvan het gemeenschappelijk gebruik of bezit (zie o. a. een vonnis van den Landraad te Pandeglang, van 21 Mei 1873) (Ind. Weekbl. v. h. R., no. 570) en een vonnis van den R. v. J. te Soerabaja dd. 30 Mei 1883 (Hidem no. 1075).

[1]) Ik voeg hierbij: In het Madoereesch evenzoo.

De goederen door de vrouw ten huwelijk van hare ouders medegebracht, m. a. w. haar uitzet, noemt men in het Maleisch *harta pambawaän*, in het Javaansch *bebektan*, in het Soendasch *banda bawa* (VETH l. l. p. 364 en Eindresumé dl. I, p. 36 noot). Het spreekt van zelve dat, ten aanzien van de in de gemeenschap vallende goederen, schenking en verkoop tusschen de echtgenooten onmogelijk zijn."

Dat de scheiding van goederen, die volgens de adat en den Fiqh de grondslag van het huwelijksgoederenrecht is, in het Javaansche volksleven zoo weinig in het oog valt, is uit verschillende oorzaken te verklaren. Het gemeenschappelijk gebruik van woning, huisraad, landbouw- en ander gereedschap, bouwgrond enz. door beide echtgenooten geeft den oppervlakkigen toeschouwer een indruk van gemeenschappelijk bezit, versterkt door het Javaansch idioom, dat allicht van „mijne" of „onze" goederen spreekt zonder daarmede bepaaldelijk den persoonlijken eigendom te bedoelen, doch slechts ter onderscheiding van bezittingen van derden, buiten het huisgezin staande. Zoo zegt ook, in nog veel ruimeren zin, soms een dorpshoofd: „Ik ben van een sapi bestolen" waar hij eigenlijk wil te kennen geven: In mijn dorp is een sapi gestolen. Doch wanneer men dieper in de zaak doordringt, zooals bij onderzoek naar rechtskwesties, bemerkt men alras dat ieder der echtgenooten precies weet wat van hem, wat van den anderen echtgenoot, wat gånå-gini is. De bestaande toestand vereenigt dus veel van de voordeelen van gemeenschap met die van scheiding van goederen. Er bestaat mijns inziens dan ook geen enkele redelijke grond, den inlander onze algeheele gemeenschap van goederen, waartegen ook ten onzent zich zoovele stemmen verheffen, op te dringen. De volgende artikelen beoogen derhalve den bestaanden toestand te bestendigen en in hoofdtrekken te sanctioneeren.

Art 91. Door het huwelijk ontstaat geene algeheele gemeenschap van goederen tusschen de echtgenooten, ieder van welke zijne eigene goederen behoudt, tenzij bij de huwelijksvoorwaarden anders is bedongen.

Art. 92. Daar, waar het plaatselijk gebruik de gemeenschap der staande huwelijk verworven goederen tusschen den man en zijne eerste, of eenige, vrouw medebrengt, bestaat deze gemeenschap van rechtswege.

Zij omvat de door de echtgenooten door gezamenlijken handel, nijverheid of arbeid verkregen goederen.

Art. 93. Daaronder is niet begrepen hetgeen een der echtgenooten staande huwelijk door erfenis, making of schenking verkrijgt, noch de periodieke uitkeeringen, makingen of schenkingen, door derden aan een der echtgenooten gedaan, tenzij daarvoor uit de goederen der gemeenschap een equivalent is, wordt of zal worden gegeven.

Art. 94. Daaronder is evenmin begrepen de vermeerdering van elks afzonderlijke bezittingen, staande huwelijk uit de vruchten of vermeerdering der waarde van elks goederen, onafhankelijk van den gemeenschappelijken arbeid der echtgenooten, ontstaan.

Art. 95. Het dagelijksch beheer der goederen van de gemeenschap wordt door de echtgenooten gezamenlijk, in overleg met elkander gevoerd, en worden zij ondersteld elkander voor de loopende dagelijksche uitgaven en ontvangsten daaromtrent bewilliging te hebben gegeven, behoudens de bepalingen van de volgende artikelen.

Art. 96. Ingeval van verschil van meening omtrent daden van beheer, vervreemding of bezwaring der gemeenschappelijke goederen, kan elk der echtgenooten daaromtrent de beslissing van den dagelijkschen rechter (landraad) inroepen.

Art. 97. De terzake van de goederen dier gemeenschap of van den gemeenschappelijken handel, nijverheid of

arbeid aangegane verbintenissen zijn voor beide echtgenooten verbindend, wanneer daarbij de bepalingen van de artikelen 95 en 96 zijn in acht genomen; na de ontbinding des huwelijks kan ieder van hen terzake daarvan voor het geheel worden aangesproken, behoudens zijn verhaal op den anderen echtgenoot.

Art. 98. Deze solidaire aansprakelijkheid bestaat niet, wanneer een der echtgenooten zoodanige verbintenis heeft aangegaan tegen de uitdrukkelijke wilsverklaring des anderen echtgenoots en zonder rechterlijke machtiging daartoe verkregen te hebben.

Art. 99. Roerende goederen (ook effecten) staande huwelijk verkregen, op wiens naam ook, worden, behoudens tegenbewijs, gerekend tot de goederen dezer gemeenschap.

Art. 100. Deze gemeenschap wordt ontbonden door de ontbinding van het huwelijk.

Ingeval van ontbinding door den dood is de langstlevende echtgenoot verplicht tot het opmaken van eene boedelbeschrijving op den voet, zooals voor den voogd is bepaald.

De baten en lasten der gemeenschap worden tusschen de beide echtgenooten of hunne rechtverkrijgenden bij helfte verdeeld, behoudens hunne aansprakelijkheid jegens derden krachtens art. 97. Geschillen tusschen de gewezen echtgenooten onderling of hunne rechtverkrijgenden omtrent de verdeeling van de goederen der gemeenschap behooren tot de competentie van den priesterraad.

Deze artikelen hebben nog eenige toelichting noodig.

Art. 91 spreekt den boven besproken algemeenen regel uit, dat geene algeheele gemeenschap van goederen tusschen de echtgenooten door het huwelijk ontstaat. Zij mogen deze echter bij huwelijksvoorwaarden stipuleeren.

Art. 92 verwijst ten aanzien van de gemeenschap der gânâ-gini naar het plaatselijk gewoonterecht. Er

bestaat namelijk geen voldoende grond om haar uit te breiden buiten den kring, waarin zij thans reeds bestaat. Ligt zij evenwel in de zeden, dan bestaat zij ook van rechtswege. Het is waar dat door deze bepaling de rechter weder naar het gewoonterecht wordt verwezen om te weten wat rechtens is, doch hier is dat vrij gemakkelijk te kennen en wijkt niet van dorp tot dorp af.

De definitie overigens van hetgeen de gemeenschap omvat (alin. 2) beantwoordt zoover ik kan beoordeelen aan de adat. Bij deze gelegenheid moet ik opmerken, dat een volkome gelijkstelling met onze „gemeenschap van winst en verlies" tot onjuiste beschouwingen omtrent de gemeenschap der gånå-gini zou leiden. Zij omvat, zoover ik haar heb leeren kennen, niet die vermeerdering of vermindering van vermogen, welke door den loop der dingen, onafhankelijk van der echtgenooten eigen toedoen, wordt veroorzaakt. Met name omvat zij niet de „vermeerdering van beider bezittingen, staande huwelijk, opgekomen uit de vruchten en opbrengsten van elks *goederen*", en uit den „*opleg van onverteerde inkomsten*, bedoeld in ons art. 157 B. W. E., en dat heb ik in art. 94 trachten te formuleeren. Zij omvat dus slechts de goederen, staande huwelijk door gezamenlijken handel, nijverheid of arbeid verkregen. Hier als in alle verordeningen voor inlanders moet des wetgevers streven bovenal gericht zijn op eenvoud en begrijpelijkheid en becijferingen op twijfelachtigen grondslag zooveel mogelijk worden voorkomen. Met het oog daarop heb ik in art. 99 eene praesumptio juris gesteld ten aanzien van de roerende goederen staande huwelijk verkregen. Immers, wat de vruchten van goederen zijn in onderscheiding van het door handel, nijverheid of arbeid verkregene, kan soms zeer moeielijk te beslissen zijn, omdat schier voor alle handel, nijverheid en arbeid zeker kapitaal noodig is, als welks vruchten men het door dien

handel enz. verworvene eenigermate zou kunnen beschouwen. Tegenbewijs is echter toegelaten. Voor onroerende goederen is zoodanig rechtsvermoeden overbodig, omdat de herkomst daarvan in het inlandsch verkeer juist het gemakkelijkste is te constateeren, vermits de overdracht daarvan altijd met zekere formaliteiten gepaard gaat (rapport aan het dorpshoofd, soms ook registratie of rapport aan het distriktshoofd). Mijn bepaling is dus vrijwel het tegenovergestelde van hetgeen art. 159 B. W. E. omtrent onroerende goederen bepaalt.

Effecten daarentegen (alleen bij aanzienlijke of rijke handeldrijvende inlanders kan daarvan sprake zijn) behooren aan den regel van roerende goederen onderworpen te blijven.

Art. 95 kent het dagelijksch beheer van de goederen der gemeenschap aan de echtgenooten gezamenlijk toe, gelijk het gewoonterecht zulks thans reeds doet. Hiermede is niet in strijd, dat sommige deelen van het beheer meer door den man, andere meer door de vrouw plegen gevoerd te worden.

In het geval van meeningsverschil voorziet art. 96. De vraag deed zich hier voor of de rechter, waartoe elk der echtgenooten zich hier wenden kan, de gewone dan wel de priesterraad behoorde te zijn. Ik heb het wenschelijk geacht hier den dagelijkschen rechter aan te wijzen. Immers hier geldt het een machtiging, waarbij meer de adat dan de sarat den doorslag geeft, die daarenboven betrekking kan hebben op onroerende goederen van waarde, en die niet onbetwistbaar door oude gewoonten en herkomsten bij den priesterraad behoort. Anders is dit omtrent de verdeeling der gemeenschap na huwelijksontbinding, die ongetwijfeld behoort tot de boedelscheidingen welke sedert lang uitsluitend door den Priesterraad worden verricht. Ik heb die dan ook in art. 100 meenen te moeten bestendigen.

De bepalingen van artt. 97 en 98 omtrent de aansprakelijkheid voor verbintenissen, terzake de gånå-gini gesloten, vloeien voort uit den aard der zaak en stemmen overeen met de adat, althans met dier grondbeginselen. Solidaire aansprakelijkheid vloeit onafwendbaar voort uit den aard der gemeenschap, doch ingeval een der deelhebbers tegen den uitdrukkelijken wil des anders en zonder rechterlijke machtiging heeft gehandeld, is zij uitgesloten.

Art. 100 eindelijk bepaalt omtrent de verdeeling na huwelijksontbinding dat zij bij helfte d. i. in gelijke deelen geschiedt. Hier heb ik mij om redenen van rechtvaardigheid aangesloten bij de minst gevolgde adat. Dat de vrouw slechts de helft krijgt van het aandeel des mans moge een vrij algemeen misbruik zijn, het blijft toch m. i. een misbruik. Immers de vrouw pleegt tot de verkrijging der gånå-gini in den regel minstens de helft bij te dragen. Haar werkzaamheid tot vermeerdering of onderhoud van het vermogen kan op Java en Madoera niet te hoog worden aangeslagen, in den regel althans. Bij den landbouw is het de vrouw, die de padi plant en snijdt, in de kleine neringen is zij de hoofdpersoon (warongs, batikken, blauwverven enz.) en ook tot den handel werkt zij mede [1]).

Dit geldt hoofdzakelijk voor den „werkenden stand", doch ook de Javaansche dames van den hoogeren stand zijn vaak zeer ijverig, en mocht bij haar de verhouding tusschen hetgeen zij en hetgeen haar echtgenooten in de gezamenlijke inkomsten bijdragen anders zijn, dan staan hun de huwelijksvoorwaarden open om de ratio der verdeeling te wijzigen.

Wat eindelijk de competentie der priesterraden omtrent de verdeeling betreft, deze wordt natuurlijk beperkt door den rechtsregel van het R. R. (art. 78)

---

[1]) Zie bijv. de grondige onderzoekingen van ARMINIUS in zijn opstel: „Het budget van den Javaanschen landbouwer" *Indische Gids* 1887 blz. 1685 v. en 1885 v.

dat geschillen van eigendom en daaruit voortspruitende rechten uitsluitend behooren tot de competentie van de rechterlijke macht, zoodat, gelijk nu reeds door de jurisprudentie is aangenomen, de priesterraden daaromtrent onbevoegd zijn.

ZEVENDE TITEL.

VAN HUWELIJKSVOORWAARDEN.

Omtrent de toelaatbaarheid van huwelijksvoorwaarden volgens den Fiqh zijn de gezaghebbende auteurs het niet eens.

Mr. L. W. C. van den Berg schreef daaromtrent in zijn „Beginselen" [1]) „Het is namelijk geoorloofd bij het huwelijkskontract alle voorwaarden te stellen of bedingen te stipuleeren, mits die niet strijden met den aard van het huwelijk of met de openbare orde".

Dr. Snouck Hurgronje teekende daartegen protest aan in zijn kritiek van dat werk [2]) „Neen, *geen enkel beding*, dat niet in het huwelijkscontract van zelf gegeven is, mag gemaakt worden. Doet men dit bij de sluiting van een huwelijkscontract toch, dan is het geheele huwelijkscontract ongeldig, zoo de bedoelde voorwaarden met den aard des huwelijks strijden. Zijn zij daarmede niet bepaald in strijd, dan geldt het huwelijk, maar de *voorwaarden zijn nietig*".

Dr. Juijnboll [3]) zegt er van: „De huwelijksvoorschriften zijn dus, zooals men dit in onze rechtstaal zou uitdrukken, bepalingen van openbare orde, van dwingend, niet van aanvullend recht. Wel kan ieder echtgenoot vrijwillig nalaten de rechten te doen gelden, welke de Wet hem toekent, maar rechtens kan hij

---

[1]) 3de druk blz. 149 noot 4.
[2]) *Indische Gids* 1884 blz. 738.
[3]) t. a. p. blz. 206.

zich daartoe nooit verbinden. Daar ook de rechtelijke gevolgen van het huwelijk nauwkeurig in de Wet omschreven zijn, is dus het maken van zgn. „huwelijksche voorwaarden" ten eenenmale uitgesloten voor Mohammedanen.

Dergelijke voorwaarden zouden, indien zij bedongen waren, noch tusschen de echtgenooten, noch tegenover derden, in rechten als bindend beschouwd kunnen worden, en, indien zij naar moslimsche opvatting met den aard des huwelijks in strijd waren, zelfs het huwelijkscontract en daardoor ook het huwelijk zelf ongeldig maken (Wanneer dus dergelijke voorwaarden wel eens bedongen worden, geschiedt dit slechts bij wijze van vertrouwelijke afspraak buiten het wettelijke contract om, zooals dit, volgens Dr. C. SNOUCK HURGRONJE, te Mekka meermalen voorkomt. (Mekka II S. 105 ff.) „Sogar reiche ledige Weiber wünschen manchmal im ihrem Interesse eine Ehe einzugehen, um sich dem Einfluss ausbeutender Verwandten zu entziehen; solche sehen von allen gesetzlichen Ansprüchen ab — nämlich durch mündliche Verabredung, denn im Ehekontrakt darf nichts stipuliert werden, wodurch eine gesetzliche Bestimmung für eine der Parteien aufgehoben würde — unterhalten selbst den Mann" enz. (vgl. *de Atjehers I* 360 noot 1).

„Toch bestaat er een middel, om zonder openlijk met de Wet in strijd te handelen, feitelijk eene wijziging in de rechten en plichten der èchtelieden tot stand te brengen. De man is namelijk na het sluiten van het huwelijkscontract ten allen tijde bevoegd om eenen voorwaardelijken *ṭalâḳ* (d. i. verstooting, zie hieronder blz. 210 vv.) over de vrouw uit te spreken, waardoor het huwelijk ontbonden wordt, zoodra de aangeduide voorwaarde vervuld is. Men noemt dit het ophangen (Arab. *ṭa'lîḳ*) van den *ṭalâḳ* aan eene voorwaarde, en deze voorwaardelijke *ṭalâḳ* kan aangewend worden om den man zekere verplichtingen

jegens de vrouw op te leggen. Zoo kan de man dadelijk na het sluiten van het huwelijkscontract bijv. bepalen: „Indien ik mijne vrouw sla, of indien ik haar geen onderhoud verschaf, of indien ik nog eene tweede of derde vrouw trouw, of indien ik mijne vrouw geen eigen woning geef, enz. . . . dan is zij door mij verstooten."

Deze *ta'lîk* nu is in verscheidene Mal. landen gebruikelijk bij het aangaan van een huwelijk. Op Java en in een belangrijk deel der Buitenbezittingen is de *ta'lîk* zelfs eene *vaste gewoonte*, waarvan slechts bij hooge uitzondering wordt afgeweken [1]). Men bezigt daartoe eene formule, welker bewoordingen met zorg zoo gekozen zijn, dat vroeger in de praktijk wel voorgekomen moeilijkheden daardoor vermeden worden. Zij komt in hoofdzaak daarop neer, dat de man dadelijk na het sluiten van het huwelijkscontract verklaart: „dat zijne vrouw door verstooting van hem gescheiden zal zijn, indien hij haar gedurende ééne maand het wettelijk verplicht levensonderhoud niet geeft, of haar éénmaal mishandelt of haar verlaat, hetzij gedurende een halfjaar bij reizen te land, hetzij gedurende een vol jaar bij reizen ter zee, indien zij tevens, daarmede geen genoegen nemende, de zaak bij de bevoegde macht aanhangig maakt en de feiten bewijst. (Daaraan wordt op Java dikwijls nog de voorwaarde toegevoegd, dat de vrouw dan afstand zal doen van haar recht op de huwelijksgift. Daardoor wordt de zaak voor den man gemakkelijker gemaakt, maar krijgt de verstooting bovendien het karakter van choel[c] [2]) (zie 843).

Door middel van den voorwaardelijken *talâk* wordt

---

[1]) Zie daaromtrent ook Dr. SNOUCK HURGRONJE „Sajjid's Othman's Gids voor de Priesterraden besproken" in het Tijdschrift het Recht in Ned. Indië dl. 73 blz. 722 volgende, terwijl de gewoonte ook wordt voor aangehaald door Mr. L. W. C. VAN DEN BERG in zijn geciteerde bijdrage tot de encyclopedie van Ned. Indië. blz. 558.

[2]) Het zich loskoopen van de vrouw.

de positie der gehuwde vrouw feitelijk aanmerkelijk verbeterd en bereikt men, dat zij bij verwaarloozing door den man vrij gemakkelijk ontbinding van het huwelijk kan verkrijgen [1]) en daardoor in staat gesteld wordt een nieuw huwelijk aan te gaan. Zonder dezen *ta'lîk* zou de toestand der gehuwde vrouw onder de Inlanders veelal zeer moeilijk zijn, daar verwaarloozing en verlating der vrouwen veel voorkomt en de ontbinding van het huwelijk (door *fasch* zie blz. 215) volgens de wet slechts op zeer weinige en moeilijk te bewijzen gronden door de vrouw verkregen kan worden".

Dr. SNOUCK HURGRONJE's oordeel om de voorwaardelijke verstootings-clausule is even gunstig. [2]) „SAJJID OETHMAN is dan ook met de op Java algemeen en daarbuiten in den Archipel zeer veel gevolgde praktijk van de voorwaardelijke verstooting (men zie hierover: De Atjehers Dl. I blz. 382 w) (tâlîq at talâq) zeer ingenomen en bespreekt dit middel om de belangen der vrouw als echtgenoote te verzekeren, uitvoerig in Hoofdstuk 25.

Wel verre van met Mr. VAN DEN BERG in den tâlîq een „doelloos expediënt" te zien, dat alleen zou dienen om vooraf beraamde snoode plannen der mannen te verijdelen, zegt hij ervan: „De reden, waarom het uitspreken eener voorwaardelijke verstooting dadelijk na het huwelijkscontract aanbeveling verdient, is dat het dient om den man te binden tot vervulling zijner plichten als echtgenoot".

En verder op blz. 742 „Zonder de nuttige tâlîq instelling zouden duizenden vrouwen op Java tot hongerlijden gedoemd zijn, tenzij zij zich aan de prostitutie wilden wijden of wel priesterraden vonden, die om harentwille de bepalingen der Wet omtrent den *fasch* verkeerd wilden toepassen".

---

[1]) Zie een voorbeeld daarvan bij ARMINIUS t. a. p. blz. 1508 vv. geval E.

[2]) Zie het boven geschreven opstel in het Recht in N. I. blz. 740 v.

Ik weet niet of Mr. VAN DEN BERG met de door Dr. SNOUCK HURGRONJE ontkende „voorwaarden en bedingen" al of niet die van de voorwaardelijke verstooting heeft bedoeld. Zoo ja, dan bestaan er ongetwijfeld groote bezwaren om deze met de „huwelijksche voorwaarden" van onze Wet te vergelijken. Vooreerst toch wordt de voorwaardelijke verstooting eerst uitgesproken *na* de sluiting van het huwelijk, zij 't ook onmiddellijk daarna, en draagt formeel het karakter eener eenzijdige wilsverklaring van den man, al zij daaraan dan ook eene mondelinge informeele afspraak voorafgegaan. Voorts vertoont zij dit kenmerkende, dat zij betrekking heeft niet op het vermogen der echtelieden, maar op het bestaan van het huwelijk zelf, dat van de nakoming van daarbij op zich genomen verplichtingen wordt afhankelijk gemaakt, en is dus geheel strijdig met het beginsel, dat aan onze Europeesche huwelijksvoorwaarden ten grondslag ligt, nl. dat deze niet mogen afwijken „van de regten, welke uit de macht van den man als zoodanig voortspruiten" (art. 140 B. W. E.) en van de „regten, welke aan den man, als het hoofd der echtverbintenis toekomen".

Van eene gelijkstelling der voorwaardelijke verstooting met onze huwelijksvoorwaarden kan alzoo geen sprake zijn. Wel echter kan men uit deze praktijk concludeeren, dat het hoofdbeginsel, door de Mohammedaansche Wet vooropgesteld, in de Mohammedaansche zeden eene uitlegging heeft gevonden, die feitelijk uitzondering op dat beginsel toelaat.

Onze wetgever behoeft zich derhalve niet al te angstvallig aan dat beginsel te houden. De vraag is echter, of het toelaten van huwelijksvoorwaarden, ook buiten de voorwaardelijke verstooting, in eene behoefte der inlandsche maatschappij voorzien zou. Na eenige aarzeling meen ik deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden. Weliswaar kan ik mij de misbruiken waartoe het maken van h. v. leiden kan en dikwijls

leidt, niet ontveinzen. Het is bekend, dat zij in de Europeesche maatschappij hoofdzakelijk om twee redenen worden gemaakt, nl. òf om de vrouw een eigen beheer harer goederen te verzekeren òf om het vermogen der vrouw, wanneer de man koopman is, tegen de nadeelige kansen van den handel te beveiligen. Het komt ook wel voor, dat het in de h. v. genoemde vermogen der vrouw geheel fictief is, en men zich aldus *in fraudem creditorum* een bepaald kapitaal voor het geval van nood reserveert. Deze laatste praktijk verdient zeker niet, dat men haar aan den inlandschen handelaar mogelijk make, welke zeker over het algemeen weinig gewetensbezwaar zoude zien om haar te volgen. Doch abusus non tollit usum. Men vergete ook niet, dat bij den bestaanden rechtstoestand n.l. die van scheiding van goederen tusschen de echtgenooten, dergelijke of verwante praktijken reeds zeer gebruikelijk zijn b.v. door schenking, verkoop enz. van den eenen echtgenoot aan den anderen. De inlandsche maatschappij verkeert economisch in een toestand van ontwikkeling, en ik zie niet in waarom men die zou moeten tegengaan door zich aan de beginselen van den Fiqh te houden, die zelfs te Mekka niet zuiver worden in acht genomen. Het moet aan de echtelieden vrij staan, een anderen vorm van huwelijksgoederenrecht te kiezen dan de plaatselijke adat meebrengt, vooral waar de bepalingen der wet, zooals mijne bedoeling is, ook moeten gelden voor inboorlingen van den Archipel uit andere streken daarvan afkomstig (men denke aan de Maleiers en Bandjareezen) doch op Java en Madoera gevestigd.

Om nu al deze huwelijksvoorwaarden aan den spijker van de „voorwaardelijke verstooting" op te hangen komt mij ongewenscht voor. Daarvoor is die dan kennelijk ook niet ingevoerd. Doch ik acht het noodig om krachtige waarborgen tegen misbruik in de wet op te nemen. Vooreerst moeten de h. v. evenals volgens

ons recht bij authentieke acte vóór, of tijdens het sluiten des huwelijks mondeling worden verleden en in 't laatste geval zakelijk door den ambtenaar van den B. S. worden geregistreerd. Vervolgens moet gezorgd worden dat de rechten van derden zoo weinig mogelijk kunnen worden benadeeld. Eindelijk moeten zij onveranderlijk zijn na het huwelijk.

De volgende bepalingen beoogen een dergelijke regeling.

Art. 101. De aanstaande echtgenooten kunnen door huwelijksvoorwaarden afwijken van de regelen omtrent de scheiding en de gemeenschap van goederen door de wet en het plaatselijk gebruik gesteld, mits deze niet in strijd zijn met de openbare orde of goede zeden, en bovendien onder de navolgende bepalingen.

Art. 102. Zij mogen niet afwijken van de rechten en plichten der echtgenooten als zoodanig, noch van die uit de ouderlijke macht voortspruiten, noch van de rechten die de wet aan den langstlevenden echtgenoot toekent.

Art. 103. Zij mogen geen afstand doen van hetgeen de wet hun toekent in de nalatenschap hunner afkomelingen.

Art. 104. Zij mogen niet bedingen, dat de een in de gemeenschap een grooter aandeel in de schulden zal dragen dan zijn aandeel in de baten bedraagt, of omgekeerd.

Art. 105. Zij mogen niet in algemeene bewoordingen bedingen, dat hunne verbindtenis zal geregeld worden door buitenlandsche wetten, uitgezonderd die van den Islam.

Art. 106. Ingeval van uitsluiting der gemeenschap zonder nader beding, ontstaat algeheele scheiding van baten en lasten, geldende zoowel tusschen de echtgenooten onderling, als jegens derden.

Art. 107. De huwelijksvoorwaarden moeten op straffe van nietigheid worden verleden vóór het huwelijk, hetzij bij afzonderlijke authentieke acte, die den ambtenaar van

den burgerlijken stand bij de huwelijksaangifte wordt aangeboden en door hem aan de acte wordt gehecht en waarvan de korte inhoud aldaar wordt aangeteekend, hetzij mondeling voor dien ambtenaar zelven bij de huwelijksaangifte, als wanneer hij den zakelijken inhoud naast de huwelijkssluiting in het register aanteekent.

Zij beginnen te werken op het oogenblik van de voltrekking des huwelijks: geen ander tijdstip mag daarvoor worden bepaald.

Art. 108. De ambtenaar van den burgerlijken stand is verplicht de registratie der huwelijksvoorwaarden te weigeren ingeval zij in strijd zijn met de bepalingen van de artikelen 101—107, of met de openbare orde of goede zeden.

Partijen kunnen ter zake de beslissing van den Priesterraad inroepen, als wanneer de huwelijksvoltrekking wordt uitgesteld tot na het vonnis. De Priesterraad zal beslissen na verhoor van partijen en zoo noodig ook van den ambtenaar van den burgerlijken stand.

Art. 109. De veranderingen, die vóór de huwelijksvoltrekking in de huwelijksvoorwaarden mochten worden gemaakt, moeten op straffe van nietigheid in denzelfden vorm worden aangebracht.

Na de huwelijksvoltrekking kunnen de voorwaarden niet meer worden gewijzigd.

Art. 110. Minderjarigen, die de vereischten bezitten om een huwelijk te sluiten, zijn ook bevoegd om toe te stemmen in alle bedingen, vervat in de huwelijksvoorwaarden, mits zij daarbij den bijstand en de toestemming hebben van diegenen, wier toestemming tot hun huwelijk zelf vereischt is.

Indien partijen zich van de voorafgaande weigering tot huwelijkssluiting van den ambtenaar op den Priesterraad beroepen, moet bij dat beroep de mondelinge of schriftelijke opgave der huwelijksvoorwaarden worden gevoegd, zoo

die gemaakt zijn, teneinde daaromtrent gelijktijdig worde beschikt.

Art. 111. Geene bedingen in de huwelijksvoorwaarden afwijkend van de wettelijke scheiding of de wettelijke gemeenschap van goederen gelden jegens derden, dan nadat zij na de registratie van de ambtenaren van den burgerlijken stand zijn overgeschreven in een openbaar daarvan te houden register ter griffie van den landraad, binnen wiens ressort het huwelijk is voltrokken of geregistreerd, bij aldien het huwelijk buitenslands is voltrokken. De acte van huwelijksvoorwaarden levert niettemin op zichzelve nooit bewijs op jegens derden omtrent den eigendom der daarin ten name van een der echtgenooten vermelde goederen.

Art. 112. De huwelijksvoorwaarden vervallen, wanneer dezelve niet door het huwelijk zijn opgevolgd.

Art. 113. De bepalingen omtrent den vereischten vorm der huwelijksvoorwaarden gelden niet voor het beding der zoogenaamde voorwaardelijke verstooting.

De hoofdlijnen van deze regeling zijn uit het B. W. E. ontleend, doch met wijzigingen. Art. 101 beantwoordt aan art. 139 aldaar, met de vereischte wijziging. Het bakent het terrein der huwelijksvoorwaarden af, beperkt deze tot de regelen van het goederenrecht. Art. 102 voorts geeft hetzelfde in negatieven vorm te kennen. Dat hierdoor de „voorwaardelijke verstooting" niet wordt uitgesloten blijkt uit mijn art. 113, terwijl deze ook niet de rechten en plichten der echtgenooten, door de wet bepaald, mag aanranden.

Art. 103 acht ik ook zeer noodig, en het is geheel in overeenstemming met de beginselen van sarat en adat omtrent de erfopvolging.

Art. 104 vloeit uit den aard der zaak voort. De *societas leonina*, waarin de een meer in de lasten, de

ander meer in de baten draagt, is ook met de beginselen van sarat en adat strijdig.

Wat art. 105 betreft, daarin heb ik uitzondering op den regel gemaakt ten behoeve van het zuivere Moh. Recht, dat in zekeren zin als eene „buitenlandsche wet" kan, of zou kunnen, worden aangemerkt. Overigens behoeft het algemeen verbod geene verdediging, omdat de Priesterraden niet kunnen geacht worden studie gemaakt te hebben van buitenlandsche wetten.

Art. 106 spreekt in zekeren zin van zelf, doch is hier bijgevoegd om eventueele misverstanden te voorkomen.

Art. 107 voorts geeft den vereischten vorm aan en bepaalt den termijn van werking der voorwaarden conform ons recht. Voor de voorwaardelijke verstooting maakt art. 113 uitzondering. Ik heb zoowel gewone authentieke (notarieele) acten als eenvoudige mondelinge overeenkomst tijdens de aangifte, op staanden voet door den ambtenaar geregistreerd, toegelaten. Ingeval van weigering is beroep op den Priesterraad. Ware ook hier niet beroep op den dagelijkschen rechter, den landraad, te verkiezen? Ongetwijfeld zou deze meer bevoegd zijn om te beslissen of de voorwaarden al of niet in strijd zijn met de wet en de openbare orde, doch ook hier meen ik mij aan de „oude herkomsten" te moeten houden. Alleen wanneer men de competentie omtrent huwelijkszaken in het algemeen aan de Priesterraden kon onttrekken, zou ook hier de landraad de aangewezen rechter zijn.

Art. 109 schrijft omtrent veranderingen in de voorwaarden denzelfden vereischten vorm voor als omtrent de voorwaarden zelve. Het beantwoordt aan den regel van art. 148 B. W. E. Dat zij na de huwelijksvoltrekking niet toelaatbaar zijn is eveneens uit ons recht ontleend en ligt in de rede.

Art. 110 eveneens uit ons recht ontleend, is een noodzakelijk complement van de geheele regeling. De minderjarigen die later zelven de voorwaarden

moeten naleven, behooren ze te kennen en daartoe hunne toestemming te geven. Tevens is de toestemming der huwelijksvoogden vereischt.

In art. 111 heb ik voorts het beginsel van art. 152 B. W. E. overgenomen, met eenige redactiewijziging evenwel, daar de regel m. i. niet slechts gelden moet voor afwijkingen van de wettelijke gemeenschap (die der gânâ-gini) maar ook voor de wettelijke scheiding van goederen, bij welker kennis derden ook belang kunnen hebben, daar die scheiding de grondtype is van het inlandsch goederenrecht.

De regel van art. 150 B. W. E. omtrent het bewijs van herkomst der goederen der echtgenooten komt mij voor de inlanders ongeschikt voor. Integendeel vind ik dat de huwelijksvoorwaarden ten aanzien van den eigendom van elk der echtgenooten jegens derden nooit op zichzelven iets mogen bewijzen; dit heb ik in alinea 2 van art. 111 geformuleerd. Zoodanige vermelding, ook al zijn de voorwaarden geregistreerd, mag m. i. alleen tusschen partijen bewijskracht hebben. Ik doel hiermede op het bovenaangehaalde misbruik, dat door Europeanen soms van de huwelijksvoorwaarden wordt gemaakt.

In art. 112 heb ik den regel van art. 154 B. W. E. overgenomen, met vervanging van „*een* huwelijk" door „*het* huwelijk" teneinde boven allen twijfel te verheffen dat hier het huwelijk wordt bedoeld, terzake waarvan de voorwaarden zijn aangegaan.

In art. 113 eindelijk heb ik den vereischten vorm voor de huwelijksvoorwaarden ontoepasselijk verklaard op de voorwaardelijke verstooting. Dat deze te dien aanzien met de h. v. niet kan worden gelijkgesteld is boven betoogd. De *inhoud* daarvan heeft echter dit gemeen met die der h. v. dat zij de bepalingen van openbare orde in het wettelijk huwelijksrecht op straffe van nietigheid niet mag aanranden.

ACHTSTE TITEL.

VAN DE GIFTEN TER ZAKE DES HUWELIJKS BEDONGEN.

De in dezen titel behandelde giften wijken in de adat op Java en Madoera sterk af zoowel van die naar ons recht als ook, doch in mindere mate van die aan de voorschriften van den Fiqh. De Mohammedaansche Wet kent alleen den eigenlijken bruidschat, die door Dr. JUIJNBOLL als volgt wordt beschreven [1]) „De man is zooals reeds opgemerkt werd, volgens de Wet verplicht, zijne vrouw eene bruidsgave (*mahr* of *ṣadâḳ*) te geven. Wenschelijk wordt het geacht, het bedrag daarvan vast te stellen bij het sluiten van het huwelijkscontract. Verplicht is dit evenwel niet. Is het bedrag niet vastgesteld, dan heeft de bruidegom eenen zgn. *mahr al-mithl* d.w.z. een naar evenredigheid passenden bruidschat te betalen. Het bedrag daarvan wordt berekend in overeenstemming met de afkomst en de maatschappelijke positie der vrouw, haar jeugd, verstand, schoonheid, en andere eigenschappen, welke haar voor den man tot eene begeerenswaardige partij kunnen maken — ook is het geoorloofd, bij het sluiten der overeenkomst te bepalen, dat het bedrag van den bruidschat eerst later door den man zal worden vastgesteld. In de wetboeken wordt dit *tafwidh* genoemd [2]) (d. i. het overlaten aan, omdat de nadere bepaling van het te bepalen bedrag hierbij aan het goedvinden van den man wordt overgelaten). De vrouw kan haren *walî* alleen dan tot *tafwidh* machtigen, als zij de volle beschikking over haar vermogen heeft.

Volgens de Sjafi'itische leer is de man niet verplicht den bruidschat dadelijk bij het sluiten der huwelijksovereenkomst te betalen. Daar echter sommige Moslimsche geleerden het voor den man *wâdjîb* (nood-

---

[1]) t. a. p. bl. 195 vlg.
[2]) Zie hierover Dr. SNOUCK HURGRONJE *Indische Gids* 1884 blz. 776.

zakelijk, verplicht) achten, om althans een gedeelte der bruidsgave vóór de voltrekking van het huwelijk aan de vrouw te betalen, leeren ook de Sjafi'itische wetgeleerden (om zooveel mogelijk den strijd met bedoelde opvatting te vermijden) dat dit in allen gevalle wenschelijk voor den man is. Dientengevolge pleegt de bruidegom in sommige landen wel de helft of 2/3 van den *mahr* vóór de voltrekking van het huwelijk aan de vrouw te betalen, terwijl dan de rest eerst later, bij ontbinding van het huwelijk door echtscheiding of door den dood van een der beide echtgenooten, afbetaald wordt. De gebruiken in dit opzicht loopen echter in verschillende Mohammedaansche landen uiteen. Op Java is het in vele gewesten gebruikelijk, dat de man den bruidschat voorloopig geheel schuldig blijft [1]) in Atjeh daarentegen wordt de *mahr* dadelijk bij het sluiten der huwelijksovereenkomst betaald.

Besluit de man na het huwelijkscontract, maar nog vóórdat hij echtelijken omgang met de vrouw gehad heeft, om alsnog van het huwelijk af te zien, dan is hij, volgens de wet, wel bevoegd zijne vrouw te verstooten, maar moet haar dan toch de *helft* van den bruidschat betalen. Is het bedrag van den *mahr* dan niet te bepalen, doordat bij het sluiten der huwelijksovereenkomst *tafwidh* heeft plaats gehad, (waardoor niet alleen geene bepaalde som genoemd is, maar tevens werd aangenomen, dat de man geen *mahr-al-mithl* zou behoeven te betalen) dan moet de man zijne vrouw een naar eigen goedvinden te bepalen geschenk geven. (Zie Koran II 237—238. Dit „geschenk" wordt, naar de in die openbaring daaraan gegeven benaming moe^ctah genoemd. Het geven

[1]) Zoo o. a. in Probolinggo, waar ik dien herhaaldelijk in vonnissen van den Priesterraad omtrent boedelscheiding na huwelijksontbinding heb berekend gevonden ten voordeele der vrouw, ten bedrage van *f* 5.—*f* 10.

eener dergelijke *moe'tah* wordt in de wet ook aanbevolen in andere gevallen van verstooting der vrouw boven en behalven den vollen *mahr*, waarop zij dan aanspraak kan maken [1]).

Dr. SNOUCK HURGRONJE zegt er van o.a.: [2]) „Bij de Sjafi'ieten is het niet vereischt, maar wel eene *sonnat*, dat men vóór den dochoel *iets* van de huwelijksgift aan de bruid ter hand stelt; men heeft dit tot sonnat verheven, omdat sommige scholen het *wādjib* achten, dus naar het in lateren tijd geldende beginsel, dat men zooveel doenlijk den *chilāf* (verschil der scholen) vermijden moet. Hetgeen „veelal" geschiedt is in verschillende landen verschillend. Soms laat men de mahr-quaestie geheel rusten totdat de dood van een der echtelieden (en niet van den bruidegom alleen zooals v. D. B. aanteekent) de afdoening noodzakelijk maakt".

De Arabische *mahr* draagt op Java en Madoera den naam van *mas kawin* of *sri kawin*. Prof. VETH schreef daaromtrent [3]) „Bij de voltrekking des huwelijks kan ook het bedrag der huwelijksgift (Jav. mas kawin of sri kawin) bepaald worden die de bruidegom aan de bruid behoort te geven en die haar persoonlijk eigendom wordt. Blijft de bepaling achterwege, dan acht men het bedrag der huwelijksgift afhankelijk van hetgeen de landgewoonte, overeenkomstig den stand van bruid en bruidegom vordert. De huwelijksgift bedraagt op Java onder personen van geringen stand doorgaans twee realen in zilver".

Belangrijker dan de mas- of sri kawin, welke wel altijd berekend wordt, doch een vergelijkenderwijs gering bedrag uitmaakt, is op Java en Madoera evenwel

---

1) Zie omtrent het moectah huwelijk, dat eigenlijk geen ernstig huwelijk, doch een tijdelijk samenleven is en was, Dr. WILKEN's verhandeling: „Het matriarchaat bij de oude Arabieren" *Ind. Gids* 1884 blz. 89 en vlg.

2) t. a. p. blz. 776.

3) Java. Dl. II blz. 362.

de gift die aan de ouders der bruid door den bruidegom of diens wali betaald wordt.

Professor VETH zegt daarvan:[1]) „Behalve dezen echt Mohammedaanschen bruidschat wordt op Java, naar oud-Polynesische adat ook een koopprijs aan den vader der bruid voldaan, toekon of toembassan geheeten".

En in de „Afwijkingen" van Mr. L. W. C. VAN DEN BERG[2]) vind ik daaromtrent: „Die geschenken zijn geheel onafhankelijk van de hier beneden in § 2 te vermelden huwelijksgift. (arab. *mahr* mal. Jav. Soend *mas kawin*) Wanneer zij aan den vader der bruid ten goede komen, heeten zij in het maleisch *hantaran* letterlijk „wat gebracht wordt" in het Jav. *toekon* (ng.) of *toembassan* (Kr.) letterlijk „koopprijs" en in het Soendaasch *panjangtjang*, letterlijk „binding" en wanneer zij voor de bruid zelve zijn in het Javaansch *paningsĕt* of *sasrahan*. De paningset bestaat veelal in een ring of ander sieraad de *sasrahan* in huisraad, enz.

De eerste zou men als een verlovingspand kunnen beschouwen, de tweede als de inrichting van het huishouden. In het Soendaasch heeten deze beide geschenken respectievelijk *tanda* en *sĕsĕrahan*, en in het Maleisch *tanda* en *balandja kawin*, doch in de Soendalanden schijnen zij niet zoo algemeen in gebruik te zijn als bij de Javanen. (Vgl. C. F. WINTER: Instellingen, gewoonten en gebruiken der Javanen te Soerakarta, in het Tijdschr. v. Ned. Ind. Jaarg. 1843 D I, p. 461 en vv. A. DE WILDE: Nederl. Mal en Soend. Woordenboek p. 234 en vv. dezelfde: De Preanger-Regentschappen p. 154, 155. Prof. C. POENSEN: Iets over het Javaansche gezin, in de Meded. van het Nederl. Zendel. Gen. dl. XXXI, 188 p. 15 en7 v. v. S. COOLSMA: West-Java p. 91. De geschenken uit beleefdheid bij gelegenheid van een huwelijk aan

[1]) Ibidem. Dl. II blz. 362 vl.g
[2]) t. a. p. blz. 456 vlg.

vrienden, hoofden enz. laat ik, als voor het burgerlijk recht onverschillig buiten bespreking).

Trouwens, ook bij de laatstgenoemden worden ze niet altijd juist onderscheiden (Zie b.v. POENSEN l.l. p. 117 en v.) en wordt vooral langs het noorderstrand het rechtsbewustzijn omtrent hunne beteekenis onder den invloed van den Islâm hoe langer hoe zwakker. Zoo vind ik ook vermeld, dat te Soerakarta bij huwelijken van 's Vorsten naaste familieleden geen *toekon* of paningset te pas komen (WINTER l.l. p. 583, 586, 590) en herhaaldelijk dat de paningset en de sasrahan aan den vader der bruid gegeven worden zonder in het oog te houden, dat hij ze soms wel in ontvangst neemt, maar dan voor en namens zijne dochter (Zie b v. het Javaansche woordenboek van T. ROORDA I v. v. Ook in de Soend. woordenboeken worden die geschenken niet altijd juist onderscheiden) Intusschen leert ons de vergelijking met hetgeen elders in den Archipel gebruikelijk is, dat de geschenken aan den vader der bruid en haar zelve zeer stellig een juridischen grondslag hebben, al is het bewustzijn van dien grondslag op Java niet overal meer levendig. In de artt. 18, 111, 213 en 214 van het in den Hindoetijd op Java gegolden hebbende Wetboek Koetâra Mânawa (Uitgegeven door Dr. J. C. G. JONKER, onder den titel: Een oud-Javaansch wetboek, vergeleken met indische rechtsbronnen. Over dit Wetboek zie men ook Dr. J. L. A. BRANDES in het Tijdschr. v. Ind. T. L. en V. dl. XXXII (1888) p. 102 en 139 noot 2. Verg. voor het Hindoerecht in het algemeen het Wetboek van Manoe (id. BURNELL en HOPKINS) IX: 47, 71, 99 en dat van Yâjnavalkya (ed. STENZLER) I: 65, Man. IX 98, 100 verbieden weliswaar dat de ouders een „koopprijs" voor hunne dochter aannemen; doch blijkens de aanteekening, op die artt. door de uitgevers gemaakt, is dit verbod nimmer in het Hindoe-recht geobserveerd. Het voorkomen van den „koopprijs"

in de Koet. Mân. kan dus niet als eene specifiek Javaansche instelling worden aangemerkt.

Over de giften aan de vrouw door haar man, welke een deel van haar afzonderlijk vermogen uitmaken, zie men M. IX: 194 en v. v. Yâja II: 143 en H. S. Maine, Early history of Institutions 3de ed. p. 312 en v. v.) vinden wij bovendien zoowel de verbindbaarheid van trouwbeloften als den „koopprijs" en het „verlovingspand" terug. De koopprijs wordt ook vermeld in het oude Javaansche Wetboek Soerja Ngalam, dat, gelijk men weet, den overgang vormt van het Hindoeisme tot den Islam (Zie Prof. VETH Java dl. I p. 346. De plaats, waarop ik doel is te vinden in de vertaling, opgenomen in de Bijdr. T. L. V. v. N. I. nieuwe reeks dl. VI (1862) p. 35). Wij hebben bij de geschenken in kwestie dus blijkbaar met een overblijfsel van Hindoe-recht te doen". Ook Prof. WILKEN beschouwde de *paningset* als „verlovingspand". In zijne „Plechtigheden en gebruiken bij verlovingen en huwelijken bij de volken van den Indischen Archipel [1]) vind ik [2]) „Is het aanzoek gunstig ontvangen, dan volgt, nadat ook veelal het bedrag van den bruidschat is vastgesteld, de officieele verloving. Als onderpand daarvan wordt bij vele volken van den Archipel van den kant van den bruidegom aan de ouders der bruid het een of ander, meestal kostbaar voorwerp, soms ook een zeker bedrag aan geld en goederen ter hand gesteld. Zoo is dit het geval bij de Javanen, bij wie het verlovingspand, bestaande in een ring en eenige min of meer kostbare kleedjes, *paningset* heet, welk woord, afgeleid van *singset* dat is: straf of stijf aangehaald, letterlijk beteekent: wat dient om stijf aan te halen, met andere woorden te binden, bindend te maken".

---

[1]) Bijdr. T. L. en V. v. N. I. 1888 blz. 140 v en 388 vv.
[2]) blz. 209.

Wat overigens den toekon (toembassan) betreft ben ik eerder geneigd om die met Prof. VETH uit een oud-Polynesische adat, dan uit den invloed van het eigenlijke Hindoe-recht af te leiden, omdat die adat ook buiten Java en Madoera, waar geen invloed van het Hindoe-recht bestaan heeft, zeer verbreid is en historisch-ethnologisch kennelijk samenhangt met de afkoopsom of het zoengeld wegens oorspronkelijke schaking, later in een koopprijs overgegaan.

Hoe het zij, de Javaansche „koopprijs" is algemeen in zwang en treedt veel meer op den voorgrond van de *mahr* der Wet.

Hieromtrent haal ik nog uit de Encyclopaedie van Ned.-Indië, dl. II, blz. 557 het volgende van de hand van Mr. L. W. C. VAN DEN BERG aan: „De huwelijksgift is in de praktijk in den Archipel althans bij de inheemsche bevolking afgedaald tot een vast en zeer laag bedrag, meestal van *f* 4 tot *f* 10, zoodat zij feitelijk eene symbolische handeling is geworden en geen aequivalent oplevert voor het bezit der vrouw. Als zoodanig zijn te beschouwen de verschillende geschenken, welke vóór het huwelijk aan de bruid of hare familie, speciaal hare ouders, worden gegeven, en welke geschenken, evenals volgens den Islam de huwelijksgift, verschillen naar den stand der partijen en naar de persoonlijke eigenschappen der bruid. Bij opzegging der verloving door den bruidegom zijn bedoelde geschenken verbeurd, bij ongemotiveerde verbreking door de bruid of hare familie moeten ze worden teruggegeven [1]) in Zuid-Sumatra zelfs dubbel (Mal. nikel) dan wel met bijbetaling van eene vaste schadevergoeding. Dit is dus eene poenaliteit, welke aan trouwbeloften een bindend karakter geeft. De meest algemeen gebruikelijke geschenken zijn het verlovingspand (Mal. *tanda* Jav. *paningset*

---

[1]) Omtrent de paningset bevestigd door Prof. WILKEN t. a. p.

en de inrichting van het huishouden (Mal. *blandja kawin* Jav. *sasrahan*) beide aan de bruid, en de bruidschat (Mal. *hantaran* of *atjara* Jav. *toekon* of *toembassan*) aan hare ouders of andere familieleden te betalen".

Het meebrengen door de vrouw, of geven door hare ouders, van een bruidschat in den zin der Fransche *dot* is geen regel in de Javaansche zeden. Wat zij als persoonlijk eigendom meebrengt of terzake van het huwelijk krijgt blijft van haar. Hoofdpunt van overeenkomst met het West-Europeesch Recht is dus slechts, dat huwelijksgift, bruidschat en geschenken vóór het huwelijk plegen te worden gegeven of bepaald, behalve soms de *mahr*. Het bedrag overigens van de sri-kawin wisselt natuurlijk naarmate van den stand en rijkdom der partijen. ARMINIUS noemt in zijn aangehaald voorbeeld er een van *f* 100. Elders bedraagt het tusschen rijkere partijen wel eens tot *f* 2000 toe. Het is dus van belang te beslissen of de bestaande adat daaromtrent door den wetgever moet worden gesanctionneerd, inzonderheid betreffende de verplichte teruggave, wanneer het huwelijk afspringt.

Ten aanzien van de sri-kawin behoeft hieromtrent een bevestigend antwoord niet twijfelachtig te zijn. Over de *paningset* doet de wet m. i. het best te zwijgen, zoowel wegens de vrij onbeduidende waarde daarvan, alsook omdat zij meer het intieme leven dan het rechtsleven raakt. Van de *toekon* kan dat niet gezegd worden. Uit het bovenaangehaalde blijkt voldoende, dat met het afspringen van het huwelijk krachtens de adat eene rechtsvordering tot teruggave daarvan bestaat. Het is wel waar, dat bij het afspringen van huwelijken niet altijd die partij, welke het contract formeel afbreekt dezelfde is, die daartoe eigenlijk aanleiding heeft gegeven, doch dit belet niet, dat daardoor toch in elk geval de *ratio* de rechtsgrond voor dien „koopprijs" is komen te vervallen. Daarentegen ben ik er tegen, om zwaardere poenaalbedingen, die

trouwens op Java niet schijnen voor te komen, toe te laten. Ik kom thans dus tot de afzonderlijke bepalingen.

Art. 114. Ter zake des huwelijks kunnen giften gedaan of bedongen worden, hetzij door den aanstaanden man aan de aanstaande vrouw, (mas of sri kawin) hetzij door den aanstaanden man of zijn huwelijksvoogd aan de ouders of den huwelijksvoogd der aanstaande vrouw (toekon of toembassan).

Voor zoover deze giften niet reeds vóór de huwelijks-aangifte hebben plaats gehad, moeten zij in de huwelijks-voorwaarden worden vermeld op straffe van nietigheid.

Art. 115. Bij gebreke van vaststelling van de eerstgenoemde gift (mas of sri kawin) kan deze later staande huwelijk of na echtscheiding door den Priesterraad worden vastgesteld. In elk geval wordt zij het eigendom der vrouw.

Art. 116. De terugvordering van het als mas of sri kawin gegevene is uitgesloten, ook indien het huwelijk niet mocht doorgaan.

Art. 117. Hetgeen als toekon (toembassan) aan de ouders of huwelijksvoogd der aanstaande vrouw is gegeven kan worden teruggevorderd, wanneer het huwelijk niet doorgaat, onverschillig wie de verloving heeft afgebroken.

Art. 118. De giften kunnen alleen betreffen hetzij tegenwoordige en bepaaldelijk omschreven goederen, hetzij eene bepaalde geldsom.

Art. 119. Zij zijn van waarde ook zonder de uitdrukkelijke aanneming van den begiftigde en kunnen plaats hebben onder voorwaarden welker vervulling van den wil des schenkers of van den begiftigde afhangt.

Art. 120. Er bestaat geene rechtsvordering tot schadeloosstelling wegens verbroken trouwbelofte of verloving.

In deze bepalingen is gelijk men ziet zooveel mogelijk de bestaande adat gehandhaafd.

Art. 114 schrijft slechts dan vermelding van deze bedingen in de huwelijksvoorwaarden voor, wanneer de giften niet reeds vóór de huwelijksaangifte geschied zijn. Dit laatste zal doorgaans het geval zijn met de *toekon*, niet met de *sri kawin*. Voordat partijen voor den Panghoeloe verschijnen is de *toekon* schier altijd afbetaald, anders laten ouders of voogden het niet zoover komen.

In het zeldzame geval dat zulks niet geschied mocht zijn voorziet deze alinea; op straffe van nietigheid is de vermelding voorgeschreven, opdat de *toekon* of hetgeen daarvan nog te betalen mocht overblijven, dadelijk zal worden geregistreerd, zoodat later geen twijfel meer aan het bedrag mogelijk is en processen worden voorkomen. Omtrent de sri kawin kan zulks met het oog op de beschreven adat, afgeleid uit den Fiqh, niet worden bepaald. De terugvordering van het als sri kawin reeds betaalde wordt door art. 116 uitgesloten, terwijl art. 117 die omtrent de *toekon* toelaat. Van vermelding in de huwelijksvoorwaarden is dit daarbij niet afhankelijk gesteld, omdat hetgeen *gegeven is* niet daarin behoeft te worden vermeld (art. 114), terwijl ook in geval van afgebroken verloving het wel nooit tot aangifte met overlegging of vermelding van h. v. komen zal.

Art. 108 beperkt de materie der giften tot datgene, waartoe ook de adat haar beperkt. Zoo zal bijv. de gift van de „geheele of gedeeltelijke nalatenschap van den schenker" (zooals het B. W. E. die kent) uitgesloten zijn.

Art. 119 sluit zich almede aan de adat aan, daar de voorschriften omtrent de formeele schenking (*hibah*) van den Fiqh evenmin gelden voor de sri-kawin en de toekon als die omtrent de formeele schenking van het Ned. burgerlijk recht voor de huwelijksgiften.

Art. 120 eindelijk ontzegt in het algemeen de rechtsvorderingen tot schadeloosstelling wegens verbroken trouwbelofte en verloving. Teruggave van de paningset wordt hierdoor niet uitgesloten, doch bij deze bepaling heeft mij het denkbeeld geleid om zooveel mogelijk finantieele speculatie naar aanleiding van verlovingen te voorkomen. Weliswaar kent de adat ze thans nog niet, zoover ik weet, maar ze zouden kunnen ontstaan en ik acht het goed, ze bijtijds den pas af te snijden. Ook waar verlovingen met de beste bedoelingen zijn aangegaan en later door een samenloop van omstandigheden worden verbroken, is het gewenscht om processen te voorkomen die de familieveeten, daaruit doorgaans ontstaande, nog meer aanwakkeren.

Ik moet thans nog de vraag beantwoorden, in hoeverre de Wet voor inlanders, op het voetspoor van de onze, bij de regeling der huwelijksvoorwaarden ook nog andere vormen van gemeenschap zou moeten regelen of schetsen dan die der gånå-gini. Ik acht dit ongewenscht. Onze wet noemt de algeheele gemeenschap van goederen als hoofdtype, en de gemeenschap van winst en verlies en die van vruchten en inkomsten als bijkomstige vormen, en wel omdat die in het Europeesch recht te voren reeds bestonden. Om analoge redenen kan de wetgever voor inlanders daarvan zwijgen, want de adat kent slechts de scheiding van goederen en de gemeenschap der gånå-gini. Willen partijen meerdere of mindere gemeenschap, het staat hun vrij die bij h. v. te bedingen, doch zij moeten dan nauwkeurig stipuleeren wat zij bedoelen en kunnen zich niet met een generieken term als-gemeenschap van winst en verlies e. dgl. daarvan afmaken. Den Panghoeloe's is de bevoegdheid toegekend de registratie te weigeren, wanneer deze bedingen in strijd zijn met de openbare orde of goede zeden of de Wet.

NEGENDE TITEL.

VAN DE ONTBINDING DES HUWELIJKS.

De adat omtrent de huwelijksontbinding is evenals die omtrent de huwelijkssluiting geheel gebaseerd op den Fiqh [1]). Ik begin dus weder met de voorschriften van het godsdienstig recht voorop te stellen.

„Het huwelijk wordt ontbonden" zegt Dr. JUYNBOLL [2]) behalve door den dood van een der echtgenooten, door diens afval van het geloof, benevens door het uitspreken van de *li'ân*-formule als de man zijne vrouw van overspel beticht (zie daarover blz. 219 vv.) door

1°. verstooting der vrouw door den man (*ṭalâḳ*):

2°. doordat de vrouw zich loskoopt van den man (*choel'*);

3°. door ontbinding of nietigverklaring van het huwelijk bij rechterlijke uitspraak (*fasch*). (*De îlâ'* en *thihâr* kunnen niet als echtscheidingen beschouwd worden, daar het huwelijk daardoor niet ontbonden wordt. Dat de vrouw eenvoudig wegloopt van den man, komt ook op Java voor; het huwelijk wordt daardoor echter niet ontbonden, maar er ontstaat dan een toestand, analoog aan den hierboven (blz. 187 in de noot) [3]) beschreven. De vrouw wordt dan, zooals men het pleegt uit te drukken *aan den band gehouden*, („*ditambang*") zonder dat zij de voordeelen eener gehuwde vrouw geniet, soms gelukt het haar door middel van *choel'* ontbinding van het huwelijk te bewerken, maar soms ook niet).

Ad I. De *ṭalâḳ* (Mal. Jav *talâk*) is de eenzijdige door den man uitgesproken verstooting der vrouw, welke bij de Arabieren reeds lang vóór Mohammeds

---

1) Hiermede is niet gezegd, dat de Fiqh *in zijn geheel* hierin is gerecipieerd. Het tegendeel zal spoedig blijken.

2) t. a. p. blz. 209.

3) Bedoeld wordt hier de toestand van de aan hun man ontvluchte vrouwen bij de Badouinen volgens de beschrijving van BURCKHARDT. *Notes* on the Bedouins and Wahabys I 112.

tijd algemeen gebruikelijk was, en waardoor het huwelijk destijds reeds dadelijk definitief ontbonden werd. De *ṭalâḳ* stond daardoor eenigermate gelijk met de vrijlating van slaven. De man deed door den *ṭalâḳ* afstand van al zijne rechten op de vrouw. Ten einde nu zooveel mogelijk de gevolgen van overijlde verstootingen te voorkomen gaf Mohammed den man de bevoegdheid, om zijne verstooten vrouw binnen zekeren tijd na de verstooting weder als zijne echtgenoot terug te nemen. Gedurende dezen termijn van beraad kon dan tevens blijken of de vrouw wellicht zwanger was (zie Koran II, 228 en Koran LXV 1—7 vgl. blz. 202—218). Kinderen, gedurende deze periode (de zgn. *ʿiddah* van den talâk) geboren, zouden namelijk nog aan den vader behooren, die de vrouw verstooten had, en de vrouw mocht gedurende die ʿiddah niet met een ander hertrouwen." Verder wordt het misbruik beschreven, dat van de onbeperkte verstootingsbevoegdheid gemaakt werd en de „openbaringen" waarmede de Profeet dit trachtte te keeren.

„Op grond dezer openbaringen nu kent de Wet den man de bevoegdheid toe om tot driemalen toe zijne vrouw te verstooten en daardoor eigenmachtig het huwelijk te ontbinden. Gehuwde personen, die geene handelingsbevoegdheid bezitten (minderjarigen, krankzinnigen) kunnen den *ṭalâḳ* niet op eigen gezag over hunne vrouwen uitspreken. Ongeldig is ook de *ṭalâḳ* indien deze niet *vrijwillig* door den man is uitgesproken (vgl. hierboven blz. 208.) Slechts na den *ṯẖihâr* wordt de man door de wet zelve gedwongen den *ṭalâḳ* uit te spreken (zie boven blz. 189). Een bepaalde reden voor de verstooting behoeft de man overigens niet op te geven.

Na iederen *ṭalâḳ* begint voor de vrouw de *ʿiddah*-periode (in Ned.-Indië op 100 dagen gesteld) zie boven blz. 202 noot 2) gedurende welke zij niet hertrouwen mag. Na den 1sten en 2den *ṭalâḳ* behoudt de

man het recht om zijne vrouw gedurende deze ᶜiddah weder als zijne echtgenoote terug te nemen. Die terugname wordt *roedjoeᶜ* genoemd. Na den 1sten en 2den *ṭalâḳ* is het huwelijk gedurende de ᶜiddah volgens de wet nog als bestaande te beschouwen. Was de man bv. met 4 vrouwen getrouwd, dan zou hij gedurende de ᶜiddah der verstooten vrouw niet mogen hertrouwen.

Laat de man de ᶜiddah-periode voorbijgaan zonder van zijn recht op hereeniging gebruik te maken, dan is het huwelijk definitief ontbonden. Heeft er dan nog verzoening plaats, dan kan de man wel weder een nieuw huwelijk met de verstooten vrouw aangaan maar moet daartoe een nieuw huwelijkscontract sluiten en haar nogmaals een bruidschat geven. Eerst na den 3den *ṭalâḳ* verliest de man dadelijk al zijne rechten op de vrouw, dan kan hij haar ook gedurende de ᶜiddah niet meer als zijn echtgenoote terugnemen en is zelfs niet bevoegd om later opnieuw met haar in het huwelijk te treden, tenzij de vrouw intusschen met een anderen man getrouwd is geweest en ook door dezen weder verstooten is. Aldus werd het slot van Koran II, 230 (zie blz. 211) geinterpreteerd en deze wetsbepaling heeft in vele Mohammedaansche landen het volgende gebruik in zwang gebracht. Wanneer echtelieden zich na den 3den *ṭalâḳ* weder met elkander in den echt wenschen te hereenigen — hetgeen niet zelden voorkomt in streken, waar het uitspreken van den *ṭalâḳ* dikwijls om de nietigste redenen, zeer gebruikelijk is, en dan veelal driemalen tegelijk pleegt te geschieden — zoeken zij daartoe een geschikt persoon, die bereid is tegen zekere belooning slechts voor een oogenblik een huwelijk met de vrouw aan te gaan, om haar dadelijk daarop weer te verstooten. Aan de eischen der Wet is dan voldaan en de vrouw is daarna weder „geoorloofd" (Arab. ḥalâl) voor haren eersten man. Vandaar de benaming moeḥallil (d. i. hij die ḥalâl maakt) voor de persoon, die het tusschen-

huwelijk bewerkstelligt. Deze wordt op Java wel *lĕt* (soend. *heuleut*) in het Maleisch meestal *tjinaboeta*, soms ook *antara* genoemd. De beroemde IBN. TAIMIJJAH achtte deze tusschen-huwelijken ongeoorloofd en schreef een werk tot bestrijding van dit gebruik. Hij stond in die opvatting echter vrijwel alleen)

Deze manier van handelen kan echter slechts tweemalen op die wijze in toepassing gebracht worden, want na 3 × 3 verstootingen is het huwelijk volgens de Wet onherroepelijk ontbonden.

Zoowel van de verstooting (ṭalâḳ) als van de herroeping daarvan (roedjoê) wordt in Ned. Indië kennis genomen door personen, die tevens als zgn. „huwelijkssluiters" fungeeren en daartoe op de wijze bij Ind. Stbl. 1895 No. 198; j⁰. Stbl. 1898 No. 249 vastgesteld, bevoegd zijn verklaard. Op verlangen der betrokken partijen wordt door deze personen [1]) een schriftelijk bewijs afgegeven van de door hen geconstateerde verstooting of herroeping dier verstooting evenals ook van een huwelijk ter hunnen overstaan gesloten (Vgl. hierboven blz 194 noot 1).

Gedurende de *'iddah* periode is de man in het algemeen nog verplicht de vrouw te blijven onderhouden. Eerst na de 3de verstooting vervalt haar recht op onderhoud, tenzij zij dan zwanger mocht zijn. Huisvesting moet de man in allen gevallen gedurende de ìddah aan de vrouw verschaffen.

Ad II. De *choel'* is eene wijze van ontbinding des huwelijks, door den Islam uit het arabisch gewoonterecht overgenomen (De benaming *choel'*, afgeleid van het arabische werkwoord chala' a d.i. uittrekken (bijv. van kleeren of schoenen) laat zich verklaren uit de, bij deze echtscheiding gebruikelijke symbolische rechtshandeling, welke, zoowel bij de Arabieren als bij de oude Hebreeën, daarin bestond, dat de man, die afstand

---

[1]) Op Java en Madoera de *Naibs*, panghoeloe's en hoofdpanghoeloe's

deed van zijne rechten op de vrouw, ten teeken daarvan zijn mantel, schoen of een ander kleedingstuk uitwierp. Zie o.a. Ruth IV 7—8, vgl. BURCKHARDT, *Notes on the Bedouins and Wahabys* I. 113. *Choel*[c] wordt op Java en in het Maleisch als *koeloek* uitgesproken, maar men zegt daarvoor gewoonlijk in het Maleisch *mĕnĕboes talâk* (den *talâk* koopen)[1]) en in het Javaansch *mantjal*, terwijl *koeloek* in het Javaansch de speciale benaming is geworden voor de tijdelijke verstooting eener wettige echtgenoote, welke gedurende zekeren tijd plaats moet maken voor eene zwangere *selir*, eene verstooting, thans nog alleen gebruikelijk in de Vorstenlanden, maar vroeger ook elders bij regenten en voorname personen. Zie daarover: Dr. SNOUCK HURGRONGE, *De Atjehers* I 407 art. 2.)

„Het eigenaardige karakter dezer echtscheiding bestond daarin dat de vrouw zich door restitutie van den ontvangen bruidschat loskocht van haren man en daardoor onvoorwaardelijk hare vrijheid terugkreeg. Oorspronkelijk werd de bruidschat daarbij niet terugbetaald door de vrouw zelve, maar door hare naaste manlijke verwanten, die dezen immers ontvangen hadden. (vgl. hierboven blz. 185—189)

„Daar het recht den man reeds van oudsher in Arabië toegekend, om op deze wijze teruggave van den bruidschat te vorderen, veelal tot groote misbruiken en afpersingen tegenover de vrouw leidde, had de Profeet aanvankelijk dergelijke praktijken in het algemeen aan zijne volgelingen verboden (Zie bijv. Koran IV, 24--25 en den aanhef van Koran II, 22),. Toch werd de oud-heidensche *choel*[c] later uitdrukkelijk in de openbaring geoorloofd verklaard. Aan de hierboven (blz. 211) reeds geciteerde, woorden van Koran II, 229,

---

[1]) Mr. L. W. C. v. D. BERG noemt dan ook in de Encyclopedie II blz. 557 haar de „gekochte verstooting". *Meneboes* beteekent eigenlijk: Inlossen (van een pand) hier dus: „de verstooting van den man inlossen = koopen., dan wel: zich zelve inlossen: vrijkoopen.

„het is ulieden niet geoorloofd iets van haar terug te nemen, wat gij vroeger gegeven hebt", werd namelijk toegevoegd: „behalve indien gij vreest, Allâh's wetten niet te zullen eerbiedigen; indien gij dat vreest, dan is er geen zonde voor hen beiden (d. i. de echtgenooten) ten aanzien van datgene, waarmede de vrouw zich loskoopt, dat zijn Allâh's wetten" enz.

De *choel*[c] wordt dientengevolge in de Wetboeken voorgesteld als eene geoorloofde wijze van echtscheiding, door de vrouw gekocht van den man voor zekere door de echtgenooten bij onderlinge overeenkomst nader vast te stellen bedrag. Wel volgt ook na den *choel*[c], evenals na iedere andere echtscheiding de gewone *ᶜiddah* periode, gedurende welke de vrouw niet mag hertrouwen, maar het huwelijk wordt, volgens de Wet, door den *choel*[c] terstond onherroepelijk ontbonden, zoodat de man daarna geen recht meer heeft, om de vrouw nog eigenmachtig als zijn echtgenoote terug te nemen. Zij heeft immers den *ṭalâḳ* van haar man „gekocht" waartegenover deze geacht wordt, al zijne rechten op de vrouw prijs gegeven te hebben.

Het sluiten van een nieuw huwelijk blijft echter voor de gescheiden echtelieden na den *choel*[c] steeds geoorloofd.

Ad III. De *fasch* (op Java en in het Maleisch uitgesproken als *pasah* of *pasak*) is eene ontbinding van het huwelijk, welke in vele opzichten vergeleken kan worden met de nietigverklaring [1]) van vermogensrechtelijke contracten. Evenals bijv. een koopcontract vernietigd kan worden op grond van verborgen gebreken, na het sluiten van den koop door den kooper ontdekt, heeft, volgens de Wet, ieder der echtgenooten het recht om indien de andere partij na de huwelijksvoltrekking blijkt niet aan de gestelde eischen

---

[1]) Ik geloof dat de geachte schrijver hier veeleer in het algemeen de „ontbinding" van zoodanige contracten wegens wanpraestatie had moeten aanhalen.

te voldoen, de zaak voor den rechter te brengen, die dan, na gehouden onderzoek, het huwelijk voor ontbonden kan verklaren (of wel, — zooals dit in de Wetboeken uitgedrukt wordt — aan de eischende partij kan toestaan, zelf het huwelijk voor ontbonden te verklaren).

De gronden, waarop het huwelijk aldus ontbonden kan worden, zijn echter in de Wet nauwkeurig omschreven, niet talrijk, en bovendien veelal moeilijk te bewijzen, wat tengevolge heeft dat de *fasch* betrekkelijk slechts zelden uitgesproken kan worden (op Java wordt de naam *pasah* echter wel eens toegepast op de echtscheiding, welke tot stand komt, indien de vrouw zich beroept op de voorwaardelijke verstooting. Zoo wordt zelfs in sommige streken van Djokjakarta aan den elders *naib* genoemden distrikts-pĕngoeloe wel de titel van *pasah* gegeven. Ook zijn er wel priesterraden die ten onrechte, uit onwetendheid, steeds den *fasch* uitspreken, indien de man in het algemeen niet aan zijne verplichtingen jegens zijne vrouw voldoet. Zie Dr. SNOUCK HURGRONJE, *De Atjehers* I, 86 noot 2)

Een rechtsgrond voor den *fasch* is o. a. het kennelijk onvermogen van den man om de huwelijksgift aan de vrouw te betalen of om haar het wettelijk verschuldigd onderhoud (*nafakah*) te verschaffen. De vrouw heeft in zulk een geval echter te bewijzen, dat de man werkelijk niet in staat is, aan deze financieele verplichtingen te voldoen. Is bij het sluiten der huwelijksovereenkomst uitdrukkelijk bedongen, dat de man of de vrouw aan bepaalde eischen (bijv. ten aanzien van geboorte, stand, maagdelijkheid enz.) moet voldoen. (Dergelijke bedingen worden in de Wetboeken uitdrukkelijk geoorloofd verklaard; zie o. a. Minhâdj-aṭ-Tâlibîn II 364—365) dan is *fasch* mogelijk, indien na de huwelijksvoltrekking blijkt, dat de bedoelde eigenschappen ontbreken. Voorts bevatten de Wetboeken eene opsomming van verschillende ziekten

en lichaamsgebreken, hetzij bij den man hetzij bij de vrouw, welke tot *fasch* kunnen leiden, indien de partij, die zich daarop mocht willen beroepen, er in slaagt het wettig bewijs van het bestaan dier kwalen bij de tegenpartij te leveren".

Wat nu betreft deze reeks van ontbindingsoorzaken (waarbij door Mr. L. W. C. VAN DEN BERG [1]) nog gevoegd wordt „het feit, dat de echtgenooten tot elkander in eene verhouding komen te staan, welke een absoluut beletsel tegen het huwelijk oplevert, bijv. door afval van den Islam en het *in zijne of hare macht krijgen van de wederpartij door den man of vrouw als slaaf)* komen daarvan voor regeling door onzen wetgever niet in aanmerking 1⁰. de *Li'an* of vervloekingseed, daar die niet gebruikelijk is op Java en Madoera, althans bij de eigenlijke inlanders. Ik heb op Probolinggo een geval daarvan bijgewoond bij een Maleier, die zijne vrouw van overspel beschuldigde 2⁰. de afval van den Islam, die een Christenwetgever moeilijk als ontbindingsoorzaak kan legitimeeren, vooral nu de „gemengde huwelijken" steeds door hem zijn erkend en geregeld 3⁰. de slavernij, die sedert lang in Ned.-Indië is afgeschaft [2]).

Daarentegen moet eigenlijk de „voorwaardelijke verstooting", die boven uitvoerig door mij besproken is, als een zeer eigenaardigen uitwas van de *ṭalâḳ* worden beschouwd, die eene strekking heeft geheel buiten die der eigenlijke verstooting en eenigszins daartegen nl. waarborging van de belangen der vrouw.

Welke gedragslijn moet nu de wetgever jegens al deze, grootendeels zoo gemakkelijke wijzen van huwelijksontbinding in acht nemen? De gewone verstooting door enkele wilsverklaring van den man is door hem reeds uitdrukkelijk gelegitimeerd, en toch is het juist

---

1) Encyclopedie Dl. II blz. 557.

2) **Althans op het papier, in theorie; op Java en Madoera trouwens komt zij werkelijk niet voor.**

deze, waartegen de grootste bezwaren bestaan. Het is vermoedelijk daaraan, dat Prof. VETH dacht, toen hij schreef [1]): „Een Mohammedaansch huwelijk kan in onze oogen dien naam nauw verdienen. Mannen die in weinige jaren met twintig en meer vrouwen zijn verbonden geweest, vrouwen van middelbaren leeftijd die aan twintig en meer mannen behoord hebben, zijn geene zeldzaamheid. Men beseft lichtelijk wat er onder zulke omstandigheden van de opvoeding der kinderen wordt".

Gelukkig evenwel, dat de praktijk hier, bij uitzondering, toch beter is dan de theorie. De veelvuldige verstootingen komen hoofdzakelijk voor onder bewoners der hoofdplaatsen; op het land, onder de landbouwers, zijn ze veel minder frequent. Desgelijks de eigenlijke polygamie. Ook is de „voorwaardelijke verstooting" eenigermate een remedie tegen de kwalen die uit de gewone verstooting zouden kunnen voortvloeien. Ook meen ik dat Prof. VETH zich de verwaarloozing der kinderen wat al te erg heeft voorgesteld. Ofschoon van „opvoeding" in den meer intellectueelen zin des woords zelden sprake is, worden toch de kinderen physiek doorgaans goed verzorgd. Kinderliefde toch is wel een van de sprekendste trekken van het Javaansche volkskarakter. Trouwens de gedurig scheidende en hertrouwende vrouwen zijn veelal kinderloos, of, zijn ze dat niet, dan blijven ze toch voor hunne kinderen uit vorige huwelijken zorgen, indien de vader het niet doet.

Ten bewijze van een en ander kan ik mij beroepen op Prof. C. POENSEN, den uitstekenden kenner van den Javaan, in wiens „Iets over het Javaansche Gezin" [2]) men kan ontwaren, dat men vooral niet den toestand

---

[1]) Java Dl. II blz. 365.

[2]) In: Mededeelingen van wege het Ned. Zendelinggenootschap dl. XXXI blz. 113 vlg. enz.

der Javaansche desavrouw moet gelijkstellen met dien der harembewoonster in Turkije of Egypte. Men vergunne mij daaruit nog eenige aanhalingen, waaruit blijkt, dat de theoretische suprematie van den man in het gezin, evenals bij ons in Europa, in de praktijk soms belangrijke uitzonderingen lijdt. „Waar echter het omgekeerde plaats heeft en de vrouw „de baas" in huis is, — hetgeen nog niet altijd als een ongeluk voor het gezin behoeft aangemerkt te worden — daar is de man er vaak geheel onder, en heeft hij niet veel te zeggen. Wij hoorden zoo wel eens eene vrouw haren man bevelen geven, op een toon, als men bijna niet jegens ondergeschikten zou aanslaan, en dan deed zulk een man maar zwijgende en doodkalm wat zijne vrouw verlangde" [1]). En iets verder: „Inderdaad, daar zou geen eind aan ons verhalen komen, als wij al de ons bekende gezinnen wilden aanduiden, waar de vrouw het roer in handen heeft, en daarbij de middelen beschrijven, waarvan zij zich weet te bedienen of de oorzaken, waardoor zij zooveel gezag kan uitoefenen" [2]). En meer speciaal wat de echtscheiding betreft „Het aantal officieele echtscheidingen moet aanzienlijk zijn, doch in verhouding tot de getalsterkte van het volk zou dit allicht nog meevallen" [3]). En verder: „Of wij nu alles in aanmerking genomen, het betreuren moeten, dat er wetten zijn, die het den Islamiet vrij gemakkelijk maken een huwelijk te sluiten of te ontbinden, laten wij aan het oordeel des lezers over. Ons wil het altijd voorkomen, dat boven de wetten staat de zedelijke gesteldheid des volks. Hoeveel invloed wij ook aan wettelijke inrichtingen mochten willen toekennen, zij zullen vrij werkeloos worden als het peil van beschaving en ontwikkeling, met het oog

[1]) t. a. p. blz. 121.
[2]) t. a. p. blz. 123.
[3]) Ibiden.

op de zedelijkheid, boven de wetten komt te staan. Dat zien wij in alle Mohammedaansche gezinnen, waar bij de echtgenooten de zedelijke standaard des levens een zeker peil bereikt" [1]).

En verder, wat betreft de zorg voor de kinderen na echtscheiding: „Doch al blijft de scheiding ook voortduren, zoo is toch niet alle betrekking tusschen de echtgenooten opgeheven, ingeval er bij de scheiding kinderen waren. De vrouw blijft bij eene echtscheiding veelal de jongere kinderen bij zich houden, omdat zij, zooals men zegt, die beter kan verzorgen dan de man [2]). Maar als nu die kinderen tot den leeftijd zijn gekomen, dat zij trouwen moeten, dan zal de vrouw gaarne den man, zoo die nog bestaat of te vinden is, daarin kennen: ja, men ziet wel, dat de man dan handelend optreedt, onverschillig of die vrouw al of niet een echtgenoot heeft" [3]).

De conclusie van den schrijver omtrent de positie der vrouw is als volgt: „Is de man alzoo het hoofd des gezins, en wordt hem in het algemeen eene zekere meerderheid onbetwist toegekend, het kon ons tevens reeds blijken dat de vrouw in menig opzicht niet die ondergeschikte stelling inneemt, welke men nu en dan geneigd zou zijn te veronderstellen. De Woelang-Rĕh leert wel (Meded. XIV, p. 271—282—289) dat „de vrouw ter wille van den man bestaat; dat dit zoo gewild is door Allah, die de vrouw alleen maar heeft geschapen als een gave voor den man"; de Islam mag den man als een wezen van hoogeren rang dan de vrouw voorstellen en in zake huwelijk, echtscheiding en erfrecht, hem veel op de vrouw voorgeven, wij kunnen het desniettegenstaande dagelijks waarnemen, hoe in het leven vaak zooveel van de theorie gewijzigd

---

[1]) t. a. p. blz. 125 v.

[2]) Beneden zal blijken dat deze gewoonte overeenkomt met de voorschriften van den Islam.

[3]) t. a. p. blz. 127.

wordt. Het volkskarakter, de zeden en gewoonten, en vooral de stoffelijke toestand en onderlinge meer of minder welwillende verhoudingen, beslissen zeer veel. Waar de laatste te wenschen overlaten, voorzeker! daar kunnen Islamitische bepalingen den man despotisch en wreed doen handelen tegenover de vrouw".

Uit schrijvers verhandeling blijkt overigens ook, dat het initiatief der scheiding in de praktijk even goed van de vrouw als van den man pleegt uit te gaan, en dat er dan soms een taktiek van afmatting gevolgd wordt om dezen laatste eigenlijk tegen zijn zin tot toestemming te bewegen.

Voor zoover mijne persoonlijke ervaring strekt, bevestigt deze, ook voor Oost-Java, de opmerkingen van Prof. POENSEN, die vooral op Midden-Java (Kediri) betrekking hebben. Ik kan die resumeeren in de stelling, dat het verkrijgen van echtscheiding door de vrouw vooral is een „kwestie van geld" wat trouwens de de aard van den „choel[c] (koeloek) meebrengt. Ook ten aanzien van het zelfstandig optreden der vrouw naar buiten bijv. in rechtszaken brengt de adat op Java en Madoera zeer groote vrijheid mede.

Al wordt nu van de bevoegdheid tot verstooting door den man minder gebruik gemaakt door de groote meerderheid des volks dan men, op de woorden van Prof. VETH afgaande, zou verwachten, het staat evenwel vast, dat de bewustheid, dat dat recht bestaat, algemeen is; dat alzoo het rechtsbewustzijn des volks ten deze geheel door den Islam wordt beheerscht. Ik zie dan ook geene mogelijkheid voor den Wetgever om dit instituut zijne sanctie te onthouden. Mijn ontwerp zal derhalve in dit opzicht de hoofdregelen van het Islamitisch recht weergeven, met eenige beknoptheid evenwel en met de bijvoeging dat registratie door den ambtenaar van den burgerlijken stand vereischt is voor de rechtskracht der verstooting. Dit laatste behoort ook te gelden voor de voorwaardelijke verstooting, welker

registratie het groote nut heeft, dat de ambtenaar, wanneer later de vrouw zich daarop beroept, dadelijk kan nazien, of de door haar voorgebrachte grief inderdaad in strijd is met de voorwaarden, waaraan de talak is „opgehangen". Hierdoor nadert de voorwaardelijke verstooting, ook in den rechtsvorm, nog meer tot de andere huwelijksvoorwaarden, en dat acht ik zeer gewenscht. Immers de voorw. verstooting moet onmiddellijk na de huwelijksvoltrekking worden uitgesproken en wordt dan terzijde van de huwelijksakte op staanden voet geregistreerd, derhalve vlak onder de overige h. v. zoo die er zijn.

Hierdoor, zou men zeggen, wordt de *choel*[c] nagenoeg overbodig en het is boven gebleken, dat die door het volk dan ook wel eens met de inroeping door de vrouw van de voorw. verstooting wordt verward. Toch acht ik het wenschelijk om ook deze te legitimeeren, omdat, al is het gebruik van de voorw. verstooting ook nog zoo algemeen, het toch niet verplichtend is gesteld, al bevelen de Arabische deskundigen het krachtig aan. Voor de *choel*[c] nu acht ik het wenschelijk, dat niet slechts de *sri kawin* wordt teruggegeven, deze toch wordt veelal niet betaald en is in elk geval een onbeduidend bedrag, doch ook de toekon, welke de eigenlijke huwelijksgift is, dit nl. onder zekere voorwaarden. Anders zou de man soms terecht kunnen klagen dat hij voor zijn geld is opgelicht. De toekon moet echter slechts worden teruggegeven door hem, die hem ontvangen heeft aan hem die hem betaald heeft. Zijn het dus de resp. ouders dan door dezen aan dezen. Dit sluit zich ook aan bij de oorspronkelijke Arabische adat, zooals Dr. JUIJNBOLL die aanhaalt. Evenwel moet deze teruggave aan zekeren termijn gebonden worden, omdat wanneer het huwelijk zekeren tijd geduurd heeft, de man geacht kan worden het equivalent van de sri kawin en toekon ontvangen te hebben.

Wat eindelijk de *fasch* betreft, deze is wel het meest in overeenstemming met onze Europeesche echtscheiding krachtens rechterlijk vonnis. De ontbinding moet echter, zooals boven betoogd werd, ook mogelijk gemaakt worden op gronden, die ten onzent tot nietigverklaring van het huwelijk kunnen aanleiding geven.

NEGENDE TITEL.

VAN DE ONTBINDING DES HUWELIJKS.

Art. 121. Het huwelijk wordt ontbonden:

1⁰. door den dood;

2⁰. door de gewone, de voorwaardelijke en de gekochte verstooting;

3⁰. door ontbinding krachtens vonnis van den Priesterraad. (*fasch*).

Art. 122. De gewone verstooting (*talak*) is slechts rechtsgeldig indien zij ten overstaan van den ambtenaar van den burgerlijken stand is uitgesproken door den man, en door eerstgenoemde geregistreerd.

De eerste en tweede verstooting is herroepelijk, doordat de man binnen de 100 dagen daarna ten overstaan van dien ambtenaar verklaart zijne vrouw terug te nemen (*roedjoe*ᶜ) welke verklaring eveneens slechts rechtsgeldig is, wanneer zij door den ambtenaar is geregistreerd.

Na de derde verstooting en ook, wanneer na de 1ˢᵗᵉ of 2ᵈᵉ verstooting de termijn van 100 dagen is verstreken zonder herroeping, wordt geene herroeping meer aangenomen en is daardoor het huwelijk ontbonden.

Art. 123. De voorwaardelijke verstooting (taᶜlikᶜ at-talak) is slechts rechtsgeldig, indien zij onmiddellijk na de huwelijkssluiting door den man in tegenwoordigheid van den ambte-

naar van den burgerlijken stand wordt uitgesproken en door dezen geregistreerd.

Zij treedt in werking, wanneer de vrouw zich op grond der vervulling van een of meer dier voorwaarden bij den ambtenaar van den burgerlijken stand op haar beroept.

Na verhoor van partijen verklaart die ambtenaar of die voorwaarden of eene daarvan vervuld zijn en of de verstooting alzoo in werking treedt.

Die verklaring wordt door hem geregistreerd en wordt daardoor ingeval van bevestiging het huwelijk ontbonden.

Van deze verklaring hebben partijen beroep op den Priesterraad, wiens vonnis door den ambtenaar wordt opgevolgd en geregistreerd.

Ingeval van beroep wordt het huwelijk gerekend ontbonden te zijn van af den datum van het vonnis van den Priesterraad indien deze de ontbinding uitspreekt.

Art. 124. De gekochte verstooting of loskoop der vrouw (*choel'*) is die, welke door de vrouw van den man wordt gekocht tegen teruggave harerzijds van hetgeen zij of hare ouders of huwelijksvoogd als giften terzake des huwelijks heeft of hebben ontvangen van den man of zijne ouders of huwelijksvoogd, met dien verstande dat het gegevene terugkeert tot diengene of diegenen die het heeft of hebben gegeven.

Deze verstooting is slechts rechtsgeldig wanneer zij door den ambtenaar van den burgerlijken stand, na verhoor van partijen is geregistreerd.

Ingeval van verschil omtrent de geldigheid beslist de ambtenaar en registreert zijne beslissing. Daarvan hebben partijen beroep op den Priesterraad, wiens vonnis door den ambtenaar wordt opgevolgd en geregistreerd.

Ingeval van beroep wordt het huwelijk gerekend ontbonden te zijn van af den datum van het vonnis van den Priesterraad, indien deze de ontbinding uitspreekt.

De teruggave van het terzake des huwelijks gegevene is uitgesloten na verloop van drie jaren na het sluiten van het huwelijk.

Art. 125. De ontbinding (*fasch*) kan voorts aan den Priesterraad worden verzocht op de navolgende gronden:

1°. ingeval de man niet voldoet aan zijn wettelijken plicht tot onderhoud der vrouw, naar beider stand berekend, gedurende zoodanigen tijd als door het plaatselijk gebruik wordt vereischt.

2°. ingeval een der partijen niet voldoet aan eene of meerdere der vereischten, bij de geregistreerde huwelijksvoorwaarden vastgesteld.

3°. ingeval de vrouw tijdens het sluiten des huwelijks wettig gehuwd was met een anderen man.

4°. ingeval de vereischte toestemming des vaders of van den huwelijksvoogd heeft ontbroken; deze vordering kan slechts worden ingesteld door dengene wiens vereischte toestemming heeft ontbroken, binnen de 3 maanden nadat hij van het huwelijk kennis heeft bekomen.

5°. ingeval bij het sluiten des huwelijks een der partijen verkeerd heeft in dwaling omtrent de identiteit of de sekse van de andere partij.

Ingeval van twijfelachtigheid der sekse wordt de echtgenoot gerekend te behooren tot die sekse, waartoe zijne lichaamsgesteldheid het meest nadert.

Deze vordering kan slechts worden ingesteld binnen de 3 maanden na de sluiting van het huwelijk, door diengene der echtgenooten die in dwaling heeft verkeerd.

Art. 126. De ontbinding, indien zij wordt uitgesproken, wordt door of namens den Priesterraad aan den betrokken ambtenaar van den burgerlijken stand, te wiens overstaan het huwelijk heeft plaats gehad, aangezegd en door dezen geregistreerd.

Art. 127. In alle gevallen van ontbinding des huwelijks

behalve die door den dood, wordt van dezelve door den ambtenaar die het huwelijk heeft geregisteerd, melding gemaakt in de kolom aanmerkingen der huwelijksacte.

Indien de ontbinding plaats heeft op eene andere plaats dan de sluiting, geeft de ambtenaar die dezelve registreert, daarvan ten spoedigste schriftelijk kennis aan den ambtenaar, die het huwelijk heeft gesloten, welke laatste daarvan melding maakt in de kolom aanmerkingen der huwelijksacte.

Art. 128. Na de ontbinding des huwelijks, behalve door den dood, blijven beide ouders met het toezicht op de en met de zorg voor het levensonderhoud der kinderen belast, uit het ontbonden huwelijk gesproten, zulks in evenredigheid tot ieders vermogen.

De kinderen verblijven bij de moeder tot de voleindiging van hun 7[de] levensjaar, daarna bij den vader.

Diegene der ouders die door dit verblijf de dagelijksche kosten van levensonderhoud draagt, heeft eene rechtsvordering tegen den ander tot bijdrage daarin naar evenredigheid van ieders vermogen.

Ingeval van notoir wangedrag of verwaarloozing der kinderen is de rechter op vordering van den anderen gewezen echtgenoot bevoegd te gelasten dat de kinderen bij dezen of een derden door hem aan te wijzen persoon zullen verblijven, ten koste van de gezamenlijke echtgenooten in evenredigheid van hun vermogen.

Art. 129. Hangende het geding tot ontbinding des huwelijks, alsmede binnen de 100 dagen na elke gewone verstooting (talak) blijft de verplichting van den man tot levensonderhoud der vrouw bestaan.

Na de huwelijksontbinding houdt deze op, uitgezonderd na die door de driemalige gewone verstooting (talak) als als wanneer zij voortduurt binnen de 100 dagen daarna.

Art. 130. Geschillen omtrent het verblijf der kinderen

en het levensonderhoud van deze of van de vrouw behooren tot de competentie van den gewonen rechter (landraad).

Art. 121 behoeft geen toelichting. In art. 122 heb ik de bestaande adat gehandhaafd, zooals die reeds door Stb. 1895, n⁰. 198 is gesanctionneerd, en daarenboven uitdrukkelijk uitgesproken, dat eerst door de *derde talak* het huwelijk onherroepelijk is ontbonden, zulks in overeenstemming met den Fiqh, alsmede wanneer de iddah-termijn na de 1ste of 2de verstooting zonder herroeping is verstreken.

In art. 123 heb ik getracht de hoofdregelen omtrent de voorwaardelijke verstooting, die thans in gebruik zijn, te formuleeren. Welke de voorwaarden kunnen zijn, heb ik niet omschreven, doch het spreekt van zelf dat zij niet in strijd mogen zijn met de openbare orde of goede zeden. Voorloopig kan de beoordeeling daarvan aan den Panghoeloe of den Priesterraad worden overgelaten. Het gebruik voorziet reeds daarin.

Dat de rechtskracht der voorw. verstooting eerst ontstaat door de verklaring van den Panghoeloe of de beslissing van den Priesterraad, is met de bestaande adat in overeenstemming. Verhoor van partijen is uitdrukkelijk voorgeschreven. Formaliteiten, ingeval de man bijv. niet te vinden is heb ik niet durven voorschrijven omdat de geheele rechtspraak van den Priesterraad formeel niet geregeld is en men derhalve in de lucht hangende bepalingen zou krijgen.

Het geval van „kwaadwillige verlating" door den man (ook door de vrouw) komt nogal eens voor [1]. Hoe moet dan de vrouw van hem afkomen? Mijn antwoord is, dat juist daarvoor de *choelᶜ* (*koeloek*) goede diensten kan bewijzen. Immers de teruggave van de huwelijksgift is niet altijd verplichtend, en hangt af van de uitvoerbaarheid daarvan.

---

[1]) Zie hierover Poensen t. a. p. blz. 124.

Overigens moeten van de beslissing des Panghoeloe's of des Naibs omtrent de voorw. verstooting partijen beroep hebben op den Priesterraad.

Dat de ontbinding des huwelijks dan ingaat vanaf den datum van diens vonnis, ligt in de rede. Immers de beslissing des Panghoeloe's zoo die anders luidde wordt daardoor te niet gedaan, en zoo die hetzelfde behelsde, stond ze toch aan beroep bloot.

In art. 124 heb ik de gekochte verstooting of loskoop beschreven overeenkomstig de adat. De teruggave wordt niet beperkt tot de sri kawin, die veelal niet betaald is, doch in het algemeen uitgestrekt over alles wat terzake des huwelijks is gegeven. Hierbij echter heb ik een driejarigen termijn gesteld, op de boven ontwikkelde gronden.

In art. 125 heb ik onder de twee eerste nummers die gronden van *fasch* opgenomen, welke uit den Fiqh afkomstig, in de adat zijn overgegaan. De overige gronden van den Fiqh: ziekten en lichaamsgebreken van een der echtgenooten enz. heb ik, als ongebruikelijk en overtollig, niet overgenomen. Zij kunnen desgevorderd in de voorwaardelijke verstooting worden geformuleerd. Noodig heb ik het echter geacht om uitdrukkelijk ontbinding toe te laten wegens bigamie der vrouw.

Voorts heb ik de gevallen van *fasch* vermeerderd met twee categorieën, uit den aard des huwelijks voortspruitende, en die volgens onze wet tot nietigheid des huwelijks krachtens rechterlijk vonnis kunnen aanleiding geven. Ik acht ze noodig, om sommige bepalingen van de Eerste Afdeeling van dezen Titel de onmisbare sanctie te geven. Ik heb ze echter tot een minimum beperkt omdat het huwelijk toch al zeer gemakkelijk ontbindbaar is; deze beide categorieën evenwel kunnen niet gemist worden. De vaders enz. wier toestemming vereischt is, doch niet verkregen, moeten het huwelijk kunnen doen ontbinden doch

slechts binnen een korten tijd nadat zij daarvan kennis hebben bekomen. Het vaderlijk gezag zou anders illusoir gemaakt worden in eene van zijne gewichtigste functies.

De dwaling eindelijk van den eenen echtgenoot in de identiteit of sekse van den ander zal wel zelden voorkomen, doch moet door den wetgever toch worden voorzien. Onzekerheid van sekse (hermaphroditisme of gynandrie) heb ik op Java en Madoera nog nooit hooren noemen; in dat geval, mocht het zich voordoen, moet de persoon van twijfelachtige sekse gerekend worden te behooren tot die sekse, waarmede zij de meeste overeenkomst heeft.

Men zal wellicht praktisch veel gewichtiger achten het ontbreken der vrije toestemming van een der echtgenooten zelven wegens geweld of bedrog. In theorie is dit ongetwijfeld juist, praktisch zal het zich ook misschien meer voordoen, doch ik acht het ongewenscht ontbinding des huwelijks op die gronden mogelijk te maken. Vrijheid of onvrijheid zijn bovenal psychische toestanden, als zoodanig moeielijk kenbaar en dus slechts uit aanwijzingen te concludeeren. De enkele verklaring van partijen zelve daaromtrent zou in de meeste gevallen onbetrouwbaar zijn. Er zou alzoo een breede deur voor intrige worden opengezet, door het ontbreken der vrije toestemming van partijen als ontbindingsgrond toe te laten.

Artt. 126 en 127 voorzien in de behoorlijke registratie.

Art. 128, al. 1 volgt geheel de bestaande adat, zooals die uit het meer aangehaald geschrift van den heer Poensen blijkt en door mijn ervaring wordt bevestigd. Al. 2 is overeenkomstig de godsdienstige wet, die mij menschkundiger voorkomt dan de betrekkelijke bepalingen onzer burgerlijke wetgeving. Daarentegen is de laatste alinea aan deze laatste ontleend omdat de rechter bevoegd moet zijn de verpleging der kinderen aan den anderen echtgenoot of derden op te dragen, indien

de wettelijk daarmede belaste daartoe ongeschikt blijkt.

Art. 129 volgt de zeer redelijke bepaling van den Fiqh omtrent het verplichte onderhoud der vrouw tijdens de 'iddah. Zij mag dan niet hertrouwen, dus haar vorige echtgenoot moet het levensonderhoud blijven betalen. De adat neemt dit voorschrift dan ook getrouw in acht.

In Art. 130 eindelijk heb ik bij uitzondering den landraad bevoegd verklaard. Het geldt hier hoofdzakelijk geldkwesties, en deze zijn beter aan den gewonen rechter dan aan den priesterraad toevertrouwd. Immers, diens vonnis in zoodanige geschillen is toch niet executabel zonder executoirverklaring van den Landraad (hetgeen met de overige beslissingen in huwelijkszaken niet het geval is) en men ziet dan ook juist in deze gevallen thans reeds den landraad dikwijls optreden krachtens verzoek om executoirverklaring.

Moet van de gronden, die onze Europeesche wet voor de echtscheiding vereischt, ook niet een en ander voor de inlanders worden overgenomen? Ik beantwoord deze vraag ontkennend. De bestaande gronden van ontbinding voorzien m. i. voldoende in de behoefte der inlandsche maatschappij. Zoo is bijv. de mishandeling als echtscheidingsgrond te zeer in strijd met het inlandsch rechtsbewustzijn omtrent het tuchtigingsrecht van den man, de kwaadwillige verlating wordt schier altijd onder de voorwaarden van den voorwaardelijken talak opgenomen, de veroordeeling tot de zgn. „onteerende" straf is als echtscheidingsgrond ongetwijfeld in strijd met de inlandsche moraal (daargelaten of ze niet ook met *de* moraal in strijd is) tenzij zij met finantieele verwaarloozing gepaard gaat, als wanneer zij onder de voorwaardelijke talak valt; die op grond van overspel bestaat, wel volgens Mohammedaansch Recht nl. indien de man den plechtigen vervloekingseed (li^{c}an) uitzweert, maar dit is

geenszins in de zeden overgenomen, daar deze, zoover ik kan nagaan, het huwelijk ook na welbewezen overspel gewoonlijk laten voortbestaan [1]).

TIENDE TITEL.

VAN HET VADERSCHAP EN DE AFSTAMMING DER KINDEREN.

Omtrent de wettige afstamming volgt de adat in hoofdtrekken de beginselen van den Fiqh, die in dit opzicht streng formalistisch zijn. Daaromtrent zegt Dr. JUYNBOLL [2]) „Door de geboorte uit een wettig huwelijk (en evenzoo ook door de geboorte uit het concubinaat van een meester met zijn slavin waarover hieronder in § 46 gehandeld wordt) ontstaan de banden van bloedverwantschap (arab. *ḳarâbah*) en afstamming (arab. *nasab* d. i. het behooren tot één geslacht) waarin de verschillende rechtsbetrekkingen van familie rechtelijken aard wortelen . . . . . Volgens de wet toch zijn slechts wettig de kinderen, die geboren zijn minstens zes maanden na de voltrekking en hoogstens vier jaren na de ontbinding van het huwelijk. Ofschoon deze laatste 4 jarige termijn vrij zonderling schijnt (de wetgeleerden gaan daarbij uit van de redeneering dat een kind, geboren binnen de 4 jaren na ontbinding van het huwelijk blijkbaar nog door den man verwekt is, althans indien de vrouw in dien tusschentijd geen menstruatie heeft gehad) hangt de wettigheid der afstamming toch volgens de wetgeleerden blijkbaar uitsluitend af van de omstandigheid, dat het kind door den vader gedurende het huwelijk verwekt is.

---

[1]) Herhaaldelijk heb ik als landraadvoorzitter aan beklaagden, die terecht stonden terzake van verwonding of doodslag van een op heeterdaad betrapten medeminnaar of hunne vrouw, afgevraagd of zij de vrouw wilden terugnemen of verstooten, en daarop ten antwoord ontvangen, dat zij ze liever behielden. „omdat zij ze nog lief hadden".

[2]) t. a. p. blz. 218 en volgende.

Het is den man intusschen veroorloofd, om zijn vaderschap en daardoor de wettigheid van het kind, door zijne vrouw gedurende het huwelijk ter wereld gebracht, te loochenen. Dit geschiedt, indien de man zijne vrouw van overspel beticht. Het bewijs van overspel kan echter volgens de Wet op grond van Koran XXIV, 4, slechts geleverd worden door het bijbrengen van het overeenstemmend getuigenis van vier mannelijke getuigen en tegen onbewezen beschuldiging van overspel wordt door de Wet in het algemeen zware straf bedreigd. (vgl. § 59) Aan den echtgenoot wordt echter vergund zijne vrouw, ook zonder tot nader bewijs gehouden te zijn, ongestraft van overspel te beschuldigen, indien hij dat slechts doet in de bepaaldelijk daartoe in de Wet voorgeschreven bewoordingen de formulieren van den *li'ân* d. i. het inroepen van Allah's vervloeking (nl. over zich zelf, ingeval later blijken mocht, dat hij zijn vrouw ten onrechte beschuldigd heeft), tegenover de vrouw (de man die Allah's vervloeking inroept, wordt in het Arabisch moelâ'in, en de vrouw tegenover wie de vervloeking ingeroepen wordt, moelâ'anah genoemd) (welke hare schuld ontkent) . . . . . Wil de man daarbij de wettigheid van het kind betwisten, dan moet hij dadelijk, nadat hij van de geboorte kennis draagt, zijn vaderschap ontkennen. Kinderen kunnen, volgens de Wet, slechts òf wettig òf onwettig zijn. Eene onderscheiding tusschen erkende en niet-erkende onwettige kinderen wordt niet gemaakt. Erkenning van onwettige kinderen is dus volgens de wetgeleerden niet bestaanbaar en heeft geene rechtsgevolgen. Tusschen den man en zijne onwettige (d. w. z. in ontucht verwekte) kinderen kan namelijk volgens de wet geene rechtsbetrekking hoegenaamd geacht worden te bestaan, geen bloedverwantschap, geen erfrecht, geene rechten of verplichtingen ten aanzien van wettelijk verschuldigd levensonderhoud, zelfs bestaat er

geen verbod voor den man om met zijn onwettig kind in het huwelijk te treden (ook de Sjâfi^citische wetgeleerden achten dit echter niet aanbevelenswaardig, omdat andere geleerden het zelfs verboden verklaren en er dus verschil van gevoelen omtrent dit onderwerp in den Islam bestaat.)

„Eene uitzondering op dien regel vormen slechts de gevallen van zijn „rechtsdwaling" (arab. *sjoebhah*). Wanneer partijen namelijk te goeder trouw meenden, dat hunne vereeniging eene wettig geoorloofde was en er dus van ontucht in eigenlijken zin geen sprake kan zijn bijv. ingeval van een huwelijk, dat later op welken grond dan ook, volgens de Wet nietig blijkt te zijn, of in geval van concubinaat van den meester met zijne slavin, indien later blijkt, dat zijn eigendomsrecht volgens de Wet niet op geldige wijze verkregen was. In zulke gevallen toch gelden de kinderen op grond der goede trouw van den vader, als wettig.

Daarentegen is de rechtsbetrekking tusschen de moeder en hare, buiten wettige vereeniging verwekte, kinderen van rechtswege geheel dezelfde als die tusschen haar en hare wettige kinderen".

Voorts zegt de schrijver omtrent de toestanden in Ned.-Indië: [1]) „Onechte geboorten komen in de inlandsche maatschappij zelden voor. Men pleegt zooveel mogelijk te verhinderen, dat een kind als onecht (*haramdjadah*) [2]) ter wereld komt. Is eene ongetrouwde inlandsche vrouw zwanger, dan bezorgt men haar zoo spoedig mogelijk eenen echtgenoot om te bewerken dat het kind alsnog als echt zal kunnen beschouwd worden. Is de man bekend, die blijkbaar de geboorte veroorzaakt heeft, dan pleegt hij, volgens de *adat* op Java en elders tot een huwelijk met de vrouw gedwongen te worden. (Vgl. Dr. SNOUCK HURGRONJE's

---

[1]) t. a. p. blz. 223.

[2]) Jav. *kowar*.

verhandeling over den rechtstoestand van kinderen, buiten huwelijk geboren uit inlandsche vrouwen die den Moh. godsdienst belijden. Het Recht in Ned.-Indië Dl. LXIX 133—136 [1]). Ook al wordt dan het kind binnen de zes maanden na de voltrekking des huwelijks geboren, toch wordt het volgens de *adat* door het huwelijk der moeder voor de gevreesde smet van onechtheid bewaard (behalve in die kleine kringen, waar men zich streng aan de letter der Wet wil houden; zoodanig te vroeg geboren kind wordt volgens de *adat* meestal in alle opzichten met wettige kinderen gelijkgesteld, zelfs bij eventueele verdeeling van nalatenschappen, tenzij bij die gelegenheid de ware geschiedenis zijner geboorte opzettelijk door rechthebbenden in herinnering gebracht mocht worden, want dan kan de, met de verdeeling der portiën belaste priesterraad de wettigheid der afstamming en derhalve ook het erfrecht van het te vroeg geboren kind, volgens de Wet niet erkennen.

De betwisting der wettigheid van het kind door middel van de in de Wetboeken voorgeschreven, *liʿân* ceremoniën is in Ned.-Indië nooit gebruikelijk geweest, evenmin als in andere Mohammedaansche landen" enz.

Ten bewijze der algemeen bestaande zorg om de geboorte van een kind zoo mogelijk wettig te doen zijn kan ook strekken wat Mr. L. W. C. van den Berg aanhaalt in de Encyclopaedie van Ned.-Indië [2]). „In de Vorstenlanden van Java is zelfs het onmiddellijk hoofd der vrouw verplicht, namens den Vorst, zij het tijdelijk, met haar te trouwen, ingeval van zwangerschap

---

[1]) In deze verhandeling leest men o. a. „Men ergert er zich vaak over, wanneer zeer waarschijnlijk de als vader fungeerende echtgenoot een ander is dan hij, die de geboorte veroorzaakt heeft, en in dit geval vervolgt men hem ook later niet met de verplichtingen, die het vaderschap meebrengt. Wel beschouwt men geheel als vader dengeen die als vrijer der moeder bekend was, en, toen de gevolgen der te ver gedreven vrijerij zich openbaarden, gedwongen werd met haar te trouwen. (pag. 135).

[2]) Dl. II. blz. 558 vlg.

buiten echt, en onbekendheid of onwil van den schuldigen man".

Wat voorts de kinderen van eene slavin-moeder betreft zegt Dr. JUIJNBOLL: [1]) „Krachtens zijn eigendomsrecht is het den meester volgens de Wet veroorloofd met al zijne slavinnen in concubinaat te leven. Dergelijk concubinaat wordt in de Wetboeken uitdrukkelijk van een huwelijk onderscheiden. Een huwelijk van den meester met zijne slavinnen is volgens de wetgeleerden niet bestaanbaar: hij mag haar slechts trouwen, wanneer hij haar eerst vrijgelaten heeft. Voor dien tijd sluit zijn eigendomsrecht de mogelijkheid van een huwelijk met haar uit. Het concubinaat is slechts eene vereeniging krachtens eigendomsrecht. Toch gelden de kinderen uit dergelijke verbintenissen van den meester met zijne slavin geboren, als wettig en vrij".

Met den toestand van bedoelde slavinnen staat feitelijk, ofschoon niet wettelijk, die der *selir's* in de *dalem's* van Vorsten en Grooten op Java en Madoera tamelijk wel gelijk. Desgelijks de toestand harer kinderen, door de Vorsten en Grooten bij hen verwekt. Ze worden geheel beschouwd als wettige nakomelingen, en zelfs de adel huns vaders gaat op hen over, schoon in lageren graad. In de geschiedenis van Java hebben dergelijke vorstenzoons zelfs een zeer belangrijke rol gespeeld. Het is nu de vraag, of de thans bestaande adat in verband met den Fiqh voldoende in de rechtspositie dezer kinderen voorziet. Boven zagen wij reeds, dat in de Vorstenlanden soms, wanneer dergelijke *selir's* zwanger zijn, door hunnen meester een gelegenheidshuwelijk met hen gesloten wordt, en, wanneer zij daardoor het wettelijk maximum van 4 vrouwen zouden overschrijden, een gelegenheids-verstooting van een hunner wettige vrouwen daarvóór wordt uitgesproken.

---

[1]) t. a. p. blz. 231 en volgende.

Voorziet nu deze legitimatie in de behoeften der inlandsche maatschappij? Mijns inziens niet geheel. Er blijven altijd gevallen over, dat kinderen geboren worden buiten wettig huwelijk, waarvoor de vader volkomen bereid is te zorgen, en die hij niet legitimeeren kan. Men denke aan de natuurlijke kinderen van diegenen, die niet meer dan ééne wettige vrouw kunnen onderhouden en voor wie het ongeraden of ongeoorloofd is deze terzake van onwettige kinderen te verstooten. Voorts ook aan de verslapping der sexueele moraal in de groote centra der bevolking. Het is tegen de toelating der „erkenning van natuurlijke kinderen" geen afdoend argument, dat de Fiqh haar niet kent. Deze toch kent de wettigheid van het concubinaat met slavinnen, welke de Javaansche adat, althans rechtens, niet kent. Ook is het onnoodig de beginselen van den Fiqh daar te respecteeren, waar de adat, gelijk uit het bovenstaande blijkt dat ze hier doet, deze reeds op zij zet, waar ze het rechtsgevoel kwetsen.

Op dezelfde gronden moet de ontkenning der wettigheid van staande huwelijk uit overspel geboren kinderen, of zoodanige die vóór het huwelijk door een anderen man zijn verwekt, door een ander rechtsmiddel dan de niet-gerecipieerde *liʿan* (vervloekingseed) worden mogelijk gemaakt. Uit het citaat van Dr. SNOUCK HURGRONJE zagen wij reeds, dat de inlander het officieele vaderschap door huwelijk met de moeder wel degelijk onderscheidt van het werkelijke. Doch het zou te gemakkelijk zijn indien men zich door het zweren van een eed, hoe plechtig ook, van de zorg van zijne kinderen kon ontdoen, al vermoedt men ook dat ze niet de zijne zijn. Zonder te beweren, dat er bij de Javanen over het algemeen veel neiging bestaat, om de zorg voor zijne kinderen van zich af te schuiven — in de mededeelingen van het Nederlandsche Zendelinggenootschap vindt men echter heel wat voor-

beelden hiervan — mag de wetgever de gelegenheid tot plichtsverzaking niet te uitlokkend maken. Men bedenke ook, dat dikwijls eene ongerechtvaardigde jalouzie den man tot den vervloekingseed zou kunnen drijven, terwijl hij, wanneer hij eene gewone rechtsvordering moet instellen zich eerder zal afvragen, welke soliede gronden hij voor zijn argwaan heeft, en in ieder geval meer tijd heeft om te bekoelen. Als leidend beginsel heb ik dus aangenomen: Geen onwettigverklaring der kinderen door eenzijdige verklaring van den man, doch slechts door rechterlijk vonnis op vordering van den man gewezen. Hetzelfde dus in beginsel als volgens onze wet, terwijl ik echter nog verder ga dan deze, door alle ontkenning buiten rechten bij authentieke of onderhandsche akte alle rechtsgevolg te ontzeggen. Tevens heb ik die vorderingen onderworpen aan dezelfde beperkingen als onze wet. Daarbij kan de wonderlijke termijn van 4 jaren van den Fiqh niet behouden blijven en wordt dus vervangen door 360 dagen, den maximum-duur, naar inlandsche begrippen, van de zwangerschap.

TIENDE TITEL.

VAN HET VADERSCHAP EN DE AFSTAMMING DER KINDEREN.

EERSTE AFDEELING.

Van de afstamming der kinderen.

Art. 131. Het kind, dat staande huwelijk geboren is, heeft den man tot vader.

Art. 132. De man kan de wettigheid van een kind, geboren vóór den 180sten dag des huwelijks, ontkennen, bij rechtsvordering ingesteld bij den landraad zijner woonplaats, uitgezonderd in de navolgende gevallen:

1°. wanneer hij vóór het huwelijk van de zwangerschap heeft kennis gedragen;
2°. wanneer hij in het verloop van de 360 dagen vóór de geboorte met de vrouw is gehuwd geweest, ook al is hij intusschen weder van haar gescheiden geweest;
3°. wanneer hij bij de opmaking der geboorteakte is tegenwoordig geweest zonder de onwettigheid van het kind te verklaren;
4°. wanneer het kind niet levend is geboren.

Art. 133. Voorts kan de man, bij rechtsvordering ingesteld bij den landraad zijner woonplaats, de wettigheid van het kind ontkennen, indien hij bewijst, dat hij sedert den 360sten tot den 180sten dag vóór de geboorte hetzij wegens afwezigheid, hetzij door eenig toeval, in de natuurlijke onmogelijkheid is geweest om met zijne vrouw gemeenschap te hebben.

Op zijne natuurlijke onmacht mag hij zich daartoe niet beroepen.

Art. 134. Voorts kan de man bij rechtsvordering, ingesteld bij den landraad zijner woonplaats, de wettigheid van een kind ontkennen op grond van overspel, gepleegd door de moeder tusschen den 360sten en 180sten dag vóór de geboorte.

Art. 135. De wettigheid van een kind, geboren na den 360sten dag na de ontbinding des huwelijks, kan door den man worden ontkend bij rechtsvordering, ingesteld bij den landraad zijner woonplaats.

Het feit der ontbinding meer dan 360 dagen vóór de geboorte is daartoe volledig bewijs, behoudens tegenbewijs.

Deze rechtsvordering is niet ontvankelijk ingeval van hertrouwen der echtgenooten vóór of na de geboorte van het kind.

Bij gebreke van zoodanige vordering wordt het kind geacht wettig geboren te zijn uit het ontbonden huwelijk,

uitgezonderd wanneer de vrouw met een ander is hertrouwd, als wanneer het kind geacht wordt uit dat nieuwe huwelijk te zijn geboren, behoudens het recht des nieuwen echtgenoots krachtens art. 132.

Art. 136. In de gevallen bij artikelen 132 en 133 voorzien moet de vordering worden ingesteld binnen 180 dagen nadat de man van de geboorte kennis heeft bekomen, in die van de artikelen 134 en 135 binnen de 360 dagen daarna. Na die termijnen zijn deze vorderingen niet-ontvankelijk.

Art. 137. Buitengerechtelijke akten houdende ontkenning van de wettigheid van kinderen hebben geen rechtsgevolg, behoudens de verklaring van art. 132 3^{0}.

Art. 138. De erfgenamen kunnen, wanneer de man zelf deze vordering niet heeft ingesteld, doch de termijn daartoe bij zijn dood nog loopende is, haar binnen dien termijn uit eigen beweging instellen doch uitsluitend bij een rechtsgeding omtrent de erfenis, en alleen in de gevallen van artt. 133 en 135:

De door den man reeds aangevangen rechtsvordering kunnen zij in alle gevallen voortzetten.

Art. 139. Elke vordering tot ontkenning der wettigheid van een kind wordt gericht tegen de moeder, bij te staan door den wettelijken of bij gebreke van dien door den rechter daartoe te benoemen voogd, en bij overlijden tegen hare erfgenamen.

Art. 140. De afstamming der kinderen, geboren sedert de invoering dezer wet, wordt bewezen door de akten van geboorte, in de registers van den burgerlijken stand ingeschreven. Bij gebreke van zoodanige akte is het bezit van den staat van kind zijner ouders voldoende.

Art. 141. Het bezit van dien staat wordt bewezen door daadzaken, die hetzij te zamen hetzij afzonderlijk de betrekking van afstamming en verwantschap tusschen het kind en het

geslacht, waartoe hij beweert te behooren, aantoonen, zooals: dat de vader en de moeder, van wie hij beweert af te stammen, zich naar hem genoemd hebben, dat zij hem als kind hebben behandeld, opgevoed en onderhouden, dat hij aanhoudend als zoodanig in de maatschappij erkend is, en dat de nabestaanden hem als zoodanig hebben erkend.

Art. 142. Niemand, die na de invoering dezen Wet is geboren, kan zich op eenen staat beroepen strijdig met dien welken zijne geboorteakte en het daarmede overeenstemmend bezit hem geven, en wederkeerig kan niemand den staat betwisten van dengene, die een bezit heeft overeenkomstig zijne geboorteakte, behoudens het recht van den man tot ontkenning der wettigheid van kinderen, geregeld in de artt. 132—139.

Art. 143. Bij gebreke van geboorteakte en onafgebroken bezit van staat, of wanneer het kind als geboren uit onbekende ouders in de registers is ingeschreven, kan de afstamming worden bewezen door alle wettige bewijsmiddelen.

Art. 144. De landraad alleen beslist over de rechtsvorderingen, waarbij men zekeren staat inroept.

Art. 145. De rechtsvordering tot inroeping van staat door het kind is aan geene verjaring onderworpen.

Deze rechtsvordering kan door de erfgenamen van het kind, dat zijn staat niet langs den weg van rechten heeft ingeroepen, niet worden aangevangen, tenzij het kind minderjarig of binnen drie jaren na zijne meerderjarigheid is overleden.

De regeling in de artikelen 131—145 vereischt na het voorafgaande weinig toelichting. De grondregel van art. 131 is die van de adat, van den Islam en ook van het Europeesche recht, niet minder dan van het Romeinsche (pater est quem nuptiae demonstrant).

De vier gevallen, waarin deze regel uitzondering lijdt behandelen de artt. 132—135. Vooreerst dat van

de geboorte vóór den 180sten dag des huwelijks, hetwelk ook de Fiqh kent, doch de adat minder streng observeert. Het wordt dan ook van verschillende omstandigheden afhankelijk gesteld, of de rechtsvordering hier ontvankelijk is. Uitzondering 1⁰. beneemt den man moreel het recht om de gevolgen eener zwangerschap, die hij vooraf gekend heeft, later van zich af te schuiven; uitzondering 2⁰. baseert zich op de waarschijnlijkheid dat hijzelf de vader is; uitzondering 3⁰. op de onaannemelijkheid dat hij tot de geboorteaangifte zou medewerken, zonder zich omtrent de onwettigheid uit te laten, wanneer hij daarvan overtuigd was; uitzondering 4⁰. op de ontstentenis van alle belang, daar een dood geboren kind geenerlei rechten heeft verworven en geenerlei rechten kan overdragen.

Art. 133 behandelt de ontkentenis op grond van physieke onmogelijkheid van vaderschap. Het zou al te hard zijn voor den man, om een kind als het zijne te moeten behandelen, waarvan hij zeker weet, dat hij de vader niet zijn *kan*. Ik heb echter geaarzeld ook dezen grond op te nemen omdat bewijzen omtrent beweerde alibi's, gelijk het strafproces mij heeft geleerd, zoo gemakkelijk door valsche getuigen zijn te leveren. Aan de prudentie des rechters moet in dezen veel worden overgelaten.

Art. 134 beperkt de ontkentenis op grond van overspel tot zoodanig overspel, dat gepleegd is tusschen den 360sten en 180sten dag vóór de geboorte. Anders doet het feitelijk niet ter zake, al kan het kwade vermoedens wekken.

Art. 135 voorts behandelt de geboorte na de ontbinding des huwelijks. Zooals gezegd, rekent de Fiqh het kind nog 4 jaren daarna geboren als wettig.

Dit is de fictie wat al te ver gedreven. Ik heb dien termijn tot de gewone 360 dagen verkort, wat menigeen nog wel te lang zal vinden, doch met de

Javaansche begrippen zoover ik weet in overeenstemming is. Uitzondering maakt alinea 4 voor het geval van hertrouwen der vrouw vóór de geboorte van het kind. Wanneer het kind anders na den 360sten dag geboren is, kan de man de wettigheid ontkennen en is het feit der ontbinding vóór dien termijn voldoende bewijs, behoudens tegenbewijs. Men denke hier aan het onregelmatig, grillig verloop van vele Javaansche huwelijken, waardoor het volstrekt niet zoo zeker is, dat het langen tijd na de ontbinding geboren kind *niet* van den gescheiden man is.

Daarom is de ontkentenis niet ontvankelijk ingeval van hertrouwen der echtgenooten.

Art. 136 geeft fatale termijnen, die ik rechtvaardig met de opmerking, dat de staat des kinds niet noodeloos lang onzeker moet blijven, terwijl ook een bevredigend onderzoek naar de materieele waarheid hoe langer hoe moeielijker wordt door tijdsverloop.

Dat art. 137 buitengerechtelijke akten waardeloos verklaart, hangt samen met de grondgedachte van mijn ontwerp, dat niet de wilsverklaring van den man alleen, doch de materieele waarheid na rechterlijk onderzoek over de wettigheid en onwettigheid van kinderen moet beslissen.

Art. 138 geeft de vordering slechts aan de erfgenamen 1^{0}. als de erflater ze reeds heeft aangevangen 2^{0}. bij gebreke van dien als de termijn nog loopende was en 3^{0}. in elk geval bij rechtsvorderingen betreffende de erfenis. Uit bovenstaand citaat van Dr. SNOUCK HURGRONJE blijkt, dat de Priesterraden tot dusverre bij erfenisverdeelingen ook nog jaren later het ophalen van oude geschiedenissen omtrent onwettige geboorte toelaten, gebonden als zij zich achten door het Koranisch erfrecht. Voortaan moeten nu alle vorderingen tot betwisting van staat binnen gezegde termijnen bij den landraad worden ingediend.

Art. 139 heb ik alle deze vorderingen tegen de

moeder, bijgestaan door den wettelijken of *ad hoc* door den landraad benoemden voogd, toegelaten, en bij overlijden tegen de erfgenamen. Tijdens het leven van den man is er geen wettelijke voogd, dus in de meeste gevallen zal de rechter er een benoemen. De moeder is zeker wel de meest bevoegde persoon om de vordering tegen te spreken en tegenbewijs bij te brengen.

Art. 140 heb ik met eene belangrijke wijziging van art. 261 B. W. E. overgenomen. Mijns inziens kan de afstamming van natuurlijke kinderen even goed uit de registers van geboorte worden bewezen als die van wettige, voor zoover de naam der moeder, en die des vaders met zijne toestemming, daarin vermeld is. Dit hangt samen met mijne van het standpunt onzer Europeesche Wet afwijkende opvatting, dat ik de „burgerlijke betrekkingen" tusschen ouders en hunne natuurlijke kinderen niet eerst door de erkenning zie ontstaan, maar door de afstamming zelve, waarvan die erkenning slechts ééne der bewijzen is. Wil de natuurlijke vader met het kind niet te maken hebben, hij paraisseere niet in de geboorteakte. Daarentegen is het zeker oninlandsch — en ook mijns inziens gezocht juridisch — om ook den moederplicht eerst te doen onstaan door de formeele erkenning, terwijl de geboorteakte, omgeven als zij is door waarborgen, reeds het feit van het moederschap wettig constateert. Daarenboven is het op Java en Madoera zeer denkbaar, dat de natuurlijke vader zich als zoodanig noemt bij de aangifte der geboorte zonder daaraan eene formeele erkenning vast te knoopen. In het algemeen moeten de ouderplichten, wanneer omtrent de identiteit der ouders zekerheid bestaat, zoo weinig mogelijk van hun willekeur worden afhankelijk gesteld.

In art. 141 heb ik art. 262 B. W. E. en in art. 142 art. 263 B. W. E. mutatis mutandis overgenomen.

In art. 143 heb ik de beperking van bewijsmid-

delen, door art. 264 B. W. E. bij ontstentenis van geboorteacte en bezit van staat voorgeschreven, opgeheven en alle wettige bewijsmiddelen toegelaten. Het „begin van bewijs door geschrifte" met name is in dit geval voor inlandsche familieverhoudingen geheel ongeschikt, terwijl de daadzaken, die de 2[de] alinea van dat artikel als bron van aanwijzingen of vermoedens noemt, doorgaans alleen door getuigen kunnen worden bewezen. Het gewicht der aanwijzingen — zooals dat bijv. de pretense vader of moeder het kind in eenige buitengerechtelijke acte als zoodanig heeft genoemd — blijft als altijd aan het oordeel des rechters overgelaten. Hierdoor kan art. 265 B. W. E. voor inlanders niet worden overgenomen. Ook over het tegenbewijs, waarvan art. 266 B. W. E. voorbeelden opnoemt heb ik het beter geacht te zwijgen.

Daarentegen is mijn art. 144 in beginsel overeenstemmend met art. 267 B. W. E. doch met vervanging van „burgerlijke rechter" door „landraad".

In art. 145 heb ik de artt. 269 en 270 B. W. E. samengetrokken en weergegeven. Het voortzetten door de erfgenamen van het aangevangen geding moet m. i. onder de gewone regelen van het procesrecht vallen, en daarom heb ik art. 271 B. W. E. niet overgenomen.

TWEEDE AFDEELING.

Van de wettiging van natuurlijke kinderen.

Art. 146. Kinderen, buiten huwelijk verwekt, met uitzondering van de in bloedschande geteelde, worden door het opvolgend huwelijk hunner ouders gewettigd, wanneer deze hen vóór of bij het aangaan des huwelijks wettiglijk hebben erkend.

Art. 147. Voorts kunnen bij vonnis van den landraad, gewezen, hetzij ten verzoeke der ouders, hetzij van een

van hen na overlijden van den anderen, hetzij van het kind, worden gewettigd:

a. natuurlijke kinderen, waarvan de erkenning vóór of bij het huwelijk der ouders mocht zijn verzuimd,

b. kinderen geboren uit ouders, die door het overlijden van één hunner hun voorgenomen huwelijk niet hebben kunnen sluiten,

c. kinderen geboren uit ouders, tegen wier huwelijk gewichtige bezwaren, ter beoordeeling des rechters, bestaan.

Alvorens het verzoek toe te staan zal de landraad kunnen bevelen, dat het in de woonplaats des verzoekers op daartoe door hem te bepalen doelmatige wijze worde openbaar gemaakt.

Art. 148. De wettiging heeft tengevolge dat de gewettigde den volledigen staat van wettig kind verkrijgt.

Art. 149. De wettiging heeft geene rechtsgevolgen in de erfopvolging van andere bloedverwanten dan degene, die in de wettiging hebben toegestemd.

Art. 150. Op de wijze voorgeschreven in art 147, kunnen ook reeds overleden kinderen die nakomelingen hebben nagelaten, worden gewettigd, in welk geval die wettiging ten voordeele dier nakomelingen strekt.

DERDE AFDEELING.

Van de erkenning van natuurlijke kinderen.

Art. 151. Door het erkennen van een natuurlijk kind wordt zijne afstamming van dengeen, die hem erkend heeft vastgesteld.

Art. 152. Het erkennen van een natuurlijk kind kan door alle akten geschieden, wanneer zulks niet reeds bij

de akte van geboorte of ter gelegenheid van het huwelijk zijner ouders gedaan is.

Zoodanige erkenning kan ook plaats hebben door eene verklaring, voor den ambtenaar van den burgerlijken stand afgelegd, en door dezen in de registers van geboorte, volgens hare dagteekening, ingeschreven. Van die erkenning wordt melding gemaakt in de kolom aanmerkingen der acte van geboorte, zoo die er is. Is een der dubbelen reeds ter griffie overgebracht, dan doet de ambtenaar van de erkenning mededeeling aan den griffier die eene dergelijke aanteekening doet in het ter griffie berustend dubbel.

Bestaat geene geboorteacte, dan moet de erkenning behelzen den datum, zoo na mogelijk en de plaats der geboorte, door twee getuigen te attesteeren.

Ingeval de ambtenaar van den burgerlijken stand de waarheid der erkenning betwijfelt, is hij bevoegd de registratie te weigeren bij gemotiveerde beschikking, waarvan afschrift wordt uitgereikt aan de partij, die de beslissing des rechters kan inroepen.

Indien de erkenning bij eene andere akte is gedaan, kan ieder belanghebbende vorderen, dat daarvan wordt melding gemaakt in de kolom aanmerkingen der acte van geboorte, zoowel in het register bij den ambtenaar als in dat ter griffie berustende.

In geen geval kan het verzuim dezer aanteekening aan het kind worden tegengeworpen teneinde zijn verkregen staat te betwisten.

Art. 153. De erkenning van een natuurlijk kind is niet van waarde:

1⁰. wanneer zij door een minderjarige is gedaan. De moeder zal haar echter kunnen doen op haar 12de jaar;

2⁰. wanneer de als kind erkende kennelijk — of, volgens de geboorteakten, zoo die er zijn, minder dan 15 volle

jaren in leeftijd verschilt met dengeen die hem als kind erkent; behalve wanneer het de moeder is.

In beide gevallen kan de ambtenaar van den burgerlijken stand de registratie weigeren en partijen zich van deze weigering op den rechter beroepen.

Art. 154. In bloedschande geteelde kinderen kunnen niet worden erkend.

Art. 155. Voor de erkenning van een natuurlijk kind is de toestemming der moeder, indien deze nog leeft, vereischt. Wanneer een natuurlijk kind na het overlijden der moeder is erkend, heeft de erkenning slechts rechtsgevolg ten opzichte van den vader.

Art. 156. Alle erkenning door den vader en de moeder, en alle inroeping van staat door het kind, kan worden betwist door de belanghebbenden.

Art. 157. Naar aanleiding van eene inroeping van staat door het kind, of eene vordering tot levensonderhoud door of namens het kind, kan door den rechter een onderzoek naar het vaderschap en het moederschap worden ingesteld.

Deze vorderingen zijn niet ontvankelijk ingeval het kind door bloedschande is geboren.

Art. 158. Het onderzoek naar het vaderschap en het moederschap is eveneens toegelaten:

a. ingeval van verkrachting of schaking, wanneer het tijdstip dezer misdrijven overeenkomt met dat der zwangerschap;

b. wanneer het vereischt wordt ter beoordeeling van een verzoek tot wettiging, gedaan door het kind krachtens art. 147.

Volgens den Fiqh, is zooals reeds werd opgemerkt, erkenning van wat onze Wet „natuurlijke” kinderen noemt, en die door dezen veelal „door ontucht verwekte”

worden genoemd, onmogelijk, behoudens rechtsdwaling[1]. Zoo schreef Dr. SNOUCK HURGRONJE[2]) „Het blijft er derhalve bij, dat eene erkenning van kinderen, die rechtsbetrekkingen schept en een louter physischen band tot een wettigen verheft, in het Moh. recht niet bestaat, dat erkenning door den vader onder bepaalde omstandigheden de onzekerheid der afstamming van *wettige* kinderen kan wegnemen; dat kinderen uit een wettig concubinaat zoo min ten aanzien dezer erkenning als ten aanzien van eenig ander onderwerp onderscheiden worden van kinderen uit een huwelijk, en dat natuurlijke kinderen tot hunne moeder in dezelfde rechtsbetrekking staan als wettige, doch nooit een vader kunnen erlangen". Boven heb ik reeds betoogd, dat de wetgever voor inlanders zich niet aan dit starre beginsel moet houden, dat trouwens, gelijk uit het scherpzinnig onderzoek van Prof. WILKEN in zijn „Het matriarchaat bij de oude Arabieren[3]) blijkt, historisch veeleer ontstaan is uit losheid van zeden en behoefte om aan de onzekerheid omtrent het vaderschap een einde te maken, dan uit strenge zedelijkheid. Het hoofdpunt van verschil tusschen de Arabische en de Javaansche toestanden in deze is, dat thans op Java en Madoera geen slavernij meer bestaat, zoodat het kind van eene *selir*, bijzit, wanneer zij niet volgens den Mohammedaanschen ritus met den vader was gehuwd, naar zuiver Arabisch standpunt geen kind van zijn vader is en zelfs niet worden kan, hetgeen in flagranten strijd is met de Javaansche zeden. Deze

---

1) Zie daaromtrent: Dr. C. SNOUCK HURGRONJE „Rechtstoestand van kinderen, buiten huwelijk geboren van Inl. vrouwen die den Moh. godsdienst belijden (R. i. N. I. LXIX 133—136) „Toelichting (ibidem LXIX 285—290). „Tweede Toelichting betreffende de erkenning van natuurlijke kinderen volgens het Moh. recht", (ibidem LXX 87—92).

Dr. JUIJNBOLL t. a. p. blz. 220 en v. bovenaangehaald.

Mr. J. W. T. COHEN STUART „Erkenning van natuurlijke kinderen door personen, die niet aan de Eur. Wetgeving zijn onderworpen" R. in N. I. Dl. LXIX p. 123.

2) Tweede Toelichting blz. 92.

3) De Indische Gids 1884.

trachten nu hierin te voorzien door de gelegenheids- of noodhuwelijken boven beschreven, die soms weder gelegenheidsverstootingen noodig maken, om het wettelijk maximum van 4 vrouwen niet te overschrijden, of anders huwelijken zijn slechts in naam. Ik vind de eenvoudige erkenning van natuurlijke kinderen, zonder geforceerde of schijn-huwelijken, beter. Dat deze instelling vooralsnog hoofdzakelijk slechts aan de hoogere standen der maatschappij zal ten nutte komen acht ik geen bezwaar. Ook in de lagere standen kunnen zich gevallen voordoen, dat een buiten huwelijk verwekt kind erkend en gelegitimeerd moet worden, bijv. wanneer de moeder kort na de baring is overleden, wanneer de ouders eerst na de geboorte van een of meer kinderen met elkander huwen, zooals wel gebeurt, enz. Kortom er bestaat m. i. alle grond tot invoering der erkenning, en geen enkel afdoend bezwaar daartegen.

De vraag is nu: Moet ook de moeder tot de erkenning worden toegelaten, waar zulks, zooals uit het bovenstaande blijkt, volgens de beginselen van den Fiqh geheel overtollig en ook naar mijne eigen boven uiteengezette meening dikwijls geheel onnoodig is?

Ik antwoord evenwel bevestigend. De geboorteacte moet van het moederschap reeds volkomen bewijs opleveren, doch niet altijd is er eene geboorteacte. Vooral zal dit bij natuurlijke kinderen, soms *vulgo-concepti*, wier vader inderdaad geheel onzeker is, kunnen voorkomen, omdat zoodanige geboorten, althans in de eerste jaren na de invoering van den burgerlijken stand, wellicht in het geheel niet zullen worden aangegeven. Het onderzoek naar het moederschap laat overigens de Fiqh ook toe.

Zoo kom ik tot het onderzoek naar het vaderschap, de brandende kwestie onzer dagen in Nederland. Op Java en Madoera heeft dat vraagstuk niet zoozeer het *actueel* belang, dan het ten onzent heeft, omdat

het verlaten van ongehuwde moeders door gewetenlooze vaders daar percentsgewijs òf minder voorkomt òf minder wordt opgemerkt wegens de zorg die men draagt zoodanige moeders vóór de bevalling te doen huwen. Statistieken bezit ik hieromtrent niet, doch men kan de frequentie van zoodanige verlating toch benaderend schatten uit de frequentie van te vondeling leggen, kindermoord en abortus. Wat nu deze laatste drie factoren betreft, meen ik met redelijke zekerheid te mogen verklaren dat deze drie misdrijven op Java en Madoerà percentsgewijs zeldzamer zijn dan ten onzent. Doch dit alles neemt niet weg dat het onrecht jegens de verlaten vrouw en kinderen door den wetgever ook hier zooveel mogelijk moet worden voorkomen. Ik heb daarom het onderzoek naar het vaderschap, dat de Islam al weder verbiedt, toegelaten, behalve in de gevallen van het B. W. E. ook ingeval van de vordering tot levensonderhoud van of namens de kinderen.

Wat voorts de legitimatie van natuurlijke kinderen betreft, ook deze kent eigenlijk de Islam niet, behoudens de gevallen van rechtsdwaling of onzekerheid, terwijl in de zeden de legitimatie met de erkenning samensmelt, of liever deze absorbeert. Ik heb daaromtrent het systeem van het B. W. E. gevolgd en als hoofdtype gesteld de *legitimatio per subsequens matrimonium*, door opvolgend huwelijk, de beste en wettigste vorm, reeds aan het Romeinsche Recht bekend. Vroeger geboren kinderen van dezelfde ouders mogen niet achterstaan bij de later geborene, ook al was tijdens hunne geboorte de band der ouders nog geen wettig huwelijk.

In art. 146 heb ik alleen uitgezonderd de in bloedschande, niet de in overspel verwekte, omdat overspel een later huwelijk niet belet.

In art. 147 voorts heb ik de „brieven van wettiging door den G. G. verleend" van het B. W. E. vervangen

door wettiging bij rechterlijk vonnis. Dat voor de inlanders de wettiging door „brieven van wettiging" op den voet van artt. 274—276 eene onpraktische instelling zou zijn, volgt uit hun overweldigend groot aantal tegenover dat der Europeanen, 30 millioen tegenover 30 duizend, zoodat de Secretarie en het met advies belaste Hoog-Gerechtshof, zoo de aanvragen inkwamen in evenredigheid tot het zielenaantal, daaraan wel dagwerk zouden kunnen krijgen. Ook zie ik in deze gevallen van wettiging — alle eenigszins analoog aan die door opvolgend huwelijk — geene zoodanig — exceptioneele daad van souverein gezag, dat de gewone rechter daartoe onbevoegd zou moeten zijn.

Het verplicht verhoor des verzoekers en der bloed- en aanverwanten heb ik van ons B. W. E. overgenomen, doch de bekendmaking in de couranten vervangen door doelmatige publicatie in de woonplaats des verzoekers. Daarbuiten zullen wel zelden belanghebbenden wonen (men bedenke dat de inlander geen familienaam draagt) en al ware dat zoo, advertenties zouden hen in de meeste gevallen toch niet bereiken. De volgende artikelen zijn mutatis mutandis aan de artt. 277—279 B. W. E. ontleend.

Het hoofdbeginsel omtrent de erkenning van natuurlijke kinderen is uitgesproken in art. 151. Opzettelijk heb ik daarbij niet de formule van ons recht: door de erkenning worden burgerlijke betrekkingen *geboren* overgenomen en wel op den boven aangevoerden grond. De erkenning is slechts ééne der wijzen, waarop de afstamming wordt vastgesteld, en door deze laatste worden inderdaad de „burgerlijke betrekkingen" geboren, de ouder- en kinderplichten. De Islam en de adat denken er ook zoo over, althans wat de moeder betreft. Dat de willekeurige verklaring in sommige gevallen, wegens onbekendheid der ouders, niet gemist kan worden, verleent haar nog niet het karakter van bron van rechten en plichten, al kunnen deze

zonder die verklaring ook niet worden afgedwongen.

Intusschen moet, juist om deze reden, de erkenning zelve ook weder met eenige waarborgen omgeven worden, opdat zij niet ontaarde in eene zuivere en soms geheel onbetrouwbare formaliteit. De eerste en hoofdwaarborg is de verplichte toestemming der moeder tijdens haar leven, de tweede de ambtelijke contrôle van den ambtenaar van den burgerlijken stand voorgeschreven resp. in mijne artikelen 155 en 152.

Overigens moet elke acte voldoende zijn, doch kan wanneer deze niet bij den ambtenaar van den B. S. is gedaan, ieder belanghebbenden de registratie in het geboorteregister vorderen.

In art. 153 heb ik de nietigheid van eene erkenning door eene minderjarige, uitgezonderd de 12-jarige moeder, in beginsel aan art. 282 B. W. E. ontleend, doch daarbij gevoegd die van eene erkenning, waarbij de als kind erkende volgens de geboorteacte of op het oog kennelijk minder dan 15 jaren in leeftijd verschilt van dengeen die hem erkent, behalve wanneer het de moeder is. als wanneer dat minimum verschil te hoog is, omdat het moederschap beneden de 15 jaren op Java frequent is. De ambtenaar heeft dan de bevoegdheid de registratie der erkenning te weigeren, en partijen kunnen zich daarvan op den rechter beroepen.

In art. 154 heb ik weder de in bloedschande, niet de in overspel verwekte kinderen van de erkenning uitgesloten.

Art. 285 B. W. E. heb ik ongeschikt geacht voor overneming. Moet een opvolgend huwelijk een natuurlijk kind benadeelen, dat wellicht altijd als zoodanig behandeld en opgevoed is, ook al heeft de vader de formaliteit van de erkenning wellicht uit onkunde nagelaten, en dat dus de rechtmatige verwachting had van erfgenaam te zijn? Men bedenke dat naar inlandsche opvatting de vaderplicht niet eerst ontstaat door de

acte van erkenning, maar door het bewust feit van het vaderschap.

Daarentegen heb ik in art. 156 den regel van art. 286 B. W. E. overgenomen. Eene eenzijdige wilsverklaring levert te weinig waarborg op, dan dat zij onbetwistbaar zoude moeten zijn.

In de artt. 157 en 158 heb ik voorts de boven besproken regelen omtrent het onderzoek naar het vaderschap geformuleerd. In de praktijk zal onderzoek naar het vaderschap vermoedelijk zeldzaam zijn, en dit acht ik gelukkig, vooral om de moeilijkheid van overtuigend, de onmogelijkheid van strikt wetenschappelijk bewijs. Ik heb het alleen vastgeknoopt aan vorderingen tot alimentatie door of namens de kinderen, niet door of namens de moeder, omdat de plichten jegens eerstgenoemde m. i. zwaarder wegen dan die jegens de tweede genoemde. In het algemeen trouwens bestaat bij de inlanders niet de neiging om zich aan de zorg voor hun onwettig kroost te onttrekken, behoudens natuurlijk de uitzonderingen. Behalve de vordering tot alimentatie komt hier natuurlijk in aanmerking de inroeping van staat door het kind. Daarenboven is volgens art. 158 het onderzoek toegelaten ingeval van verkrachting of schaking, welker tijdstip overeenkomt met het vermoedelijk moment der conceptie. Dit is aan ons B. W. ontleend. In beide gevallen moet ook het onderzoek naar het moederschap natuurlijk zijn toegelaten. Overigens heb ik er mij opzettelijk van onthouden een algemeen abstracten regel te stellen omtrent het verbod of de toelating van het onderzoek naar het vaderschap en het moederschap. De thans geregelde gevallen, waarin dat onderzoek is toegelaten, zijn praktisch de meest gewichtige, en een wetboek is geen theoretisch leerboek.

ELFDE TITEL.

VAN HET RECHT DER ONGEBOREN VRUCHT.

Art. 159. Het kind, waarvan eene vrouw zwanger is, wordt als reeds geboren aangemerkt, zoo dikwijls deszelfs belang zulks vordert. Dood ter wereld komende, wordt het geacht nooit te hebben bestaan.

De redactie van dit art. is overgenomen van die van art. 2 B. W. E. Het beginsel wordt ook door den Fiqh en door de zeden gehuldigd. Of de plaatsing in dit verband beter of slechter is dan die in den Eersten Titel, mogen deskundigen beoordeelen, mij komt het voor dat de bepaling meer eigenaardig thuis behoort in het familierecht (eigenlijk heeft ze praktisch vooral op het erfrecht betrekking) gelijk de Fiqh ze dan ook daaronder behandelt.

TWAALFDE TITEL.

VAN BLOEDVERWANTSCHAP EN ZWAGERSCHAP.

Ofschoon de Fiqh en de adat de bloedverwantschap in de mannelijke lijn voorop stellen en doen predomineeren, zijn toch de regelen daaromtrent in ons B. W. E. in hoofdtrekken ook voor inlanders geschikt. Hier volgen zij derhalve met eenige kleine wijzigingen.

Art. 160. Bloedverwantschap bestaat in de betrekking tusschen personen welke de een van den ander afstammen of eenen gemeenschappelijken stamvader hebben.

De betrekking van bloedverwantschap wordt berekend naar het getal der geboorten; elke geboorte heet een *graad*.

Art. 161. De opvolging van graden maakt de *linie*. *Rechte linie* wordt genoemd de opvolging van graden tusschen personen, die de een van den ander afstammen; *zijlinie* de opvolging van graden tusschen personen die

niet van elkander afstammen, maar eenen gemeenschappelijken stamvader hebben.

Art. 162. De rechte linie wordt onderscheiden in rechte nederdalende en rechte opgaande linie.

De eerste maakt het verband tusschen den stamvader en zijne afstammelingen, de tweede verbindt een persoon met diegene van wie hij afstamt.

Art. 162. In de rechte linie rekent men dat er tusschen de personen zoovele graden zijn als er geboorten bestaan: zoo staat, in de nederdalende linie de zoon, met betrekking tot den vader, in den eersten graad, de kleinzoon in den tweeden graad, en zoo vervolgens, en wederkeerig staan, in de opgaande linie, de vader en grootvader met betrekking tot den zoon en kleinzoon, in den eersten of tweeden graad en zoo vervolgens.

Art. 164. In de zijlinie worden de graden berekend door het getal der geboorten, eerst tusschen den eenen bloedverwant en den naasten gemeenschappelijken stamvader, en vervolgens tusschen dezen en den anderen bloedverwant; zoo bestaan twee broeders elkander in den tweeden, ooms en neven in den derden, volle neven in den vierden en zoo vervolgens.

Art. 165. Zwagerschap bestaat in de betrekking welke door aanhuwelijking geboren wordt tusschen den eenen echtgenoot en de bloedverwanten des anderen.

De mate van aanverwantschap tusschen de wederzijdsche bloedverwanten der echtgenooten wordt door de plaatselijke zeden en gewoonten bepaald.

Art. 166. De graden van zwagerschap worden op dezelfde manier als die der bloedverwantschap berekend.

Art. 167. Door de ontbinding des huwelijks wordt de zwagerschap tusschen den eenen echtgenoot en de bloedverwanten des anderen niet opgeheven, tenzij de plaatselijke zeden en gewoonten het tegendeel hebben aangenomen.

Deze bepalingen zijn, met enkele redactie-veranderingen en twee wijzigingen, ontleend aan de artt. 290—297 van het B. W. E.

De berekening der graden van bloed- en aanverwantschap komt bij den uitleg van tal van wetsbepalingen te pas en 't is dus gewenscht, die boven allen twijfel te verheffen.

De bedoelde afwijkingen zijn 1⁰ in art. 165, dat, in strijd met het beginsel van ons recht, in alinea 2 de aanverwantschap tusschen wederzijdsche bloedverwanten der echtgenooten aan het gewoonterecht overlaat. Het is bekend dat in vele streken van Java en Madoera de wederzijdsche ouders van echtgenooten beschouwd worden als een soort van aanverwanten (besan's).

De tweede afwijking is die omtrent het niet ophouden der zwagerschap door den dood van den echtgenoot, die haar heeft veroorzaakt. Schoon de algemeene regel van ons recht, dat de zwagerschap door dien dood niet ophoudt, ook hier en daar op Java en Madoera adat is, komt het tegendeel zeker even dikwijls voor. Ten gerieve van zoodanig gewoonterecht moet derhalve op dezen regel uitzondering worden toegelaten.

DERTIENDE TITEL.

VAN DE ADOPTIE.

Het is bekend, dat adoptie van kinderen op Java en Madoera dikwijls voorkomt. Het aangenomen kind heet doorgaans *anak mas*. De Islam kent haar niet als rechtsinstelling. Dr. JUYNBOLL zegt er van: [1] „De adoptie behoorde, vóórdat de Islam haar afschafte tot de bestaande instellingen van het Oud-Arabische

[1] t. a. p. blz. 222.

gewoonterecht (zie o.a. ROBERTSON SMITH, *Kinship and Marriage in early Arabia*, 44, 112 v.v. vgl. van OSSENBRUGGEN, *Oorsprong van het bestuur en voogdijrecht* 69 noot. 2. „Tot zoon aannemen" wordt in het Arabisch aangeduid met het woord tabannâ; de aangenomen zoon wordt da'î genoemd). Ook de Profeet had zijnen vrijgelaten slaaf Zaid ibn Hârithah tot zoon aangenomen. Later wekte echter Zaid's vrouw Zainab in die mate Mohammed's begeerte op, dat de Profeet aan Zaid beval, zijne vrouw te verstooten, waarop hij haar zelf tot vrouw nam. Dit voorval verwekte groote ergernis onder 's Profeten volgelingen, daar een huwelijk met de verstooten vrouw van den eigen zoon als verboden gold, en aangenomen zoons in alle opzichten met eigen zoons worden gelijkgesteld. Eene openbaring (Koran XXXIII 1—5 vgl. XXXIII, 37) was noodig om Mohammed's handelwijze eenigermate te rechtvaardigen. Daarin werd den geloovigen door Allah geleerd, dat aangenomen zoons in werkelijkheid geen zoons waren, dat dit slechts een zegswijze was, dat daarentegen de eigenlijke bloedverwantschap tusschen aangenomen kinderen en hunne eigene ouders ook na de adoptie feitelijk bleef bestaan.

Op grond dier openbaring wordt in de Wet geen rechtsgevolg hoegenaamd aan de adoptie toegekend; geen vaderschap noch bloedverwantschap kan, volgens Moslimsche wetgeleerden, door adoptie ontstaan. In den Indischen Archipel is eene soort van adoptie in vele streken bij de inheemsche bevolking gebruikelijk. De priesterraden kunnen echter, waar zij in zaken van afstamming uitspraak hebben te doen, volgens de Wet, geene rechtsgevolgen aan zulke adoptie toekennen."

Mr. L. W. C. VAN DEN BERG zegt omtrent dit onderwerp o.a. [1]) „Intusschen is de adoptie op geheel Java en Madoera in gebruik. De aangenomen kinderen (Mal.

[1]) „Afwijkingen" blz. 490 en vv.

Jav. *anak mas* Soend. *anak poeloeng*) worden uit een zedelijk oogpunt geacht tot hunne pleegouders in dezelfde verhouding te staan als eigen kinderen. De natuurlijke ouders, zoo ze nog in leven zijn, rekenen zich niet meer geroepen eenige verplichting als onderhoud enz. jegens hun door een ander geadopteerd kind na te komen. (Zijn de natuurlijke ouders nog in leven, zoo geschiedt de afstand van hun kind veelal met eenige plechtigheid, bv. onder getuigen. De afstand is soms om niet, en soms een formeele verkoop van het kind. Zie mededeel. van het Nederl. Zend. Gen. dl. XXXI (1887) p. 28 en v. v. Volgens den Islam is de afstand van een vrijgeboren kind, zoowel om niet als om geld, onbestaanbaar. Zie Minhâdj-at-Tâlibîn, dl. I p. 366, dl. II p. 193).

Zeer dikwijls worden weezen of verlaten kinderen geadopteerd, en dan levert uit den aard der zaak de betrekking tot de natuurlijke ouders feitelijk geene bezwaren op. Doch ook al zijn de natuurlijke ouders in leven en te vinden, zoo zijn de conflicten tusschen hunne rechten en die der pleegouders veelal onbeteekenend; omdat de afstand van het kind ter adoptie bijna uitsluitend plaats vindt door lieden voor wie wegens armoede of anderszins het kind tot last was, en die dus reden hebben er zich verder zoo min mogelijk mede te bemoeien.

De verhouding van het geadopteerde kind tot zijne of hare pleegouders, ofschoon volgens den Islam van bloot zedelijken aard,[1]) is naar het rechts bewustzijn der bevolking eene geheel andere. Huwelijken tusschen pleegvader en pleegdochter, en *a fortiori* tusschen pleegzoon en pleegmoeder, zouden ongehoorde verschijnselen zijn, ja zelfs tegen het huwelijk tusschen de adoptiefverwanten in een verboden graad in de zijlinie hebben de meeste inlanders onoverkomelijke bezwaren . . . .

---

[1]) Zie daaromtrent ook Mr. VAN DEN BERG's opmerkingen in de Encyclopedie van N. I. dl. II blz. 560.

. . . . . „Door de Priesterraden en door de inlandsche geestelijken bij het sluiten van huwelijken, wordt de adoptie, als in strijd met de Mohammedaansche wet, tegenwoordig althans standvastig genegeerd. Zij wordt beschouwd als een bloot zedelijke band, welke evenmin rechtsgevolgen heeft als de band, welke naar de inlandsche begrippen bestaat tusschen de wederzijdsche ouders van twee echtgenooten, welke ouders men in het Maleisch, Javaansch en Soendaasch elkanders *besan* noemt".

Voorts wijst de schrijver op de Resolutie van het Kasteel van Batavia, d.d. 9 Mei 1769, waarbij de adoptie voor alle onchristenen als rechtsband werd erkend, en die hij als nog geldig beschouwt, welke meening door Mr. W. A. ENGELBRECHT schijnt gedeeld te worden blijkens zijne opneming daarvan in zijne Verzameling, met verwijzing naar art. 61 der Overgangsbepalingen. Het zou mij te ver voeren de al- of niet-geldigheid dier Resolutie (en van die van DAENDELS d.d. 27 Maart 1809) te behandelen; het zij genoeg te constateeren dat de daarin vervatte regeling, indien men ze zoo noemen mag, hoogst onvolledig en voor de tegenwoordige behoeften der inlandsche maatschappij geheel ontoereikend is. Ik wijs er slechts op, evenals Mr. VAN DER BERG deed, om de oudheid en algemeenheid der adat van de adoptie nader aan te dringen.

Het kan niet twijfelachtig zijn, of het wenschelijk is deze veelverbreide adat te sanctionneeren. Dat zij is blijven bestaan, niettegenstaande de Islam haar positief tegenwerkt is wel een bewijs van haar taaiheid en van het rechtsbewustzijn des volks in haar voordeel.

Kan het geraden zijn, een dergelijke als rechtshandeling gebruikelijke adat eenvoudig aan de zeden over te laten en evenals de Islam slechts „zedelijke banden" daaruit te laten ontstaan? De kundige ontwerper der nieuwe Chineezen-wetgeving, Mr. FROMBERG,

heeft deze vraag voor dezen ontkennend beantwoord. Nu is het waar, dat de instelling bij de Chineezen, evenals bij de Romeinen, samenhangt met de behoeften van het sacrale recht en dat de Chinees bovenal een stamvoortzetter verlangt opdat hij en zijne voorvaderen na zijn dood niet worden verwaarloosd. Dit geldt niet voor den Javaan, die slechts een stamvoortzetter zal zoeken omdat hij gaarne nakomelingschap achterlaat, zonder zulke precies omschreven godsdienstige overwegingen. Ook geschiedt de adoptie uit medelijden of om een plaatsvervanger voor de heeren- of dessadiensten te verkrijgen enz. Doch de wetgever behoeft niet alleen met de godsdienstige behoeften, hij moet voornamelijk met de maatschappelijke behoeften rekening houden. Het geheel overlaten aan de zeden nu verdient m. i. geene aanbeveling. Waar men zich zoo sterk ouders en kinderen voelt en daarnaar handelt, gaat het niet aan dat de wetgever de zoodanigen eenvoudig als vreemden beschouwt en behandelt. Doch m. i. moet de rechtsgeldige adoptie zooveel mogelijk samenvallen met de ernstig gemeende adoptie van het werkelijk leven, zoodat het aannemen of tijdelijk verplegen van kinderen zonder serieuse voornemens daarbuiten valt. Met dat doel heb ik, eenigermate op het voetspoor van den Code Civil, de rechtsgeldige adoptie eerst door rechterlijk vonnis doen tot stand komen.

Volgen alsnu de bepalingen.

Art. 168. Door de adoptie wordt de geadopteerde gelijk gesteld met een wettig kind van den adoptant, behoudens de navolgende bepalingen.

Art. 169. Voor de adoptie is vereischt:

1⁰. dat de adoptant minstens 30 jaren oud, kinderloos en minstens 15 jaren ouder is dan de geadopteerde;

2⁰. de vrije toestemming van den adoptant en den geadopteerde en ingeval deze minderjarig is, bovendien

van zijne beide ouders, van den langstlevende hunner, van den voogd of van den rechter, bijaldien geen wettige voogd bestaat.

Art. 170. Niemand kan door meerdere personen worden geadopteerd, uitgezonderd door twee echtelieden. In dit laatste geval is hun beider toestemming vereischt.

Art. 171. De geadopteerde verliest zijn erfrecht in de familie zijner natuurlijke ouders, uitgezonderd wanneer zij geene andere kinderen nalaten.

Hij verkrijgt erfrecht van den adoptant, doch niet van diens bloedverwanten.

Art. 172. Overigens blijven de natuurlijke familiebetrekkingen en de daaruit voortvloeiende rechten en plichten, tusschen den geadopteerde en zijne natuurlijke ouders gehandhaafd. Evenwel houdt de wederzijdsche verplichting tot levensonderhoud tusschen hen op, en ontstaat deze tusschen den adoptant en den geadopteerde.

Art. 173. Het huwelijk is verboden:

1⁰. tusschen de(n) adoptant en de(n) geadopteerde;

2⁰. tusschen de(n) adoptant en de(n) gewezen echtgenoot van de(n) geadopteerde;

3⁰. tusschen de(n) geadopteerde en de(n) gewezen echtgenoot van de(n) adoptant.

Art. 174. Bij het overlijden des geadopteerden keeren de goederen, afkomstig van zijne natuurlijke ouders of familieleden, tot dezen of hunne erfgenamen terug; de goederen van den adoptant afkomstig tot dezen of zijne erfgenamen.

Art. 175. De adoptie kan rechtsgeldig alleen geschieden bij eene acte, verleden ter terechtzitting van den landraad, in den vorm van een vonnis, waarbij partijen tot de nakoming der wettelijke plichten der adoptie, en die welke zij bij de daarbij bekrachtigde overeenkomst bovendien op zich genomen mochten hebben, worden veroordeeld.

Art. 176. De adoptant wendt zich daartoe met een mondeling of schriftelijk verzoek tot den voorzitter, onder opgave van zijn naam, woonplaats en leeftijd, die des te adopteeren persoon, van diens ouders of voogd en bloed- en aanverwanten, alsmede van de bizondere voorwaarden of overeenkomsten der adoptie, zoo die er zijn.

Art. 177. Dit verzoek of de daarvan krachtens artt. 127 en 128 van het Inlandsch Reglement gehouden aanteekening wordt den te adopteeren persoon en zijne ouders of voogd beteekend met oproeping op een bepaalden rechtsdag en gelijktijdige oproeping der te hooren bloed- en aanverwanten en des verzoekers.

Partijen en ouders of voogden moeten in persoon ter terechtzitting verschijnen.

Art. 178. Ten dage dienende wordt het verzoek, en de eventueel daarbij behoorende voorwaarden of overeenkomsten, voorgelezen en aan alle partijen voorgehouden, en deze indachtig gemaakt op de rechtsgevolgen der adoptie.

Daarna wordt ieder hunner afzonderlijk afgevraagd of zij vrijwillig in de adoptie toestemmen.

Art. 179. Daarna worden zoo noodig bloed- en aanverwanten gehoord en wordt in Raadkamer over de goedkeuring of weigering der adoptie beslist.

De goedkeuring wordt geweigerd:

1°. ingeval een der partijen niet voldoet aan eenige der vereischten van art. 169.

2°. ingeval een der partijen hare toestemming weigert of kennelijken tegenzin vertoont in de adoptie.

3°. ingeval het verzoek voorwaarden of overeenkomsten behelst in strijd met de Wet, de openbare orde of de goede zeden.

Het vonnis wordt zoo mogelijk dadelijk opgemaakt en uitgesproken en behelst, ingeval van goedkeuring, de voorwaarden of overeenkomsten der adoptie.

Het vonnis is niet aan hooger beroep, wel aan cassatie onderworpen.

Art. 180. Zoodra het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, is de meest gereede partij gerechtigd de aanteekening van den korten inhoud daarvan, onder overlegging van een authentiek afschrift van het vonnis of arrest, te vorderen in de geboorteregisters in de kolom aanmerkingen van de geboorteacte des geadopteerden, of, bij ontstentenis daarvan, in de loopende registers van geboorte ter woonplaats van den geadopteerde.

De aanteekening zal behelzen: naam, leeftijd en woonplaats van den geadopteerde en zijn ouders en naam, leeftijd en woonplaats van den adoptant of de adoptanten, benevens den datum van het vonnis of arrest.

Art. 181. Door den dood van dengeen, die een verzoek tot adoptie heeft ingediend, alsmede door dien van den te adopteeren persoon, vervalt van rechtswege het geding tot adoptie en hebben de reeds geschiede formaliteiten geen rechtsgevolg, wanneer het vonnis nog niet in kracht van gewijsde is gegaan.

Art. 182. De adoptie, op boven omschreven wijze tot stand gekomen, kan niet door overeenkomst tusschen partijen worden te niet gedaan, doch kan door den landraad, ten verzoeke van een der partijen op gewichtige gronden worden vernietigd.

Ter toelichting nog het volgende:

In art. 168 heb ik den algemeenen regel omtrent den rechtstoestand van den geadopteerde gesteld. Voorbehoud is gemaakt ten aanzien van die wetsbepalingen, welke van den natuurlijken band tusschen ouders en kinderen nog rechtsgevolgen overig laten. Adoptie van personen als kleinkinderen komt zoover ik weet niet voor.

In art. 169 stel ik de algemeen persoonlijke ver-

eischten. Aan het Fransche Recht ontleende ik een minimum-leeftijd voor den adoptant, doch reduceerde dien van 50 op 30 jaren. Het minimum van den Code Civil hangt samen met den regel, dat alleen een meerderjarige mag geadopteerd worden, in verband met het minimum-leeftijdverschil, en met de overweging, dat iemand die op dien leeftijd nog geene kinderen heeft, weinig kans heeft ze te krijgen, welke onderstelling, voor zoover ze juist is, voor den inlander zeker reeds op zijn 30ste jaar geldt. Het minimum-leeftijdsverschil heb ik op 15 jaar gesteld. Mr. FROMBERG stelde het voor Chineezen op 18 jaar. Gegeven dat inlanders doorgaans jonger trouwen dan Chineezen en op 15-jarigen leeftijd dikwijls kinderen hebben, acht ik mijn minimum daaraan evenredig. Voorts moet de adoptant kinderloos zijn. Het is waar, dat deze eisch zich niet geheel aansluit bij den bestaanden toestand, daar men ook menschen die niet kinderloos zijn, soms wel *anak mas* ziet aannemen. Doch dit geschiedt dan niet zoozeer met ernstige adoptie-bedoeling. Voor de ernstig-bedoelde en rechtsgeldige adoptie acht ik dezen eisch bepaald noodig, opdat niet vreemde lievelingetjes de kinderen uit het hart der ouders verdringen, of ten minste hunne belangen benadeelen. De informeele adoptie zonder rechtsgevolg wordt niet verboden, en zal ook zeker buiten de wettige wel blijven voortbestaan.

De Fransche wet beperkt daarenboven de adoptie tot hen, die zes jaar lang onafgebroken door den adoptant verzorgd zijn of hem het leven hebben gered („soit dans un combat, soit en le retirant des flammes ou des flots"). Dergelijken proeftijd of melodramatische bewijzen van gehechtheid heb ik gemeend niet als vereischten te moeten stellen. De zesjarige proeftijd heeft wel iets voor, doch ook het bezwaar, dat hij bij den verzorgde verwachtingen kan opwekken die door het niet volgen der formeele adoptie later zouden kunnen worden teleurgesteld.

De proeftijd kan toch aan de formeele adoptie blijven voorafgaan, zonder dat de wet dien als vereischte stelt. Niemand is verplicht tot de rechtshandeling over te gaan alvorens hij zich naar zijn genoegen overtuigd heeft, dat de te adopteeren persoon hem als adoptief kind welkom is.

Waartegen de wetgever zooveel mogelijk heeft te waken is, dat kinderen door hunne ouders aan anderen worden *verkocht*, met sexueele of andere afkeurenswaardige bijbedoelingen. *Abusus optimi pessimus*. Ongetwijfeld is dit moeielijk en zeker een der redenen, waarom de Code Civil meerderjarigheid van den geadopteerde heeft voorgeschreven. Toch kan ik dezen eisch niet overnemen, omdat die in Ned.-Indië naar mijne ervaring de gansche adoptie onmogelijk zoude maken. Het is daar nu eenmaal onder de inlanders geen gewoonte om volwassenen te adopteeren, en dit is zeer goed te verklaren. De kinderlooze vrouw gevoelt behoefte aan moederzorg, de kinderlooze man aan de aanhankelijkheid van een zoon; beide willen den geadopteerde opvoeden naar hunne inzichten, een volwassene is voor dit alles minder geschikt.

Den waarborg tegen misbruik heb ik derhalve gezocht in de vrije toestemming van den geadopteerde ook al is hij minderjarig, en in dit geval van zijne *beide* ouders, of van den voogd, of van den rechter als er geen voogd is, en dit alles onder rechterlijk toezicht. Met de inlandsche zeden en begrippen is de vereischte vrije toestemming van den minderjarige wellicht niet in overeenstemming. Doch hier acht ik het de plaats om gewichtige belangen te doen predomineeren boven begrippen.

Bij het huwelijk heb ik de vrije toestemming der minderjarige dochter niet durven vereischen, omdat het huwelijk eene dagelijksche, normale overeenkomst is, waarbij het ouderlijk gezag een rationeel overwicht

heeft. De adoptie daarentegen blijft eene exceptioneele rechtshandeling, en de rechtsregelen die haar beheerschen kunnen dus ook exceptioneel zijn. Daarenboven is het nog geheel wat anders iemands vrouw dan zijn kind te worden: de eerste band is vrij gemakkelijk verbreekbaar, de tweede niet, de ouderlijke macht is omvattender dan de maritale macht. Ik heb met het oog hierop den rechter zelfs de bevoegdheid gegeven de adoptie te weigeren ingeval eene der partijen (en dat zal wel doorgaans de adoptandus zijn) kennelijken tegenzin vertoont. Het enkele ja-zeggen op eene vraag toch beteekent voor den inlander dikwijls al heel weinig, vooral wanneer het onder voorafgaande pressie van de ouders geschiedt. De menschkundige rechter zal evenwel uit de geheele houding, gebaren en manieren van de partij kunnen opmaken, of niettegenstaande dat ja-zeggen kennelijke tegenzin bestaat.

Moet de familieband tusschen de ouders en het kind na de adoptie blijven gehandhaafd? De vraag is door den Code Civil bevestigend beantwoord, door het rescript van 1769 van de overeenkomst afhankelijk gesteld, door Mr. FROMBERG in zijn Ontwerp voor de Chineezen ontkennend beantwoord. [1]) Ik heb een middelweg ingeslagen, door de familierechten en plichten te handhaven, uitgezonderd een deel van het erfrecht, den wederzijdschen plicht tot levensonderhoud en de toestemming tot het huwelijk des geadopteerden. Deze toch kan ondersteld worden door de adoptie in materieel beteren toestand te geraken, hij verkrijgt erfrecht van den adoptant persoonlijk (niet van diens familie) het is dus billijk dat hij het erfrecht van zijne ouders verliest, tenzij deze geene andere kinderen nalaten. Hij blijft echter erven vóór de zijlijn en samen met de kleinkinderen, zijne neven of nichten.

Het recht op levensonderhoud door zijne ouders verbeurt hij uit den aard der zaak, en deze eveneens

[1]) In art. 53 daarvan. Eenige restricties zijn echter gemaakt.

het hunne van hem. De overige familierechten en plichten evenwel: voogdij, verbod van huwelijk in de verboden graden, verhoor ingeval van door de Wet voorgeschreven verhoor van bloed- en aanverwanten verbod van beëedigd getuigenis enz. evenwel blijven gehandhaafd. Gehoorzaamheid is de geadopteerde echter slechts aan zijnen adoptant verschuldigd, dit om eenen *conflictus officiorum* te voorkomen. Wat het erfrecht der natuurlijke ouders op de goederen des geadopteerden betreft, aan de hand der Fransche Wet heb ik dit zoodanig geregeld dat wat van hen verkregen of geërfd is, (of van de andere leden der familie) bij zijn dood tot hen of hunne erfgenamen terugkeert, en eveneens, wat van den adoptant of diens familie afkomstig is, tot dezen of zijne erfgenamen. Strekte het erfrecht zich verder uit, dan zou de adoptie kunnen ontaarden in eene finantieele speculatie van de ouders des geadopteerden op de erfenis van den adoptant. Voor de goederen, door den geadopteerde persoonlijk door eigen arbeid of anderszins verworven gelden de gewone regelen van het erfrecht, zoodat de natuurlijke ouders van den geadopteerde dezelfde rechten op zijne erfenis behouden als zij zouden hebben indien hij niet geadopteerd ware.

Den regel van art. 344 Code Civil, dat niemand door meerdere personen, tenzij door echtelieden kan worden geadopteerd, heb ik in art. 170 weergegeven. Daarentegen heb ik geen termen gevonden om art. 46 van het ontwerp van Mr. FROMBERG, houdende het beginsel dat adoptie slechts ééns kan geschieden, behalve wanneer de geadopteerde is overleden en er geen wettige zoon bestaat, voor inlanders over te nemen, daar, nu het Chineesche gronddenkbeeld van „stam voortzetten" de inlandsche adoptie niet dermate beheerscht als de Chineesche, er geen bezwaar tegen bestaat om meerdere kinderen te laten adopteeren, gelijk dan ook feitelijk wel geschiedt. Om diezelfde reden

kan de adoptte ook niet, gelijk in dat ontwerp art. 47 is geschied, beperkt worden tot ongehuwde manspersonen.

Omtrent den verplichten vorm voor rechtsgeldige adoptie heb ik van den Code Civil het hoofdbeginsel n.l. verplichte ratificatie door den rechter overgenomen, doch met vereenvoudiging der formaliteiten. Authentieke acten, zooals in het ontwerp-FROMBERG voor de Chineesche adoptie zijn voorgeschreven, acht ik voor inlanders eenerzijds te duur, andererzijds leveren zij voor hen te weinig waarborg op voor behoorlijke nakoming der wetsvoorschriften. De procedure voor den landraad is goedkooper, niet omslachtiger en geeft beter waarborg voor wetsbetrachting. Waar evenwel de Code Civil verschijning voor den vrederechter en daarna ratificatie door de rechtbank vereischt, heb ik dit samengetrokken in verlijding eener acte door den landraad ongeveer op den voet van een compromis in civiele zaken.

Deze vonnissen moeten m. i. slechts aan cassatie, niet aan appèl zijn onderworpen, daar bovenal éénheid van grondbeginsel en wetsuitlegging bij de toepassing der bepalingen op den voorgrond moet treden.

Van art. 182 heb ik het beginsel der eerste zinsnede, n.l. dat de adoptie niet door enkele overeenkomst tusschen partijen kan te niet gedaan worden, ontleend aan art. 55 van het ontwerp-FROMBERG, doch heb daaraan toegevoegd, dat zij ten verzoeke van een der partijen op gewichtige gronden door den rechter kan worden vernietigd. De gewone procesorde zal hierbij toepasselijk zijn. Ik heb de gronden niet opgesomd, omdat zij van allerlei aard kunnen zijn: mishandeling van den geadopteerde, misdrijf door dezen tegen den adoptant begaan, enz. Volstrekt onherroepelijk mag dunkt mij de adoptieband niet zijn, nu zij niet de sacrale beteekenis van die der Chineezen heeft. Ingeval van vernietiging zullen uit den aard der zaak daarna alle natuurlijke familierechten en -plichten weder herleven.

VEERTIENDE TITEL.

VAN DE OUDERLIJKE MACHT.

EERSTE AFDEELING.

Van de gevolgen der ouderlijke macht ten opzichte van den persoon van het kind.

Art. 183. Een kind, van welken leeftijd ook, is eerbied en gehoorzaamheid aan zijne ouders verschuldigd, behoudens de wettelijke bepalingen omtrent de meerderjarigheid.

De ouders zijn verplicht hunne minderjarige kinderen te onderhouden en op te voeden; ten aanzien der meerderjarige gelden de bepalingen van de derde afdeeling van dezen Titel.

Art. 184. Het kind blijft onder de macht der ouders tot zijne meerderjarigheid.

Art. 185. De vader alleen oefent, gedurende het huwelijk deze macht uit, doch met raadpleging der moeder, behoudens de bepalingen omtrent de verdeeling der kinderen na de huwelijksontbinding.

Indien de vader buiten de mogelijkheid is de ouderlijke macht uit te oefenen, wordt hij door de moeder vervangen.

Art. 186. Een minderjarig kind mag zonder de toestemming van zijne ouders het ouderlijk huis niet verlaten.

Art. 187. De bepalingen dezer afdeeling zijn toepasselijk op natuurlijke kinderen, voor zoover deze wettig door hunne ouders zijn erkend.

TWEEDE AFDEELING.

Van de gevolgen der ouderlijke macht ten opzichte van de goederen van het kind.

Art. 188. De vader heeft gedurende het huwelijk, en de langstlevende der ouders na den dood van een hunner, het beheer der goederen aan zijne minderjarige kinderen toebehoorende.

Ook na huwelijksontbinding anders dan door den dood blijft de vader het beheer voeren, tenzij het hem bij rechterlijk vonnis, op verzoek der vrouw of van andere belanghebbenden, wordt ontnomen.

Dit beheer is niet toepasselijk op zoodanige goederen, welke hetzij bij acte onder de levenden hetzij bij uitersten wil aan de kinderen zijn geschonken of gemaakt, onder bepaling dat het beheer daarover aan een of meerdere daartoe aangestelde bewindvoerders buiten den vader wordt opgedragen.

Wanneer zoodanig beheer, om welke reden ook, mocht vervallen, gaan de bedoelde goederen over onder het beheer van den vader of langstlevende.

Van bedoelde bewindvoerders heeft de vader het recht eenmaal per jaar rekening en verantwoording te vragen, af te leggen ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd. Dit geldt eveneens van de bewindvoerders bedoeld in art. 192.

Art. 189. De vader of langstlevende als beheerder van de eigene goederen zijner kinderen is verplicht die als een goed huisvader te beheeren. Hij is verantwoordelijk voor den eigendom dier goederen en voor de vruchten van die goederen, waarvan hij het vruchtgebruik niet heeft.

Art. 190. Hij kan over de onroerende goederen zijner kinderen niet beschikken of andere gewichtige daden van beheer verrichten dan met inachtneming der regelen omtrent het beheer van den voogd voorgeschreven in art. 239.

Art. 191. In alle gevallen, waarin de vader of langstlevende een tegenstrijdig belang heeft met dat zijner minderjarige kinderen, zullen deze bij rechtshandelingen worden vertegenwoordigd door eenen voogd ad hoc, daartoe door den landraad op het verzoek van den vader of van de moeder of van belanghebbenden of ook bij gebreke van dien, ambtshalve te benoemen.

Art. 192. Staande huwelijk heeft de vader, en na zijn overlijden de moeder, indien zij voogdes is, het vruchtgebruik van de goederen hunner minderjarige kinderen.

Na de ontbinding des huwelijks blijft het vruchtgebruik aan den vader, tenzij het hem bij rechterlijk vonnis op verzoek der moeder of andere belanghebbenden is ontnomen, en aan de vrouw of een anderen bewindvoerder opgedragen, dit alles steeds onder de verplichting om daaruit bij te dragen tot het levensonderhoud der kinderen, ook al zijn zij bij een ander dan diegene die het vruchtgebruik heeft.

Art. 193. Met zoodanig vruchtgebruik zijn de volgende lasten verbonden:

1°. de zoodanige, waartoe alle vruchtgebruikers verplicht zijn;

2°. het onderhoud en de opvoeding der kinderen;

3°. de betaling van rente en interessen van geldsommen;

4°. de begrafeniskosten van de minderjarige kinderen.

Art. 194. Het vruchtgebruik is niet toepasselijk:

1°. op zoodanige goederen, welke de kinderen door afzonderlijken handel, nijverheid of arbeid hebben verkregen;

2°. op de goederen, die hun bij acte onder de levenden op uitersten wil zijn gemaakt, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat de ouders daarvan het vruchtgebruik niet bekomen.

Art. 195. Het vruchtgebruik houdt op door het overlijden der kinderen.

Art. 196. De langstlevende der ouders, die mocht verzuimd hebben, om, overeenkomstig art. 237 een inventaris te doen opmaken, verliest daardoor het vruchtgebruik van alle goederen der kinderen.

Art. 197. Ingeval de moeder langstlevende een tweede huwelijk aangaat, en in de voogdij wordt bevestigd, behoudt zij het vruchtgebruik; zoo niet, dan gaat dit over op den benoemden voogd.

Art. 198. In alle gevallen, waarin het vruchtgebruik ophoudt of verloren gaat, heeft de landraad de bevoegdheid om aan de ouders uit de inkomsten der kinderen eene jaarlijksche uitkeering toe te leggen, tot bestrijding der kosten van onderhoud en opvoeding.

Art. 199. Deze bepalingen omtrent het beheer en het vruchtgebruik der ouders, zijn toepasselijk op natuurlijke ouders, die hun kind wettiglijk hebben erkend.

DERDE AFDEELING.

Van de wederzijdsche verplichtingen tusschen de ouders of voorouders en de kinderen en verdere afkomelingen.

Art. 200. De ouders zijn verplicht hunne kinderen en verdere afkomelingen, en deze wederkeerig hunne ouders en voorouders, te onderhouden, wanneer zij behoeftig en eerstgenoemde daartoe in staat zijn.

Art. 201. Schoonouders, schoonzoons en schoondochters hebben wederkeerig dezelfde verplichting, wanneer de eigen ouders of eigen zoons of dochters ontbreken of tot dat onderhoud niet instaat zijn.

Daarenboven houdt deze verplichting op:

1^{0}. Wanneer de schoonmoeder of schoondochter tot een later huwelijk is overgegaan.

2^{0}. Wanneer diegene der echtgenooten, door wien de aanverwantschap is ontstaan, en zijne kinderen uit het huwelijk met den anderen echtgenoot overleden zijn.

Art. 202. Het onderhoud wordt geregeld naar de behoeften van dengeen die het ontvangen moet en het vermogen van dengeen die daartoe verplicht is.

Art. 203. Wanneer hij die onderhoud geeft of ontvangt tot zoodanigen staat geraakt, dat de eerste het niet meer

kan geven of de laatste het niet meer noodig heeft, houdt de verplichting op.

Art. 204. Wanneer degeen, die tot het geven van onderhoud verplicht is, buiten staat is het vereischte geld op te brengen, kan de landraad na onderzoek van zaken bevelen, dat hij dengeen, wien hij onderhoud verschuldigd is, bij zich aan huis zal onderhouden.

Art. 205. Wanneer de vader of moeder genegen is om het kind, waaraan zij onderhoud verschuldigd zijn, bij zich aan huis te onderhouden, zijn zij daardoor in alle gevallen vrijgesteld van de verplichting om het op andere wijze te onderhouden.

Art. 206. Deze bepalingen gelden eveneens voor natuurlijk-wettig erkende kinderen en diegene hunner ouders, die hen wettig erkend hebben, wederkeerig.

Het opschrift van dezen Titel luidt „van de *ouderlijke* macht" ter vervanging van de „*vaderlijke* macht" in het B. W. E. Wel is waar is de Islam zeer patriarchaal gezind, en de theorie op Java en Madoera sluit zich daarbij aan, doch de zeden kennen aan de moeder op Java en Madoera veel meer gezag toe dan de Fiqh. Ook is de uitdrukking: ouderlijke macht, beter op de gronden indertijd reeds door Prof. OPZOOMER ontwikkeld, dat nl. deze Titel niet uitsluitend de macht des vaders, doch die van beide ouders behandelt. Dit neemt niet weg, dat staande huwelijk de vader rechtens de ouderlijke macht uitoefent, behoudens in de praktijk veelal raadpleging der moeder, welke ik uitdrukkelijk heb gesanctioneerd. In sommige gevallen zooals bij de in adoptie-geving, is hare uitdrukkelijke toestemming vereischt.

De eerste alinea van art. 183 is met redactiewijziging van art. 298 B. W. E. ontleend. Ook de Fiqh kent als kinderplichten eerbied (*hormat*) en gehoorzaamheid (*ta'at*). Dit laatste heb ik derhalve gesteld in de

plaats van het eenigszins tautologisch „ontzag" van onze wet. De tweede alinea is onveranderd uit art. 298 overgenomen, daar deze regel ontwijfelbaar in de adat geldig is.

Desgelijks is mijn art. 184 de onveranderde copie van art. 299 B. W. E.

In art. 185 heb ik art. 300 B. W. E. overgenomen, doch met bijvoeging van de verplichte raadpleging der moeder, die ik wel niet zal behoeven te verdedigen, daar ze geheel in de zeden ligt, en met restrictie omtrent de verdeeling der kinderen na huwelijksontbinding. Zoolang de kinderen bij de moeder zijn, wordt de macht des vaders wel niet opgeheven, maar toch gedeeltelijk opgeschort.

Mijn art. 186 is weder ontleend aan art. 301 B.W.E. Zooals gezegd blijven de kinderen na echtscheiding, en ook staande huwelijk wanneer de vrouw niet met den man samenwoont, in hunne prille jeugd doorgaans bij de moeder.

Processen omtrent inwoning van kinderen moeten zooveel mogelijk worden voorkomen. Te bepalen dat de kinderen van hun 7de jaar bepaaldelijk bij den *vader* zouden moeten inwonen komt mij daarom, en ook met het oog op de zeden der polygamie ongeraden voor. In het algemeen kan men dergelijke toestanden veilig aan de zeden overlaten.

De bepalingen omtrent de vastzetting van kinderen op rechterlijk bevel, vervat in de artt. 302—395 B. W. E. heb ik niet overgenomen. Ze rieken mij te sterk naar de Fransche „lettres de cachet" en schijnen mij voor Java en Madoera geheel overtollig. Heeft het kind een bepaald misdrijf begaan, dan valt hij c. q. in de handen der justitie en kan, indien hij zonder „oordeel des onderscheids" heeft gehandeld, in een verbeterhuis worden gezet of, is dat oordeel er wèl geweest, in de gevangenis; is het zoo erg niet geloopen, dan kan de huiselijke tucht er in voorzien. De inlandsche

ouders zijn over 't geheel niet afkeerig van krachtige tuchtiging. Dat recht moet hun echter m. i. niet worden toegekend, uit vrees van een vrijbrief te schenken aan ergerlijke mishandeling.

Het beginsel van art. 306 B. W. E. moet ook op inlanders toepasselijk verklaard worden, behalve de uitzondering, die door het vervallen van art. 303 van zelf vervalt.

De gevolgen der ouderlijke macht omtrent de goederen van het kind zijn in de inlandsche zeden dezelfde als volgens onze Wet. Tot de meerderjarigheid toe administreert de vader of langstlevende. Ik voeg hier dadelijk bij, dat eigen vermogen der kinderen groote uitzondering is, evenals trouwens ten onzent, slechts in de hoogere standen is daarvan sprake, en dan nog zelden, omdat de kinderen schier alles van hunne ouders krijgen en afzonderlijke makingen of schenkingen van derden uitzondering zijn.

Voor deze uitzonderings gevallen moeten de regelen van het B. W. E. in hoofdtrekken worden overgenomen nl.: beheer van en vruchtgebruik door den vader of ouders tot de meerderjarigheid der kinderen.

Voorts beheer als van goed huisvader, onder dezelfde waarborgen als die bij de voogdij ten aanzien van vervreemdingen van onroerend goed; ingeval van tegenstrijdig belang benoeming door den rechter van een voogd ad hoc, op verzoek van partijen of belanghebbenden of bij gebreke daarvan zelfs ambtshalve.

Uitsluiting van de administratie des vaders of langstlevende, indien de goederen bij acte onder de levenden of uitersten wil bepaaldelijk onder die voorwaarde aan de kinderen zijn gemaakt, met rekenplichtigheid der bewindvoerders aan den vader.

Ook de lasten van het vruchtgebruik heb ik uit onze Eur. Wet overgenomen.

De bepaling van art. 307 B. W. E. dat bij echt-

scheiding diegeen der echtgenooten tegen wien zij is uitgesproken het vruchtgenot verliest kan uit den aard der zaak niet worden overgenomen; beter dunkt het mij om het als regel bij den man te laten, behoudens de bevoegdheid des rechters om het hem op verzoek van de vrouw of belanghebbenden te ontnemen en 't zij aan de vrouw 't zij aan een daartoe benoemden bewindvoerder op te dragen.

Al deze bepalingen heb ik, in strijd met art. 308 van het B. W. E. ook op natuurlijke ouders, die hunne kinderen wettig erkend hebben, toepasselijk verklaard in art. 199. Ik kan niet inzien, aan wien in het algemeen de vermogensbelangen der kinderen beter zouden toevertrouwd zijn dan aan hunne ouders. Dat zij ze wettig erkend hebben, ofschoon zij daartoe niet door de Wet gedwongen worden, bewijst over het algemeen dat hunne belangen hun ter harte gaan.

Wat de wederzijdsche verplichtingen tusschen de ouders of voorouders en de kinderen en verdere afkomelingen betreft, de inlandsche zeden op Java en Madoera, vatten deze zeker niet lichter op dan de Europeesche.

Het familieleven is er zoo al niet inniger dan toch gezelliger, en de familieband wordt zeer ruim opgevat. Samenwonen van schoonzoons met schoonouders, van ouders met meerderjarige kinderen op één erf, houdt het familiegevoel wakker. Het onderhoud door vermogende schoonouders van hunne aangehuwde kinderen en anders om, vloeit daaruit vanzelf voort, en geeft, zoover mijne ervaring strekt, nooit tot processen aanleiding. Toch verdient het aanbeveling die verplichtingen te legitimeeren en te sanctioneeren, in zekeren zin ook om ze te beperken, juist omdat de familieband onder inlanders zoo rekbaar is.

Art. 320 B. W. E. heb ik als gansch overtollig, niet overgenomen, daar geen inlander het in zijn hoofd zal krijgen om zijne ouders te dagvaarden tot ver-

krijging van een „gevestigde staat of huwelijks-uitzet".

Daarentegen heb ik in mijn art. 200 de bepalingen van artt. 321 en 323 B. W. E. samengetrokken. Voor „bloedverwanten in de opgaande linie", heb ik, in overeenstemming met het opschrift van de afdeeling „voorouders" gesteld.

In mijn art. 201 heb ik den alimentatieplicht tusschen schoonouders, schoonzoons en schoondochters, van art. 322 B. W. E. overgenomen, doch beperkt tot het geval, dat de eigen ouders of eigen kinderen overleden of tot dat onderhoud niet in staat zijn. Mij dunkt, bij den als normale toestand bestaande scheiding van goederen moeten de schoonouders en schoonkinderen eerst in de tweede plaats subsidiair als 't ware tot alimentatie verplicht zijn.

Mijn art. 202 is afkomstig van art. 324 B. W. E. met de redactie-wijziging dat „vordert" is vervangen door „ontvangen moet" om het denkbeeld uit te sluiten dat men alleen door eene rechtsvordering alimentatie zou kunnen krijgen.

Art. 203 is afkomstig van art. 326 B. W. E. met eene dergelijke redactieverandering op dezelfde gronden. Een feit blijkt den rechter altijd door bewijs; dus dit moet niet in het materieele recht nogeens afzonderlijk gezegd worden.

Art. 204 behoeft geene toelichting, het is eene copie van art. 325 B. W. E.

Art. 205 is ontleend aan art. 327 B. W. E., doch heb ik „voeden en" laten vervallen, omdat het in het „onderhouden" begrepen is.

Art. 206 spreekt hetzelfde beginsel uit als art. 328 B. W. E., doch algemeener, omdat wat van wettige ouders is gezegd, ook voor natuurlijke die hunne kinderen wettig erkend hebben moet gelden en omgekeerd.

VIJFTIENDE TITEL.

VAN MINDERJARIGHEID EN VOOGDIJ.

EERSTE AFDEELING.

Van de minderjarigheid.

Art. 207. Minderjarigen zijn de zoodanigen die den vollen ouderdom van vijftien jaren niet hebben bereikt, en niet vroeger in het huwelijk zijn getreden.

Wanneer het huwelijk voor den vollen ouderdom van vijftien jaren is ontbonden, keeren zij niet tot den staat van minderjarigheid terug.

Minderjarigen welke ouders beide of één van beide zijn overleden, staan onder voogdij op den voet der hierna volgende bepalingen.

Art. 208. Minderjarigen kunnen niet zelfstandig in rechten optreden of verbindtenissen aangaan, behoudens de door de wet gemaakte uitzonderingen.

De buiten rechten door hen zelfstandig aangegane verbindtenissen omtrent hun eigen handel, nijverheid en arbeid en de daardoor verkregen goederen verbinden hen persoonlijk, doch niet hunne ouders of voogden.

De minderjarigheid is weder een dier onderdeelen van het personenrecht, waarbij de adat staat onder sterken invloed van den Fiqh. Zien wij dus eerst, wat de godsdienstige wet daaromtrent bepaalt: „Minderjarig (in de wetboeken wordt meestal gesproken van den *saghir* (d. i. kleine) of *sabi* (d. i. jongen) in tegenstelling van den volwassene (*bâligh*) minderjarigheid is *sighar*) zijn [1]), volgens de wet; alle personen, die hun 15de levensjaar nog niet voltooid hebben, althans voor zooverre, vóór het bereiken dier leeftijdsgrens, zich nog geene teekenen van geslachtsrijpheid bij hen voorgedaan hebben, iets, waarop bij minderjarigen echter in

[1]) Dr. Juijnboll t. a. p. blz. 227.

geen geval mag acht geslagen worden, voordat zij hun 9de levensjaar volbracht hebben [1]).

Een minderjarige mist als zoodanig alle handelingsbevoegdheid. Hij kan dus niet geldig over zijne goederen beschikken, noch andere rechtshandelingen verrichten. Alleen zijn voogd of voogden kan voor hem optreden." Omtrent den toestand op Java en Madoera schrijft voorts Mr. L. W. C. VAN DEN BERG in zijn „Afwijkingen" [2]) „Volgens den Islam is men meerderjarig op zijn 15de jaar, (tenzij zich vroeger de teekenen der geslachtsrijpheid hebben vertoond, op welke teekenen echter geen acht wordt geslagen vóór het 9de jaar. (Minhadj at-Tâlibin, dl. I, p. 52 en dl. II, p. 17). Alsdan houdt de voogdij op, behalve indien blijkt, dat de persoon in kwestie nog niet voldoende ontwikkeld (Arab. *rasjid*) is om op zich zelf te staan, zonder dat hij daarom nog krankzinnig of onnoozel behoeft te zijn (Ibid. dl. II, p. 19). Op Java en Madoera echter beschouwt men deze laatste voorschriften eenvoudig als niet bestaande, en rekent men een jongen zoowel als een meisje meerderjarig (Arab. *bâligh* Mal. Jav. Soend. balig) op hun 15de jaar, niet vroeger en niet later, ofschoon de teekenen der geslachtsrijpheid zich in den regel veel vroeger voordoen (WINTER l. c. pl 459, ARMINIUS l. c. 1510 en 1511. Jav. Comp. art. VIII, § 2 „Nog geen 16de aldaar beteekent blijkbaar: die het 16de jaar nog niet zijn ingetreden d. w. z. die nog geen 15 jaren oud zijn. Op dezelfde wijze zal men art. XII, § 3 moeten verklaren). Wat hier ook van zij, in elk geval is door de priesterraden en *casu quo* ook door de andere rechtscolleges in en buiten de Vorstenlanden sedert jaren herhaaldelijk beslist, dat de meerderjarigheid door de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken wordt beheerscht. (Zie b.v. eene

---

[1]) Zie ook Mr. L. W. C. VAN DEN BERG „Beginselen" blz. 81 en 165, en in de Encyclopedie II blz. 554.

[2]) blz. 495 vlg.

beschikking van den R. v. J. van Samarang dd. 19 Febr. 1868 (Ind. W. v. h. R. nº. 208). Van die meening is ook IMMINK t. a. p., dl. I, p. 221, terwijl ik in mijne Beg. v. h. Moh. R., 3de druk, p. 165 noot 2, *implicite* hetzelfde heb aangenomen").

„Er is echter in den laatsten tijd twijfel geopperd, of deze algemeene opvatting, voor zooveel ons rechtstreeksch gebied betreft, wel juist is. Eerst in 1819 en daarna in 1839 (Ind. Stb. 1819 No. 66 en 1839 No. 22) heeft namelijk de Koloniale Wetgever verklaard, dat in Ned.-Indië „een ieder" meerderjarig zal zijn op den leeftijd, waarop men in Nederland, volgens de aldaar ingevoerde wetten, meerderjarig is. Wel moet dit voorschrift, ten aanzien van Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen, als vervallen worden beschouwd, tengevolge van de in 1848 ingevoerde nieuwe wetgeving (art. 1 Ov. en art. 330 Ind. B.W.) maar voor de Inlandsche en daarmede gelijkgestelde bevolking is het nimmer ingetrokken, en dus nog van kracht, ofschoon niemand er meer aan denkt, of zelfs ooit aan gedacht heeft, het op die bevolking toe te passen. Zoo besliste het Hoog Ger. van N.-I. bij het hierboven aangehaalde arrest van 8 Maart 1860, dat, volgens de in 1842 ingevoerde wetten, de Chineezen op hun 17de jaar meerderjarig waren).

De schrijver verklaart dat hij het met deze opvatting niet eens is; op gronden die ik gaarne tot de mijne maak, maar die ik thans niet uitvoerig kan bespreken, omdat mij dit te ver zou voeren, aangezien het mij hier niet zoozeer om het jus constitutum, als om het jus constituendum te doen is [1]).

---

[1]) Men zie omtrent deze kwestie overigens: Mr. W. A. ENGELBRECHT, in de Voorrede van zijne Ned. Indische Wetboeken.

Mr. R. H. KLEIJN. „Meerderjarigheid van den Inlander" enz. T. het R. in N. I. dl. 66 — blz. 317 vlg.

Mr. M. S. SMALT. „Minderjarigheid van den Inlander" T. het R. in N. I. dl. 67 blz. 363 vlg.

Mr. R. H. KLEIJN. „Meerderjarigheid van den Inlander" enz. T. het R. in N. I. dl. 68 blz. 18 vlg. en naschrift daarop blz. 201 vlg.

Ik stip slechts kortelijk aan, dat de koloniale wetgever zich in zekeren zin heeft aangesloten bij het Islamitisch standpunt en dat van hen, die de 15-jarige meerderjarigheid aannemen, door in het zoogenaamd Inlandsch Reglement zoowel in het civiel als in het crimineel geding den eed uit te sluiten van kinderen van wie men niet met genoegzame zekerheid weet, dat zij den 15-jarigen leeftijd hebben bereikt.

Dat nu de zeden zich zoo volstrekt eenstemmig voor de 15-jarige meerderjarigheid zouden verklaren als Mr. VAN DEN BERG schrijft, zou ik niet geheel willen onderschrijven. Wel ongetwijfeld bij die rechtshandelingen, welke onder toezicht der Priesterraden plaats hebben, zooals het huwelijk. Het is ook waar, dat de inlander physiek en in zekeren zin ook intellectueel vroeg rijp is, en dat de 21- of 23-jarige meerderjarigheid volstrekt niet zou passen in de zeden. Doch men vergete niet, dat bij ontstentenis van een burgerlijken stand de leeftijd slechts geschat kan worden, en dat de meeste inlanders, volgens hunne eigen opgaven en die hunner landgenooten, doorgaans een paar jaar ouder zijn dan zij ons voorkomen. Wat den huwelijksleeftijd betreft, daarvan kan men zeggen, dat deze voor de mannen gemiddeld is 15—25, voor de vrouwen 12—20 [1]). Aan den anderen kant begint de volkomen maatschappelijke meerderjarigheid, het voor vol tellen, in het volksleven, zoowel in de hoogere als in de lagere standen naar mijne ervaring weder vrij wat later. Het huwelijk op zichzelf maakt nog niet altijd volkomen meerderjarig, vooral waar de jonggehuwden bij de schoonouders — op hun erf namelijk — blijven inwonen. Onder de gogols bijv.: deelgerechtigden in het communaal bezit van bouwgronden, zal men zelden mannen aantreffen beneden de 25 jaren; dit hangt meer samen met de lichaamskracht vereischt voor

---

[1]) Vlg. POENSEN t. a. p. blz. 136 vlg.

den landbouw (vooral het ploegen) en voor het presteeren der heerendiensten, waaraan het grondbezit in de meeste streken is verknocht. Daarbij komt de voortduring van het ouderlijk gezag in eene patriarchale maatschappij als de Javaansche ook na de meerderjarigheid, want de emancipatie is daarin minder ver doorgedrongen dan in de westersche maatschappij, terwijl de deferentie jegens de ouders, die de taal, de omgangsvormen en de godsdienst meebrengen, hunnen invloed moet verhoogen, ofschoon deze ook gedeeltelijk afhangt van physiek- en economisch overwicht. Men kan daarentegen veilig beweren, dat de bepalingen onzer Wet voor Europeanen omtrent meer- en minderjarigheid bovenal het oog vestigen op de gegoede klassen der maatschappij, waarbij over het algemeen de opvoeding langer duurt en de feitelijke maatschappelijke meerderjarigheid ongeveer samenvalt met de juridische, hetgeen van de lagere klassen niet gezegd kan worden. Dit blijkt ook wel daaruit, dat de voorschriften ter verzekering van het *vermogen* van den pupil zeer uitvoerig en nauwkeurig zijn, terwijl, wat de macht van de voogd over den *persoon* van den pupil betreft, niet behoorlijk vaststaat of die al dan niet in beginsel gelijkstaat met de vaderlijke macht.

Het bezitten van een eigenlijk gezegd vermogen is onder de inlanders op Java en Madoera betrekkelijk uitzondering. Een eigen erf en woning (de laatste doorgaans van geringe waarde) eenig huisraad, eenige familie-erfstukken, zooals een kris, arm-, voet- of borstsieraden en dgl., eenig vee, een aandeel in de communale sawahs of tegals, eenige landbouwgereedschappen, ziedaar wat de vrij gegoede landbouwer — en deze maakt verreweg het grootste deel der bevolking uit — doorgaans bezit. Het beheer daarvan vereischt geene meerdere kennis dan die een inlander op zijn 15[de] jaar bezit; alleen de grondbewerking kan hem misschien

nog wat lastig vallen, maar het onderling hulpbetoon is in de dessa sterk ontwikkeld, en de ervaring heeft mij geleerd, dat de jongeling zich op dien leeftijd „*koewat*" gevoelt (sterk genoeg om zijne landbouw- en heerendienstarbeid te verrichten).

Als gulden middelweg, die wel niet in alle, doch in de meeste opzichten voldoen zal, heb ik derhalve 15 jaar als de grens der minder- en meerderjarigheid gesteld. Dat de jongens èn meisjes sexueel eerder rijp zijn, doet mijn inziens niet ter zake. Zijn zij daarentegen beneden dien leeftijd gehuwd, dan worden zij daardoor, op het voetspoor van onze Wet, meerderjarig. De jonge echtelieden wonen wel zeer dikwijls op het erf der schoonouders, doch voeren toch ook dan doorgaans een eigen huishouden, hebben een eigen vermogen, en moeten zich in en buiten rechten vrij kunnen bewegen. De ouders mogen een sterken moreelen invloed behouden, de wetgever behoeft deze niet te sanctioneeren, doch kan dat gerust aan de zeden overlaten.

Bizondere toelichting behoeven verder mijne artt. 207—208 niet. Over het eigen beheer van het zelfstandig vermogen der minderjarigen is boven reeds gehandeld. Daarenboven zijn er enkele rechtshandelingen, waartoe zij zelfstandig bevoegd zijn bijv. de toestemming tot de huwelijksvoorwaarden, vandaar de restrictie in art. 208. alin. 1.

Ik kom thans tot de Tweede Afdeeling, handelende over de voogdij in het algemeen, waaraan ik eene algemeene inleiding omtrent de daaromtrent bestaande regelen in Fiqh en adat laat voorafgaan.

„De voogdij werd" zegt Dr. JUYNBOLL [1]) „in den Islam uitsluitend eene wettelijke voorziening in het gemis aan handelingsbevoegdheid van minderjarigen. (Daarnaast bleef het recht om als *walî* de naaste

[1]) t. a. p. blz. 227 vlg.

vrouwelijke bloedverwanten uit te huwelijken, zelfs ook na hare meerderjarigheid, onafhankelijk van deze voogdij, in hoofdzaak voortbestaan). De voogd heeft als zoodanig het beheer over het vermogen van den minderjarige; hij is echter bevoegd, om alle noodzakelijke rechtshandelingen voor den minderjarige te verrichten, en is in die bevoegdheid slechts in zooverre beperkt, dat hij geene goederen van zijne pupillen mag vervreemden òf verpanden, tenzij in geval van noodzaak of klaarblijkelijk voordeel. In het algemeen mag de voogd geene noodelooze verbintenissen ten laste van den minderjarige aangaan, noch rechtshandelingen verrichten, waarbij deze in zijne goederen benadeeld kan worden.

Afgescheiden van de voogdij blijft de eigenlijke verpleging der minderjarigen in de wetboeken met den naam *hadhânah* aangeduid (zooals de zorg voor het eten en drinken, het wasschen, kleeden, oppassen in geval van ziekte enz.), de taak der moeder (of bij ontstentenis der moeder, van een der naaste vrouwelijke verwanten) die de kinderen daartoe bij zich houdt onder voorwaarde, dat zij zelve aan zekere wettelijke vereischten voldoet."

Omtrent de verschillende categoriën van voogden zegt voorts de schrijver [1]: „In den Islam werden de rechten der naaste mannelijke verwanten ten aanzien der voogdij in vele opzichten belangrijk beperkt. Volgens de wet is alleen de vader, en bij diens ontstentenis de grootvader (vaders vader) van rechtswege voogd over de minderjarige kinderen; de verdere mannelijke verwanten zijn dit nooit *van rechtswege*: wel kunnen zij tot voogd benoemd worden. De vader (resp. de grootvader) heeft namelijk de bevoegdheid, om bij testamentaire beschikking eenen voogd over zijne minderjarige kinderen (resp. kleinkinderen) aan

---

[1]) t. a. p. blz. 226.

te stellen. Een zoodanige, bij uiterste wilsbeschikking aangewezen voogd wordt *wasî* genoemd. Ook vrouwen zijn daartoe benoembaar en de moeder behoort, volgens de wetgeleerden, zelfs het eerst in aanmerking te komen, om op die wijze tot voogdes benoemd te worden, al kan zij, volgens de heerschende opvatting, geen *recht* daarop doen gelden. Ontbreken zoowel de vader als de grootvader, en is er ook geen bij uiterste wilsbeschikking door hen aangewezen voogd of voogdes, dan fungeert de *hâkim* of een door hem ambtshalve daartoe aangewezen persoon (deze laatste wordt in de wetboeken meestal aangeduid als *kajim* d. i. hij die zorgt voor) als voogd over de minderjarigen."

Omtrent den toestand op Java en Madoera schrijft Mr. L. W. C. v. d. Berg [1]): „De voogdij over minderjarigen, wel te onderscheiden van die bij het huwelijk eener vrouw, is op Java en Madoera, overeenkomstig de Mohammedaansche wet, de legitieme van vader of grootvader van vaders kant, de testamentaire door den laatstlevenden legitiemen voogd benoemd, tot welke voogdij ook vrouwen bevoegd zijn, en de datieve, bij ontbreken van een legitiemen of testamentairen voogd (Minhâdj aṭ-Tâlibîn, dl. II, p. 22, 281, 323 en v.v. en het rapport van deskundigen in het Ind. W. v. h. R. 1867, n⁰. 221). Bij vonnis van den R. v. J. te Batavia, dd. 1 November 1867 (Ibid n⁰. 240) werd de legitieme voogdij van den vader, zoowel vóór als na het overlijden zijner echtgenoote erkend. Bij vonnis van hetzelfde college d.d. 18 Jan. 1868, werd verklaard, dat de moeder onbevoegd was tot de testamentaire voogdij, doch dit vonnis werd vernietigd, zij het op andere gronden, bij arrest v. h. H. G. v. N. I., dd. 30 Juli 1868 (Ibid n⁰. 272). De Raad van Justitie had blijkbaar de gewone voogdij met die bij het huwelijk verward. Voorts kan de testamentaire voogd ook op

---

1) „Afwijkingen" blz. 498 vlg.

Java en Madoera te allen tijde zijn ontslag nemen. Zie vonnis v. d. Landr. te Batavia dd. 24 April 1876 (Ibid n⁰. 619) en Minhâdj aṭ-Tâlibîn dl. II, p. 282).

Laatstgenoemde voogdij wordt echter niet opgedragen door den gewonen rechter maar door den Priesterraad die, ook ten aanzien van de contrôle op het bestuur der voogden, den *qadhi* vervangt (Moh. Geest. p. 10 en het Arrest v. h. H. G. van N.-I. dd. 13 Dec. 1888 (Ind. W. v. d. J., 1889, n⁰. 1333). Daarentegen kan de afzetting van een voogd slechts door den Landraad geschieden. Zie het in de vorige noot geciteerde vonnis v. h. R. v. I. te Batavia, dd. 1 Nov. 1867 (Ind. W. v. h. R., n⁰. 240) en vgl. art. 25 van Ind. Stb. 1828, n⁰. 46. Ook deze onderwerpen werden in Britsch-Indië door den Kolonialen Wetgever geregeld (Vgl. Syed Ameer Ali t. a. p., p. 421 en vv.) wij zouden zeggen de toeziende voogdij uitoefent — alles behoudens de functiën door wettelijke voorschriften aan de Wees- en Boedelkamer opgedragen (zie Ind. Stb. 1828, n⁰. 46, artt. 3, 4, 22—25, 52).

Het verschil tusschen vaderlijke macht en voogdij kent het Inlandsche Gewoonterecht evenmin als de Mohammedaansche Wet, en ook ten aanzien der bevoegdheden en plichten der moeder naast die van den voogd, komt gemeld gewoonterecht, voor zooverre men kan nagaan, met bedoelde wet overeen (Vgl. Poensen l. l. p. 127 Comp. artt. 97—99).

De adoptief-vader kan tot voogd over zijn pleegkind worden benoemd, wanneer dit laatste een wees is, dan wel de natuurlijke vader onbekend of verdwenen is, anders niet. Maar zonder zoodanige benoeming kan hij aan de adoptie alleen geene voogdij-bevoegdheden ontleenen (zie boven p. 492). Intusschen schijnt de feitelijke toestand dikwijls met het bovenstaande in strijd, en vindt men, speciaal in berichten uit Midden-Java, gesproken van het gezag der adoptiefouders over hunne pleegkinderen, en van dat door den

oom van vaderskant of door den oudsten zoon over hunne neven en nichten dan wel broeders en zusters uitgeoefend (POENSEN l. l. 115, 128, 129 en Sam. Comp. art. XII, § 3.

Ik meen echter bij die berichten òf aan een zuiver zedelijk gezag te moeten denken, dat met de wettelijke voogdij niets te maken heeft, òf aan het onder alle hemelstreken voorkomende feit dat, waar geene goederen aan den minderjarige toebehooren, dikwijls de voorziening in de voogdij wordt achterwege gelaten, omdat de autoriteiten, met die voorziening belast, niet worden geadieerd; terwijl het kind in de natuurlijke orde der dingen het gezag aanneemt van dengeen, in wiens huis het wordt opgevoed, zonder dat het zich met de rechtsvraag bemoeit, of dat gezag wel wettig is. Als een instelling van zuiver zedelijken aard beschouw ik evenzeer het gebruik dat een jongeling, die naar de Inlandsche begrippen meerderjarig is, de tusschenkomst van zijn vader behoeft tot het aangaan van trouwbeloften (zie boven p. 456 en WINTER l. l. p. 159)".

Deze beschrijving van Mr. VAN DEN BERG wordt door mijne persoonlijke ervaring bevestigd. Als voogdes zag ik in verreweg de meeste gevallen in rechtszaken de moeder optreden, zonder bijstand van den grootvader, wèl echter dikwijls bijgestaan door den oudsten zoon, op wien volgens de adat, in zooverre met den Fiqh niet precies overeenstemmende, de voogdij over zijne jongere broeders en zusters overgaat. Dikwijls was deze oudste zoon zelf nauwelijks meerderjarig. Daarentegen staat mij geen enkel geval voor den geest, dat de grootvader of oom van vaders zijde voor de minderjarigen optrad, ofschoon ik niet beweren wil dat dit nergens voorkomt.

Prof. POENSEN schrijft omtrent het geval van huwelijk van weezen:[1]) „Maar, toen er kinderen uit het eerste

---

[1]) t. a. p. blz. 128.

huwelijk van Paq-Niti's tegenwoordige vrouw uitgehuwelijkt moesten worden, werd de oudere broeder van haren tegenwoordigen echtgenoot ontboden, die toen in die zaak, als ware hij de eigen vader, optrad en handelde".

„Ook hiervan dat de oudere broeder van een overleden man in zulke gevallen [1]) handelend optreedt, zouden vele voorbeelden aan te voeren zijn".

En verder: „Deze macht van den broeder eens overleden mans blijft ook nog vaak van beteekenis, al is het ook, dat in zulk een gezin een oudste zoon is, die overigens gewoonlijk geheel in de rechten van den overleden vader in het gezin optreedt. Deze zoon verricht dan al de verplichte diensten, vertegenwoordigt het gezin, en mocht hij zelf een huwelijk aangaan, dan blijft de moeder in meerdere gevallen zijne huisgenoote. Mocht hij nog jongere broeders en zusters hebben, doch op zichzelf gaan wonen, ook dan zal de moeder hem nog steeds in alles kennen en hij haar zooveel mogelijk in alles bijstaan".

Omtrent de juridische appreciatie van deze feitelijke toestanden zal ik met Mr. VAN DEN BERG niet in debat treden, omdat zijn standpunt omtrent de rechtskracht der adat niet door mij gedeeld wordt. Alleen wensch ik aan te stippen, dat de medewerking of het gezag van den oudsten zoon wel degelijk uit eene rechtsovertuiging blijkt voort te komen, ditmaal niet uit enkele onkunde of verwaarloozing van de eigenlijk als rechtsgeldig beschouwde Fiqh-voorschriften.

In mijn ontwerp heb ik mij dan ook niet gehouden aan deze laatste, aangezien zij m. i. niet in de volksovertuiging zijn doorgedrongen en in strijd zijn met den meest voorkomenden toestand, n.l. dat de weduwe na den dood des mans eenvoudig de ouderlijke rechten

---

[1]) Het is waar, dat hier speciaal van de huwelijksvoogdij wordt gehandeld, doch het werpt licht op de opvattingen omtrent de voogdij in het algemeen.

en plichten blijft uitoefenen, met hier en daar medewerking van den wettelijken voogd of dengeen die door het volk daarvoor gehouden wordt, wat kennelijk niet hetzelfde is. Volgens den Fiqh loopen de voogdij en de vaderlijke macht trouwens ook ineen, en ik meen, dat de minste inlandsche vaders zullen weten, dat zij door het overlijden hunner vrouw nu in het oog der wet op eens voogden zijn geworden.

Dezelfde voortzetting der ouderlijke macht onder den naam van voogdij wensch ik ook aan de weduwe wettelijk te waarborgen. Wij zagen reeds dat zelfs de Islam niet tegen de voogdij der vrouwen-moeders is gekant, doch ze aanbeveelt aan degenen, die bij testament een voogd te benoemen hebben. Ik wil nog verder gaan en de wettelijke voogdij van den langstlevende der ouders, man of vrouw, als hoofdgeval vooropstellen. Daarna komt die van den grootvader van vaderszijde, daarna die van den broeder der minderjarigen, indien hijzelf meerderjarig is, enz. Doch de langstlevende moet het recht hebben bij uitersten wil een voogd te benoemen, zelfs met uitsluiting van de wettelijke voogden, nu omtrent deze laatsten geen vaste algemeen geeerbiedigde adat bestaat. Het is waar, dat testamenten, vooral schriftelijke, tot dusverre bij het gros der bevolking zeldzaam zijn, maar het recht daartoe is toch algemeen erkend.

Moeten de vadersbroeders, ooms van de minderjarigen, ook tot de wettelijke voogden worden gerekend? Het is niet in overeenstemming met den Fiqh, ofschoon ze wel, na de broeders, tot de wettelijke huwelijksvoogden worden gerekend. Doch ook afgescheiden daarvan, zal in de praktijk hun optreden dikwijls toch noodig zijn, 't zij omdat de grootvader overleden, en de oudste broeder minderjarig is, 't zij omdat de adat hen als de aangewezen beschermers der minderjarigen beschouwt. Daarom heb ik hen ook tot de wettelijke

voogdij geroepen. Immers de bemoeienis des rechters, die altijd tijd, omslag en uitstel vordert, moet zooveel mogelijk worden uitgesloten waar zij niet volstrekt noodig is, en de wetsbepalingen zoo mogelijk zoodanig worden ingericht, dat zij feitelijk door het volk gevolgde gebruiken indien daartegen geene overwegende bezwaren bestaan, overeenkomen.

De toeziende voogdij kent noch adat noch Fiqh, en er bestaat m. i. geen reden om haar den inlanders op te dringen. Waarborg voor een behoorlijk beheer door den voogd moet bovenal gezocht worden in eene goede keuze der wettelijke voogden of casu quo der door den rechter benoemde voogden, zoodat zij zoo mogelijk solidariteit van belangen met de minderjarigen hebben. Ingeval van aperten strijd van belangen moet een voogd *ad hoc* worden benoemd. Overigens is het algemeen bekend dat de toeziende voogdij althans in Nederland niet aan het daarmede beoogde doel beantwoordt, nl. bovenal om wanbeheer der voogden te voorkomen. Ik heb daaromtrent eene andere regeling ontworpen, die zich nauw aansluit bij de bestaande adat, en praktisch zoowel eenvoudig als, naar ik mij vlei, doeltreffend zal blijken.

Wat betreft de bemoeienis der Boedelkamers, het behoeft geen betoog dat van serieuse administratie van inlandsche boedels over geheel Java en Madoera door deze colleges slechts bij hooge uitzondering sprake kan zijn met het oog op het overweldigend zielental der bevolking.

De bemoeienis van de Priesterraden met de voogdijen — welke door Mr. VAN DEN BERG ook eenigermate met de toeziende voogdij wordt vergeleken — moet m. i. niet worden bestendigd. Zij is trouwens volstrekt geen gevestigde adat, heeft geenen historischen grondslag en is derhalve volstrekt geen onaantastbaar recht. Alle rechterlijke beschikkingen in zake voogdijen behooren door den dagelijkschen rechter, den landraad

te worden genomen. Trouwens het ontslag der voogden c. q. is hun reeds opgedragen. Ik zal wel niet weder uitvoerig behoeven te betoogen, dat van hunne bemoeienis beter resultaten zijn te verwachten dan van die der Priesterraden.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Voogdij in het algemeen.

Art. 209. In iedere voogdij is slechts één voogd.

Art. 210. Ieder, die door de Wet of wettige benoeming tot de voogdij wordt geroepen en niet door wettige redenen van de voogdij is uitgesloten of verschoond, is verplicht deze aan te nemen.

Wanneer de wettelijke of benoemde voogd weigerachtig of in gebreke is de voogdij op zich te nemen, zal de naastvolgende wettelijke voogd of bij ontstentenis van dezen, het dorps- of kampongshoofd voorloopig de noodige voorzieningen treffen, en bij den landraad, naar omstandigheden, de afzetting van den voogd kunnen verzoeken.

In dat geval is de nalatige of weigerachtige voogd verantwoordelijk voor de nadeelen, uit zijn verzuim of weigering voortvloeiende.

Art. 211. Wanneer naar aanleiding van de bepalingen van dit Wetboek de tusschenkomst of het verhoor van bloedverwanten of aangehuwden van echtelieden, van minderjarigen, van te adopteeren of onder curateele te stellen personen vereischt wordt, zullen deze zoo mogelijk steeds ten getale van vier worden opgeroepen, en uit de naaste, zoo mogelijk uit beide liniën worden gekozen, uit diegenen, welke binnen het rechtsgebied van den landraad zijn gevestigd; zullende de buiten dat rechtsgebied gevestigde, wanneer de landraad hun verhoor noodig oordeelt,

daartoe worden opgeroepen voor den landraad hunner woonplaats, ten verzoeke van den landraad der hoofdpartijen, welke eerstgenoemde rechtbank het daarvan op te maken procesverbaal aan laatstgenoemde zal toezenden.

De aldus te hooren bloed- en aanverwanten moeten zijn meerderjarig en op Java of Madoera gevestigd.

Art. 212. Zij moeten persoonlijk voor den landraad verschijnen, tenzij door welbewezen ziekte, gebrekkigheid of ambtsbezigheden verhinderd.

Ingeval van wettige verhindering kunnen zij zich doen vertegenwoordigen door een bizonderen daartoe ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd of schrijver dan wel bij authentieke acte daartoe gemachtigde.

De gemachtigde zal slechts in naam van één persoon mogen optreden. Zij die zonder wettige verhindering noch in persoon noch bij gemachtigde verschijnen, kunnen door den landraad na summier onderzoek omtrent de reden der niet-verschijning, worden verwezen tot eene geldboete uiterlijk van 25 gulden.

Art. 213. De beschikkingen der landraden in zake voogdijen worden door hen op mondeling of schriftelijk verzoek van partijen of belanghebbenden zonder vorm van proces genomen, en de korte inhoud daarvan in het daartoe ter Griffie aangehouden register aangeteekend.

De verzoeken en beschikkingen zijn kosteloos en vrij van zegel.

De beschikkingen zijn aan geenerlei hoogere voorziening onderhevig.

Deze algemeene bepalingen behoeven weinig toelichting. Ze zijn in hoofdtrekken met de noodige wijzigingen aan het B. W. E. ontleend. Adat, kan men zeggen bestaat hieromtrent niet; alleen het beginsel van art. 209 maakt daarop uitzondering, daar het door de adat van den Fiqh is overgenomen.

Veelhoofdigheid van gezag is hier zeker ook ongewenscht: daarom heb ik ook de uitzondering, daarop in art. 331 B. W. E. ten behoeve van de medevoogdij des mans der moeder-voogdes gemaakt, niet overgenomen.

De verplichting van art. 210 is in art. 332 B. W. E. geformuleerd. Doch bij weigering of nalatigheid van den voogd treedt daar de Weeskamer op, als belast met de toeziende voogdij over alle Europeesche minderjarigen. Dat de Boedelkamer zulks niet doen kan bij alle inlandsche voogdijen spreekt van zelf. Derhalve moet hier optreden diegene, welke het naast tot de voogdij staat d. i. hij, die bij ontstentenis van den onwilligen of nalatigen voogd door de Wet tot de voogdij geroepen wordt. Bij zijne ontstentenis is het dorps- of kampongshoofd door de adat aangewezen, en ook de meest geschikte persoon.

Het verhoor van de bloed- en aanverwanten, dat het B. W. E. in de artt. 333—334 behandelt, heb ik in de artt. 211—212 geregeld, doch die bepalingen uitgebreid ook tot het verhoor in zake huwelijk, adoptie en curateele. Het is waar dat de bepalingen daardoor eene meer algemeene strekking erlangen en evengoed elders hadden kunnen zijn geplaatst, bijv. vooraan het wetboek of onder den titel van bloedverwantschap en zwagerschap. Doch ik vertrouw dat de plaatsing hier de algemeene strekking niet twijfelachtig kan maken. Overigens zijn zij gelijkluidend aan die van het B. W. E. behalve dat 1^{0}. niet alleen *mannelijke* bloed- en aanverwanten worden opgeroepen (van de vrouwelijke krijgt men vaak heel wat meer te hooren) 2^{0}. de vervanging door gemachtigden is gebonden aan wettige verhindering, 3^{0}. de gemachtigde niet slechts bij authentieke acte, doch ook mondeling ten overstaan van het dorps- of kampongshoofd of schrijver kan worden aangesteld.

De voorschriften van artt. 335—344 B. W. E. omtrent de borgstelling of hypotheekgeving door de voogden

acht ik voor inlanders in verreweg de meeste gevallen geheel ongeschikt. De voogdij, die toch al, vooral voor vreemden, een zware last is, zou daardoor geheel ondragelijk worden. Het vinden van „soliede" borgen ware in vele dorpen geheel onmogelijk, en den inlander te dwingen zijn eenig onroerend bezit — gewoonlijk een stuk bouwgrond — ter wille van de voogdij te verpanden of verhypothekeren ware dunkt mij onverdedigbaar. De zekerheid voor goed beheer der voogden, ik herhaal het, moet bovenal gezocht worden in eene goede keuze der personen.

In art. 203 heb ik een regel gesteld, die mij van veel praktisch belang voorkomt. Moesten alle verhooren, beschikkingen enz. in voogdijzaken in extenso worden geschreven, en waren zij aan kosten en zegels onderworpen, dan zou de overbrenging van deze bevoegdheid naar de landraden het personeel van deze rechtbanken veel overtollig schrijfwerk bezorgen, en den justitiabelen kosten, die hen veelal van het inroepen van 's rechters tusschenkomst zouden afschrikken. Daarom is deze bepaling een onmisbaar complement van de door mij ontworpen regeling. Aanteekening in substantie in een register ter Griffie is voor de contrôle echter onmisbaar, doch ook volkomen voldoende. Aan partijen kunnen c. q. op hun verzoek korte schriftelijke extracten daarvan worden uitgereikt. Daar hier spoed gewoonlijk zeer gewenscht is, moet appel en cassatie zijn uitgesloten.

DERDE AFDEELING.

Van de wettelijke voogdij.

Art. 214. Na den dood des vaders of der moeder behoort de voogdij over hunne minderjarige kinderen van rechtswege aan den langstlevende der ouders.

Art. 215. Na den dood van beide ouders behoort de

voogdij van rechtswege aan den grootvader van vaders zijde; bij diens dood, ontstentenis of onbevoegdheid aan den oudsten broeder des minderjarigen, indien deze meerderjarig is; bij diens dood, ontstentenis of onbevoegdheid aan den oudsten broeder des vaders van vaderszijde, bij diens dood, ontstentenis of onbevoegdheid aan den op hem in leeftijd volgenden broeder des vaders van vaderszijde en zoo vervolgens.

Art. 216. De vader kan bij uiterste wilsbeschikking aan de moeder, en de langstlevende op dezelfde wijze aan den wettelijken voogd, eenen bizonderen raadsman toevoegen, zonder wiens toestemming zij geen daad, of geene bepaalde daden, van voogdij kunnen verrichten.

Art. 217. Indien de moeder-voogdes hertrouwt, zal zij binnen eene maand daarna zich tot den landraad wenden om in de voogdij te worden bevestigd en zal deze, na de bloed- of aanverwanten te hebben gehoord, beslissen of zij de voogdij zal behouden.

Wanneer zij nalaat aan dit voorschrift te voldoen, is de naaste bloedverwant van vaders zijde, dan wel de haar toegevoegde raadsman, of bij hunne ontstentenis of verzuim het dorps- of kamponghoofd verplicht binnen eene maand daarna de beslissing des rechters in te roepen.

De landraad is in alle deze gevallen bevoegd de moeder in de voogdij te bevestigen.

Bij ontzetting der moeder uit de voogdij, benoemt de landraad een voogd zoo mogelijk uit de bloedverwanten, die bij ontstentenis der moeder tot de voogdij worden geroepen, doch is bevoegd om gewichtige redenen van de volgorde van art. 215 af te wijken, en zelfs om een voogd buiten de daar genoemde categoriëen aan te stellen.

Art. 218. Ook de nieuwe echtgenoot der moeder kan, ingeval zij zelve van de voogdij ontzet wordt, tot voogd benoemd worden, doch is in dat geval de naaste bloed-

verwant van vaders zijde van rechtswege raadsman op den voet van art. 216, bepalende alsdan de landraad welke daden van voogdij zonder diens medewerking niet kunnen worden verricht.

Bij ontbinding van het tweede huwelijk vervalt van rechtswege de voogdij des nieuwen echtgenoots der moeder en treedt deze laatste, of bij haren dood de naaste mannelijke bloedverwant, van rechtswege als voogdes of voogd op.

Art. 219. De moeder-voogdes is, alvorens een nieuw huwelijk aan te gaan, verplicht om aan den raadsman of bij gebrek van dien aan den naasten mannelijken bloedverwant, die bij haren dood tot de voogdij zou geroepen worden, ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd eene behoorlijke mondelinge of schriftelijke opgave te doen van de goederen, den minderjarigen kinderen toebehoorende, door gezegd hoofd te vergelijken met den hem krachtens art. 237 medegedeelden inventaris; van deze opgave zal het hoofd, indien zij mondeling is gedaan, aanteekening houden of doen houden; bij gebreke van zoodanige opgave is gezegde mannelijke bloedverwant, of bij zijne ontstentenis of verzuim het dorps- of kamponghoofd, bevoegd de afzetting van de voogdes bij den landraad te verzoeken, die daarop naar bevind van zaken zal beslissen.

VIERDE AFDEELING.

Van de voogdij, door den vader of de moeder opgedragen.

Art. 220. De langstlevende der ouders heeft het recht om eenen voogd over zijn minderjarige kinderen te benoemen, zelfs met uitsluiting van de wettelijke voogden.

Hij kan ook verscheidene personen benoemen, teneinde bij dood of ontstentenis of onbevoegdheid elkander in de voogdij op te volgen.

Ook kan hij den aldus benoemden voogden een bizonderen raadsman toevoegen op den voet van art. 216.

Art. 221. Deze benoemingen zijn slechts geldig, wanneer zij bij uiterste wilsbeschikking zijn geschied.

Art. 222. Wanneer de moeder hertrouwd zijnde in de voogdij is bevestigd, en een voogd over de minderjarige kinderen van haar vroeger huwelijk heeft benoemd, zal deze benoeming niet van waarde zijn, voordat zij door den landraad op verzoek van den aldus benoemden voogd of van bloed- en aanverwanten, of van het dorps- of kampongshoofd zal zijn bekrachtigd.

VIJFDE AFDEELING.

Van de voogdij door den landraad opgedragen.

Art. 223. Indien een minderjarige overblijft, zonder wettelijken of bij uitersten wil benoemden voogd, of wanneer de wettelijke of bij uitersten wil benoemde voogd zich bevindt in een geval van uitsluiting, onbevoegdheid of verschooning, dan wel is afgezet, en er geen andere wettelijke voogd overblijft, zal de landraad na verhoor van bloed- of aanverwanten een voogd benoemen, en kan dezen een raadsman toevoegen op den voet van artt. 216 en 217.

Art. 224. De benoeming geschiedt op het verzoek van een der bloed- of aanverwanten van den minderjarige, van zijne schuldeischers of andere belanghebbenden, van het dorps- of kamponghoofd, van het openbaar ministerie, of zelfs ambtshalve door den landraad van de woonplaats des minderjarigen.

In afwachting der benoeming zorgt het dorps- of kamponghoofd voorloopig voor den persoon en de goederen des minderjarigen.

De ambtenaar van den burgerlijken stand is verplicht

aan het dorps- of kampongshoofd kennis te geven van het overlijden van personen, die minderjarige kinderen nalaten, welke zich bevinden in een der gevallen van art. 223.

Art. 225. De voogd moet de voogdij aanvaarden op den dag zijner benoeming, indien deze in zijne tegenwoordigheid heeft plaats gehad, en anders op den dag waarop hem die benoeming op bevel van den landraad is beteekend.

ZESDE AFDEELING.

Van de voogdij over kinderen, welke in eenig gesticht van weldadigheid zijn opgenomen.

Art. 226. Minderjarigen, die in eenig gesticht van weldadigheid zijn opgenomen, staan, zoolang zij zich daarin bevinden, onder de voogdij van de regenten of bestuurders van dat gesticht.

Worden zij nog gedurende hunne minderjarigheid daaruit verwijderd, dan treedt van rechtswege hun oorspronkelijke voogd weder op, en zijn genoemde regenten of bestuurders aan dezen verplicht tot rekening en verantwoording.

Bij ontstentenis van zoodanigen oorspronkelijken voogd gelden de bepalingen van art. 223.

Mijne toelichting moet de bepalingen van de tweede, derde, vierde, vijfde en zesde afdeeling hier eenigermate samenvatten, omdat zij tot elkander in bizonder verband staan.

Over de wettelijke voogdij, ook der moeder, heb ik reeds gesproken. Zij sluit zich meer aan bij de adat dan de bepaling van den Fiqh, dat de moeder slechts bij testament kan worden aangewezen.

Mijn art. 214 en over het algemeen al de daarmede verband houdende bepalingen onderscheiden zich voorts

hierdoor van die van het B. W. E. dat ik de wettelijke voogdij der ouders niet heb vastgeknoopt aan het huwelijk, of liever de huwelijksontbinding door den dood, doch eenvoudig aan den dood des vaders of der moeder. Trouwens ook art. 353 B. W. E. geeft de voogdij aan den vader, of bij gebreke van dien, aan de moeder, over hunne natuurlijke wettig erkende kinderen. Ik ga verder en strek ook de andere bepalingen omtrent de wettelijke voogdijen over de natuurlijke kinderen uit, omdat ik de fictie van ons recht, dat deze geene bloedverwanten van de bloedverwanten hunner ouders zouden zijn, niet huldig, zoo min als de adat dit doet.

In art. 215 verder regel ik de wettelijke voogdij der agnaten, in verband zoowel met de adat als met het Moh. recht. Het komt mij voor, dat de adat de ooms laat voorgaan aan de broeders, doch dit ligt misschien daaraan dat de oudste broeder doorgaans niet of nauwelijks meerderjarig is, terwijl de leeftijd doorgaans onzeker is, en men dus veiligheidshalve den oom laat optreden. Ik heb hier alleen de echte *agnaten* genoemd omdat de wettelijke voogdij niet verder moet worden uitgestrekt dan de adat wil. Het zou misschien overweging verdienen om ook den grootvader van moederszijde tot de wettelijke voogdij te roepen, daar de agnatische verwantschap op Java en Madoera wel op den voorgrond treedt, doch niet dermate dat de naaste cognaten zich vreemd zouden voelen.

In art. 216 behandel ik de testamentaire toevoeging van een raadsman. Bij de volksklasse zijn testamenten zeldzaam, minder onder de hoogere standen, en de langstlevende der ouders moet deze bevoegdheid hebben, waar hij den wettelijken voogd niet voldoende vertrouwt of positief wantrouwt. Ook de vader moet de moeder-voogdes een raadsman kunnen toevoegen: het is geen toeziende voogd, want zijn voorafgaande

toestemming is vereischt. Ingeval van verschil van meening beroep op den landraad.

In art. 217 heb ik de bepalingen van artt. 350—351 B. W. E. overgenomen doch met wijzigingen. Vooreerst moet de rechterlijke tusschenkomst niet vóór, doch na het huwelijk worden ingeroepen, en wel omdat na het huwelijk de ware natuur van den stiefvader, waarop het hier vooral aankomt, beter zal te onderkennen zijn dan daarvóór, terwijl ook de aan het huwelijk voorafgaande maand eene zeer ongeschikte periode is voor rechtshandelingen. Voorts wordt de man niet van rechtswege medevoogd, doch kan ingeval van ontzetting der moeder tot voogd worden benoemd, en in dat geval is de naaste agnaat van rechtswege raadsman, met zoodanige bepalingen als de landraad gewenscht oordeelt. Bij ontbinding van dat tweede huwelijk vervalt zijne voogdij van rechtswege (art. 218).

Ik ben er voorts in het algemeen tegen om de aanvaarding der voogdij door de moeder, zooals onze Wet doet, van hare willekeur afhankelijk te stellen. Integendeel acht ik haar de eerste der wettelijke voogden, die moreel verplicht is tot de voogdij, terwijl zelfs de Islam haar daartoe niet ongeschikt oordeelt, zooals zij dan ook zelden is. Het hoofdbezwaar in de praktijk is slechts de voorziening in de heerendiensten drukkende op den bouwgrond, dien de minderjarigen doorgaans bezitten. Doch een der mannelijke bloedverwanten kan daarvoor zorgen ook zonder de voogdij te voeren. Desgelijks de bewerking dier gronden, wanneer de kinderen daarvoor te klein zijn. Overigens deelt de adat volstrekt niet in het overmatig wantrouwen tegen de vrouwen, speciaal hun beheer, dat in onze Wet doorstraalt. Ook hier treedt in onze Wet weder op den voorgrond de zorg van het *vermogen* der kinderen, op den achtergrond die voor hun *persoon*. Op Java en Madoera, waar

het eigenlijk *vermogen*, althans in den Europeeschen zin des woords, uitzondering is, moet dit anders zijn.

Op het voetspoor van den Fiqh een bepaalde grenslijn te trekken tusschen het beheer van het vermogen en de zorg voor den persoon des minderjarigen, en het eerste aan den voogd, het tweede aan de moeder of andere vrouwelijke bloedverwanten toe te vertrouwen, komt mij onpraktisch voor en in strijd met de zeden. Voor zoover er de juiste gedachte aan ten grondslag ligt, dat de eerste beter voor finantieel beheer, de tweede voor lichamelijke verzorging van kinderen geschikt zijn, kan de benoeming van een raadsman daarin voorzien.

In art. 219 heb ik op het voetspoor van art. 352 B. W. E. het indienen van eene mondelinge of schriftelijke opgave van de goederen der minderjarigen aan den raadsman of naasten agnaat ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd, ingeval van hertrouwen aan de moeder-voogdes voorgeschreven. Dat hoofd moet haar in schrift stellen of doen stellen en met den oorspronkelijken inventaris vergelijken. Bij verzuim is de raadsman, agnaat of het dorpshoofd bevoegd de afzetting te vorderen. Deze is echter niet imperatief voorgeschreven omdat veelal te goeder trouw, uit onkunde, verzuimen zullen worden gepleegd. Hetzelfde te bepalen bij hertrouwen des vader-voogds achtte ik ongeraden, omdat dit feit niet denzelfden invloed kan geacht worden te hebben als dat der moeder-voogdes.

In art. 220 heb ik de bepaling van art. 305 in hoofdtrekken nagevolgd en alzoo de bevoegdheid, die de Islam alleen aan den vader geeft, ook aan de moeder-voogdes toegekend. Ik zal wel niet weder behoeven te herhalen, dat de rechtspositie der vrouw krachtens de adat hooger en belangrijker is dan krachtens den Fiqh, en dit deze bepaling rechtvaardigt. Eveneens heb ik de macht van substitutie aan

den langstlevende toegekend, doch niet, om ook deze macht aan den benoemden voogd toe te kennen. De wettelijke voogden mogen worden uitgesloten; immers met dit doel zal wel juist doorgaans de testamentaire benoeming geschieden.

In art. 221 heb ik deze benoemingen tot uiterste wilsbeschikkingen beperkt. Zij moeten zooveel mogelijk uitzondering blijven en zullen dat zeker ook in het grootste deel der inlandsche maatschappij; de wettelijke voogdij, zich aansluitende bij de adat, moet regel blijven. Ook is het gewenscht om deze benoemingen slechts te doen plaats hebben in die ernstige stemming, welke tot het maken van uiterste wilsbeschikkingen drijft.

In de vijfde afdeeling, handelende over de voogdij door den rechter opgedragen heb ik mutatis mutandis de regeling van artt. 359—364 B. W. E. overgenomen.

In art. 223 heb ik den landraad bevoegdheid gegeven om tegelijk met den voogd ook een raadsman te benoemen. Dit was voor Europeanen niet noodig, omdat de weeskamer steeds van rechtswege toeziende voogdes is.

In art. 224 vindt men art. 360 B. W. E. terug, behalve dat voor de weeskamer het dorps- of kamponghoofd, die daartoe wel doorgaans de meest geschikte en bevoegde persoon zal zijn, in de plaats treedt. Men verwondert zich misschien over de 2de alinea, omdat het dorps- of kamponghoofd zelf in mijn ontwerp gewoon ambtenaar van den burgerlijken stand is; ik verwacht echter dat in de praktijk de schrijver het doorgaans zijn zal omdat vele dorpshoofden niet schrijven kunnen.

Art. 361 B. W. E. heb ik overtollig geacht over te nemen, daar het bezitten van een vermogen buiten Ned.-Indië wel tot de zeer hooge uitzonderingen zal behooren.

In de zesde afdeeling eindelijk heb ik de bepaling van art. 365 B. W. E. weergegeven, doch met de

bijvoeging, dat zoodra de minderjarigen het gesticht verlaten, de vorige voogd weder van rechtswege optreedt, en de regenten enz. aan dezen rekening en verantwoording moeten doen. Voorshands zijn mij op Java en Madoera geene weeshuizen voor de inlanders bekend, en zoolang de inlander zijne deugden van hulpvaardigheid en gastvrijheid behoudt, zullen ouderlooze kinderen nog wel zonder moeite een onderkomen vinden bij bloedverwanten of vrienden. Maar het mocht eens veranderen.

ZEVENDE AFDEELING.

Van de redenen die van de voogdij verschoonen.

Art. 227. Niemand, die den minderjarige niet als bloedverwant of aangehuwde bestaat, kan genoodzaakt worden tot de voogdij, wanneer zich binnen het gebied van den landraad, alwaar de minderjarige woont, bloedverwanten of aangehuwden bevinden, die in staat zijn de voogdij uit te oefenen.

Art. 228. Van de voogdij kunnen zich verschoonen:

1°. zij die zich buiten Java en Madoera bevinden in dienst van den Lande;

2°. krijgslieden in werkelijken land- of zeedienst;

3°. zij die buiten hunne afdeeling met openbare ambten bekleed zijn of verplicht zijn ter oorzake van die ambten zich op bepaalde tijden buiten de afdeeling te begeven;

4°. zij die door welbewezen zware ziekte of ongemak gekweld worden.

De personen, hierboven vermeld, kunnen zich van de voogdij ontslaan indien de reden van verschooning na hunne benoeming is ontstaan;

5°. zij, die kinderloos zijnde, met twee voogdijen zijn belast;

6°. zij, die een of meer kinderen hebbende, met ééne voogdij zijn belast;

7°. zij, die op den dag hunner benoeming vijf wettige of natuurlijke wettig erkende kinderen hebben, daaronder begrepen die, welke in 's lands krijgsdienst zijn overleden.

De langstlevende der ouders kan zich om geen der bovenvermelde redenen van de voogdij over zijne eigene kinderen doen ontslaan.

Art. 229. Hij, die van eene voogdij wenscht ontheven te worden, is op straffe van het verlies van zijn recht daarop, verplicht zich binnen acht dagen, te rekenen van den dag zijne benoeming, dan wel van de daarvan hem gedane beteekening, indien hij bij zijne benoeming niet is tegenwoordig geweest, dan wel van het ontstaan van de oorzaak van verschooning indien hij de voogdij reeds uitoefende, dan wel van het hem bekend worden van het feit dat hem tot de wettelijke voogdij riep — te wenden tot den landraad met het mondeling of schriftelijk verzoek daartoe, zulks onder opgave van de reden of redenen van verschooning, en zal de landraad na verhoor van bloed- of aanverwanten de voorgedragen reden of redenen van verschooning aannemen of verwerpen. Hangende het verzoek is de voogd verplicht bij voorraad de voogdij te aanvaarden of te blijven waarnemen.

Ingeval van door den rechter aangenomen verschooning is de aldus van de voogdij vrijgestelde, zoo hij beheer gevoerd heeft, verplicht tot rekening en verantwoording aan zijn opvolger of vervanger.

Art. 230. Waar in de bepalingen van dit Wetboek omtrent de wettelijke voogdij gesproken wordt van *ontstentenis* van den wettelijken voogd, omvat deze uitdrukking tevens het op boven geregelde wijze van de voogdij verschoond zijn.

ACHTSTE AFDEELING.

Van de bevoegdheid tot en de uitsluiting en afzetting van de voogdij.

Art. 231. Tot de voogdij zijn onbevoegd:

1°. minderjarigen;

2°. zij die onder curateele zijn gesteld;

3°. vrouwen behalve de moeder;

4°. allen die in persoon, of wier vader, moeder, echtgenoot of kinderen tegen den minderjarige een rechtsgeding voeren, waarin de staat van den minderjarige of zijn vermogen is betrokken.

Art. 232. Van de voogdij zijn uitgesloten en kunnen, wanneer zij reeds als voogden werkzaam zijn, worden ontzet:

1°. zij die veroordeeld zijn tot eene straf zwaarder dan dwangarbeid buiten den ketting voor den tijd van één jaar;

2°. zij, die een bekend slecht levensgedrag leiden;

3°. zij, die in de waarneming der voogdij ontrouw of onbekwaamheid aan den dag leggen;

4°. zij, die uit eene andere voogdij zijn ontzet.

Art. 233. De afzetting van den voogd geschiedt door den landraad op verzoek van een der bloed- of aanverwanten van den minderjarige tot den 4den graad ingesloten, van den raadsman, van het dorps- of kamponghoofd of op vordering van het openbaar ministerie.

De landraad is verplicht den verzoekenden voogd en zulks geraden oordeelende ook de bloed- of aanverwanten te hooren.

In de beschikking van afzetting wordt de voogd tevens veroordeeld tot het doen van rekening en verantwoording aan zijn opvolger.

Bevindt de afgezette voogd zich in de gevangenis, dan zal hij aldaar tot die rekening en verantwoording met medewerking van het openbaar ministerie zoo spoedig mogelijk worden in de gelegenheid gesteld.

Art. 234. De landraad heeft de bevoegdheid om, wanneer daartoe termen zijn, hangende het geding den voogd in de voogdij te schorsen en de zorg voor den persoon en de goederen des minderjarigen voorloopig op te dragen aan een tijdelijken voogd, zooveel mogelijk te kiezen uit diegenen die bij ontstentenis van den voogd tot de voogdij worden geroepen. Deze is bij het optreden van een nieuwen — of bij het weder in functie treden van den ouden voogd — jegens dezen tot rekening en verantwoording verplicht.

De bepalingen dezer zevende en achtste afdeelingen zijn met enkele voor de hand liggende redactieveranderingen en wijzigingen, ontleend aan de artt. 376—382 van het B. W. E.

Art. 227 is gelijkluidend aan art. 376 behalve dat voor „geene personen" in de plaats komt „niemand" en voor „Raad van Justitie", „landraad". Derhalve doet het hier af, dat binnen de „afdeeling" (want dat is het landraad-ressort) geen bloed- of aanverwant woont die in de termen valt. Tot de residentie heb ik het niet willen uitstrekken

In art. 228 vindt men alle verschoonings-gronden van art. 377 B. W. E. terug, behalve die wegens zestigjarigen leeftijd. Zoolang de burgerlijke stand nog geen voldoend licht verschaft omtrent den ouderdom, zou deze verschooningsgrond te gemakkelijk tot chicanes kunnen leiden. In de laatste alinea komt voor den „vader" in de plaats de „langstlevende der ouders" omdat in mijn ontwerp ook de moeder tot de voogdij verplicht is.

In art. 229 vindt men de procedure tot vrijstelling geregeld geheel op het voetspoor van art. 378 B.W.E. behoudens dat ik het verhoor van bloed- of aanverwanten heb voorgeschreven, hetgeen doorgaans voor de beoordeeling van de juistheid der reden tot verschooning noodig zijn zal. Ook heb ik in de laatste

alinea de verplichting tot rekening en verantwoording gesteld, bijaldien de voogd beheer heeft gevoerd.

Ook omtrent de bevoegdheid tot en de uitsluiting en afzetting van de voogdij heb ik eveneens de regeling van het B. W. E. die gedeeltelijk door de adat reeds wordt toegepast, in hoofdtrekken overgenomen.

De onbevoegdheid der rechterlijke ambtenaren heb ik laten vervallen daar alleen de djaksa's als zoodanig kunnen beschouwd worden, dewijl de andere inlandsche hoofden de rechterlijke functies meer als bij-betrekking uitoefenen. Voor uitsluiting der naib's, panghoeloe's en leden van den priesterraad schenen mij ook geen termen te bestaan, terwijl onder de eigenlijke leden der wees- en boedelkamers in 't geheel geen inlanders zijn.

Ook in de formuleering van den 4den grond van onbevoegdheid heb ik eenige wijziging aangebracht omdat ik het onnoodig acht, dat juist een belangrijk deel van het vermogen des minderjarigen in bedoeld proces is betrokken, wegens de animositeit, die met processen tusschen inlanders altijd gepaard gaat en in ieder geval voogdij moet uitsluiten.

Voorts heb ik de „onteerende straf" vervangen door die van dwangarbeid langer dan een jaar, omdat deze steeds buiten de plaats der veroordeeling wordt ondergaan en den gestrafte derhalve geheel ongeschikt maakt voogdij te voeren. De uitsluiting wegens faillissement en staat van kennelijk onvermogen vervalt omdat deze instituten op inlanders niet toepasselijk zijn. Ook acht ik het ongewenscht om deze te vervangen door iets als: tot armoede geraken, of dergelijke, omdat de armoede, althans volgens onzen maatstaf daarvoor, bij den inlander een te normaal verschijnsel is.

Omtrent de procedure tot afzetting heb ik art. 281 B. W. E. gevolgd, doch in plaats van aanvrage door de Weeskamer gesteld die door den raadsman, zoo die er is, en bijgevoegd die van het dorps- of kam-

ponghoofd, die toch al dikwijls in voogdijzaken moet optreden en goed op de hoogte zijn kan.

Het verhoor der bloed- of aanverwanten is hier facultatief, omdat dit voor sommige afzettingsgronden — bijv. veroordeeling tot straf — geheel overbodig is, terwijl het voor andere, zooals slecht levensgedrag, onmisbaar zijn kan.

Eindelijk verleent art. 234 de bevoegdheid tot schorsing en aanstelling van een tijdelijken voogd op het voetspoor van art. 382 B. W. E. „Voogd" echter niet enkel „voorloopige voorziening in het beheer" omdat zoo mogelijk de naast tot de voogdij staande dadelijk moet worden benoemd, zoodat er geen eigenlijk interregnum is vóór de definitieve vervanging.

NEGENDE AFDEELING.

Van het toezicht van den voogd over den persoon des minderjarigen.

Art. 235. De macht van den voogd over den persoon des minderjarigen is dezelfde als de ouderlijke macht, behoudens de uitzonderingen door de Wet gemaakt.

Hij zorgt voor den persoon des minderjarigen, zijn onderhoud en opvoeding en vertegenwoordigt hem in alle burgerlijke handelingen.

De minderjarige is den voogd eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd.

TIENDE AFDEELING.

Van het beheer door den voogd van de goederen des minderjarigen.

Art. 236. De voogd moet de goederen van den minderjarige als een goed huisvader beheeren, en is verantwoordelijk voor de nadeelen, die uit zijn slecht beheer mochten voortvloeien.

Indien aan den minderjarige hetzij bij akte onder de levenden hetzij bij uitersten wil goederen zijn geschonken of gemaakt, en het beheer daarvan aan een of meer daartoe aangestelde bewindvoerders is opgedragen, zijn de bepalingen, omtrent den langstlevende in art. 187 gemaakt, toepasselijk.

Art. 237. De voogd zal dadelijk na de aanvaarding der voogdij eene boedelbeschrijving (inventaris) opmaken van de aan den minderjarige toebehoorende goederen, ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd en den raadsman, zoo die er is, of bij gebreke van dien van den naasten bloedverwant in de vaderlijke lijn.

Indien de voogd niet schrijven kan, wordt de inventaris door het dorps- of kamponghoofd, den schrijver of een der leden van het dorps- of kampongbestuur geschreven volgens de opgaven van den voogd. In elk geval mag het dorps- of kamponghoofd inlichtingen vragen omtrent de juistheid van den inventaris aan bloed- of aanverwanten of derden, of ook aan de minderjarigen.

De inventaris wordt door dat hoofd, den voogd, den raadsman of bloedverwant, voor zoover zij schrijven kunnen, alsook door hem die hem geschreven heeft, onderteekend en door gezegd hoofd bewaard. Hij is kosteloos en vrij van zegel.

Art. 238. De inventaris zal zoo volledig mogelijk vermelden de baten en lasten van den boedel des minderjarigen.

Ingeval van boedelscheiding door den Priesterraad geldt het vonnis van dezen als inventaris, voor zoover het den gescheiden boedel betreft.

Indien de minderjarige iets aan den voogd schuldig is, zal deze zulks bij den inventaris moeten opgeven; bij gebreke daarvan kan de voogd die schuld niet opvorderen vóór de meerderjarigheid, loopende echter in den tusschentijd geene verjaring tegen den voogd.

Ingeval van voogdij des langstlevenden der ouders moet de inventaris duidelijk vermelden welke de baten en lasten zijn, tot de gemeenschap der staande huwelijk verkregen goederen behoorende, welke die des overleden echtgenoots en welke die des minderjarigen.

Ingeval van verzegeling krachtens art. 231 Inlandsch Reglement of ander rechterlijk vonnis of beschikking is de voogd verplicht de ontzegeling te vorderen binnen de acht dagen na de aanvaarding der voogdij, en daarna dadelijk den inventaris op te maken.

Ingeval de boedel de kosten dragen kan, is de voogd, in overeenstemming met den raadsman of bij gebreke van dien met den naasten bloedverwant in de mannelijke lijn bevoegd den inventaris bij authentieke acte verleden voor den Griffier van den landraad te doen opmaken. Het dorps- of kamponghoofd of een der leden van het dorps- of kampongbestuur treedt alsdan als getuige op.

De Griffier is dan verplicht den voogd, den raadsman of den naasten bloedverwant en zoo noodig ook andere bloed- of aanverwanten te ondervragen omtrent den boedel.

Art. 239. Voor de navolgende daden van beheer is de voogd verplicht de voorafgaande toestemming van den raadsman, of bij gebreke van dien, van den naasten mannelijken bloedverwant in de mannelijke lijn te verkrijgen, en ze gezamenlijk met dezen aan het dorps- of kampongshoofd te rapporteeren:

1°. vervreemding, verpanding of bezwaring van onroerende goederen, groot vee, en effecten aan den minderjarige toebehoorende;

2°. opneming van geld onder bezwarende voorwaarden ten laste van den minderjarige;

3°. het instellen van eene rechtsvordering voor den minderjarige;

4°. het berusten in eene tegen den minderjarige ingestelde rechtsvordering;

5°. het eischen van boedelscheiding voor den minderjarige;

6°. het aangaan van dading voor den minderjarige;

7°. het aannemen van giften onder bezwarende voorwaarden, ten laste van den minderjarige.

Ingeval van verschil van meening tusschen den voogd en den raadsman of naasten bloedverwant omtrent deze rechtshandelingen roept eerstgenoemde de beslissing des rechters in, die na verhoor van bloed- of aanverwanten, en, zoo noodig, van het dorps- of kamponghoofd, bij beschikking, gewezen in het hoogste ressort, daaromtrent beslist.

Art. 240. Daden van beheer, in strijd met de bepalingen van het voorafgaande artikel verricht, zijn nietig.

Art. 241. Van deze vervreemdingen, verpandingen en bezwaringen van onroerende en daarmede in art. 239 1°. gelijkgestelde goederen houdt het dorps- of kamponghoofd aanteekening in het daartoe bestemd register.

Geschieden zij krachtens rechterlijke beschikking, dan wordt zulks daarbij aangeteekend.

Art. 242. Indien de gemeenschap der staande huwelijk verkregen goederen der echtgenooten betrekking heeft op eenigen handel, nering of bedrijf, kan de langstlevende dezen handel, nering of bedrijf als langstlevende, tevens voogd, voortzetten voor gezamenlijke rekening van hem zelven en de erfgenamen van den overleden echtgenoot, wanneer deze tevens zijne kinderen zijn, tot aan de meerderjarigheid van een van hen, dit zonder voorafgaande toestemming van den raadsman of naasten bloedverwant. De boedelscheiding wordt alsdan uitgesteld tot de meerderjarigheid, ten aanzien van de in dien handel, nering of bedrijf gebezigde goederen of gelden.

Evenwel kan de raadsman of meergenoemde bloed-

verwant, indien zijns inziens de belangen des minderjarigen door de voortzetting der gemeenschap worden geschaad, van den landraad verzoeken dat deze de boedelscheiding gelaste, welke alsdan na verhoor van den voogd, den raadsman en bloedverwanten of aangehuwden in het hoogste ressort zal beschikken.

Art. 243. In de beschikkingen omtrent het beheer der goederen van minderjarigen krachtens de voorafgaande bepalingen genomen, kan de landraad zoodanige bepalingen en voorwaarden maken, als het belang der minderjarigen vordert.

Alle deze beschikkingen worden in het bovengenoemd register zakelijk aangeteekend.

ELFDE AFDEELING.

Van de rekening en verantwoording der voogdij.

Art. 244. Elke voogd is bij het eindigen van zijn beheer tot het doen van eene slotrekening en verantwoording verplicht.

Art. 245. Die rekening en verantwoording zal gedaan worden aan en ten koste van den minderjarige, zoodra deze de meerderjarigheid heeft bereikt, of aan diens erfgenamen, zoodra de minderjarige is overleden, ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd en den raadsman, zoo die er is, of bij gebreke van dien den naasten bloedverwant. De voogd zal de kosten daartoe voorschieten.

De rekening en verantwoording kan mondeling geschieden, indien de voogd niet schrijven kan; in ieder geval wordt zij door het dorps- of kamponghoofd met den inventaris, waarvan ook den anderen partijen inzage gegeven wordt, vergeleken. Indien de rekening en verantwoording schriftelijk geschiedt, wordt zij door het dorps-

of kamponghoofd bij den inventaris bewaard. Aan den voogd worden te goed gedaan alle noodzakelijke en behoorlijk gerechtvaardigde uitgaven.

Art. 246. Elke overeenkomst rakende de voogdij of de voogdij-rekening, welke tusschen den voogd en den minderjarige, meerderjarig geworden zijnde mocht plaats hebben, is nietig, wanneer dezelve niet is voorafgegaan door eene behoorlijke rekening en verantwoording.

Mijne negende, tiende en elfde afdeeling zijn met belangrijke wijzigingen aan de tiende, elfde en twaalfde afdeeling van het B. W. E. ontleend.

In art. 235 heb ik de macht van den voogd over den persoon des minderjarigen met de ouderlijke macht in het algemeen gelijk gesteld, en den minderjarige niet slechts eerbied, zooals onze wet, doch ook gehoorzaamheid voorgeschreven. Mij dunkt dat dit uit den aard der voogdij volgt; de voogd mag niet machteloos staan tegenover den onwil des minderjarigen, en bedenkt men, dat in de meeste gevallen de langstlevende voogd of voogdes is, dan zal men de gelijkstelling der voogdij met de ouderlijke macht onvermijdelijk achten.

Daarentegen heb ik weder de facultatieve opsluiting van den minderjarige, op verzoek van den voogd door den rechter te gelasten, niet uit art. 384 B. W. overgenomen, om de redenen, bij de ouderlijke macht ontvouwd.

Wat onze Wet in de elfde afdeeling „het bestuur van den voogd" noemt heb ik „beheer der goederen" herdoopt, omdat daarvan sprake is in mijne tiende afdeeling.

De regelen van het B. W. E. omtrent dat beheer: verkoop van roerende en onroerende goederen, geldbelegging, geldopname enz. zijn over het algemeen ongeschikt voor het beheer van de meeste inlandsche vermogens en heb ik daarom door andere vervangen.

Ook hier zweefde onzen wetgever (evenals den Franschen, wiens bepalingen hij in hoofdzaak overnam) voor den geest het beheer van een vermogen in den gegoeden stand der maatschappij, bestaande uit huizen, landerijen, hypotheken, meubelen, effecten enz. Zooals ik boven reeds zeide, is zoodanig vermogen onder inlanders dermate uitzondering, dat de waarborg voor zorgvuldig beheer, in bedoelde bepalingen nagestreefd, voor de groote meerderheid der inlandsche voogden een enorme last zonder evenredig nut zoude opleveren.

De basis voor een goed beheer en voor eene behoorlijk te controleeren rekening en verantwoording, is echter zonder twijfel een inventaris bij den aanvang der voogdij. Deze heb ik dus, na eenige aarzeling, voorgeschreven; kan de voogd niet schrijven, dan wordt de inventaris door het dorpshoofd of den schrijver geschreven en bewaard. Hij wordt opgemaakt ten overstaan van den raadsman, of, is deze er niet, dan den bloedverwant, die ingeval van ontstentenis van den voogd zelf tot de voogdij zoude geroepen zijn. Ook de minderjarigen kunnen uitgenoodigd worden inlichtingen te geven; eveneens de bloed- en aanverwanten. Ik vrees niet, dat op deze wijze de dorpshoofden het te druk zullen krijgen, want vermogen van minderjarigen, anders dan dat van hunne ouders geërfd, is uitzondering, en dus zal dikwijls de inventaris zeer kort of een nihil-staat kunnen zijn. Hij moet kosteloos en vrij van zegel worden opgemaakt, en vermeldt zoo volledig mogelijk de baten en lasten van den boedel. Mocht na den dood van een der echtgenooten een boedelscheiding door den Priesterraad zijn bewerkstelligd, dan geldt het vonnis voor inventaris, voor zoover het den gescheiden boedel betreft; voor de goederen, niet in deze boedelscheiding vervat, blijft natuurlijk een inventaris noodig. De bepaling omtrent de vermelding van schulden van de

minderjarigen aan den voogd in den inventaris heb ik aan art. 387 B. W. E. ontleend.

Wat het beheer betreft, daarvoor geldt natuurlijk als algemeene regel, dat de voogd als een goed huisvader moet beheeren; ik heb dien in art. 236 gesteld, onder dezelfde beperking als art. 385 B. W. E. Het moet voorts den voogd vrij staan, om als de boedel de kosten dragen kan in overeenstemming met den raadsman of naasten bloedverwant den inventaris authentiek te doen opmaken. Tot het verlijden dier acten heb ik den landraadgriffier aangewezen, en dezen verplicht behoorlijke informatiën in te winnen. De notarissen zijn duurder en doorgaans minder goed op de hoogte van de taal.

Het bepalen van de som die tot onderhoud der minderjarigen mag worden besteed, van de bevoegdheid om bewindvoerders aan te stellen, het verkoopen van meubelen, huisraad en andere roerende goederen, die geene inkomsten afwerpen, al die voorschriften der Europeesche wet acht ik voor inlanders ongeschikt. Al deze maatregelen moeten voor hen aan de goede trouw en het inzicht der voogden worden overgelaten. Eveneens de verplichte belegging van een minimum batig saldo in effecten of hypotheken. De overschrijving van effecten ten name des minderjarigen is een plicht, die mijns inziens rechtstreeks voortvloeit uit het beheer als een goed huisvader, en dus niet uitdrukkelijk behoeft te worden voorgeschreven.

Daarentegen heb ik voor een reeks van gewichtige daden van beheer verplichte voorafgaande toestemming van den raadsman, en rapport aan het dorps- of kamponghoofd, voorgeschreven, zulks in overeenstemming met de zeden, die zoodanig rapport ingeval van vervreemding van onroerend goed en van vee reeds nu medebrengen, ook wanneer zij niet aan minderjarigen toebehooren.

Voorafgaande autorisatie door den rechter in al

deze gevallen acht ik onnoodig; slechts bij meeningsverschil tusschen den voogd en den raadsman of naasten bloedverwant moet eerstgenoemde rechterlijke beslissing inroepen. De Wet voor Europeanen wil, dat de rechter het verlof tot den verkoop van onroerend goed en dgl. slechts verleene ingeval van „volstrekte noodzakelijkheid" of „klaarblijkelijk voordeel". Dezen eisch heb ik niet gemeend te moeten stellen. *Volstrekte* noodzakelijkheid zal zelden in den strikten zin des woords bestaan, en klaarblijkelijk *voordeel* evenmin, daar veelal slechts sprake is van voorkoming van *nadeel*. Mij dunkt, dat men de wenschelijkheid der autorisatie zeer wel aan de prudentie des rechters kan overlaten. Ook verkoop in het openbaar heb ik niet als doorgaanden regel willen voorschrijven. Juist deze zal voor inlandsche onroerende goederen, die in den regel geene groote kapitaalwaarde hebben, met het oog op de evenredig hooge kosten der vendutie, gewoonlijk onvoordeelig zijn. Doch de rechter kan, zooals ik in art. 243 heb bepaald, bizondere bepalingen maken en voorwaarden stellen, waartoe casu quo ook openbare verkoop zal kunnen behooren.

De gevallen, waarin deze bizondere waarborgen gesteld zijn heb ik in art. 239 opgesomd. Zij zijn grootendeels aan de Europeesche Wet ontleend. In 1°. heb ik met onroerende goederen, behalve effecten, ook groot vee genoemd. Zooals bekend maakt het groot vee (runderen, buffels en paarden) het hoofdbestanddeel van het roerend vermogen der meeste inlanders uit: De waarde van een rund of paard overtreft vaak die van de woning des eigenaars. De woningen — ofschoon volgens eene m. i. betwistbare jurisprudentie, wanneer ze vertilbaar zijn, met roerend goed gelijk gesteld — heb ik niet afzonderlijk genoemd. De steenen huizen zijn ongetwijfeld onroerend goed, en de bamboezen- en houten huizen vertegenwoordigen doorgaans eene betrekkelijk geringe waarde, ten minste

op Java en Madoera. Waar zij aard- of nagelvast zijn, moeten zij m. i. tot de onroerende goederen worden gerekend.

De overige rubrieken van art. 219 behoeven weinig toelichting.

Ook het berusten in eene tegen de minderjarigen ingestelde rechtsvordering moet m. i. met deze waarborgen worden omgeven. Het is waar, dat de rechter, ingeval hem het vraagstuk mocht worden voorgelegd, of een voogd eene bepaalde rechtsvordering, in strijd met het gevoelen van den raadsman of naasten bloedverwant, mag instellen, of daarin berusten, onwillekeurig zal geneigd zijn om te prejudicieeren op die vordering zelve; doch dit dunkt mij geen afdoend bezwaar.

Daden van beheer in strijd met art. 239 verricht, behooren nietig te zijn. Hoe nu met rechtsvorderingen, ingesteld of beantwoord in strijd met deze bepaling? Het dunkt mij de taak des rechters om deze te voorkomen, hetgeen zeer uitvoerbaar is. Komt een voogd met eene rechtsvordering namens minderjarigen, dan onderzoekt de rechter of er een raadsman is, dan wel een naaste bloedverwant. Zijn deze er niet, dan verleene hij autorisatie; eveneens wanneer zij toestemmen; weigeren zij hunne toestemming, dan beslisse de landraad vooraf omtrent de toelaatbaarheid der vordering. Ingeval van verwering handele de rechter eveneens.

De bepaling van art. 241 sluit zich aan bij de bestaande gewoonte, om de vervreemdingen enz. van onroerende goederen te registreeren.

De voortzetting van het bedrijf enz. wanneer dat met de goederen der gemeenschap had plaats gehad, wordt door onze wet van de voorafgaande autorisatie van den rechter afhankelijk gesteld. Voor inlanders heb ik het beter geacht, om de voortzetting aan den voogd te vergunnen zonder voorafgaande autorisatie. Men kan gerust de praesumptie aannemen, dat de voortzetting doorgaans voordeeliger is voor de minder-

jarigen; tal van voorwerpen in een bedrijf, nering e. dgl. gebezigd, verliezen wanneer dat wordt gestaakt, dikwijls grootendeels hunne waarde en de scheiding alleen, al brengt zij geen algeheele staking mede, heeft toch eene schorsing tengevolge, die zeer onvoordeelig zijn moet. Beter is het dus, de scheiding eerst dan te gelasten, wanneer het bedrijf enz. onvoordeelig blijkt voor de minderjarigen; de raadsman of naaste bloedverwant kan, indien de voogd zelf het initiatief niet neemt, den landraad verzoeken de scheiding te gelasten.

Eindelijk heb ik in art. 243 al. 2 ten overvloede bepaald, dat al deze beschikkingen omtrent voogdijbeheer in het voogdijregister moeten worden aangeteekend. Dat zij overigens niet in extenso moeten worden geredigeerd, en vrij van kosten en zegel zijn, volgt reeds uit art. 213.

In de elfde afdeeling heb ik de voorschriften van het B. W. E. omtrent de rekening en verantwoording in hoofdtrekken gevolgd, slechts met dit belangrijk verschil, dat zij ook mondeling kan worden afgelegd, eene bepaling, die volstrekt onmisbaar is in een land, waar $^{9}/_{10}$ der bevolking nog altijd niet schrijven kàn. Zij wordt afgelegd aan den pupil en ten overstaan van het dorps- of kamponghoofd en den raadsman of den naasten bloedverwant, en door eerstgenoemde met den inventaris vergeleken. Dat geschillen tot de bevoegdheid van den landraad behooren, spreekt wel van zelf, behalve wanneer het gevorderde bedrag het Regentschaps- of districtsgerecht mocht competent maken. De Priesterraad heeft alzoo met voogdij-zaken *als zoodanig* geen bemoeienis.

Den Zestienden Titel onzer wet: van handligting heb ik niet overgenomen daar ik het niet wenschelijk acht, dat de inlander zelfs bij uitzondering, vóór zijn 15de jaar maatschappelijk of finantieel zelfstandig wordt.

ZESTIENDE TITEL.

Van curateele.

Art. 247. De meerderjarige, die zich in een gedurigen toestand van onnoozelheid, krankzinnigheid of razernij bevindt, moet onder curateele worden gesteld, al is het dat hij bij tusschenpoozen het gebruik van zijne verstandelijke vermogens heeft.

Art. 248. De onder curateele gestelde staat gelijk met eenen minderjarige, en de macht des curators over hem met die van den voogd over een minderjarige.

Wanneer de curandus in een gesticht ter verpleging is opgenomen, is de curator alleen belast met het beheer van zijn vermogen.

Art. 249. Behalve de personen, in art. 225 Inlandsch Reglement genoemd, zijn bevoegd tot het verzoeken der curateele schuldeischers, belanghebbenden en het dorps- of kamponghoofd.

Art. 250. De rekening en verantwoording van den curator, afgelegd na het einde van zijn beheer krachtens art. 229 Inlandsch Reglement, geschiedt op den voet van art. 240 van dit Wetboek.

Art. 251. De curateele vangt aan op den dag waarop het vonnis kracht van gewijsde heeft bekomen. De curator aanvaardt zijn beheer zoodra hij daarvan hetzij ter terechtzitting, hetzij door beteekening kennis bekomt.

Alle handelingen door den curandus na de ondercurateelestelling verricht zijn van rechtswege nietig.

Art. 252. Alle handelingen door den curandus verricht vóór het verleenen der curateele, doch die kennelijk zijn geschied onder invloed der onnoozelheid, krankzinnigheid of razernij krachtens welke de curateele is uitgesproken, kunnen op verzoek van den curator of van belanghebbenden worden vernietigd.

Art. 253. Na den dood van den curandus kunnen de door hem verrichte handelingen, uitgezonderd de uiterste wilsbeschikkingen, slechts dan worden bestreden op grond van onnoozelheid, krankzinnigheid of razernij, wanneer de curateele vóór zijn overlijden is verleend of verzocht, alsmede wanneer het bewijs der geestesstoornis uit de bestreden handeling zelve mocht voortvloeien.

Art. 254. Tegelijk met het uitspreken der curateele benoemt de landraad, overeenkomstig art. 227 alinea 2 Inlandsch Reglement, een curator, bij voorkeur uit diegenen, die ingeval van minderjarigheid des curandi door de Wet tot de voogdij geroepen zouden worden.

Art. 255. De man is van rechtswege curator over zijne onder curateele gestelde vrouw.

Art. 256. De vrouw kan tot curatrice over haren onder curateele gestelden man worden benoemd. In dat geval verricht zij slechts daden van toezicht over den persoon en van beheer der goederen, op den voet van art. 239, wordende haar daartoe door den landraad, tegelijk met de benoeming tot curatrice, een raadsman toegevoegd.

Art. 257. Het beheer der goederen des curandi is onderworpen aan dezelfde bepalingen als dat van de goederen der pupillen door den voogd.

Art. 258. Indien de curandus minderjarige kinderen heeft en de andere ouder overleden is of zich buiten de mogelijkheid bevindt de voogdij waar te nemen, is de curator tevens van rechtswege voogd over die kinderen.

Art. 259. Een minderjarig kind van een curandus kan geen huwelijk aangaan of huwelijksvoorwaarden sluiten, zonder de toestemming van dengeen, wiens toestemming ingeval van het overlijden des curandi zoude zijn vereischt.

Art. 260. Omtrent de bevoegdheid tot, de verschooning, uitsluiting en afzetting van de curateele gelden de bepa-

lingen omtrent de bevoegdheid tot, de verschooning, uitsluiting en afzetting van de voogdij.

Art. 261. De minderjarige die zich in staat van onnoozelheid, krankzinnigheid of razernij bevindt, wordt niet onder curateele gesteld, maar blijft onder toezicht van zijn vader, moeder of voogd, behoudens de bepalingen van art. 230 van het Inlandsch Reglement en van het Reglement op het Krankzinnigenwezen (Staatsblad 1897, n⁰. 54).

Omtrent de curateele bevat het Inlandsch Reglement in de artt. 225—229 reeds eenige bepalingen, die echter niet geacht kunnen worden het onderwerp afdoende te regelen, doch alleen betrekking hebben op den vorm der onder curateelestelling, zooals dan ook in een Reglement op de rechtsvordering, dat geen materieel burgerlijk recht bestemd is te regelen, niet anders te verwachten is. Ik acht het onmisbaar het instituut in zijn vollen omvang te behandelen.

In den Fiqh, wiens voorschriften m. i. ook hierin wel niet rechtsgeldig zijn, doch op de adat toch zekeren invloed uitoefenen sluit de curateele wegens verkwisting zich geheel aan bij de voogdij.

Dr. JUIJNBOLL zegt er van [1]: „Blijkt daarentegen bij de proefneming, dat de meerderjarig gewordene nog niet *rasjîd* [2]) is, dan eindigt wel is waar van rechtswege de voogdij over hem, maar krijgt hij zijne goederen nog niet in eigen beheer. Hij wordt dan, volgens de Wet, eerst in het bezit van zijn vermogen gesteld, zoodra hij later werkelijk *rasjîd* wordt. Tot op dien tijd staat hij inmiddels van rechtswege onder curateele van zijn voormaligen voogd. Volgens de wet toch besloot hij dan tot de categorie van persosen, bekend onder den benaming „*safîh*" (d. i. eigenlijk „dwaas") of *moebaddzir* (d. i. verkwister). Onder *safîh*

[1]) t. a. p. blz. 229.

[2]) „Hij die bekwaam is om zijne zaken zelfstandig te besturen, wordt in de wetboeken *rasjîd* genoemd" t. a. p. blz. 228.

of *moebaddzir* verstaat de wet in het algemeen iemand, die zijn vermogen verspilt op eene wijze, welke hem geen nut hoegenaamd kan opleveren, noch tijdens zijn leven, noch in het hiernamaals, bijv. indien iemand zijn geld in zee wegwerpt of transacties sluit, welke hem, zonder dat hij dit zelf bedoelt, moeten ruineeren, of indien hij zijn geld uitgeeft voor dingen, welke wettelijk verboden of afkeuringswaardig zijn, daarentegen wordt niet als *moebaddzir* of *safîh* beschouwd iemand, die zich financieel te gronde richt door uitgaven voor weldadige doeleinden of het aanrichten van kostbare gastmalen, want — zoo redeneeren de Wetgeleerden, — men heeft het geld nu eenmaal om er op geoorloofde wijze van te genieten.

De *moebaddzir* of *safîh* behoort volgens de Wet onder curateele gesteld te worden bij rechterlijke uitspraak. Is dat vonnis uitgesproken, dan komt de *moebaddzir* daardoor in den toestand van *ḥadjr*, tengevolge waarvan hij de bevoegdheid verliest, om voortaan over zijn vermogen te beschikken of andere rechtshandelingen te verrichten, die hem kunnen benadeelen. Wel behoudt hij daarentegen de bevoegdheid om, zoo noodig een huwelijk aan te gaan met toestemming van zijn curator (*walî*) en kan hij ook geldig den *ṭalaḳ* uitspreken. Voorts kunnen ook alle wettelijk voorgeschreven godsdienstige ceremoniën, zooals bijv. de *salâṭ*, geldig door den onder curateele gestelden *moebaddzir* volbracht werden.

Deze curateele kan slechts eindigen op dezelfde wijze waarop zij begonnen is, namelijk door rechterlijke uitspraak, behalve in het bovengenoemde geval, waarin een persoon, die bij het bereiken der minderjarigheid blijkt niet *rasjîd* te zijn, van rechtswege onder curateele van zijn voormaligen voogd komt. In dat geval namelijk eindigt de curateele ook van rechtswege, zoodra blijkt, dat de bedoelde persoon *rasjîd* geworden is.

De curateele over eenen krankzinnige (Arab. *madjnoen*) ontstaat en eindigt volgens de Wet van rechtswege, zonder rechterlijke uitspraak. De krankzinnige mist op grond van zijn geestestoestand alle handelingsbevoegdheid. De curateele wordt uitgeoefend door dezelfde categorieën van personen, die tot de voogdij over minderjarigen geroepen worden, dus door den vader, den grootvader van vaderszijde, den door een van deze beiden tot curator aangewezen (*walî*), den rechter of diens plaatsvervanger. Ook de godsdienstige ceremoniën kunnen door eene krankzinnige niet geldig verricht worden, daar hij de daartoe vereischte nijjah niet kan formuleeren."

Deze voorschriften van den Fiqh zijn op Java en Madoera niet rechtsgeldig, eensdeels omdat zij daar nooit in haar geheel zijn gerecipieerd, anderdeels omdat de koloniale wetgeving het onderwerp reeds gedeeltelijk heeft geregeld. Gezegde artikelen van het Inlandsch Reglement voorzien slechts in het geval „dat een meerderjarige wegens gebrek aan verstandelijke vermogens buiten staat is voor zichzelven te zorgen en zijne goederen te bestieren" en verklaren ieder naastbestaande, en bij gebrek van dezen den hoofddjaksa, en in de afdeelingen den djaksa bevoegd om te verzoeken „dat een curator benoemd worde ter verzorging van zoodanigen persoon en ter bestiering van zijne goederen".

Wat de verzorging van den persoon van den krankzinnige betreft, moet ik hierbij volledigheidshalve aanteekenen, dat in het Reglement op het Krankzinnigenwezen (Stbl. 1897, n°. 54) is bepaald, dat ieder meerderjarig bloedverwant of aangehuwde, in de rechte linie onbeperkt en in de zijlinie tot den derden graad ingesloten, alsmede de echtgenoot, voogd of curator van een krankzinnige bevoegd zijn om schriftelijk aan den rechter machtiging te verzoeken om den krankzinnige voorloopig in een gesticht te doen plaatsen,

in het belang van den lijder of van de openbare orde, welke maatregel later na deskundig onderzoek moet worden geratificeerd, terwijl art. 230 van het Inlandsch Reglement vroeger reeds bepaald had „de landraad is bevoegd om op verzoek van naastbestaanden of ook van den hoofddjaksa of djaksa, tot behoud van goede orde of tot voorkoming van ongelukken, zoodanige personen die wegens zinneloosheid of een doorgaand slecht of buitensporig gedrag ongeschikt zijn om aan zichzelven overgelaten te blijven, of wel voor de veiligheid van anderen gevaarlijk zijn, na behoorlijk onderzoek in daartoe bestemde gestichten, ziekenhuizen of andere geschikte plaatsen in verzekerde bewaring te doen stellen en hen daarin te doen houden zoolang de toestand van zinneloosheid duurt, of door die personen geene merkbare teekenen van beterschap gegeven zijn".

Door deze verschillende bepalingen is de zorg des curators voor den persoon des curandi, indien hij krankzinnig is, uitzondering geworden. Gelukkig, want met krankzinnigen, vooral gevaarlijke, wordt door de inlanders over het algemeen vrij ruw omgesprongen. Zij worden in kuilen of kooien opgesloten, aan boomen vastgebonden en dergelijke maatregelen, die ingeval van nood tijdelijk doeltreffend kunnen zijn, doch wreed zijn te achten indien ze daarna nog worden bestendigd. Het bij andere Oostersche volkeren aangetroffen bijgeloovig ontzag van zinneloozen heb ik op Java en Madoera niet aangetroffen. Daarom is het toe te juichen, dat door de aangehaalde bepalingen de zorg voor den persoon des zinneloozen zooveel mogelijk aan de curators onttrokken wordt en het beheer van hun vermogen hunne hoofdtaak is.

Evenwel heb ik, niettegenstaande het voorbeeld der Nederlandsche Wet, die ook curateele wegens verkwisting toelaat (doch facultatief, terwijl die wegens zinneloosheid imperatief is voorgeschreven) en ofschoon

ook de Fiqh haar voorschrijft, bezwaar gemaakt om haar voor Inlanders te admitteeren, behalve natuurlijk voor zoover zij door bepaalde zwakheid van geestvermogens plaats heeft, als wanneer deze, niet de verkwisting op zichzelve, de rechtsgrond is.

Immers eenerzijds is de Inlander in de meeste gevallen (vooral de eigenlijke Javaan, de Madoerees minder) volgens onzen maatstaf een slecht beheerder, althans van geld, zoodat verkwisting naar Nederlandsche opvatting op Java een zeer algemeen verschijnsel is. Andererzijds is zoodanige verkwisting van gereed geld, juist omdat zij zoo algemeen is, volstrekt geen bewijs van ongeschiktheid tot het beheer van de andere deelen van het vermogen. Trouwens uit bovenstaande blijkt dat de Fiqh de geldverkwisting aan *Slametan's*, die ons op Java zoo treft, niet als juridische verkwisting beschouwt. Niemand zal in ernst kunnen overwegen om misschien de helft van het Javaansche volk, dat doorgaans *Slametan's* geeft ver boven zijne finantieele draagkracht, onder curateele te laten stellen. Deze moet dus beperkt blijven tot zinneloosheid, doch op het voetspoor van het B. W. E. daarom ook imperatief worden voorgeschreven.

De bepalingen van het Inlandsch Reglement kunnen derhalve in dit opzicht met eenige wijziging worden gehandhaafd, doch moet de rechtspositie van curator en curandus behoorlijk worden geregeld. De procedure in het Inl. Regl. voorgeschreven is in hoofdtrekken dezelfde als de door mij voor benoeming van voogden ontworpene. Alleen treden hier voor beschikkingen vonnissen in de plaats, voor appèl vatbaar. Daartegen bestaat hier m. i. minder bezwaar, omdat spoed hoofdzakelijk noodig is bij het verzorgen van den persoon des *curandi*, waarvoor het Regl. op het krankzinnigenwezen thans waarborgen stelt.

Uit art. 225 Inl. Regl. zoude ik derhalve de woorden „ter verzorging van een zoodanigen persoon" willen lichten.

Ik heb alzoo in art. 247 uit het B. W. E. overgenomen de verplichte onder curateele stelling van zinneloozen, en de „onnoozelheid, krankzinnigheid of razernij" omdat het „gebrek aan verstandelijke vermogens" van art. 225 Inl. Regl. mij eene te rekbare definitie voorkomt.

In art. 248 heb ik voorts in het algemeen den curandus met den minderjarige, en de macht des curators over hem met die van den voogd gelijk gesteld, behoudens dat, wanneer de curandus in een gesticht is opgenomen, de curator alleen het beheer van het vermogen behoudt. Ook het beheer van den curator, de aanvang en het einde daarvan, benevens de rekening en verantwoording zijn door mijne artt. 250 en 251 aan die van den voogd geassimileerd, terwijl de artt. 252 en 253, evenals de vorige op het voetspoor van het B. W. E., regelen behelzen omtrent de nietigverklaring van rechtshandelingen, door den curandus vóór het verleenen der curateele verricht.

In art. 254 heb ik den zeer aannemelijken regel van den Fiqh overgenomen dat de curator bij voorkeur moet worden gekozen uit diegenen, die ingeval van minderjarigheid door de Wet tot de voogdij geroepen worden.

In artt. 255 en 256 heb ik de regelen van het B. W. E. omtrent de curateele van echtgenooten over elkander in hoofdzaak gevolgd. Bij het beheer der goederen moet de vrouw de regelen van art. 239 in acht nemen gelijk uit het volgende artikel volgt, maar daartoe moet de landraad haar in elk geval een raadsman toevoegen.

Art. 257 is eveneens aan het B. W. E. ontleend, evenals de beide volgende artikelen, welke geene toelichting behoeven daar zij uit den aard der zaak voortvloeien.

Art. 260 verwijst omtrent de bevoegdheid tot, de

verschooning en de uitsluiting van de curateele naar de bepalingen die dezen voor de voogdij regelen.

Eindelijk behelst art. 261 dezelfde slotbepaling als art. 452 B. W. E. met eene restrictie ten aanzien van de betrekkelijke bepalingen van het Inlandsch Reglement en dat op het Krankzinnigenwezen.

In den Achttienden Titel van het B. W. E. wordt voorts de afwezigheid en hare rechtsgevolgen behandeld.

Ik heb gemeend deze of dergelijke bepalingen niet te moeten opnemen.

Het Inlandsch Reglement bevat reeds in art. 231 eenige voorschriften „ingeval iemand vermist wordt" die zich weliswaar door bizondere kortheid onderscheiden en veel overlaten aan het oordeel des rechters, doch die niettemin mijns inziens voorloopig nog voldoende zijn. De adat behelst hieromtrent zoover mij bekend is geene bepaalde regelen, en de Fiqh vergenoegt zich de gevolgen van afwezigheid kortelijk te omschrijven ten opzichte van de erfopvolging, terwijl omtrent het huwelijk de voorwaardelijke verstooting, met hare nagenoeg algemeen voorkomende conditie dat het huwelijk ontbonden zijn zal wanneer de man gedurende 7 maanden of 1 jaar niets van zich zal hebben doen hooren wanneer hij op reis is gegaan, voldoende in de rechtspositie der verlaten vrouw voorziet.

Omtrent de rechten der vermoedelijke erfgenamen dunkt het mij beter, de gevolgen der afwezigheid bij de erfopvolging te regelen gelijk ook de Fiqh doet[1]).

---

[1]) Dr. JUYNBOLL schrijft er van, in zijn Hoofdstuk over het Erfrecht, blz. 244: »Is iemand gedurende zoo langen tijd afwezig gebleven dat men moet onderstellen, dat hij inmiddels gestorven is, dan kunnen de erfgenamen zich tot den *kadhi* wenden, die bevoegd is als dan na onderzoek eene verklaring van vermoedelijk overlijden uit te spreken, waardoor de erfgenamen bevoegd worden, zich voorloopig in het bezit der nalatenschap te stellen". Het is mij niet bekend, of de Priesterraden eene dergelijke verklaring, met voorloopige inbezitstelling van de erfgenamen, plegen uit te spreken op Java en Madoera.

Het verlaten van woonplaats, zonder „orde op het beheer zijner zaken te stellen komt op Java en Madoera dikwijls voor, doch hoofdzakelijk onder diegenen, welke geene „zaken" hebben, waarop orde te stellen valt.

Het doen van den pelgrimstocht naar Mekka brengt natuurlijk ook wel eens mede, dat de bedevaartganger verongelukt; eindelijk komt „vermist worden" voor nu en dan bij schipbreuken; ofschoon percentsgewijze weinig omdat de scheepvaart der Madoereezen (de Javanen en Soendaneezen oefenen die minder uit) zich gewoonlijk tot de doorgaans kalme Java-Zee beperkt. Eindelijk komen hier natuurlijk in aanmerking diegenen, welke door onontdekte moorden uit den weg worden geruimd.

Wat hier tot eene wettelijke regeling zou moeten leiden is natuurlijk het belang der achterblijvenden, vrouw, kinderen en andere erfgenamen. Zooals ik opmerkte, is de vrouw door de voorwaardelijke verstooting, die algemeen in zwang is, meer gebaat en vrijer dan zij worden zou door de toepassing van het beginsel onzer Wet omtrent de „verklaring van vermoedelijk overlijden", als wanneer zij eerst 10 jaren na de verdwijning des mans zou kunnen hertrouwen.

En wat de erfgenamen betreft, hunne rechten moeten in het 2de Boek worden geregeld.

Derhalve bestaat mijns inziens geene behoefte aan eene regeling als die van het B. W. E. Trouwens, daargelaten de bezwaren, welke aan de „verklaring van vermoedelijk overlijden" en hare rechtsgevolgen reeds altijd uit den aard der zaak aankleven, de weg om daartoe te geraken, met dagvaardingen en oproepingen in de couranten, die door het grootste deel der inlanders niet worden gelezen, zou voor hen althans voorloopig geheel ongeschikt zijn, want bleven zoodanige dagvaardingen allen zonder weerklank, dan zou dit het rechtsvermoeden van overlijden volstrekt niet wettigen.

Het dorpsbestuur overigens is doorgaans bij de hand genoeg, om maatregelen te nemen omtrent grondbezit en heerendiensten, en de daaromtrent heerschende adat is alweder onafscheidelijk van de regeling van de zakelijke rechten, welke eveneens tot het 2de Boek behoort.

Wat alzoo het meest voor de hand ligt is het wijzigen van art. 201 Inlandsch Reglement naar de bestaande behoeften. De opdracht van het beheer des vermisten aan boedelmeesteren of zoodanig college als daartoe is, of zal worden bevoegd verklaard, moet vervangen worden door opdracht van het beheer van een curator of voogd *ad hoc* door den landraad benoemd, onder dezelfde waarborgen als het beheer van de gewone voogden of curatoren, en zooveel mogelijk met aanstelling van een raadsman. Een ingewikkeld beheer, dat de kosten van administratie door de Boedelkamer dragen kan, zal bij de inlandsche vermogens zelden noodig zijn wegens hunnen geringen omvang, en dit is dan ook de reden, dat gezegde bepaling tot dusverre in de meeste gevallen eene doode letter is gebleven.

Aan het eind van het 1ste Boek gekomen, moet ik mij nog nader uitspreken omtrent de wijzigingen, welke de invoering van bepalingen als de door mij ontworpen in verschillende bestaande ordonnantiën zou noodig maken. In den loop van mijne toelichting heb ik deze reeds hier en daar, ofschoon niet volledig aangestipt. Ik acht het ook niet noodig om ze volledig thans reeds te formuleeren, gelijk zulks bij een officieel wetsontwerp gebruikelijk en noodig is. Eerst bij een ontwerp Burgerlijk Wetboek in zijn vollen omvang zou dit een onafwijsbare eisch zijn. Ik bepaal mij dus, zoolang ik dit niet ontworpen heb, op dit punt tot verwijzing naar het hier en daar verspreid opgemerkte.

INHOUD.

ZEVENDE TITEL. BLZ.

ACHTSTE TITEL.

NEGENDE TITEL.

TIENDE TITEL.

ELFDE TITEL.

TWAALFDE TITEL.

DERTIENDE TITEL.

VEERTIENDE TITEL.

VIJFTIENDE TITEL.

ZESTIENDE TITEL.

